

Adam, quando dixit : *Hoc nunc os ex ossibus meis, et caro de carne mea.*

QUÆSTIO XL.

54. Dic mihi, infans parvulus quantas virtutes habet? Respondit : iv : Non læsus meminit; non perseverat in ira; non delectatur pulchra femina; non aliud cogitat vel aliud loquitur.

QUÆSTIO XLI.

55. Dic mihi, quare fuit diluvium super terra? Respondit : Filii Dei acceperunt filias hominum ex omnibus quas sibi elegerant; natiq̄e sunt ex eis filii. Illi fuerunt gigantes, et multa mala fecerunt in terra, et non placuit Domino. Propterea delevit eos Dominus per aquas diluvii.

SANCTI ISIDORI

HISPALENSIS EPISCOPI

MYSTICORUM EXPOSITIONES SACRAMENTORUM

SEU

QUÆSTIONES IN VETUS TESTAMENTUM.

IN GENESIN.

PRÆFATIO.

259 1. Historia sacræ legis non sine aliqua prænuntiatione futurorum gesta atque conscripta est. Nisi pertineret ad præfigurationis mysterium tam multiplex rerum umbra gestarum, nec docens Apostolus diceret : *Lex umbram habet futurorum bonorum, non ipsam imaginem rerum.*

2. Proinde quædam, quæ in ea figuratim dicta vel facta sunt, et sunt plena mysticis sacramentis, adjuvante superna gratia, in hoc opusculo exsequentes, veterumque ecclesiasticorum sententias congregantes, veluti ex diversis pratis flores lectos ad manum fecimus, et pauca de multis breviter perstringentes, pleraque etiam adjicientes, vel aliqua ex parte mutantes, offerimus non solum studiosis, 260 sed etiam fastidiosis lectoribus, qui nimiam longitudinem sermonis abhorrent.

3. Brevi enim expositione succincta non faciunt de

Mysticorum. Arevalus hic scripserat *Secretorum*; sed in alius hujus operis titulis, Grialii editionem secutus, reposuit *Mysticorum*, et quamvis, ait, fortasse magis genuinum sit *Secretorum*. Retinuimus secundam lectionem. Cæterum, huic loco notam sequentem subjungit Arevalus : — « De secretorum, sive, ut Grialius edidit, mysticorum Expositionibus sacramentorum quid hoc loco monere expediret, peti potest ex prolegomenis, cap. 68, ubi de hoc opere multa verba feci. Satis nunc sit indicare Grialium auctorem esse earum notarum quibuscum nostras non ita multas interse-remus. Neque vero argumentum ejusmodi est ut longa explicatione opus sit; et ubi sensus commodus ex Isidori verbis eruitur, non est nimis anxie quærendum, an omnino ea ipsa verba illius auctoris quem sequitur expresserit, aut etiam exprimere voluerit. »

EDIT.
2. *Et sunt plena mysticis sacramentis.* Ex his et sancti Ildefonsi verbis, quæ subjiciemus, titulum prorsus jam abolitum huic operi restituumus. Ita enim Ildefonsus in Vita Isidori : *Collegit etiam de diversis auctoribus quod ipse cognominat secretorum expositio-*

B prolixitate fastidium. Prolixa enim et occulta lædet oratio; brevis et aperta delectat. Et quia jam pridem juxta litteram a nobis sermo totus contextus est, necesse est ut, præcedente historiæ fundamento, allegoricus sensus sequatur. Nam figuratim quædam ex his intelliguntur, vere tanquam prophetica indicia præcedentia futurorum.

4. Sane non omnia quæ in lege et prophetis scripta sunt mysteriorum ænigmatibus obteguntur; sed pro his quæ aliquid significant, etiam quæ nihil significant connectuntur. Sicut enim in citharis, et hujusmodi organis musicis, non quidem omnia quæ tanguntur, canorum aliquid resonant, sed tantum chordæ, cætera tamen in tota citharæ corpore idèo facta sunt, ut esset ubi connecterentur et quo tenderentur illa quæ ad cantilenæ suavitatem modulaturus est artifex : ita in his prophetis narrationibus quæque dicuntur aut aliquid sonant in significationem

nes sacramentorum; quibus in unum congestis, idem liber dicitur Quæstionum. Plura in præfat. ad Opera Isidori. GRIAL.

Ibid. Qui nimiam longitudinem sermonis abhorrent; ita Palent. et duo Oxonienses. Quibus nimia longitudo sermonis abhorret, Valent. Quos nimia longitudo sermonis abhorret, Guadalup. Quorum nimia longitudo sermonis abhorret, Laurentian. et Complut. Idem Isidorus, in Regul. monach. : *Philargyriæ contagium, ut lethiferam pestem (monachus) abhorreat.* GRIAL.

Ibid. Veterum ecclesiasticorum nomina, quorum sententias congregat, paulo post num. 5 recenset Isidorus. AREV.

5. *Et quia jam pridem juxta litteram.* Ita Siebertus de eo : *Totum Vetus Testamentum simpliciter exponendo percurrit.* Hoc nobis deesse magnæ dividæ est, nisi forte id Glossæ sunt quæ vocantur Ordinariæ. GRIAL.

4. Sane non omnia, usque ad connectantur, verba sunt Augustini duobus ex locis aptata, ex xv de Civit., c. 2, et xxii contra Faust., c. 94. GRIAL.

futurorum, aut, si nihil sonant, ad hoc interponuntur, ut sit unde illa significantia tanquam sonantia connectantur.

5. Illas autem rerum gestarum figuras de mysticis thesauris sapientum, ut prædiximus, deprimentes, in unam formam compendio brevitatis contraximus; in quibus lector non nostra leget, sed veterum relegendet. Quod enim ego loquor, illi dicunt; et vox mea ipsorum est lingua. Sumpta itaque sunt ab auctoribus Origene, Victorino, 261 Ambrosio, Hieronymo, Augustino, Fulgentio, Cassiano, ac nostri temporis insigniter eloquenti Gregorio.

CAPUT I.

Præmissio operis usque ad expulsionem hominis de Paradiso.

1. Creatura cæli et terræ quomodo historialiter ab exordio principii condita sit legimus; sed qualiter in Ecclesia spiritualiter a doctoribus accipiat, intelligamus.

2. *In principio fecit Deus cælum et terram.* Principium Christus est, sicut ipse in Evangelio Judæis interrogantibus respondit: *Ego principium, qui et loquor vobis* (Joan. viii, 25). In hoc igitur principio fecit Deus cælum, id est, spirituales, qui cælestia meditantur et quærent; in ipso fecit et carnales, qui necdum terrenum hominem deposuerunt. *Terra autem erat inanis et vacua.* Terra scilicet carnis nostræ inanis erat et vacua, priusquam doctrinæ acciperet formam. *Et tenebræ erant super faciem abyssi,* quia delictorum cæcitas et ignorantie profunda obscuritas corda nostra tegebat.

3. *Et spiritus Dei ferebatur super aquas.* Spiritus autem Dei super cor nostrum tenebrosum et fluidum, quasi super aquas, jam 262 superferebatur; in quo subsistentes requiesceremus, cujusque vivificaremur flatu, et cujus unda ablueremur.

4. *Dixit quoque Deus: Fiat lux,* id est, illuminatio

Ibid. Quæque dicuntur. Ita Mss. o., hoc est, quæcumque dicuntur, quomodo non solum Isidorus, sed interdum etiam optimi Latinitatis auctores loquuntur. Hoc qui non viderunt, haud veriti sunt addere, quæ obteguntur, ut quæque dicuntur adnecteretur. GRIAL.

5. Cassiano. Aliqui libri Cassiani loco Fulgentium habent. In aliis uterque ponitur, et utriusque Isidorum perstudiosum fuisse constat. Sed in toto hoc opere Fulgentii (quod sciamus) verbum nullum; Cassiani exstant aliquot a nobis indicati loci. GRIAL.

Ibid. Fulgentii nomen cur non sit omittendum, quamvis Grialius illud omiserit, dixi in prolegomenis, c. 65, n. 19 et 20. Certe auctoritas Joannis Diaconi, qui in Vita sancti Gregorii hæc Isidori verba protulit et Fulgentium post alios nominat, tanti ponderis esse debet ut ab ea non sit recedendum. AREV.

CAP. I. N. 1. *Creatura cæli et terræ.* Veterem interpretem imitatus est; quod enim Vulgatus: *Istæ sunt generationes cæli et terræ,* ille reddens verba LXX interpretum: *Αὐτὴ ἡ βίβλος γενέσεως οὐρανοῦ καὶ γῆς: Hic est liber creaturæ cæli et terræ* dixit. GRIAL.

2. *In principio fecit,* ex LXX. Creavit Valent. et Comp., ex Vulg. GRIAL.

Ibid. Ego principium, qui et loquor. Quod et loquor, August., cujus sunt hæc, lib. 1 de Gen. contra Manich., cap. 2, eodemque modo apud Ambrosium initio operis Hexaem. GRIAL.

A crêdulitatis appareat. Prima enim die lucem fidei dedit, quia prima est in conversione fides. Unde et istud primum in Dei præceptis mandatum est: *Dominus Deus tuus Deus unus est.* Propter quam fidem ipse Dominus etiam visibiliter in mundo apparere voluit.

5. *Et divisit lucem a tenebris;* nam tunc Deus juxta præscientiæ suæ gratiam divisit justos, id est, filios Dei et lucis, a peccatoribus, tanquam a tenebris; justos vocans diem, et illos noctem; nam quod in Ecclesia lucis nomine justii appellantur, audi Apostolum: *Fuistis, inquit, aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino* (Ephes. v, 8).

6. Deinde secunda die disponit Deus firmamentum, id est, solidamentum sanctarum Scripturarum; firmamentum enim in Ecclesia Scripturæ divinæ intelliguntur, sicut scriptum est: *Cælum plicabitur, sicut liber* (Isai. xxxiv, 4). Discrevitque super hoc firmamentum aquas, id est, cælestes populos angelorum, qui non opus habent hoc suspicere firmamentum, ut legentes audiant verbum Dei.

7. Vident enim eum semper, et diligunt, sed superposuit ipsum firmamentum legis suæ super infirmitatem inferiorum populorum, ut ibi suspicientes cognoscant qualiter discernant inter carnalia et spiritualia, quasi inter aquas superiores et inferiores.

8. Post hæc die tertio collegit in unum aquas inferiores salsas: hoc est, homines infideles, qui cupiditatum tempestate et tentationum carnalium fluctibus quatiantur, et in se ipsis, quasi amaritudo, includuntur. Segregavitque ab eis aridam, populum scilicet fontem fidei sitientem, fixitque debine superiorum limites, et coercuit eos, ne turbuletis iniquitatum suarum fluctibus aridam, id est, animam sitientem Deum, conturbent; liceatque ei germinare bonorum operum fructus secundum genus suum, diligendo proximum in subsidiis necessitatum carna-

Ibid. Spirituales... carnales. Ex Augustino, xiiii Confess., c. 12. GRIAL.

Ibid. Terra autem erat inanis et vacua. Ita quidem libri omnes manuscripti et excusi, etiam apud Eucherium et Bedam; sed explicatio, sive allegoria, non adhibetur his verbis, sed illis potius quæ sunt ex LXX: *Terra autem erat invisibilis et incomposita.* Augustinus loco proxime citato: *Quia et apud nos in Christo suo fecit Deus cælum et terram, spirituales et carnales Ecclesiæ suæ, et terra nostra, antequam acciperet formam doctrinæ, invisibilis erat et incomposita, et ignorantie tenebris tegebatur,* etc. GRIAL.

Ibid. Sanctus Augustinus sæpe eodem modo ait: In principio fecit, etc. Apud eundem sanctum Augustinum alii legunt *Principium, quia et loquor vobis.* AREV.

4. *Prima die,* usque ad apparere voluit, Augustinus 1 de Genes. contra Manich., c. 25. GRIAL.

5. *Apostolus: Eratis enim aliquando,* etc. In Grialii textu mendum erat *filios Dei et lucis.* AREV.

6. *Deinde secunda die,* usque ad superiores, et inferiores, carptum ex ejusd. xiiii Confess., cap. 15, et ex 1 contra Manich., c. cit. GRIAL.

Ibid. Vulgata: Complicabuntur, sicut liber, cæli. AREV.

8. *Post hæc die tertio,* usque ad valido robore justii judicii, ex eod. lib. Confess. c. 17. GRIAL.

lium; habeatque in se semen **263** secundum similitudinem, ut ex sua infirmitate compatiatur ad subueniendum indigentibus.

9. Producat et lignum forte robore, et fructiferum, id est, beneficium ad eripiendum eum qui injuriam patitur de manu potentis, et præbendum protectionis umbraculum valido robore justi iudicii.

10. Deinde quarta die emicuerunt luminaria firmamento legis infixæ, id est, evangelistæ et doctores, Scripturæ sanctæ cohærentes disputando, et omnibus inferioribus lumen sapientiæ ministrantes. Protulit etiam et cæteram micantium siderum turbam, id est, diversarum virtutum in Ecclesia numerositatem, quæ in hujus vitæ obscuritate, tanquam in nocte resurgentes, dividant in hoc firmamento Scripturæ sensibilia et intelligibilia, quasi inter lucem perfectorum et tenebras parvulorum, et sint in signis virtutum et miraculorum, sint etiam in tempora et annos, quia prædicatores propriis temporibus vivunt et transeunt, verbum autem Domini manet in æternum.

11. Quare autem primo terra germinavit, deinde facta sunt luminaria? nisi quia post opera bona venit illuminatio lucis ad contemplandam speciem supernæ virtutis?

12. Inter hæc die quinta facta sunt in aquis reptilia animarum vivarum, homines, scilicet, renovati in vitam per baptismi sacramentum. Facta sunt et volatilia, id est, sanctæ animæ ad superna volantes.

13. Post hæc sexta die produxit terra animam vivam, quando caro nostra, abstinens ab operibus mortuis, viva virtutum gemina parurit, secundum genus scilicet summi, id est, vitam imitando sanctorum, sicut Apostolus ait : *Imitatores mei estote*. Secundum nostrum quippe genus vivimus, quando in opere bono sanctos viros, **264** quasi proximos, imitamur. Deinde produxit terra bestias, homines in potentia rerum, sive ferocitate superbiæ. Similiter et pecora; fideles in simplicitate vitæ viventes; serpentes quoque innoxios, sanctos videlicet viros, astutiæ vivacitate bonum a malo discernentes, et, in quantum fas est, reptando scrutantes terrena, per quæ intelligant sempiterna, non illos venenosos qui se in hujus mundi cupiditatibus terrenis collocant.

14. Post hæc fecit Deus hominem ad imaginem

9. Protectionis umbraculum. Ita Augustinus, et sic est apud Bedam. GRIAL.

10. Deinde quarta die. Ex XIII Conf., cap. 18, et I de Gen. cont. Manich., c. 25, et Origene, hom. 4 in Gen. GRIAL.

Ibid. Scripturæ sanctæ cohærentes. Appareamus, sicut luminaria in mundo, cohærentes firmamento Scripturæ tuæ. Augustinus, XIII Conf., c. 18. Est autem apud Eucherium et Bedam demonstrantes, apud Augustinum tamen, ministrantes. GRIAL.

Ibid. Tenebras parvulorum. Verba sunt ejusdem Augustini, cap. 49. Pravorum tamen habent plerique Mss. GRIAL.

Ibid. Quia prædicatores. Idem, c. 16 : *Transeunt prædicatores verbi tui ex hac vita in aliam vitam; scriptura vero tua usque in finem sæculi super populos extenditur*. GRIAL.

Ibid. In not. G1. erat quarto die. AREV.

A suam : perfectum scilicet virum, qui non quemlibet sanctorum virorum imitando, sed ipsam veritatem contemplabiliter intuendo, operatur justitiam, ut ipsam intelligat, et sequatur, ad cuius imaginem factus est, veritatem. Iste etiam accepit potestatem piscium maris, et volatilium cœli, pecorumque, ferarum quoque, atque reptantium, quia spiritualis quisque effectus, et Deo similis factus, secundum Apostolum, judicat omnia, ipse autem a nemine judicatur (I Cor. II, 15).

15. Quod vero sequitur : *Masculum et feminam fecit eos*, spirituales in Ecclesia, et obediens ostendit, quia sicut viro subdita est mulier, sic spirituali et perfecto viro obediens est is qui minus perfectus est, sicut Apostolus ait : *Rogamus vos, fratres, ut cognoscatis eos qui in vobis laborant, et præsentis vobis in Domino* (I Thess. v, 12). Dicitur autem eis : *Crescite et multiplicamini*, sive in linguis, sive in spiritualibus intelligentiæ gradibus, ut dominantur per rationis intellectum omnium carnalium perturbationum, quasi insensibilium animantium.

16. Omnis autem herba seminalis, et omne lignum fructuosum, quod hominibus datum est in escam, fideles sunt de oblationibus sanctorum necessitatibus communicantes. Unde et Apostolus ait : *Nam si in spiritualibus participes facti sunt gentiles, debent et in carnalibus ministrare eis* (Rom. xv, 27). Hæc sunt fructifera ligna. In istis ergo **265** gradibus, tanquam in quibusdam diebus, vespera est ipsa perfectio singulorum operum, et mane inchoatio sequentium.

17. Post istorum itaque quasi sex dierum opera bona valde sperat homo quietem mentis, constitutus in spirituali paradiso, quo significatur vita beata, ubi fons est sapientiæ, divisus in quatuor partes virtutum; ubi edat ligni vitæ gratiam, ubi utiles disciplinas morum, quasi fructus lignorum carpant. Est namque paradisos vita beatorum, quatuor flumina quatuor virtutes, ligna ejus omnes utiles discipline, lignorum fructus mores piorum, lignum vitæ ipsa honorum omnium mater est sapientia, de qua scriptum est, Salomone dicente : *Lignum vitæ est his qui apprehendunt illam, et qui tenuerit eam, beatus* (Proverb. III, 18). Lignum scientiæ boni et mali transgressio est mandati.

14. Pecorumque, ferarum quoque, et reptantium. Ita Beda et Impress., ex veteri translatione, alii aliter ex Vulg. GRIAL.

Ibid. Multi versantur theologi ac sacri interpretes in hac sententia Genesis exponenda, quod homo factus sit ad imaginem et similitudinem Dei. Varias de hoc argumento opiniones collegit Pererius ad hunc locum. Vide etiam Editionem Patrum apostolicorum cum notis Cotelerii, pag. 60. AREV.

15. In Vulgata nunc : *Ut noveritis eos qui laborant inter vos*. AREV.

16. Vulgata : *Nam si spiritualium eorum participes facti sunt, etc., ministrare illis*. AREV.

17. Post istorum, usque ad sperat homo quietem, verba sunt Augustini, I de Gen. contra Manich., c. 25. GRIAL.

Ibid. Quo significatur vita beata. Ejusdem, lib. II, c. 9. GRIAL.

CAPUT II.

De operibus sex dierum.

1. Expleta hactenus sex dierum opera, qualiter in Ecclesia spiritualiter intelligantur, explicata sunt; deinde, quid in figuram sæculi significant, subjiciendum est. Sex diebus consummavit Deus omnia opera sua, et septimo requievit. Sex ætatibus humanum 266 genus in hoc sæculo per successiones temporum Dei opera insignant. Quarum prima est ab Adam usque ad Noe; secunda a Noe usque ad Abraham; tertia ab Abraham usque ad David; quarta a David usque ad transmigrationem in Babyloniam; quinta deinde usque ad humilem adventum Domini nostri Jesu Christi; sexta, quæ nunc agitur, usquequo mundus finiatur, donec Excelsus veniat ad iudicium.

2. Septima vero intelligitur in requie sanctorum, quæ scilicet non habet vesperam, quia eam jam nullus terminus claudet. Pergamus ergo breviter per eas omnes mundi ætates, replicantes ordinem temporum eorum, et mystice differentias distinguamus.

3. Primo enim sæculo factus est, tanquam lux, homo in paradiso. In qua ætate filios Dei in lucis nomine divisit Deus a filiis hominum, quasi a tenebris; sitque hujus diei vespera diluvium.

4. Secundum sæculum factum est, quasi firmamentum inter aquam et aquam; arca utique illa quæ natavit inter pluviam et maria; hujus vespera fuit confusio linguarum.

5. Tertium sæculum factum est quando separavit Deus populum suum a gentibus per Abraham, discernens eum, quasi aridam ab aquis, ut proferret germen herbarum atque lignorum, id est, fructus sanctorum Scripturarum. Hujus vespera fuit peccatum, et malitia pessimi regis Saul.

6. Inde quartum sæculum cœpit a David, quando constituit Deus luminaria in firmamento cœli, id est, splendorem regni, tanquam solis excellentiam, et in lunæ specie obtemperantem tanquam lunam Synagogam, et stellas principes ejus. Cujus ætatis sit

Ibid. Divisus in quatuor partes virt. Eiusdem, c. 10. GRIAL.

Ibid. Breulius post quatuor virtutes hæc addit: Virtus est animi habitus, naturæ decus, vitæ ratio, morum pietas, cultus Divinitatis, honor hominis, æternæ beatitudinis meritum. Cujus scilicet partes quatuor principales, quæ designantur per quatuor paradisi flumina, prudentia, fortitudo, justitia, temperantia. Prudentia est rerum divinarum humanarumque, prout homini datum est, scientia; per quam intelligitur quid cavendum sit et quid agendum. Et hoc est, quod in psalmo (CXXVIII) legitur: MIRABILIA TESTIMONIA TUA. Fortitudo est animi patientia, et longanimitas, et perseverantia in bonis operibus, et victoria contra vitiorum genera. Justitia est animi nobilitas, unicuique rei propriam tribuens dignitatem. In hac Divinitatis cultus, et humanitatis jura, veru iudicia, et æquitas totius vitæ conservatur. Temperantia est vitæ modus, ne quid nimis homo vel amet, vel odio habeat; sed omnes hujus vitæ varietates considerata temperet diligentia. Hæc sunt quatuor flumina. Ligna omnes utiles virtutes, etc. Hæc in quibusdam Mss. non exstare animadvertit Breulius. In verbis Salomo-

A vespera in peccatis regum, quibus gens illa meruit captivari.

7. Porro quinto sæculo, id est, in transmigratione Babylonix, facta sunt quasi animalia in aquis, et volatilia cœli, quia tunc Judæi inter gentes, tanquam in mari, vivere cœperunt, nec habebant stabilem locum, tanquam volantes aves. Hujus diei quasi vespera est multiplicatio peccatorum in populo Judæorum, quando sic exæcati sunt, ut etiam Dominum Jesum non possint agnoscere.

267 8. Jam sextum sæculum fit in adventu Domini nostri Jesu Christi. Nam sicut in illa sexta die primus homo Adam de limo terræ ad imaginem Dei formatus est, sic in ista sexta ætate sæculi secundus Adam, id est, Christus, in carne de Maria virgine natus est: ille in animam viventem, hic in spiritum vivificantem. Et sicut in illa die fit anima viva, sic in isto sæculo vitam desiderantes æternam.

9. Et sicut in illa sexta die serpentium et ferarum genera terra produxit, ita et in hac sexta ætate sæculi gentes vitam appetentes æternam Ecclesia generavit. Quem etiam sensum vas Petro ostensum manifestavit (Act. x). Et quemadmodum die sexta creatur masculus et femina, sic in ista sæculi ætate manifestatur Christus et Ecclesia.

10. Et sicut præponitur homo in die illa pecoribus, serpentibus et cœli volatilibus, ita et Christus in hac ætate sæculi gentibus, populis et nationibus, ut ab eo regantur, vel carnali concupiscentiæ dediti, sicuti pecora, vel terrena curiositate obscurati, quasi serpentes, vel elati superbia, quasi aves.

11. Et sicut in illa die pascitur homo, et animalia quæ cum illo sunt, herbis seminalibus, et lignis fructiferis, et herbis viridibus, sic et ista sæculi ætate spiritualis homo, qui bonus minister est Jesu Christi, cum ipso populo spiritualiter pascitur sanctorum Scripturarum alimentis, et lege divina ad concipiendam fecunditatem rationum, atque sermonum, tanquam herbis seminalibus, partim ad utilitatem morum conversationis humanæ, tanquam lignis fructiferis, partim ad vigorem fidei, spei et

nis Vulgata exhibet qui apprehenderiat eam. AREV.

CAP. II. N. 1. Deinde quid in figuram sæculi, etc. Reliqua hujus capitis contexta sunt ex ejusdem verbis lib. 1 de Genes. contra Manich., c. 23, ordine tantum immutato. GRIAL.

D *Ibid.* Sex diebus, usque ad non habet vesperam, verba sunt Augustini, XII contra Faust., c. 8. GRIAL.

Ibid. De sex mundi ætatibus in Etymolog., lib. v, cap. 38, n. 5. AREV.

2. Sanctorum, quæ scilicet. Nonnulli addunt: Sanctorum, non in hac vita, sed in alia, ubi vidit requiem præsentem dies ille, cum apud inferos torqueretur, quæ scilicet. AREV.

4. In Editione Grialii mendose inter pluviam maria. AREV.

10. Terrena curiositate. Tenebrosa curiositate, Augustinus. GRIAL.

11. Concipiendam, ex Augustino. Concupiscentiam, Encherius et Manuscripti, mendose. GRIAL.

Ibid. Non præternittenda varietas lectionis in Cod. Albornoz., homo, cui minister est Christus. Quod pertinet ad Matth. xx, 28: Non veni ministrari, sed ministrare. AREV.

charitatis in vitam æternam, tanquam herbis viridibus, quæ nullo æstu tribulationum arescunt.

12. Sed spiritualis sic istis spiritualibus cibis alimentisque pascitur, ut multa intelligat. Carnalis autem, id est, parvulus in Christo, tanquam pecus Dei, ut multa credat, quæ necdum intelligere **268** potest, tamen eosdem cibos omnes habent. Hujus autem ætatis quasi vespera utinam nos non inveniat! Illa est enim de qua Dominus dicit: *Putasne veniens Filius hominis inveniet fidem super terram* (Luc. xviii, 8)?

13. Post illam vesperam fiet mane, quando ipse Dominus in claritate venturus est. Tunc requiescent cum Christo ab omnibus operibus suis in quibus dictum est: *Estote perfecti, sicut Pater vester qui in cælis est* (Matth. v, 48). Tales enim faciunt opera bona valde. Post talia enim opera speranda est requies in die septimo, qui vesperam non habet.

14. Sequitur: *Istæ generationes cæli et terræ, quando creatæ sunt, in die qua fecit Deus cælum et terram, et omne virgultum agri, omnemque herbam regionis, antequam esset super terram.* Superius septem dies numerati sunt; nunc unus dies dicitur, quo fecit Deus cælum et terram, et omne virgultum agri, et omnem herbam regionis.

15. Hujus diei nomine secundum prophetiam omne tempus hujus vitæ significatur, in quo cælum et terra factum, id est, in quo creaturæ visibiles disponuntur. Sed quid sibi vult, quod nunc, nominato cælo et terra, adjecit *virgultum agri, et herbam regionis*, et tacuit cætera quæ sunt in cælo et terra, vel etiam in mari, nisi quia per virgultum agri invisibilem creaturam demonstrat intelligi, sicut est anima?

16. Dicta autem est virgultum, propter vigorem vitæ; herba, propter eandem vitam nunquam marcescentem. Deinde quod addidit, antequam esset super terram, intelligitur antequam anima peccaret. Terrenis enim cupiditatibus sordidata, tanquam super terram nata, vel super terram esse, recte dicitur.

17. Unde et adjecit: Nondum enim pluerat Dominus Deus super: terram, quasi aperte diceret: Antequam peccaret anima, nondum **269** nubibus Scripturarum pluviam doctrinæ Dominus ad animam irrigandam concesserat; nondum propter hominem, qui est terra, Dominus noster nubem carnis nostræ

12. Sed spiritualis, usque ad potest, emendatus est hic locus ex Augustino et Beda. GRIAL.

Ibid. In Vulgata: *Filius hominis veniens, putas inveniet fidem super terram?* AREV.

13. In nostra Vulgata: *Estote ergo vos perfecti, sicut et Pater cælestis perfectus est.* AREV.

14. Vulgata: *Istæ sunt generationes... creata sunt in die quo fecit Dominus Deus... virgultum agri, antequam oriretur in terra, omnemque herbam regionis, priusquam germinaret.* AREV.

15. Hujus diei nomine secundum prophetiam. Hæ duæ voces secundum prophetiam non sunt apud Augustinum, a quo sunt reliqua, lib. ii de Gen. cont.

A assumpserat, per quam imbrem sancti Evangelii largissimum infudit.

18. Quod vero subjunxit: *Et homo non erat, qui operaretur terram*, quia nullus homo operatus est in virginem, unde natus est Christus. Ipse est enim lapis de monte abscissus sine manibus (Dan. ii), id est, absque coitu et humano semine de virginali utero, quasi de monte humanæ naturæ, et substantiæ carnis abscissus. Sed fons ascendebat de terra, irrigans universam superficiem terræ. Terra mater virgo Domini Maria rectissime accipitur, de qua scriptum est: *Aperietur terra, et germinet Salvatorem* (Isai. xlv, 8). Quam terram irrigavit Spiritus sanctus, qui fontis et aquæ nomine in Evangelio significatur.

CAPUT III.

De paradisi conditione, vel hominis.

1. Formavit igitur Deus hominem de limo terræ, id est, factus est Christus, juxta quod ait Apostolus, ex semine David secundum carnem (Rom. i), tanquam de limo terræ. Et inspiravit in faciem ejus spiraculum vitæ, utique infusionem sancti Spiritus, qui operatus est hominem Christum. Et factus est homo in animam viventem, scilicet, ut qui perfectus erat Deus, perfectus videretur et homo.

2. Plantaverat autem Dominus Deus paradysum voluptatis a principio. Paradysus Ecclesia est; sic enim de illa legitur in Canticis canticorum: *Hortus conclusus soror mea* (Cant. iv, 12). A principio autem paradysus plantatur, quia Ecclesia catholica a Christo, qui est principium omnium, condita esse cognoscitur. Fluvius de paradiso exiens imaginem portat Christi, de paterno fonte fluentis, qui irrigat Ecclesiam suam verbo prædicationis, et dono baptismi.

3. De quo bene per prophetam dicitur: *Dominus Deus noster 270 fluvius gloriosus exsiliens in terram sitientem.* Quatuor autem paradisi flumina quatuor sunt Evangelia ad prædicationem cunctis gentibus missa.

4. Ligna fructifera, omnes sancti sunt; fructus eorum, opera eorum; lignum autem vitæ, Sanctus sanctorum, Christus, scilicet, ad quem quisque si porrexerit manum, vivet in æternum. Lignum autem scientiæ boni et mali, proprium est voluntatis arbitrium quod in medio nostri est positum ad dignoscendum bonum et malum. De quo qui relicta Dei gratia gustaverit morte morietur.

5. Tulit igitur Deus hominem, et posuit eum in pa-

Manich., c. 3; leguntur tamen in omnibus libris, et apud Eucherium et Bedam. GRIAL.

17. Nubem carnis nostræ. Nubilum carnis nostræ, Augustinus; nebulam, apud Bedam. GRIAL.

Ibid. Vulgata: *Non enim pluerat.* AREV.

18. Homo non erat, usque ad significabatur, ex eod. lib. Augustini, cap. 24. GRIAL.

CAP. III. N. 2. Paradysus Ecclesia est, ex eod. lib., cap. 14. GRIAL.

5. Propheta fortasse est Isaias, cap. xlv, 3: *Effundam enim aquas super sitientem, et fluenta super aridam.* Quatuor Evangelia quatuor paradisi fluminibus alibi etiam comparat Isidorus. AREV.

radiso. Assumpsit Deus carnem, et factus est caput A Ecclesiæ, ut operaretur et custodiret illum, id est, voluntate Patris ex omnibus gentibus Ecclesiam impleteret. Dixit quoque Deus: *Non est bonum esse hominem solum.* Arguuntur hæretici, qui Christum solum hominem putant, et non etiam Deum.

6. *Faciamus ei adjutorium simile sui*, quia in ipso homine suscepto Ecclesia Deo copulata est. *Appellavit autem Adam nominibus suis cuncta animantia, et volatilia cæli, et bestias terræ*, significans gentes, quæ salvæ fierent in Ecclesia, et per Christum nomen Christianitatis erant accepturæ, quod prius non habuerant, sicut scriptum est: *Et vocabo servos meos nomine alio (Isai. Lxv, 15).*

7. *Adæ vero non inveniebatur adjutor similis ejus.* Utique quoniam quamvis fidelis aut justus sit quisque, Christo tamen æquari non potest. *Quis enim, inquit Moyses, similis tibi in diis, Domine (Psalm. Lxxxv)?* nam et David ait: *Speciosus forma præ filiis hominum (Psalm. xliiv).* Nemo enim poterat a morte genus humanum liberare, et ipsam mortem superare, nisi Christus, sicut et in Apocalypsi dicitur: *Nemo inventus est dignus, neque in cælo, neque in terra, neque infra terram, aperire librum, nisi leo de tribu Juda.*

8. *Immisit ergo Dominus Deus soporem in Adam; cumque obdormisset, tulit unam de costis ejus, et ædificavit castam, quam tulerat 271 de Adam, in mulierem.* Dormit Adam, et fit illi mulier de latere. Patitur Christus in cruce, pungitur latus lancea, et profluunt sacramenta sanguinis, ex quibus formetur Ecclesia. Hanc dormitionem cantat Propheta, dicens: *Ego dormivi, et quievi, et resurrexi, quoniam Dominus suscitavit me (Psalm. lli, 6).*

9. Sequitur: *Et posuit carnem pro ea.* Sic Christus carnem suam moriendo posuit in patibulo crucis pro Ecclesia. *Dixit quoque Adam: Hoc nunc os ex ossibus meis, et caro de carne mea.* Quia sive sancti spirituales et fortissimi in tentationibus, sive minus perfecti, utrique unum corpus Christi sunt, et una Ecclesia.

10. *Hæc vocabitur virago, quoniam de viro sumpta est.* Sic et Christus Ecclesiæ nomen dedit Christia-

6. Vulgata: *simile sibi.* Et mox, *Appellavitque Adam . . . et universa volatilia cæli, et omnes bestias terræ.* Et apud Isaiam: *Et servos suos vocabit nomine alio.* AREV.

7. In psalmo Lxxxv, qui a Breulio indicatur et inscribitur, *Oratio ipsi David*, vers. 8, dicitur: *Non est similis tui in diis, Domine.* Apocalypsis sententia exprimitur verbis aliquatenus commutatis. AREV.

8. Verba psalmi in Vulgata: *Ego dormivi, et soporatus sum, et exurrexi, quia Dominus suscepit me.* AREV.

10. *Quæ erant in Ecclesia proditura. Projutura, apud Bedam.* GRIAL.

Ibid. *Quamobrem relinquet*, usque ad corpus esse possemus, ex eod. Augustini lib., cap. 44, vel ex xii contr. Faust., cap. 8; utrobique enim eadem leguntur, atque utrumque locum sibi proposuisse videtur Isidorus. Legitur vero tam apud Augustinum quam apud Paulum propter hoc, non quamobrem. GRIAL.

Ibid. Grialius in nota possemus; sed in textu pos-

sum, quæ de ejus latere sumpta est. Hæc ergo omnia facta sunt in figura, quæ erant in Ecclesia proditura. *Quamobrem relinquet homo patrem et matrem, et adhærebit uxori suæ; et erunt duo in carne una.* Hoc interpretans Apostolus ait: *Sacramentum hoc magnum est, ego autem dico in Christo et in Ecclesia (Ephes. v).*

11. Ergo quod per historiam completum est in Adam, per prophetiam significatur in Christo, qui reliquit Patrem, cum dicit: *Ego a Patre exivi, et veni in mundum (Joann. xvi).* *Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo (Philipp. ii).* Reliquit et matrem, id est, Synagogam Judæorum, Veteri Testamento carnaliter inhærentem, quæ illi erat mater ex semine David secundum carnem, et adhæsit uxori suæ, id est, sanctæ Ecclesiæ, ut pace Novi Testamenti essent duo in carne una, quia cum sit Deus apud Patrem, per quem facti sumus, factus est per carnem particeps noster, ut illius capitis corpus esse possimus.

CAPUT IV.

De præceptis Dei, et consensione serpentis.

272 1. Jam dehinc præceptum, quod accepit figuratiter Adam, nos accipimus in Christo, quia unusquisque Christianus non incongrue gestat personam Christi, dicente ipso Domino: *Quod fecistis uni ex minimis meis, mihi fecistis (Matth. xxv, 40).* Dicitur ergo illi: *Ex omni ligno paradisi comede. De ligno autem scientiæ boni et mali ne comedas.*

2. Præcipitur enim nobis ut fruamur omni ligno paradisi, quo significantur spirituales deliciæ, de quibus ait Apostolus: *Fructus autem spiritus est charitas, gaudium, pax, longanimitas, bonitas, mansuetudo, continentia, castitas (Galat. v).* Sicut Apostolus dicit. Et non tangamus lignum in medio paradisi plantatum scientiæ boni et mali, id est, ne velimus superbire de natura arbitrii nostri, quæ media est, ut, decepti per scientiam, experiamur et malum. Serpens autem ille, sapientior omnium bestiarum, indicat diabolum, qui inde serpens dicitur quod volubili versetur astutia.

3. Sed quid est quod ipse per mulierem deceptus, et non per virum? Quia non potest ratio nostra sensus, quod alii retinent. AREV.

CAP. IV. N. 1. *Jam dehinc præceptum*, usque ad *mihi fecistis*, ejusdem Augustini sunt verba, cap. 25 lib. ii cont. Manich. Quæ ante hæc leguntur in plerisque libris, *Post hæc vocatur Heva*, etc., non sunt hujus loci, sed capitis sexti (imo quinti) ubi eadem totidem verbis ponuntur. GRIAL.

Ibid. *Omni ligno paradisi*, usque ad *experiamur et malum*, ex eod. Augustini loco. Quod autem Augustinus dixerat, *ne vellemus superbire de natura nostra*, Isidorus interpretatus est de natura arbitrii nostri, quod et superius fecerat. GRIAL.

Ibid. In nostra Vulgata: *Quandiu fecistis uni ex his fratribus meis minimis, mihi fecistis.* AREV.

2. *Serpens autem*, usque ad *astutia*, ex eap. 24 ejusdem lib. ii contra Manich. GRIAL.

Ibid. In verbis Apostoli Vulgata nonnihil variat. Quod additur, *sicut Apostolus dicit*, non puto ad ea quæ sequuntur referri, sed ad ea quæ præcedunt. AREV.

3. *Sed quid est, quod per mulierem*, usque ad *te-*

duci ad peccandum, nisi præcedente delectatione A in carnalis infirmitatis affectu, qui obtemperare debet rationi, tanquam viro dominantis. Hoc enim in unoquoque homine geritur in occulto quodam secretoque conjugio.

4. Suggestionem quippe, serpentem accipimus; mulierem vero, 273 animalem corporis sensum; rationem autem, virum. Ergo quando occurrit mala suggestio, quasi serpens loquitur. Sed si sola cogitatio oblectetur illa suggestionem, et, refrenante ratione, consensus explendi operis non succedat, sola mulier videtur comedisse illicitum.

5. Quod si ipsum peccatum etiam et mens perpetrandum decernat, jam vir deceptus est, jam mulier cibum dedisse viro videtur; illecebræ enim consentire de ligno prohibito manducare est. Tunc quippe jure a vita beata, tanquam a paradiso, expellitur homo, peccatumque ei imputatur, etiam si non sequatur effectus: quia cisi non est in factis culpa, in consensu tamen rea tenetur conscientia. Hæc secundum anagogem.

6. Cæterum juxta metaphoram poterit callidus serpens iste hæreticorum versutiam designare. Nulli enim loquacius atque subtilius promittunt illicita curiositate secretorum adaptionem, atque scientiam boni et mali; et in ipso homine, tanquam in arbore quæ plantata est in medio paradisi, suam dignoscentiam nituntur demonstrare.

7. Contra hunc serpentem clamat Apostolus, cum dicit: *Metuo ne sicut serpens Hevam seduxit astutia sua, sic sensus vestri corrumpantur* (11 Cor. xi, 3). Seducitur verbis hujus serpentis carnalis nostra concupiscentia, et per illam decipitur Christianus Adam, non Christus. *Dicit ergo serpens ad mulierem: Cur præcepit vobis Deus ut non comederetis ex omni ligno paradisi? Sic hæreticorum curiosa cupiditas, sic pravi prædicatores, ad diligendam erroris fallaciam, auditorum carnalium corda succedunt, dicentes: Quare fugitis scientiam habere latentem? nova semper exquirite, boni malique scientiam penetrare.*

8. Unde apud Salomonem mulier illa, hæreticorum speciem tenens, dicit: *Aquæ furtivæ dulciores sunt, et panis absconditus suavior* (Proverb. ix, 17)? Subjecit deinde idem serpens: *Quacunquē die comederitis, ex 274 eo statim aperientur oculi vestri, et eritis ut dii scientes bonum et malum.*

ngtur conscientia, ex Augustino, cap. 14. GRIAL.

Ibid. Seduci ad peccandum. Deduci ad consensum peccati, Augustinus. GRIAL.

6. Cæterum juxta metaphoram, usque ad demonstrare, ex c. 23. GRIAL.

Ibid. Nulli enim loquacius, atque subtilius. Loquacius, atque jactantius, Augustinus. GRIAL.

Ibid. Suam dignoscentiam. Eam dignoscentiam, Augustinus. GRIAL.

7. Contra hunc serp., usque ad non Christus, ex cap. 26. GRIAL.

Ibid. Sic hæreticorum curiosa cupiditas. Calliditas, Valent. Superba et curiosa cupiditas, Augustinus, c. 28. GRIAL.

9. Sic et omnes hæretici divinitatis meritum profitentur, atque scientiæ pollicitatione decipiunt et reprehendunt eos quos simpliciter credentes invenerint. Et quia omnino carnalia persuadent, quasi ad carnalium oculorum apertionem conantur adducere, ut interior oculus obscuretur.

CAPUT V.

De peccato primorum hominum, sive supplicio.

1. *Vidit igitur mulier quod bonum esset lignum, tulitque de fructu illius et comedit.* Mulier comedit antea, non vir; ideo, quia facilius caruales persuadentur ad peccatum, nec tam velociter spirituales decipiuntur. *Et dedit viro suo, et comedit;* utique quia post delectationem carnalis concupiscentiæ nostræ, etiam nostra ratio subijcitur ad peccandum. *Cumque cognovissent se esse nudos, consuerunt folia ficus.* Foliis fici se contegunt, qui sæculum asperum amplectuntur, qui prurigne voluptatis carnalis arantur, quique decepti hæretica pravitate, et gratia Dei nudati, tegumenta mendaciorum, tanquam ficus folia, colligunt, facientes sibi succinctoria pravitate, cum de Domino vel Ecclesia mentiuntur.

2. *Cumque audissent vocem Dei deambulantis in paradiso ad auram post meridiem.* Deambulat Deus in illis, et non stat, qui stabiles in ejus præcepto non perseverant. Et bene ad auram post meridiem, quia jam ab eis aufertur lux illa ferventior veritatis, appropinquantibus errorum tenebris. *Abconderunt se a facie Dei in medio ligni paradisi.* In medio namque ligni se abscondit, qui aversus a præcepto Creatoris, in erroris atque arbitrii sui voluptatibus vivit.

3. *Vocavitque Deus Adam: Ubi es?* Hic ostendit quod si qui 275 a fide vel bonis operibus ad mendacia sua desideriaque labuntur, non despiciunt illos Deus, sed adhuc ut redeant ad penitentiam vocat, quia non vult mortem peccatoris, sed ut convertatur, et vivat (*Ezech. xxxii, 11*). Ergo non est desperandum quibuslibet peccatoribus, dum et ipsi impij ad spem indulgentiæ provocantur.

4. Dicitur autem posthæc serpenti: *Maledictus eris inter omnia animantia. Super pectus tuum et ventrem gradieris.* Nominem pectoris significatur superbia mentis; nomine autem ventris significantur desideria carnis; his enim duabus rebus serpit diabolus adversus eos quos vult decipere, id est, aut

Ibid. In Vulgata: *Timeo autem ne.* AREV.

9. Sic et omnes hæretici, usque ad obscuretur, ex cap. 25. GRIAL.

CAP. V. N. 1. Foliis fici, usque ad mentiuntur, ex cap. 15. Est autem foliis fici apud Augustinum, foliis ficus apud Ambrosium. GRIAL.

2. Et bene ad auram post meridiem. Quis non videat magis congruere allegoriam, si ad vesperam, ex LXX, legas cum Augustino, c. 16? GRIAL.

Ibid. Lux illa ferventior. Lux illa interior, Augustinus. GRIAL.

4. Nominem pectoris, usque ad vult decipere, ex cap. 17. GRIAL.

terrena cupiditate, et luxuria aut superbie insana A doloribus, cautior sit, et ne corruat, obtemperat rationi, et libenter servit quasi viro jubenti.

5. *Et terram manducabis*, id est, ad te pertinebunt, quos terrena cupiditate deceperis. *Omnibus diebus vite tue*, id est, omni tempore quo agis hanc potestatem ante illam ultimam pœnam iudicii. *Inimicitias ponam inter te et mulierem, et semen tuum et semen illius*. Semen diaboli est perversa suggestio. Semen autem mulieris fructus est boni operis, quo perversæ suggestioni resistitur.

6. Ipsa caput illius conteret, si eum mens in ipso initio malæ suggestionis excludit. Ille insidiatur calcaneo ejus, quia mentem, quam prima suggestione non decipit, decipere in finem tendit. Quidam autem, quod dictum est, *Inimicitias ponam inter te et mulierem*, de Virgine de qua Dominus natus est, intellexerunt, eo quod illo tempore ex ea Dominus nasciturus, ad inimicum devincendum, et mortem, cujus ille auctor erat, destruendum, promittebatur.

276 7. Nam et illud sub junctum est : *Ipsa conteret caput tuum, et tu insidiaberis calcaneo ejus*, hoc de fructu ventris Mariæ, qui est Christus, intelligunt; id est: Tu eum supplantabis, ut moriatur. Ille autem, te victo, resurget, et caput tuum conteret, quod est mors. Sicut et David dixerat ex persona Patris ad Filium : *Super aspidem et basiliscum ambulabis, et conculcabis leonem et draconem* (Psalm. cx).

8. *Aspidem dixit mortem, basiliscum peccatum, reonem Antichristum, draconem diabolum*. De pœna autem mulieris quid significat, quod ei dicitur : C *In dolore paries filios, nisi quia voluntas carnalis, cum aliquam malam consuetudinem vult vincere, patitur in exordio dolores, atque ita per meliorem consuetudinem parit bonum opus, quasi filios.*

9. Quod vero adjecit : *Et conversio tua ad virum tuum, et ipse dominabitur tui*: hoc significat, quod illa carnalis voluntas, quæ cum dolore reluctaverat, ut faceret consuetudinem bonam, jam ipsis erudita

5. *Et terram manducabis*, usque ad pœnam iudicii, ex cap. 18. GRIAL.

Ibid. Semen diaboli, usque ad resistitur, ex eod. c. GRIAL.

Ibid. Cod. ms. Regioviatic. 293, ad marg., et Florent. 1, post cupiditate deceperis addit : Quando autem dictum est diabolo : *Terram manducabis, dictum est et peccatori : Terra es, et in terram ibis. Datus est ergo in cibum diaboli peccator. Sicut enim quod manducavimus, in corpus nostrum convertitur, ut cibis ipse secundum corpus hoc efficiatur, quod nos sumus, sic per nequitiam et impicitatem hoc efficiatur quisque, quod diabolus, id est, similis ejus, et subjicitur ei, sicut subjectum est nobis corpus nostrum; et hoc est quod dicitur manducari a serpente. Quod autem adjecit, etc. AREV.*

6. *Ipsa caput, usque ad decipere in finem tendit, Augustinus : Et ideo observat ipse plantam mulieris, ut si quando in illicita labitur delectatio, tunc illam capiat. Et illa observat caput ejus, ut eum in initio malæ suasionis excludat.* GRIAL.

Ibid. Post promittebatur alii addunt, Sicut in David scriptum est, *De fructu ventris tui ponam super sedem tuam.* (Psalm. cxxx.) AREV.

8. *De pœna autem mulieris, usque ad viro jubenti,*

10. Post hæc vocatur *Heva vita, et mater vivorum*, quæ de viri sui latere facta est, et dicit Dominus in Evangelio : *Si quis non manducaverit carnem meam, et biberit sanguinem meum, non habebit in se vitam, et omnia quæ illic intelliguntur, enucleate minutatimque tractata Christum et Ecclesiam præloquuntur, sive in bonis Christianis, sive in malis. Neque enim frustra dixit Apostolus : Adam, qui est forma futuri* (Rom. v, 14), et illud : *Relinquet homo patrem; et reliqua*

11. Vocaturque dehinc mater vivorum, id est, recte factorum, quibus contraria sunt peccata, quæ nomine mortuorum significantur. Jam vero per sententiam quæ in virum inferitur, ratio nostra arguitur, quæ et super peccati concupiscentia seducta, et a paradiso 277 beatitudinis remota, habet maledictiones terrenæ operationis, habet et dolores temporalium curarum, quasi spinas et tribulos.

12. Sic tamen dimittitur de paradiso beatitudinis, ut operetur terram, id est, ut in corpore isto laboret, et collocet sibi meritum redeundi ad vitam beatam, quæ paradisi nomine significatur, possitque aliquando manum porrigere ad arborem vitæ, et vivere in æternum. Manus autem porrectio bene significat crucem, vel cruciatum pœnitentiæ, per quem vita æterna recuperatur. Accipit etiam tunicam pelliceam divini iudicio, quo nomine corporis mortalitas significatur in historia.

13. In allegoria autem de carnalibus sensibus abstractæ voluptates, quæ carnaliter viventem divina lege consequuntur, et contegunt. Qui si aliquando ad Deum convertitur per flammam fræeam, id est, per temporales tribulationes, peccata sua agnosendo et gemendo, et per cherubim, id est, per plenitudinem scientiæ, quod est charitas, perveniet ad arborem vitæ Christum, et vivet in æternum.

14. Cherubim namque plenitudo scientiæ inter-
ex c. 19. GRIAL.

9. *Et conversio.* Aliter Vulgata. AREV.

10. *Post hæc vocatur Heva*, usque ad *patrem et matrem*, ex XII contra Faust., c. 8. Atque hujus loci esse verba hæc, frustra que capite quarto in quibusdam Mss. legi, cum hic repetenda essent, et res ipsa iudicat, et Augustinus, II de Gen. cont. Manich., c. 21, ita scribens : *Quem autem non moveat, quod post peccatum et sententiam iudicis vocat Adam mulierem suam vitam, quia vivorum ipsa sit mater, posteaquam meruit mortem?* etc. GRIAL.

11. *Vocatur dehinc mater vivor.*, usque ad significatur, ejusdem sunt verba, II de Gen. cont. Manich., c. 21. GRIAL.

12. *Sic tamen dimittitur*, usque ad *recuperatur*, ex cap. 22. GRIAL.

13. *Abstractæ voluptates. Attracta phantasmata*, cap. 27 Augustini. GRIAL.

Ibid. *Que carnaliter viventem.* Ita o. l.; quæ carnaliter mentientem, Augustinus *ibid.*, quia tunicas pelliceas mentendi libidinem interpretatus fuerat; itaque nihil mutamus. GRIAL.

Ibid. *Qui si aliquando*, usque ad *charitas est*, totus locus concinnatus ex verbis, c. 23. GRIAL.

pretatur. Framea vero versatilis, posita ad custodiendam viam ligni vitæ, temporales pœnæ intelliguntur. Nemo enim potest pervenire ad arborem vitæ, nisi per hæc duas res, tolerantiam scilicet molestiarum et scientiæ plenitudinem, id est, per charitatem Dei et proximitæ. Plenitudo enim legis charitas est (*Rom. xiii, 10*).

CAPUT VI.

De Cain et Abel, eorumque progenie.

1. Adam vero cognovit Hevam uxorem suam, quæ concepit, et peperit Cain. Rursumque peperit fratrem ejus Abel. Nativitates **278** duorum filiorum Adam similitudinem habent duorum populorum, qui erant diversis temporibus ad fidem venturi, pari opere, et dissimili charitate ante Deum. Fuit autem Abel pastor ovium, et Cain agricola.

2. Sed sicut Cain sacrificium ex terræ fructibus reprobat, Abel autem sacrificium ex ovibus et earum adipe suscipitur, ita Novi Testamenti fides ex innocentia grata Deum laudans Veteris Testamenti terrenis operibus anteponitur. *Dixit Deus ad Cain, si recte offeras, recte autem non divides, peccasti.* Utique quia etsi Judæi antea recte illa fecerunt, in eo tamen infidelitatis rei sunt, quia, Christo veniente, jam tempus Novi Testamenti a tempore Veteris Testamenti non distinxerunt.

3. Quod si obtemperasset Deo Cain dicenti: *Quiesce, sub te erit appetitus tuus, et tu dominaberis illius,* ad se convertisset peccatum suum, sibi hoc tribuens, et confitens Deo; ac sic adjutus indulgentiæ gratia ipse peccato suo dominaretur, non illo sibi dominante servus esset peccati, nec fratrem occidisset innocentem, sic et Judæi, in quorum hæc figura gerebantur, si quiescerent a sua perturbatione, et, tempus salutis per gratiam in remissionem **279** peccatorum cognoscentes, audirent Christum dicentem: *Non veni vocare justos, sed peccatores ad pœnitentiam,* tunc ad se converterent peccatum suum in confessione, sicut in Psalmo xl scriptum est, medico dicentes: *Ego dixi, Do-*

CAP. VI. N. 1. *Nativitates duorum filiorum,* usque ad *plantatus paradusum,* desumpta sunt omnia ex Augustini xii contra Faustum, cap. 9, et quatuor sequentibus, unde sunt quædam emendata. GRIAL.

3. *Ex innocentia grata.* Gratia Augustinus ex innocentie gratia, impress. GRIAL.

Ibid. Anteponitur. Post hæc verba interjiciuntur quædam in Codic. Val. et Compl., quæ aliena esse, locus Augustini interruptus, et alii libri mss. et impressi, a quibus absunt, satis ostendunt; et si quid in eis sani est, paulo post repetitur. Quæ tamen hic referri nihil obfuerit: *Iste autem filius Cain, qui vocatur Enoch, in cujus nomine condita est civitas, interpretatur dedicatio; impiorum enim dedicatio in hac vita fundata est. Enoch autem justus ab Adam septimus et ipse dedicatio item dicitur. Sed translatus ostendit justos (per quod ipse est septimus) in fine, hoc est in septimo millesimo annorum ab hac dedicatione terrenæ civitatis ab-itus. De qua sententia paulo post, hoc eodem cap., et in expositionibus Exod. c. xxix, impertune repetita, quid sentiamus, mox dicemus. GRIAL.*

Ibid. In Vulgata: Nonne si bene egeris, recipies; sin autem male, statim in foribus peccatum aderit? Sed sub te erit appetitus ejus, et tu dominaberis illius. De versione quam sequitur Isidorus, vide commentar. ad Prudentium, pag. 495. Codex Florent. 1, post antepo-

mine, miserere mei; sana animam meam, quia peccavi tibi (Psal. xl, 5); eidemque peccato, quando in eorum corpore esset adhuc mortali, per spem gratiæ liberi dominarentur.

4. Nunc autem ignorantes Dei justitiam, et suam volentes constituere, elati de operibus legis, non humiliati de peccatis suis, non quieverunt; sed offenderunt in lapidem offensionis, et exarserunt iracundia adversus Christum, cujus opera videntes accepta Deo esse, doluerunt.

5. Itaque post hæc occiditur Abel minor natu a fratre Cain majore natu. Occiditur Christus caput populi minoris natu a populo Judæorum majore natu, ille in campo, iste in Calvariæ loco.

6. Interrogat Deus Cain, non tanquam ignarus eum a quo discat, sed tanquam iudex reum quem puniat, et dicit: *Ubi sis frater ejus?* ille respondit nescire se, nec ejus se esse custodem. Usque nunc quid nobis respondent Judæi, cum eos sanctarum Scripturarum voce interrogamus de Christo? Illi nescire se Christum respondent. Fallax enim Cain ignoratio, Judæorum est falsa negatio.

7. Essent autem quodam modo Christi custodes, si Christianam fidem accipere ac custodire voluissent. *Dixit Deus ad Cain: Quid fecisti? vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra.* Sic arguit in Scripturis sanctis vox divina Judæos. Habet enim magnam vocem Christi sanguis in terra; cum enim, sacramento accepto, ab omnibus gentibus responderet Amen, hæc est vox clara, vox sanguinis, quam sanguis iste exprimit ex ore fidelium eodem sanguine redemptorum.

8. *Dixit Deus ad Cain: Et nunc maledictus eris a terra, quæ 280 aperuit os suum, et suscepit sanguinem fratris tui de manu tua.* Maledictus est enim populus Judæorum infidelis a terra, id est, ab Ecclesia, quæ aperuit os suum in confessione peccatorum accipere sanguinem Christi, qui effusus est in remissionem peccatorum omnium de manu persecutoris,

nunc hæc addit: *Quæritur autem cur Deus sacrificium Abel suscepit, et a sacrificio Cain oculos suos avertit, nisi quia non fuit charitas in Cain, et nisi esset charitas in Abel, non acciperet Deus sacrificium ejus. Cum enim ambo obtulissent, ille de fructibus terræ, ille de fructibus ovium, nemo putet quia Deus fructus terræ neglexit, et fetus ovium elegit. Non intendit Deus ad munus, sed in corde vidit, et quem vidit cum charitate offerre, ipsius sacrificium respexit; quem vidit cum invidia offerre, ab ipsius sacrificio oculos avertit.* Alia, quæ hoc loco assertit Grialius ex Ms. Val. et Compl., in Flor. 4 existant num. 22, ubi de Henoch agitur. AREV.

3. *Eidemque peccato. Ei denique,* Augustinus, facili lapsu. GRIAL.

Ibid. Post verbum dicentem, alii addunt: Non est opus sanis medicus. Et iterum: Omnis qui facit peccatum, servus est peccati. Et iterum: Si vos Filii liberaverit, vere liberi eritis. Et iterum: Non veni. AREV.

7. *Cum enim, sacramento accepto. Cum, eo accepto,* Augustinus. GRIAL.

Ibid. Respondetur Amen. Ita respondebatur in utriusque speciei communionem. Ambrosius de corpore, lib. iv de Sacram.; *Dicit tibi sacerdos: Corpus Christi, et tu dicis: Amen. Hoc est verum; quod confitetur lingua, teneat affectus.* GRIAL.

volentis esse sub gratia, sed sub lege, ut esset ab Ecclesia maledictus, id est, ut ostenderet cum Ecclesia maledictum, testificante Apostolo: *Quicumque enim ex operibus legis sunt, sub maledicto legis sunt.*

9. Deinde, cum dixisset: *Maledictus tu a terra, quæ aperuit os suum accipere sanguinem fratris tui de manu tua*, non dixit quoniam operaberis eam, sed ait, quoniam operaberis terram, et non adjiciet virtutem suam dare tibi.

10. Unde non est necesse intelligere eandem terram operari Cain, quæ aperuit os accipere sanguinem fratris de manu ejus. Sed ideo maledictus intelligitur ab hac terra, quoniam operatur terram, quæ nondum adjiciet virtutem suam dare illi. Id est, ideo populum Judæorum maledictum agnoscit, et ostendit Ecclesia, quoniam, occiso Christo, adhuc operatur terrenam circumcisionem, terrenum Sabbatum, terrenum azy-num, terrenum pascha, quia omnis terrena operatio habet occultam virtutem intelligendæ gratiæ Christi, quæ non datur Judæis in impietate et infidelitate perdurantibus, quia Novo Testamento revelata est.

11. *Cum operatus fueris terram, non dabit tibi fructus suos*; in ipsa enim terra quam Christus portavit, id est, in ejus carne, ipsi operati sunt salutem nostram, crucifigendo Christum, qui mortuus est propter delicta nostra. Nec tamen eis dedit eadem terra virtutem suam, qui non justificati sunt in virtute resurrectionis ejus qui resurrexit propter justificationem nostram, quia etsi crucifixus est ex infirmitate carnis, sed vivit in virtute Dei

12. Hæc est ergo virtus terræ illius, quam non ostendit impiis et incredulis. Unde nec resurgens eis a quibus erat crucifixus apparuit tanquam Cain operanti terram, ut granum illud seminaretur. *Vagus et profugus eris*; sive, ut in Septuaginta scriptum est, *gemens et tremens eris super terram.*

281 13. Nunc ecce quis non videat, quis non agnoscat, in tota terra, quacunquē dispersus est ille populus, quomodo sit vagus in gentibus, et profugus a Jerusalem? quomodo gemat in ære amissi regni, et tremat tremore sub innumerabilibus populis Christianis? ideoque respondit Cain dicens: *Major est iniquitas mea quam ut veniam merear. Ecce ejectione me hodie a facie terræ, et a facie tua abscondar, et ero vagus et profugus in terra. Igitur omnis qui invenerit me, occidet me.*

14. Vere inde vagus et profugus gemit et tremit,

9. Deinde cum dixisset, usque ad *revelata est*, male absunt a veteribus lib. Val. et Comp., cum sint Augustini et legantur in Excusis et reliquis Ms. GRIAL.

15. *Major est iniquitas mea q. u. v. m. Mirum*, non vidisse, quisquis vulgatum Editionem suffecit, non cohærere quæ sequuntur verba: *Hanc dicit majorem causam. Legendum ergo: Major est causa mea*, ex LXX et Augustino. Idem paulo post conjunxit utramque interpretationem, cum dicit: *Vere inde vagus et profugus gemit et tremit*, cum Augustinus tantum verba LXX interpretum retulerit: *Vere inde gemit et tremit, ne regno etiam terreno*, etc. GRIAL.

Ibid. In hac Judaici populi mirabili dispersione et conservatione gravissimum argumentum constituitur

ne etiam, regno terreno perditō, ista visibili morte occidatur. Hanc dicit majorem causam, quam illam quod terra nostra non dat virtutem suam, ne spiritualiter moriatur. Carnaliter enim sapit, et abscondit se a facie Dei, id est, iratum habere Deum grave non putat, sed hoc timet, ne inveniatur et occidatur, Carnaliter enim sapit, tanquam operans terram, cujus virtutem non accipit.

15. Sapere autem secundum carnem mors est; quam non intelligens ille, amisso regno, gemit, et corporalem mortem tremit. Sed quid ei respondit Dominus? *Nequaquam ita fiet; sed omnis qui occiderit Cain, septuplum punietur*; sive, ut Septuaginta transtulerunt, *septem vindictas exsolvet*; id est, non sic, quomodo dicis, non corporali morte interibit genus impiorum carnalium Judæorum.

16. Quicumque eos ita perdiderit, septem vindictas exsolvet, id est, auferet ab eis septem vindictas, quibus alligati sunt propter reatum occisi Christi, ut hoc toto tempore, quod septenario dierum numero volvitur, magis quia non interiiit genus Judæorum, satis appareat fidelibus Christianis, sed solam dispersionem meruerint, **282** juxta quod ait Scriptura: *Ne occideris eos, nequando obliviscantur populi mei legis tuæ; disperge illos in virtute tua, et depone eos* (Psalm. LVIII, 12).

17. *Posuit Dominus in Cain signum, ut non eum interficeret omnis qui invenisset eum.* Hoc revera mirabile est, quemadmodum omnes gentes quæ a Romanis subjugatae sunt, in ritum Romanorum sacrorum transierint, eaque sacrilegia observanda, et celebranda susceperint; gens autem Judæorum sive sub paganis regibus, sive sub Christianis, non amisit signum legis, et circumcisionis suæ, quo a cæteris gentibus populisque distinguitur.

18. Sed et omnis imperator, vel rex, qui eos in suo regno invenit, cum ipso signo eos invenit, et non occidit; id est, non efficit ut non sint Judæi certo quodam et proprio suæ observationis signo a cæterarum gentium communione discreti, nisi quicumque eorum ad Christum transierit, ut jam non inveniatur Cain, neque exeat a facie Dei, neque habitet in terra Naid.

19. *Exiit ergo a facie Domini, et habitavit in terra Naid*, quod dicitur interpretatum commotio, sive instabilis, et fluctuans, et sedis incertæ. Contra quod malum Deus rogatur in psalmo: *Ne dederis in motum pedes meos* (Psalm. LXV); et: *Manus peccatorum*

ad veritatem religionis Christianæ astruendam. AREV.

15. *Amisso regno, gemit et corporalem mortem tremit.* Oportuit mendacem memorem esse. Quorsum enim gemit et tremit? si hæc verba explicanda nusquam sibi proposuit? Id tamen provisum apud Eucherium. GRIAL.

Ibid. Sive, ut LXX transtulerunt. Hoc recte; vidit enim non respondere reliqua verba Vulg. Ed. Vid. Hieronymum, epist. 125, ad Damas., q. 1. GRIAL.

16. In Vulgata: *Ne occidas eos.* AREV.

18. Breulius, ad marg., notat neque in Cod. ms., neque in impresso Colonæ 1550, haberi hæc verba, *ut jam non... habitet in terra Naid.* AREV

non moveant me (Psalm. xxxv); et: Qui tribulant me, exultabunt, si motus fuero (Psalm. xii); et: Dominus a dextris est mihi, ne commovear (Psalm. xv). Nunc vero Judæi, et omnes qui diversis erroribus contumaces sunt, resistendo veritati, exeunt a facie Dei, id est, a misericordia dilectionis ejus vel a participatione lucis ejus, et habitant profugi in terra commotionis; id est, in conturbatione carnali contra jucunditatem Dei; hoc est, contra Edem, quod interpretatur epulatio, ubi est plantatus paradisos.

20. Cognovit autem Cain uxorem suam, et concepit, et peperit Henoch, et ædificavit Cain civitatem. Quid ergo sibi per figuram vult, quod impiorum progenies civitatem in ipsa mundi origine construxit? nisi quod noveris impios in hac vita esse fundatos, sanctos vero hospites esse et peregrinos. Unde et Abel tanquam peregrinus in terris, id est, populus Christianus non condidit civitatem. **283** Suprema enim est sanctorum civitas, quamvis hic pariat civitates, in quibus peregrinatur, donec regni ejus tempus adveniat.

21. Nam et Petrus propterea reprehenditur, quod tabernacula in monte fieri cogitavit, quia sancti in hoc mundo tabernaculum non ædificant. Ædificavit autem eam ex nomine filii sui Henoch, id est, terrestris Jerusalem, quæ interpretatur dedicatio, significat istam civitatem et initium et finem habere terrenum, ubi nihil plus quam quod cernitur speratur.

22. Porro Henoch genuit Irad, et Irad genuit Maviahel, et Maviahel genuit Mathusael, et Mathusael genuit Lamech. Qui accepit duas uxores; nomen uni Ada, et nomen secundæ Sella. Notandum autem quod in progenie Seth, cum genuisse filios filiasque dicatur, nulla ibi genita femina nominatim exprimitur, sed tantum in progenie Cain femina commemoratur. Quo significatur terrenam civitatem usque in finem sui carnales habituram generationes, quæ marium ac feminarum conjunctione proveniunt.

23. Dixit quoque Lamech uxoribus suis: Audite verba mea, et auscultate sermonem meum. Quoniam occidi virum in vulnus meum, et adolescentulum in livore meo, septies vindicabitur de Cain, de Lamech septuagies septies. Jam alibi secundum historiam di-

20. Et ædificavit Cain civitatem, ex Augustino, xv de Civit., c. 17 et seq., et Gregorio, vi Moral., c. 4, et lib. xvi, c. 5. GRIAL.

21. Iste filius, usque ad speratur, Augustini sunt verba. GRIAL.

Ibid. Cod. Regioviatic. 295, ad marg., post speratur addit: Iste autem filius Cain, qui vocatur Henoch, interpretatur DEDICATIO. Impiorum enim dedicatio in hac civitate fundata est. Henoch autem justus ab Adam septimus et ipse DEDICATIO etiam dicitur. Sed translatus ostendit justos per id, quod ipse est septimus, in fine, hoc est, in septimo millesimo die ab hac dedicatione supernæ civitatis abituros. AREV.

22. Cum genuisse filios filiasque dicatur. Hæc verba deerant in omnibus libris, reposita sunt autem ex Augustino c. 17 et Eucherio. GRIAL.

Ibid. Quo significatur, usque ad proveniunt, verba sunt Augustini, ibid. GRIAL.

Ibid. Advertit Breulius digamiam quinta genera-

tionem est, eo quod ab Adam usque ad Christum septuaginta septem generationes inveniantur, in quibus peccatum Lamech, id est, totius mundi sanguinis Christi effusione solutum est.

24. Siquidem et in populo Judæorum propter interfectionem Christi septuaginta septem vindictæ sunt statutæ, juxta illud evangelicum, **284** in quo dictum est Petro apostolo: Non solum septies, sed etiam septuagies septies, si penituerit, fratri remittendum (Math. xviii); id est, Judæum revertentem post septuaginta septem vindictas statutas recipiendum ad indulgentiam Christi.

25. Cognovit quoque adhuc Adam uxorem suam, et peperit filium, vocavitque nomen ejus Seth. Sed Seth natus est filius, quem vocavit Enos. Seth quippe interpretatur resurrectio, qui est Christus, et Enos filius ejus interpretatur homo, qui cepit invocare nomen Domini.

26. Quid per hoc intelligitur, nisi quia in confessione vivit omnis homo, qui est filius resurrectionis, quandiu peregrinatur in terris? Item ex duobus illis hominibus, Abel, qui interpretatur luctus, et ejus fratre Seth, quod interpretatur resurrectio, mors Christi et vita ejus ex mortuis figuratur.

27. Ergo, ut brevius dicam, Abel luctus, Seth resurrectio, Enos homo, quia post luctum resurrectio, de resurrectione homo invocans Deum. Item Enos genuit Cainan, Cainan autem genuit Malalehel, Malalehel genuit Jared; Jared genuit Henoch. Hic autem Henoch septimus ab Adam, qui placuit Deo, et translatus est, septimam requiem significat, ad quam transfertur omnis qui tanquam sexta die, id est, sexta ætate sæculi, per Christi adventum formatur.

28. Transactis enim sex millibus annis, facto etiam judicio, et renovatis cælo et terra, transferentur sancti in vitam perpetuæ immortalitatis. Quod autem per Seth ab Adam usque ad Noe denarius numerus insinuat, complementum mandatorum in Ecclesiæ operibus **285** figuratur, cui numero si adjiciantur tres filii Noe, medio reprobo, duodenarius consummatur, qui in patriarcharum apostolorumque numero insignis habetur propter septenarii partes, altera per alteram multiplicatis. Nam ter quaterni, vel quater terni ipsum faciunt.

tionem a Cain profectam fuisse. AREV.

25. Jam alibi secundum historiam, etc. Innuat Isidorus se etiam sensum litteralem Genesis exposuisse. Confer præfationem. AREV.

26. Enos filius ejus interpretatur homo. Enos autem sic interpretatur homo, ut hoc nomine non posse feminam nuncupari, periti lingua illius asserverent, ait Augustinus, lib. xv de Civit., c. 17. GRIAL.

27. Hic autem Enoch sept., usque ad formatur, verba sunt ejusdem, xii cont. Faustum, c. 14. GRIAL.

Ibid. Post formatur Regiovat. addit: Sex millia enim anni in hujus sæculi ætate deputantur. AREV.

28. Transactis enim, usque ad perpetuæ immortalitatis. Hæc neque eadem sunt in omnibus libris, et in Val. et Compl. bis in hoc capite ponuntur. Ego vero Isidori hæc esse neutiquam puto. Nam neque Augustinus, de his ætatibus seepius agens, eas annorum numero ullo, sextam præsertim, definiit; neque Gregorius aut etiam Origenes. Neque verisimile est

29. Quod vero progenies ex Adam per Cain undenario numero finitur, transgressio mandatorum, ive peccatum ostenditur. Nam dum Lamech septimus ab Adam reperiatur scriptus, adduntur ei tres filii, et una filia, ut undenarius numerus compleatur, per quod demonstratur peccatum.

30. Nam et ipse numerus femina clauditur, a quo exu initium peccati commissum est, per quod omnes morimur, scilicet ut voluptas carnis, quæ spiritui resisteret, sequeretur. Unde et ipsa filia Lamech Noëma, id est, voluptas interpretatur. Nam quod de Iathusalem secundum Septuaginta ultra diluivium numerantur anni, hoc significat ut, quoniam solus est Christus, cujus vita nullam sensit ætatem, in majoribus quoque illis non sensisse diluivium videatur.

CAPUT VII.

De arca Noe et diluivio mundi.

1. Noe autem per omnia omnesque actus ejus Christum significat. Noe autem requies interpretatur, et Dominus dicit: *Discite a me quia mitis sum et humilis corde, et invenietis requiem* 286 *animarum vestris (Math. xi, 29)*. Solus justus invenitur Noe in illa gente, cui septem homines donantur propter justitiam suam.

2. Solus Christus justus est atque perfectus, cui septem Ecclesiæ propter septemplex spiritum illuminantem in unam Ecclesiam condonantur. Noe per aquam et lignum liberatur; lignum quippe et aqua crucem designat et baptisma. Sicut enim ille cum suis per lignum et aquam salvatur, sic familia Christi per baptismum et crucis passionem sanatur. Arcam instruxit Noe de lignis non putrescentibus, Ecclesia construitur a Christo ex hominibus in semiternam victuris.

3. Arca enim ista Ecclesiam demonstrabat, quæ nata in fluctibus mundi hujus. Quod autem eadem arca de lignis quadratis fieri jubetur, undique stabilem vitam sanctorum significat, ad omne opus bo-

isidorum longius progressum, cum lib. 1 Sent., c. 31, ita scribat: *Judicii diem novit Christus, sed in Evangelio dicere, et scire discipulos suos noluit. Itaque hanc annorum circumscriptionem importune hoc loco, et ad Exod. xxix in 3 præcepto, et lib. 11 advers. Judæos, c. 15, repetitam, Isidori esse nunquam ego crediderim. Hujus rei magnum etiam indicium, quod apud Eucherium et in Codice Oliv. nihil horum visitur. Ambrosius, ad Luc. ix, ita scribit: *Sed Matthæus et Marcus post dies sex assumptos hos esse memorarunt. De quo possentis dicere post sex millia annorum. Mille enim anni in conspectu Dei tanquam dies una. Sed plures quam sex millia computantur annorum. Sed matumus sex dies per symbolum intelligere, quod sex diebus mundi opera sunt creata, et per tempus opera, per opera mundum intelligamus. Elegantissime vero divus Augustinus, xviii de Civit., c. 53: *Omnium (inquit) de hac re calculantium digitos resolvit et quiescere jubet ille qui dicit: Non est vestrum nosse tempora vel momenta quæ Pater posuit in sua potestate, et lib. 1 de Genes. contra Manich., c. 24: *Senectus vero, sicut in nobis, nullo statuto annorum tempore definitur, sed post quinque illas ætates quantum quisque vixerit, senectuti deputatur; sic et in ista ætate sæculi non apparent generationes, ut etiam****

A num paratam. Quocunque enim verteris, quadratum firmiter stat.

4. Quod bitumine conglutinantur arcæ ligna extrinsecus, et intrinsecus, ut in compage firmetur unitatis, significatur tolerantia charitatis, ne scandalis Ecclesiam tentantibus, sive ab his qui intus sunt, sive ab eis qui foris sunt, cedat fraterna junctura, et solvatur vinculum pacis; est enim bitumen ferventissimum et violentissimum gluten, significans dilectionis ardorem vi magnæ fortitudinis ad tenendam societatem spiritualem omnia tolerantem.

5. Quod arca trecentis cubitis longa est, ut sexies quinquaginta compleantur, sicut sex ætatibus omne hujus sæculi tempus extenditur, in quibus omnibus Christus nunquam destitit prædicari, in quinque per prophetiam prænuntiatus, in sexta per Evangelium diffusatus, potest quidem et in his trecentis cubitis signum ligni passionis ostendi. Ipsius enim litteræ T numerus crucis demonstrat signum, per quod socii Christi passionis effecti per baptismum longitudinem vitæ æternæ percipimus.

287 6. Quod vero cubitis quinquaginta latitudo ejus expanditur, sicut dixit Apostolus: *Cor nostrum dilatatum est (11 Cor. vi, 11)*? unde, nisi charitate spirituali? propter quod ipse iterum dicit: *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis (Rom. v, 5)*. Quinquagesimo enim die post resurrectionem suam Christus Spiritum sanctum misit, quo corda credentium dilatavit.

7. Quod autem ejus altitudo in triginta cubitis surgit, quem numerum decies habet in trecentis cubitis longitudo, quia Christus altitudo nostra, qui, triginta annorum gerens ætatem, doctrinam evangelicam consecravit, contestans legem non se venisse solvere, sed implere. Legis autem cor in decem præceptis agnoscitur. Unde decies tricenis arcæ longitudo perficitur, unde et ipse Noe ab Adam decimus computatur.

occultus sit ultimus dies, quem utiliter Dominus latere oportere demonstravit. GRIAL.

Ibid. Quod autem per Seth, usque ad voluptas interp., ejusdem lib. xv de Civit. c. 20. GRIAL.

Ibid. Quæ de numeris passim in his commentariis attinguntur, ea ab Isidoro data opera exposita sunt in peculiari libro de Numeris, quem supra edidi. AREV.

CAP. VII. N. 2. *Noe per aquam, usque ad per litteram (cap. seq.)*, hæc omnia, paucis, quæ notabimus, exceptis, sunt Augustini verba ex lib. xii contra Faust., a cap. 14 usque ad 24, e quo sunt nonnulla restituta. GRIAL.

Ibid. Grialius habet *condonatur* mendose, ut puto, pro *condonatur*, quod in aliis quoque Impressis exstat. AREV.

4. *Vi magnæ fortitud...* Vi magna, apud Augustinum. GRIAL.

Ibid. Ut in compage firmetur, etc. Sic restituo locum ex Bononiensi Albornoiano Codice. Grialius, cum aliis Editis, ut in compage unitatis significetur tolerantia, etc. AREV.

5. *In quinque per proph.* Ita in plerisque Mss. et apud Eucher. In quinta apud August. et Bedam, et in Val. et Compl. GRIAL.

8. Quod sexies longa ad latitudinem suam, et decies ad altitudinem suam, humani corporis instar ostendit, in quo Christus apparuit. Corporis enim longitudo, a vertice usque ad vestigia, sexies tantum habet quam latitudo, quæ est ab uno latere ad alterum latus; et decies tantum quantum altitudo, cujus altitudinis mensura est in latere a dorso ad ventrem.

9. Velut si jacentem hominem metiaris supinum, seu primum, sexies tantum longus est a capite ad pedes, quam latus a dextera in sinistram, vel a sinistra in dexteram; et decies quam altus a terra. Unde facta est arca trecentorum cubitorum in longitudo, et quinquaginta in latitudine, et triginta in altitudine. Item quod eadem arca collecta ad unum cubitum desuper consummatur, sic Ecclesia corpus Christi in unitate collecta sublimatur et perficitur.

10. Unde dicitur in Evangelio: *Qui mecum non congregat, spargit* (Luc. xi, 23). Quod autem aditus fit ei a latere; nemo quippe intrat Ecclesiam, nisi per sacramentum remissionis peccatorum, quod de Christi latere aperto manavit. Quod inferiora arcæ bicamerata et tricamerata construuntur, sic ex omnibus gentibus vel bipertitam multitudinem congregat Ecclesia propter circumcissionem et præputium, **288** vel tripertitam propter tres filios Noe, quorum progenie repletus est orbis.

11. Et ideo arcæ inferiora dicta sunt, quia in hac terrena vita est diversitas gentium. In summo autem omnes in unum consummantur, et non est varietas, quia omnia et in omnibus est Christus, tanquam nos in uno cubito desuper cœlesti unitate consummans. Quod cuncta animalium genera includuntur in arca, significat quia ex omnibus gentibus et nationibus congregatio fit in Ecclesia.

12. Quod etiam Petro demonstratus ille discus (Act. x) significat quod munda et immunda ibi sicut animalia, sic in Ecclesia et sacramentis boni et mali versantur. Quod septena sunt munda, et bina immunda, non quia pauciores sunt mali quam boni, sed quia boni servant unitatem spiritus in vinculo pacis. Sanctum autem Spiritum divina Scriptura in septiformi operatione commendat, sapientiæ et intellectus, consilii et fortitudinis, scientiæ et pietatis, et timoris Dei.

13. Unde et ille numerus quinquaginta dierum ad adventum sancti Spiritus pertinens in septies septenis, qui fiunt quadraginta novem, uno addito, consummatur. Propter quod dictum est: *Studentes servare unitatem spiritus in vinculo pacis*. Mali autem in

8. *Corporis enim longitudo, usque ad altus a terra. Hæc non sunt apud Augustinum. Sunt tamen in o. l., et apud Euclerium. GRIAL.*

9. *Item quod arca collecta ad unum cub, ex c. 16. GRIAL.*

10. *Verba Lucæ in Vulgata: Qui non colligat mecum, dispergit. AREV.*

11. *Consummantur. Consummamur, Aug. GRIAL.*

12. *Quod cuncta animalium genera, ex c. 15. GRIAL.*

13. *In Ecclesia et sacramentis. In Ecclesiæ sacra-*

A binario numero ad schismata faciles, et quodammodo divisibiles ostenduntur (Ephes. iv, 5).

14. Quod ipse Noe cum suis octavus numeratur, quia in Christo spes nostræ resurrectionis apparuit, qui octava die, id est, post Sabbati septimum primo a mortuis resurrexit; qui dies a passione tertius, in numero autem dierum qui per omne tempus volvuntur et octavus et primus est.

15. Quod post septem dies, ex quo ingressus est Noe in arcam, factum est diluvium, quia in spem futuræ quietis, quæ septimo die significata est, baptizamus. Quod præter arcam omnis caro quam terra sustentabat diluvio consumpta est, quia præter **289** Ecclesiæ societatem, aqua baptismi, quamvis eadem sit, non solum non valet ad salutem, sed valet potius ad perniciem.

16. Quod quadraginta diebus et quadraginta noctibus pluit, quia omnis reatus peccatorum in decem præceptis legis admittitur per universum orbem terrarum, qui quatuor partibus continetur. Decem quippe quater ducta quadraginta fiunt; sive ille reatus qui ad dies pertinet ex rerum prosperitate, sive qui ad noctes ex rerum adversitate contractus sit, sacramento baptismi cœlestis abluitur.

17. Quod Noe quingentorum erat annorum, cum ei locutus est Dominus, ut arcam sibi faceret, et sexcentos habebat annos, cum in eam est ingressus; unde intelligitur per centum annos arca fabricata; quid aliud hic videntur centum anni significare, nisi ætates sæculi singulas? Unde ista sexta ætas, quæ completis quingentis usque ad sexcentos significatur in manifestatione evangelica, Ecclesiam construit.

18. Et ideo qui sibi ad vitam consulit, sit velut quadratum lignum, paratus ad omne opus bonum, et intret in fabricam sanctam, quia et secundus mensis anni sexcentesimo, quo intrat Noe in arcam, eandem senariam ætatem significat; duo enim menses sexagenario numero concluduntur.

19. A senario autem numero et sexaginta commemorantur, et sexcenta, et sex millia, et sexaginta millia, et sexcenta millia, et sexcenties, et quidquid deinceps in majoribus summis per eundem articulum numeri in infinita incrementa consurgit.

20. Et quod vicesimus et septimus dies mensis commemoratur, ad ejusdem quadraturæ significationem pertinet, quæ jam in quadratis lignis exposita est; sed hic evidentius, quia nos ad omne opus bonum paratos, id est, quadratos, quodammodo trinitas perficit, in memoria, qua Deum recedimus, in

mentis, Aug. GRIAL.

15. *Quod post septem, ex c. 17. GRIAL.*

Ibid. Quia in spe futur. quiet. Ita Aug., Euch., Bed., Val. Al., in specie. GRIAL.

Ibid. Grial. in textu spem, in not. spe. AREV.

16. *Apud Grialium erat pertinent. Alii Editi, quod ad dies pertinet sive quod ad noctes, etc. AREV.*

17. *Quod Noe quingentor., c. 18. GRIAL.*

20. *Et quod vicesimus et sept. Ex c. 19. GRIAL.*

Ibid. Quadratos. Et conquadratos. Aug. GRIAL.

intelligentia, qua cognoscimus, in voluntate, qua A diligimus.

21. Tria enim ter, et hoc ter, sunt viginti et septem, qui est 290 humeri ternarii quadratus. Quod septimo mense arca sedit, hoc est, requievit, ad illam septimam requiem significatio recurrit, qua perfecti requiescunt. Ibi quoque illius quadraturæ numerus iteratur.

22. Nam vicesima et septima die mensis secundi commendatum est hoc sacramentum. Et rursum vicesima et septima die septimi mensis eadem commendatio confirmata est, cum arca requievit.

23. Quod enim promittitur in spe, hoc exhibetur in re. Porro quia ipsa septima requies cum octava resurrectione conjungitur; neque enim corpore reddito fluitur requies, quæ post hanc vitam excipit B sanctos, sed potius totum hominem, non adhuc in spe, sed jam in re ipsa omni ex parte et spiritus et corporis perfecta, immortalis salute renovatum, in æternæ vitæ munus assumit.

24. Quia igitur septima requies cum octava resurrectione conjungitur, et hoc in sacramento regenerationis nostræ, id est, in baptismo altum profundumque mysterium est. Quod quindecim cubitis supererexit aqua, excedens altitudinem montium. Octo itaque et septem quindecim faciunt. Sed octo significant resurrectionem, septem quietem.

25. Hoc igitur sacramentum resurrectionis et quietis transcendit omnem sapientiam superborum, ita ut nulla gens possit indicare scientiæ suæ altitudine resurrectionis quietem. Et quia septuaginta a septem, C et octoginta ab octo denominantur, conjuncto utroque numero, centum quinquaginta diebus exaltata est aqua, eandem commendans nobis atque confirmandam altitudinem baptismi in sacramento novo homine ad tenendam quietis et resurrectionis fidem.

26. Quod post dies quadraginta emissus corvus non est reversus, aut aquis utique interceptus, aut aliquo supernatante cadavere illectus, significat homines in immunditia cupiditatis terribiles, et ob hoc ad ea que foris sunt in hoc mundo nimis intentos, aut rebaptizari, aut ab his, quos præter arcam, id est, præter Ecclesiam baptismus occidit, seduci et teneri.

27. Quod columba emissa, non inventa requie, D reversa est, ostendit per Novum Testamentum requiem sanctis in hoc mundo 291 non esse promissam. Post quadraginta enim dies emissa est; qui numerus vitam quæ in hoc mundo agitur significat. Denique post septem dies dimissa, propter illam

21. *Arca sedit.* Ita Augustin. *Resedit,* Eucher., Val. Sedit, Ambros. GRIAL.

Ibid. Qua perfecti requiescunt. Ibi quoque, etc. Eodem modo legendus et interpungendus hic Augustini locus, qui mendosus circumfertur, ex emendatione Lovaniensi. GRIAL.

23. *Alii, porro ipsa, omisso quia.* AREV.

25. *Ut nulla gens. Ut nullatenus,* apud Bed. et Palent. GRIAL.

26. *Quod post dies quadrag.* Ex c. 20. GRIAL.

28. *Consociatur Ecclesiæ.* Ita August., Bed. et Cod.

septenariam operationem spiritualem olivæ fructuosum surculum retulit.

28. Quo significaret nonnullos etiam extra Ecclesiam baptizatos, si eis pinguedo non defuerit charitatis, posteriori tempore, quasi vespere, in ore columbæ, tanquam in osculo pacis, ad unitatis societatem posse perducere. Quod post alios septem dies dimissa non est reversa, significat finem sæculi, quando erit sanctorum requies, non adhuc in sacramento spei, quo in hoc tempore consociatur Ecclesia, quandiu bibitur quod de Christi latere manavit, sed jam in ipsa perfectione salutis æternæ, cum tradetur regnum Deo, et Patri, ut in illa perspicua contemplatione incommutabilis veritatis nullis ministeriis corporalibus egeamus.

B 29. Cur sexcentesimo primo anno vitæ Noe, id est, peractis sexcentis annis aperitur arcæ tectum? Finita quippe sexta ætate sæculi revelabitur absconditum sacramentum atque promissum.

50. Cur vicesimo septimo die secundi mensis dicitur sicasse terram, tanquam finita esset baptizandi necessitas in numero dierum quinquagesimo et septimo? Ipse enim est dies secundi mensis vicesimus septimus, qui numerus ex illa conjunctione spiritus et corporis septies octonos habet, uno addito, propter unitatis vinculum.

51. Cur de arca conjuncti exeunt, qui disjuncti intraverunt? Sic enim dictum erat quod intraverunt in arcam Noe, et filii ejus, uxor ejus, et uxores filiorum ejus. Cur seorsum viri, seorsum feminae commemoratæ sunt? nisi quod in hoc tempore caro concupiscit adversus spiritum, et spiritus adversus carnem? Postmodum autem exeunt Noe et uxor ejus, C et uxores filiorum ejus.

52. Hoc est, commemorantur conjuncti masculi et feminae, quia in fine sæculi, atque in resurrectione justorum, omnimoda et perfecta pacis spiritui corpus adhærebit, nulla mortalitatis indigentia, 292 vel concupiscentia resistente. Cur animalia, quamvis munda et immunda in arca fuerint, tamen post egressum de arca non offeruntur Deo in sacrificio, nisi munda?

53. Quid deinde velit sibi, Deo loquente ad Noe, et tanquam rursus ab exordio? Quia multis modis eam significare oportebat figuram Ecclesiæ, commendante quod progenies ejus benedicitur ad implendam terram. Quod dantur eis in escam cuncta animalia, sicut in illo disco Petro dicitur: *Macta et manduca* (Act. x).

Satiatur, Val., mendose. GRIAL.

Ibid. Grialius in nota consociatur Ecclesiæ, in textu consociatur Ecclesia. AREV.

29. *Cur sexcentesimo.* E c. 21. GRIAL.

50. *Sicasse terram.* Ita August. et plerique lib. *Siccata esse,* Val. GRIAL.

52. *Cur animalia,* usque ad ad implendam terram, absunt a Val. et plerisque, sunt tamen apud Aug. GRIAL.

Ibid. Cur animalia, etc. Desunt hæc etiam in Editione Coloniensi 1550. AREV.

34. Quod ejecto sanguine jubentur manducare, A ne vita pristina, quasi suffocata in conscientia teneatur, sed habeat tanquam effusionem per confessionem. Quod vero testamentum Deus posuit inter se et homines, atque omnem animam vivam, ne perdat eam diluvio, arcum, qui appareret in nubibus, qui nunquam nisi de sole resplendet. Illi enim non percunt diluvio, qui in prophetis et in omnibus divinis Scripturis, tanquam in Dei nubibus, agnoscunt Christi gloriam, et non querunt suam.

CAPUT VIII.

De Noe et benedictionibus ejus, maximo minimoque collatis filiis.

1. Jam vero illud quod post diluvium de vinea quam plantavit, inebriatus est Noe, et nudatus in domo sua, cui non appareat Christi esse figuram? B qui inebriatus est, dum passus est; nudatus est, dum crucifixus est; in domo sua, id est, in gente sua, et in domesticis sanguinis sui, utique Judæis.

2. Tunc enim nudata est infirmitas carnis ejus, Judæis scandalum, gentibus autem stultitia, ipsis autem vocatis Judæis, et gentibus tanquam Sem et Japheth, Dei virtus, et Dei sapientia, quia 293 quod stultum est Dei, sapientius est quam homines, et quod infirmum est Dei, fortius est quam homines (I Cor. 1, 15).

3. Proinde in duobus filiis, maximo et minimo, duo populi figurantur, scilicet circumcisio et præputium, unam vestem fidei a tergo portantes, sacramentum scilicet jam præteritæ dominicæ passionis, neque nuditatem patris intuentur, quia in Christi necem non consentiunt, et tamen honorant velamento, tanquam scientes unde sint nati.

4. Quam nuditatem, id est, passionem Christi, videns Cham derisit, et Judæi Christi mortem videntes subsannaverunt. Sem vero et Japheth, tanquam duo populi ex circumcisioe et præputio credentes, cognita nuditate patris, qua significabatur passio Salvatoris, sumentes vestimentum posuerunt super dorsa sua, et intuentes aversi opererunt nuditatem patris, nec viderunt quod verendo texerunt.

5. Quodam enim modo passionem Christi tegimus, id est, sacramento honoramus, ejusque mysterii rationem videntes, Judæorum detractionem operimus. Vestimentum enim significat sacramentum, dorsa memoriam præteritorum, quia passionem Christi transactam celebrat Ecclesia, non adhuc prospectat futuram.

6. Medius autem frater Cham, id est, populus

34. Habeat tanquam effusionem. Ita August. Habeant lib. 6.; quod ferri potest, ut ad ipsos, non ad vitam, referatur. Quid si legas. Sed habeat tanquam effusione per confessionem? GRIAL.

CAP. VIII. N. 1. Jam vero illud. Ex c. 25. GRIAL.

2. Judæis scandalum, usque ad unde sint nati, ex Aug. describere maluimus, astipulantibus impressis libris, quam ex veteribus aliquantum immutata ponere. GRIAL.

Ibid. Quia quod stultum est... unde sint nati. Hæc non habentur in cit. Editione Coloniensi. In Vulgata: Sapientius est hominibus... fortius est hominibus. AREV.

impious Judæorum (ideo medius, quia nec primatum apostolorum tenuit, nec ultimus in gentibus credidit) vidit nuditatem patris, quia consensit in necem Domini Salvatoris. Post hæc nuntiavit foras fratribus. Per eum quippe manifestatum est, et quodammodo publicatum, quod erat in prophetia secretum. Ideoque fit servus fratrum suorum.

7. Quid est enim hodie aliud gens ipsa, nisi quædam seriniaria Christianorum, bajulus legem et prophetas ad testimonium assertionis Ecclesiæ, ut nos honoremus per sacramentum, quod nuntiat illa per litteram? Post hæc benedicuntur duo illi qui nuditatem patris honoraverunt. Benedictus, inquit, Dominus Deus Sem, quanquam ipsis etiam gentibus sit Dominus Deus Israel.

294 8. Et unde hoc factum est, nisi ex benedictione Japheth? in populo enim gentium, totum orbem terrarum occupavit Ecclesia. Hoc prænunziabatur, cum diceretur: Dilatet Deus Japheth, et habitet in tabernaculis Sem.

9. Ecce quomodo dilatet Deus Japheth, et habitat in tabernaculis Sem, ut Paulus dicit: Non estis peregrini et hospites, sed estis cives sanctorum et domestici Dei, ædificati super fundamentum apostolorum et prophetarum (Ephes. 2, 19). Benedictus, inquit, Deus Sem; sit Chanaan puer illius. Dilatet Deus Japheth, et habitet in tabernaculis Sem. Ille Sem major natus ipse est, ex quo patriarchæ, prophetæ, et apostoli generati sunt.

10. Japheth autem gentium est pater, quia etiam latitudo interpretatur. Cum ingenti enim multitudine dilatatus est populus ex gentibus, qui cum prophetis et apostolis erat habitaturus. Siquidem et vidimus, juxta Noe patris propheticam benedictionem, in tabernaculo Sem transisse habitationem Japheth, hoc est, in domo legis et prophetarum Ecclesiam potius justificari, minorem quidem tempore, sed gratiæ lege majorem.

11. Cham porro, qui interpretatur calidus, medius filius, tanquam ab utroque discretus, nec in primitiis Israelitarum, nec in plenitudine gentium permanens, significat non solum Judæorum, sed etiam hæreticorum genus calidum, non spiritu sapientiæ, sed impatienciæ, quo solent hæreticorum fervere præcordia, et pacem perturbare sanctorum.

D 12. Sed et omnes qui Christiano vocabulo gloriantur, et perditæ vivunt, ipsius figuram gestare videntur. Passionem quippe Christi, quæ illius hominis nuditate significata est, et annuntiant bene

4. Sem vero et Japheth, usque ad prospectat futuram. Ex xvi de Civit., c. 2. GRIAL.

6. Medius autem frater, usque ad per litteram. Ex xii contr. Faust., c. 25. GRIAL.

7. Post hæc benedicuntur... prophetar. Ex cap.

24. Quod autem hæc a manuscriptis nostris omnibus absint, initium benedictionis repetitum sefellisse putamus librariorum. GRIAL.

11. Cham porro... quam opus eorum? Ex xvi de Civit., c. 2. GRIAL.

Ibid. Hæreticorum fervere præcordia. Ita apud August. Primordia in libris nostris. GRIAL.

prolitendo, et male agendo exhonorant. De talibus enim scriptum est: *A fructibus eorum cognoscetis eos* (Matth. vii, 16). Ideo et Cham in filio suo maledictus est, tanquam in fructu suo, id est, in opere suo, unde convenienter et ipse filius ejus Chanaan interpretatur motus eorum. Quod quid aliud est, quam opus eorum?

13. Item quod, Cham peccante, posteritas ejus damnatur, significat quod reprobi hic quidem delinquant, sed in posterum, **295** id est, in futurum, sententiam damnationis excipiunt. Sicut et plebs Judæa, quæ Dominum crucifixit, etiam in filiis pœnam damnationis suæ transmisit. Dixerunt enim: *Sanguis ejus super nos et super filios nostros* (Matth. xxvii, 25).

14. Benedictus igitur duobus filiis Noe, atque uno eorum medio maledicto, deinceps generationes eorum texuntur, ex quibus septuaginta duæ gentes sunt ortæ, id est, quindecim de Japheth, triginta de Cham, viginti septem de Sem.

CAPUT IX.

De Nemrod gigante et confusione linguarum.

1. Primus post diluivium inter homines Nemrod filius Chus nova imperii cupiditate tyrannidem arripuit, regnavitque in Babylonia, quæ ab eo, quod ibi confusæ sunt linguæ, *Babel* appellata est, quod interpretatur *confusio*. Cujus ædificandæ turris idem Nemrod exstitit auctor; qui pro eo quod ultra naturam suam cœli alta penetrare contendit, non incongrue diabolo comparatur, qui, cogitatione cordis sui intumescens, super sidera exaltare se voluit, id est, super omnem potestatem angelorum, Deo se cœquare disponens, dum dicit: *Ascendam super altitudinem nubium, et ero similis Altissimo*.

2. Quod autem dicitur *venator*, quid significatur hoc nomine, nisi terrigenarum animarum deceptor, et capiens homines ad mortem? Turris ejus superbia hujus mundi est, vel impia dogmata hæreticorum, qui postquam moti sunt ab Oriente, id est, a vero lumine recesserunt, et venerunt in campum Sennaar, qui interpretatur *excussio dentium*, statim adversus Deum impietatis suæ ædificant turrim, ac dogmata superbix nefario ausu confingunt, volentes curiositate non licita ipsius cœli alta penetrare.

3. Sed sicut illi per superbiam ab una lingua in multas divisi sunt, ita et hæretici, ab unitate fidei confusione segregati, inter se, **296** diversitate erroris, quasi per dissonantiam linguæ, invicem se-

14. *Benedictis, usque ad maledicto, verba sunt Aug., ibid. GRIAL.*

Ibid. Ex quibus septuaginta duæ gentes. Vid. not. ad c. 2 lib. ix Etym. GRIAL.

CAP. IX. N. 1. *Primus post diluivium, usque ad confusio, Hieronym., trad. in Gen., c. 10. GRIAL.*

2. *Quod autem dicitur venator, usque ad superbia, verba sunt Aug., xvi de Civ., c. 4. GRIAL.*

4. *Eo autem tempore, usque ad lingua remansit, ejusd. cap. 11. GRIAL.*

Ibid. Grialius in solo, quod mendum clarum videtur. AREV.

cernuntur; et quos armat adversus Deum elatæ conspirationis pernicioza consensio, rursus, intercedente dogmatum discordia, dividit oborta repente confusio.

4. Quos quidem ipsa Trinitas damnat, in quom offendunt, ipsa eos dispergit, dum dicit: *Venite, descendamus, et confundamus linguas eorum*; in varietate utique erroris, sive schismatum. Eo autem tempore, quando linguarum facta est varietas, in sola domo Heber, quæ antea fuit, lingua remansit. Nunc quoque in sola Ecclesia, quæ est domus Christi, unitam esse confessionis et fidei pacem, divisis omnibus reprobis, agnoscimus.

CAPUT X.

De egressu Abrahamæ a Chaldæis.

1. Restat deinde de actibus Abrahamæ, vel de his quæ illi repromiserat Dominus, exponendum. Locutus est enim ei Dominus: *Egredere de terra tua, et de cognatione tua, et de domo patris tui*. Quis autem alius exiit, in Abraham de terra, et de cognatione sua, ut apud exteros locupletaretur, et esset in gentem magnam, nisi Christus, qui, relicta terra, et cognatione Judæorum, præpollet nunc, ut videmus, in gentibus?

2. Sed et nobis ad exemplum Christi exeundum de terra nostra est, id est, de facultatibus hujus mundi, opibusque terrenis, et de cognatione nostra, id est, de conversatione, et moribus, vitiisque prioribus, quæ, nobis a nostra nativitate cohærentia, velut affinitate quadam et consanguinitate conjuncta sunt; et de domo patris nostri, id est, de omni memoria mundi, ut ei renuntiautes possimus in populo Dei dilatari, et in terram promissionis cœlestis, cum tempus advenerit, introduci.

297 3. Duæ autem promissiones Abrahamæ dantur: una, per quam terram Chanaan possessurum semen ejus promittitur, dum dicit Deus: *Vade in terram quam demonstrabo tibi, faciamque te in gentem magnam*. Alia vero longe præstantior est, non de carnali, sed de spiritali semine, per quod pater est non unius gentis Israeliticæ, sed omnium gentium quæ fidei ejus vestigia consequuntur, quod promitti cœpit his verbis: *Et benedicentur in te universæ cognationes terræ*.

4. Egressus autem Abraham de Carra venit ad Sichem, acceptoque secundo oraculo de promissione terræ ipsius, ædificavit altare. Et profectus inde habitavit in eremo, atque inde, famis inopia expulsus,

CAP. X. N. 1. *Quis autem alius, usque ad in gentibus, Augustini sunt verba, xii contr. Faust., c. 25. GRIAL.*

2. *Grialius, et alii impressi operibusque. Melius Cod. Albornozian. opibusque. AREV.*

3. *Duæ autem promissiones, usque ad cognationes terræ, ejusd., xvi de Civ., c. 16. GRIAL.*

4. *Egressus Abraham, usque ad terræ ipsius, ejusd., xvi de Civ., c. 18. GRIAL.*

Ibid. Aedificavit altare, usque ad sanguine, ejusd., c. 19. GRIAL.

descendit in Ægyptum, ubi uxorem suam dixit esse a matre genitus per divinitatem, ipse de matre sine sororem. Nec mentitus, quia propinqua erat sanguine. A matre per humanitatem.

5. Quam tamen Pharaon rex Ægypti volens accipere, gravissimis territus monstris, multisque propter eam malis afflictus, ubi esse ejus divinitus uxorem didicit, confestim illasam cum honore restituit. Illoc itaque, cum de Abimelech dicere cœperimus, exponemus.

CAPUT XI.

De victoria Abrahamæ et Melchisedech.

1. Reverso igitur Abrahami ex Ægypto, unde venerat, tunc Lot fratris filius ab illo in terram Sodomorum salva charitate recessit, vitans discordiam, quia divites facti erant, et pastores eorum invidiosè rixabantur. Permansit autem Abraham in terra Chanaan, habitavitque juxta quercum Mambre.

298 2. Deinde a quinque regibus, qui Sodomum irruerant, captum Lot liberat, habens secum in prælio trecentos decem et octo vernulas. Sed quid hæc victoria Abrahamæ de quinque regibus indicabat, quos ille fidei pater mysterio superavit, nisi quod fides nostra, si confirmata sit in spiritu principali, totidem corporis nostri sensus verbo Dei subigat [*Forte, subigit*]? Nam sicut ille de proximo in regibus victor, ita et fides nostra per animam victrix de exteriori homine triumphat.

3. Quod vero ille non multitudine, nec virtute legionum, sed tantum trecentis decem et octo comitantibus, adversarios principes debellavit, jam tunc in sacramento crucis, cujus figura per *Tau* litteram Græcam numero trecentorum exprimitur, imaginabatur, quod nos Christi passio liberaret a dominatu quinque carnalium sensuum, qui nos antea variis vitiis captivantes exsuperaverant.

4. Revertenti igitur a cæde hostium Abraham occurrit ei mox Melchisedech, rex Salem sacerdos Dei, inenarrabili parente progenitus; benedixitque Abraham, offerens panem et vinum in sacrificium Deo. Hunc Melchisedech apostolus Paulus sine patre et sine matre commemorans, figuraliter refert ad Christum (*Hebr.* vii). Ipse est enim solus de patre sine

5. Quam tamen Pharaon, usque ad restituit, ejusd., xxii cont. Faust., c. 53. GRIAL.

Ibid. Cod. Regiovat. 293, post restituit ad marg. addit: *Illoc itaque... exponemus*; et addit: *In Sara enim Christi Ecclesiam figurabat, quam violare infidelitatis error non poterat, quia s ne macula est et ruga. Monstra autem quibus Pharaon territus est, virtus miraculorum est, quæ dum mundus aspicit, confusus obstupuit.* Ita etiam Cod. Florent. 1. De Abimelech cap. 16. AREV.

CAP. XI. N. 1. Reverso rixabantur. Ejusd. c. 20. GRIAL.

Ibid. Permansit usque ad Mambre. Et mansit in alio ejusdem terræ loco, id est, juxta quercum Mambre. Aug. c. 22. GRIAL.

2. Deinde a quinque regibus, usque ad vernulos, Aug., *ibid.* GRIAL.

Ibid. Grialius in textu vernulas, in not. vernulos. Sic etiam mox per *Tau*, et per *T.* AREV.

matre per divinitatem, ipse de matre sine matre per humanitatem.

5. Ipse quoque sacerdos æternus, ad quem dicitur: *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech* (*Psal.* cix). Utique propter mysterium sacramenti, quod Christianis celebrare præcepit, ut non secundum Aaron pœdum victimas, sed oblationem panis et vini, id est, corporis et sanguinis ejus sacramentum, in sacrificium offeramus.

6. Quod vero patriarcha magnus decimas omnis substantiæ suæ Melchisedech sacerdoti post benedictionem dedit, sciens spiritualiter melius sacerdotium futurum in populo gentium quam Leviticum, quod de ipso in Israel erat nasciturum, futurumque, ut sacerdotium Ecclesiæ habens præputium benediceret in Abraham 299 circumciso sacerdotium Synagogæ. Qui enim benedicit, major est quam qui benedicitur.

7. Unde et sacerdotes ex semine Abrahamæ nati fratres suos benedicebant, id est, populum Israel, quibus illi decimas dabant secundum mandatum, verè ut majoribus et eminentioribus suis. Nomen autem ipsum Melchisedech *rex pacis*, vel *rex justitiæ* interpretatur, quod bene refertur ad Christum.

8. Ipse enim rex pacis, quia per ipsum reconciliamur Deo. Ipse est rex justitiæ, quia ipse venit, ut discernat sanctos ab impiis. Idem quoque unus sacerdos, et rex, quia ad redemptionem omnium hostiam Deo Patri se ipsum obtulit, et ut verus rex in præsentis sæculo populum suum regit, et in futuro judicabit.

CAPUT XII.

De sacrificio Abrahamæ et promissione Dei.

1. Post hanc victoriam factum est verbum Domini ad Abraham in visu, dum esset de posteritate sollicitus, et sibi videret non nasci filium, et tamen semini suo factam promissionem teneret, statim fit illi in figura duplex promissio seminis ejus, id est, in similitudinem arenæ maris, vel in multitudinem stellarum cœli futura.

2. Ejiciens ergo Abraham Deus foras, ostendit illi stellas cœli, dicens: *Sic faciam semen tuum*, id est, christianam gentem, cujus tu pater in fide subsistis, sic faciam lumine resurrectionis coniscare. Deinde

3. Cujus figura per *T* litteram. Id repetit aliquoties D Aug. et Greg. Vid. inf. Jud. v. GRIAL.

Ibid. Hanc allegoriam eleganter Prudentius persecutus fuit. Vide mea Prudentiana, pag. 166. AREV.

6. Habentis præputium, aliquot Mss., et Impr., hand male. GRIAL.

7. Nomen autem ipsum Melchisedech *rex pacis*, vel *rex justitiæ*. Vox Melchisedech regem tantum justitiæ significat. Sed quia idem rex erat Salem, Salem autem pacem significat, non absurde utrumque conjunxit. GRIAL.

CAP. XII. N. 2. Inter Epistolas Pauli Alvari Cordubensis ad Auderium Flavium Joannem, episcopum Hispalensem, sæculo ix, quas edidit Florezius, tom. XI Hisp. sacr., epist. 4, pag. 114, allegatur hic Isidori locus cum aliquo verborum discrimine: *Audi, ait Alvarus, tuum Isidorum inquietem: Multiplicabo semen tuum, sicut stellas cœli, id est, Christianam gentem... et dixit: Sic multiplicabo semen tuum, hoc est, etc.* AREV.

monstravit illi arenam maris, et dixit: Sic erit in A
multitudine semen tuum, hoc est, erit quidem copiosa
gens Judæorum, sed sterilis et infecunda manebit,
sicut arena.

5. Post hæc cum repromitteret ei Deus quod esset
possessor repromissionis terræ futurus, signum peti-
till, per quod agnosceret, **300** non quasi dubitans
an fieret, sed quomodo futurum esset exquirens.

4. Cui Dominus hanc similitudinem proposuit:
Sume, inquit, mihi vaccam triennem, et capram tri-
mam, et arietem annorum trium, turturem quoque et
columbam. Tollens ergo Abraham universa hæc, di-
visit ea per medium, et utrasque partes contra se
altrinsecus posuit, aves autem non divisit.

5. Descenderuntque volucres super cadavera, et
abigebat eas Abraham. Cumque occubisset sol, pa-
vor irruit super Abraham, et horror magnus, et te-
nebrosus invasit eum; apparuitque clibanus fumans,
et ignis transiens inter media illa quæ divisa erant.
Diciturque est ei: *Cognoscendo scies quia peregrinum
erit semen tuum in terra non sua, et serviet, et afflige-
tur*, etc. Iste est itaque modus promissi seminis Abra-
hæ, et ista est figura.

6. Per vaccam enim significata est plebs posita sub
jugo legis. Per capram eadem plebs peccatrix futura.
Per arietem eadem plebs regnatura. Animalia ideo
trina dicuntur, quia per articulos temporum ab Adam
usque ad Noe, et inde usque ad Abraham, ac inde
usque ad David, tanquam tertiam ætatem gerens ille
populus adolevit.

7. Per turturem et columbam spirituales in eo C
populo figurati sunt, individui filii promissionis, et
hæredes regni futuri, quorum ætas temporalis ideo
tacetur, quia æterna meditantibus transgressi sunt de-
sideria temporalia. Sed quid est quod animalia illa
trita dividuntur adversus se invicem partibus consti-
tutis, nisi quod carnales et in populo veteri, et nunc
inter se dividuntur?

8. Porro aves idcirco non dividuntur, quia spiri-
tuales individui sunt. Schisma non cogitant, non se-
ducuntur ab hæreticis, sed pax est semper in ipsis.
Sive a turbis se removeant, ut turtur, sive inter illas
conversentur, sicut columba: utraque tamen avis est
simplex et innoxia. Volucres autem descendentes
super corpora, quæ divisa erant, spiritus immundi
significantur, pastum quemdam suum de carnalium D
divisione quærentes.

9. Quod autem illis consideus abigebat illas Abra-
ham, significat **301** multos carnales merito sancto-
rum in fine mundi ab angustiis liberandos. Quod autem
circa solis occasum pavor irruit in Abraham,
et horror magnus, et tenebrosus, significabat circa
hujus sæculi finem magnam perturbationem ab Anti-
christo in sanctis futuram. De qua dicit Dominus in

6. *Per vaccam, usque ad Abraham promittuntur*, Aug.,
lib. xvi de Civil., c. 24. GRIAL.

9. *Significat multos*. Ita Manuscripti omnes recte.
August.: *Quod autem illis consedit Abraham, signi-
ficat etiam inter illas carnalium divisiones veros usque
in finem sæculi perseveraturos fideles*. Mendose ergo
in Excusis nullos. GRIAL.

Evangelio: *Erit enim tunc tribulatio magna, qualis
non fuit ab initio* (Math. xxiv, 21).

10. Quod vero adjungitur: *Cum occubisset sol,
facta est caligo tenebrosa, et apparuit clibanus fumans,
et lampas ignis transiens inter media illa, quæ divisa
erant*, significat post finem sæculi futurum diem
judicii, quo per ignem segregabuntur sanctorum
populi et iniquorum. Quod vero dictum est ad
Abraham: *Sciendo scies quia peregrinum erit semen
tuum in terra non propria, et in serviutem redigent, et
affligent eos quadringentis annis*, hoc de populo Israel,
qui erat in Ægypto serviturus, apertissime propheta-
tum est.

11. Non quod sub Ægyptiis quadringentis annis
servierunt, sed quoniam iste numerus in eadem
B afflictione completus est, qui computatur ab illo
tempore quo ista Abrahamæ promittuntur.

CAPUT XIII.

De Agar et circumcisione Abrahamæ

1. Jam tunc propter peregrinationem futuram, ne
commisceretur semen ejus inter gentes, datur ei
circumcisio in signum his verbis: *Circumcidetur in
vobis omne masculum. Infans octo dierum circum-
cidetur in vobis, tam vernaculus quam emptitius.
Masculus autem, cujus præputii caro circumcisa non
fuerit, delebitur anima illa de populo suo, quia pactum
meum irritum fecit*.

2. *Sed et Sarai non vocabitur Sarai, sed Sara, et
dabo tibi ex ea filium, et benedicam illum, et erit in
nationes, et reges gentium ex eo erunt*. Hic jam
declaratur promissio de vocatione gentium in Isaac
filio promissionis, quo significatur gratia, non natura,
quia de sene patre et sterili matre.

302 3. Et quia hoc non per generationem, quæ
est in Ismaele, sed per regenerationem futurum erat,
ideo imperata est circumcisio, quod de Sara promit-
titur filius in typo Ecclesiæ, non quando Ismael,
qui typum gerit Judæorum. Quid enim aliud circum-
cisio significat, nisi renovatam naturam per bap-
tismum post expoliationem veteris hominis? Et quid
est octavus dies, nisi Christus, qui hebdomada
completa, hoc est, post Sabbatum resurrexit?

4. Quod vero non solum filios, sed et servos, et
vernaculos, et emptitios, circumcidi præcepit, ad
omnes gratiam redemptionis pertinere testatur.
Parentum mutantur nomina, ut omnia resonent
novitatem. Nam Abram, quod antea vocabatur,
interpretatur *pater excelsus*. Abraham autem *pater
multarum gentium*, quo nomine prænuntiabatur
quod multæ gentes fidei ejus vestigia sequerentur.

5. Illud autem quid sit, quod dictum est: *Masculus
qui non circumcidetur octavu die, peribit anima illa de
populo suo, quia pactum meum irritum fecit*? Cur
enim pereat anima parvuli incircumcisi, dum ipsa

CAP. XIII. N. 1. De hac ratione, cur circumcisio
instituta fuerit, confer Patres apostolicos, tom. I,
pag. 27 seq. cum notis Cotelerii. AREV.

2. *Hic jam declaratur, usque ad resonent novitatem,*
e c. 26. GRIAL.

5. *Masculus, qui non circumcid., usque ad ipsa
peccavit, e c. 27. GRIAL.*

factum Dei irritum non fecit, sed qui eum circumcidere neglexerunt? nisi ut significaret quod parvuli non secundum opus, sed secundum originem in primo homine pactum Dei dissipaverunt, in quo omnes peccaverunt.

6. Nascitur enim omnis non proprie, sed originaliter peccator (*Vide var. lect.*). Quem nisi regeneratio liberet, peribit anima ejus de populo suo, quia pactum Dei irritum fecit, quando in Adam originaliter etiam ipse peccavit.

CAPUT XIV.

De tribus viris qui venerunt ad ilicem Mambre.

1. Deinde apparuit Dominus Abraham in convalle Mambre sedenti in ostio tabernaculi sui; cumque levasset oculos, apparuerunt ei tres viri stantes juxta eum. Quos cum vidisset, adoravit, et ait: *Domine, si inveni gratiam in oculis tuis, loventur pedes vestri, et requiescite sub arbore.*

2. Et abiit Abraham ad Saram, et jussit eam ex tribus satis facere subcinericios panes, quos apposuit illis cum vitulo, quem 303 paraverat, similiter et lac et butyrum. Ipse vero stabat juxta eos sub arbore. Cumque comedissent, dixerunt ad eum: *Ubi est Sara uxor tua? At ille: Ecce, inquit, in tabernaculo est; cui dixit: Revertens veniam ad te tempore isto, et habebit filium Sara uxor tua.*

5. Quo audito, Sara risit. Notandum quippe quod Abraham triplicem habeat figuram in semetipso. Primam Salvatoris, quando, relicta cognatione sua, venit in hunc mundum; alteram Patris, quando immolavit unicum filium; tertiam vero, quæ in hoc loco est, figuram gestavit sanctorum qui adventum Christi cum gaudio susceperunt.

4. Tabernaculum autem illud Abraham typum terrenæ Jerusalem habuit, ubi primo tempore prophetæ et apostoli habitaverunt; ubi et primum Dominus adveniens a credentibus exceptus, ab incredulis est in ligno suspensus.

5. In tribus autem viris qui venerunt ad illum, Domini Jesu Christi prænuntiabatur adventus, cum quo duo angeli comitabantur, quos plerique Moysen et Eliam accipiunt, unum præcæ legis latorem, qui per eandem legem adventum Domini indicavit; alium, qui in fine mundi venturus est, denuntiaturus secundum Christi adventum, atque ejus Evangelium Judæis prædicaturus; unde et in monte Dominus cum fuisset transfiguratus, hi duo, Moyses et Elias, cum eo ab apostolis visi sunt (*Matth. xvii*).

6. Quod vero Abraham tres videns, unum adoravit, Dominum scilicet Salvatorem ostendens, cujus etiam adventum est præstolatus, juxta quod etiam Dominus in Evangelio ait: *Abraham quæsit diem meum videre, vidit, et gavisus est (Joan. viii, 56)*. Tunc enim futuri aspexit mysterium sacramenti.

CAP. XIV. N. 11. *Languore*, Complut. et apud Eucher. GRIAL.

Ibid. Retinendum vapore pro calore, ardore, igni. Adisid Prudentium, pag. 947 et 1035. AREV.

13. *Risus autem Saræ non est dubitatio*. At Ambros.,

7. Unde et pedes eorum lavit, ut in extremo mundi lavacri vivificationem demonstraret futuram. Pedes enim novissima significant. Siquidem et convivium præparat, vitulum scilicet saginatum. Iste autem vitulus tener saginatus Domini Jesu Christi est corpus. Hic est vitulus Domini, qui propter salutem credentium ad arborem crucis est immolatus. Hic est vitulus dominici corporis, qui in Evangelio pro peccatore occiditur filio (*Luc. xv*).

8. Sed et butyrum et lac cum carne vituli apposuit. Lac quippe præcæ legis habuisse figuram Apostolus nos admonet, dicens: *Lac vobis potum dedi, non escam; nondum enim poteratis, sed 304 nec adhuc quidem potestis (I Cor. iii)*. Tradiderat enim illis legis mandatum, quasi lac de uberibus duarum tabularum expressum, hoc est, Testamentum fidei.

9. Necdum enim poterant propter infantiam sensus sui Evangelicæ doctrinæ solidam et robustam escam accipere. Butyrum autem uberrimum et pinguisimum Evangeliorum est testimonium, quod veluti oleum fidelibus in signum datur. Sed proinde vitulum cum lacte, et butyrum Abraham edendum apposuit, quia nec corpus Domini, quod est vitulus, sine lacte legis, nec lac legis sine butyro, hoc est, sine Evangelii testimonio esse potest.

10. Tria autem sata, unde Sara panes subcinericios fecit, trium filiorum Noe imaginem indicaverunt, ex quibus omne genus humanum natum est, qui, divinæ Trinitati credentes, ex aqua baptismatis per Ecclesiam, cujus imago Sara erat, conspergendi essent, et in uno pane Christi corporis redigendi.

11. Hæc sunt illa tria sata quæ mulier in Evangelio cognoscitur fermentasse (*Matth. xiii; Luc. xiii*). Azymi autem panes, eo quod sine fermento malitiæ, et sine angore nequitiae, sine fervore perversæ doctrinæ oportebat esse credentium unitatem. Subcinericii autem ideo, ut per pœnitentiam præteritorum delictorum Spiritus sancti vapore decocti, velut esca beneplacita Deo, acceptabiles efficiantur.

12. Sub arbore autem eos sedisse, passionis dominicæ erat signum, cujus ipsi sunt prædicatores. Quod autem promittit Deus Saræ sterili filium, dicens: *Circa hoc tempus veniam*, non de temporibus significat, sed de qualitate adventus sui, quando per filium repromissum fidelis erat populus nasciturus. Ista est enim Sara sterilis, cui per Prophetam Dominus dicit: *Lætare, sterilis, quæ non paris; erumpe et clama, quæ non parturis, quoniam plures filii desertæ magis quam ejus quæ habet virum.*

13. Risus autem Saræ non est dubitatio, sed prophetia. Qui risus duplicem habet significantiam. Sive quod risus esset futurus 305 incredulis Christus, sive quod omnes inimicos in judicio suo esset risurus. Unde et ipse qui natus est de Sara,

epist. 30 lib. iv: *Sara (inquit) quia risit, incredulitatis coarguta est*. Et Aug., xvi de Civit., c. 31: *Quod risus ille etiam si gaudii fuit, tamen plenæ fidei non fuit*. GRIAL.

risus nomen accepit. Isaac enim ex Hebræa lingua **A** *tiam* regenerati ultimum cupiunt evadere iudicium. in Latinum sermonem *risus* interpretatur.

14. Deinde rursus idem Isaac promittitur filius futurus in gentem magnam: *Et benedicentur in eo omnes gentes terræ*. Quibus verbis duo historialiter illi promissa sunt, gens Judæorum secundum carnem, et omnes gentes secundum fidem.

CAPUT XV.

De Sodomis, et Lot, et filiabus ejus.

1. Post hanc promissionem vertitur in ciucrem Sodomam, liberato Lot cum filiabus suis. Sed quid significat quod a quinquaginta justis usque in decem, si inuenirentur in Sodomis, dixit Dominus urbem esse salvandam? Numerum quippe quinquagenarium propter pœnitentiæ pasuit signum, si forte converterentur et salvarentur.

2. Quinquagenarius enim numerus semper ad pœnitentiam refertur. Unde et David in eodem numero psalmum scripsit pœnitentiæ. Proinde quando aspicit Deus delinquentium vitam nequaquam velle reverti ad pœnitentiam, quam quinquagenarius numerus præfiguratur, confestim ardorem immoderate luxurie compescit igne gehennæ.

3. Usque ad decem autem justos non perire Sodomam dixit, quasi in quolibet per decem præceptorum eustodiam Christi nomen inueniatur, iste non perit. Denarii enim numeri figura crucem Christi demonstrat. Nam et quod quinque civitates sunt, quæ imbris igneis confligatæ sunt, illud (nisi fallor) significat quod omnes qui quinque sensus corporis sui tractaverunt libidinosè, in illo futuro incendio concremandi sunt.

4. Ipse autem Lot frater Abraham justus et hospitalis in Sodomis, qui ex illo incendio, quod erat similitudo futuri iudicii, **306** meruit salvus evadere, typum gerebat corporis Christi, quod in omnibus sanctis, et nunc inter iniquos atque impios gemit, quorum factis non consentit, et a quorum permistione in sæculi fine liberabitur, illis damnatis supplicio ignis æterni.

5. Uxor autem ejus eorum, scilicet, genus figuravit, qui, per gratiam Dei vocati, retro respiciunt, et ad ea quæ reliquerant redire contendunt. De quibus Dominus: *Nemo, inquit, ponens manum suam super aratrum, et respiciens retro, aptus est regno Dei*. Unde et illi prohibetur retro respicere, ut per id ostenderet, non esse redeundum ad veterem vitam, qui per gra-

tiam regenerati ultimum cupiunt evadere iudicium.

6. Quod vero eadem respiciens remansit, et in salem conversa est, exemplum præstat ad condimentum fidelium, unde alii saliantur. Nam et ipsum non tacuit Christus dicens: *Mementote uxoris Lot, scilicet, ut nos tanquam sale condiret, ut non tanquam fatui negligeremus, sed prudentes caveremus*. Hoc enim et illa admonuit, cum in statuam salis conversa est. Illud vero notandum est, quod Lot, ardentem Sodomam fugiens, Segor venit, et nequaquam ad montana conscendit.

7. Ardentem quippe Sodomam fugere est illicita carnis incendia, vel mundi desideria declinare. Altitudo vero montium speculatio est perfectorum; sed quia multi sunt justi, qui mundi quidem illecebras fugiunt, sed tamen in actione positi, contemplationis apicem subire nequeunt, hoc est, quod exiit quidem Lot de Sodomis, sed tamen ad montana non pervenit, quia licet jam damnabilis vita relinquatur, sed adhuc celsitudo speculationis subtiliter non tenetur.

8. Inde idem Lot ad angelum dicit: *Est civitas hæc juxta, ad quam possum fugere, parva, et salvabor in ea. Numquid non modica est, et vivet anima mea in ea?* Juxta igitur dicitur, et tamen ad salutem tuta esse perhibetur, quia actualis vita nec a mundi curis ex toto discreta est, nec tamen a gaudio æternæ salutis aliena.

9. In ipso autem actu Lot, quando filia concubuerunt cum eo, **307** non illud, quod cum a Sodomis liberatus est, sed aliud figuratum est. Tunc enim ipse Lot futuræ legis videbatur gestare personam, quam quidam ex illa procreati, et sub lege positi, male intelligendo, quodammodo se inebriant, eaque non legitime utendo, infidelitatis opera pariunt. *Bona est enim lex, inquit Apostolus, si quis ea legitime utatur* (1 Tim. 1, 8).

CAPUT XVI.

De Abimelech et Sara.

1. Sequitur dehinc historia de Abimelech, quando Abraham tacuit Saram uxorem suam esse, et dixit sororem, ne, se occiso, ad alienigenis captiva possideretur; certus de Deo, quod eam violari non permetteret, sicut nec primum a Pharaone. Unde et Abimelech, somno commotus, non commaculavit eam concubitu, sed intactam restituit marito.

2. Verumtamen quis tunc in illo figurabatur viro,

et laudes hominum quærere satagimus; quas filias necesse est fugiamus. *Quia non fecimus (forte, si non fugiamus) inebriabunt nos, et facient procreare filios, id est, mala opera*. AREV.

CAP. XVI. N. 1. Totum caput e lib. xxii contra Faust. GRIAL.

Ibid. Tacuit Saram, usque ad marito, e cap. 35. GRIAL.

Ibid. Apud Grialium et alias est *restauravit marito*; sed melius est *restituit marito* cum Ms. Albornoziano, AREV.

2. *Quis tunc, usque ad udimpletur, e c. 38.* GRIAL.

Ibid. Honor honoris, August. GRIAL.

CAP. XV. N. 3. Alii, fortasse melius, quia si in quolibet. In Ms. Florent. 1 est *concremandi*, pro *concremandi*, quæ loquendi ratio simili modo nonnunquam occurrit in mss. Codicibus Etymologiarum, et alicubi etiam in Impressis. AREV.

6. *Illud vero not. quod Lot, usque ad salutis aliena, verba sunt Greg., Pastoral. III p., c. 28.* GRIAL.

9. In Ms. 2 Florent. bis utor cum accusativo *eam*, ut in aliis quoque Isidori operibus non raro accidit. In Cod. Flor. 2, post *legitime utatur* hoc fragmentum additur: *Possumus super filias Lot intelligere superbiam et vanam gloriam, quæ duæ filia sequuntur illos qui carnis incentiva reliquerunt, et bonis adhæserunt operibus, quia plerumque de bono opere superbumus,*

scire volo; et cujus sit uxor quæ in hac peregrinatione atque inter alienigenas pollui macularique non sinitur, ut sit viro suo sine macula et ruga? In gloriam quippe Christi recte vivit Ecclesia, ut pulchritudo ejus honor sit viro ejus, sicut Abraham propter Saræ pulchritudinem inter alienigenas honorabatur.

5. Etque ipsi, cui dicitur in Canticis canticorum: *O pulchra inter mulieres* (Cant. 1, 7), ipsius pulchritudinis merito reges offerunt munera, sicut Saræ obtulit rex Abimelech, plus in ea mirans formæ deus, quod amare potuit, et violare non potuit. Est enim et sancta Ecclesia Domino nostro Jesu Christo in occulto uxor. Occulte quippe, **308** atque intus in abscondito secreto spiritali anima humana inhaeret verbo Dei, ut sint duo in carne una, quod magni conjugii sacramentum in Christo et in Ecclesia commendat Apostolus (*Ephes. v.*)

4. Proinde regnum terrenum sæculi hujus (cujus figuram gerebant reges, qui Saram polluere non sunt permisi) non est expertum, nec invenit ecclesiam conjugem Christi, nisi cum violare tentavit. Divino enim testimonio per fidem martyrum cessit, correptamque etiam in posterioribus regibus honoravit munere, quam corruptioni suæ subdere in prioribus non valuit.

5. Nam quod tunc in eodem rege prius ac posteriori figuratum est, hoc in isto regno prioribus et posterioribus regibus adimpletur. Cum autem dicitur de patre esse soror Christi Ecclesia, non de matre, non terrenæ generationis, quæ evacuetur, sed gratiæ cœlestis, quæ in æternum manebit, cognatio commendatur. Secundum quam gratiam genus mortale non erimus, accepta potestate, ut filii Dei vocemur, et simus. Neque enim gratiam hanc de Synagoga matre Christi secundum carnem, sed de Deo patre percepimus.

6. Hanc vero cognationem terrenam vocans in aliam vitam, ubi nemo moritur, negare nos Christus docuit, non fateri, cum discipulis ait: *Ne vobis dicatis patrem in terra, unus est enim pater vester, qui in cœlis est* (*Matth. xxiii, 9*). Quod autem Ecclesia ejus uxor sit occultatur alienigenis, cujus autem soror non tacetur, hæc interim causa facile non occurrit, quia occultum est et difficile ad intelligendum, quomodo anima humana verbo Dei copuletur, sive miscetur, sive quid melius et aptius dici potest, cum sit illud Deus, ista creatura; secundum hoc enim sponsus et sponsa, vel vir et uxor, Christus et Ecclesia dicuntur.

7. Qua vero cognatione sint fratres Christus et omnes sancti, gratia divina, non consanguinitate terrena, hoc est, de patre, non de matre, et effabi-

5. Vulgata: *O pulcherrima inter mulieres*. AREV.

4. *Correptam*. Al., *Correctam*. GRIAL.

5. *Cum autem*, usque ad *qui in calis est*, e c. 39. GRIAL.

6. *Quod autem Ecclesia*, usque ad *illorum est*, e c. 40. GRIAL.

Ibid. Vulgata: *Et patrem nolite vocare vobis super terram*. AREV.

lius dicitur, et capacius auditur. Nam inter se omnes sancti per eandem gratiam fratres sunt, sponsus autem in eorum societate nullus illorum est.

CAPUT XVII.

De Isaac et Agar.

1. Centenarius itaque Abraham genuit ex Sara uxore sua filium, quem vocavit Isaac. Hunc cum vidisset mater ejus ludentem cum Ismael, dixit ad Abraham: *Ejice ancillam et filium ejus, non enim hæres erit filius ancillæ cum filio meo Isaac*. Nunc igitur querendum est cur antea Sara voluit maritum de ancilla suscipere filium, aut cur nunc cum matre jubet expelli domo, quod fecit non zelo accensa, sed mysterio prophetiæ compulsa. Agar quippe, secundum quod ait Apostolus, in servitute genuit carnalem populum.

2. Sara vero libera populum genuit qui non est secundum carnem, sed in libertatem vocatus est, qua libertate liberavit eum Christus. Hoc igitur mysterio figurabatur priorem populum in servitute peccatorum generatum, in domo Saræ, id est, in Ecclesia non manere in æternum, neque esse hæredem vel consortem cultoribus Christi, nec cum filio nobili, id est, fidei populo, regnum cœlestis gloriæ possesurum.

3. Cum igitur ejeceret Abraham Agar de domo, accepit panes et utrem aquæ, et dedit Agar, et imposuit super humeros ejus infantem, et dimisit eam. Exiens autem Agar, errabat in solitudine, et cum morientem siti filium projecisset sub arbore, apparuit ei angelus Domini, et demonstravit fontem aquæ, et potavit filium suum. Quid ergo significat quod exiens Agar infantem in humeros suos imposuit? nisi quod peccator populus et insipiens cervicem matris suæ Synagogæ gravavit, dum dixit: *Sanguis ejus super nos et super filias nostras* (*Matth. xxvii, 25*)? Panes autem hoc indicabant, quod vetus sacerdotium panes propositionis, sicut scriptum est, portaret secum, et veterascerent.

4. Uter vero aquæ, qui deficit, Judæica purificatio significabatur defectura; sive doctrina eorum carnalis in pelle mortua clausa, id est, in carne veteris hominis prævaricationis sententia damnata, **310** quæ nec refrigerium præstat, nec satiat sitim, sed astu tepido vomitum facit. Quod vero in solitudine errat Agar cum filio suo, significat Synagogam cum populo suo expellam de terra sua, sine sacerdotio et sacrificio in toto orbe errare, et viam, quæ est Christus, penitus ignorare. Quod filius illius siti deperit, ostendit populum nullam habentem spirituales purificationem.

5. Quod vero lilius morientem siti sub arbore

7. *Capacius*, Aug. et Bed.; al., *Cautius*. GRIAL.

CAP. XVII. N. 1. Vulgata: *Ejice ancillam hanc*. AREV.

3. Verba Joannis hæc sunt: *Si quis sitit, veniat ad me, et bibat. Qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ*. AREV.

proiecit, et sic, demonstrante angelo, aspiciet fontem, significabat quosdam ex eo populo ad umbram ligni crucis refugium petituos. Quod exclamavit puer plorans, et exaudivit eum Deus, et sic, demonstrante angelo, aspiciet fontem, hoc pro illis dicit, qui ex Judæis ad Christum convertuntur, ac flentes retro actos errores, exaudiuntur, reseratisque oculis cordis, vident fontem aquæ vivæ, id est, Christum Filium Dei, qui dicit: *Ego sum fons aquæ vivæ; qui sitit veniat, et bibat* (Joan. vii, 37). Unde et Ismael exauditi interpretatur.

6. Angelus autem iste similitudo est Eliæ, per quem populus iste crediturus est sicut per Malachiam dicitur: *Ecce ego mitto vobis Eliam, qui convertat corda patrum in filios*. Verum quod statim vocavit angelus Domini Agar, dicens: *Surge, tolle puerum*, quia in gentem magnam faciam eum, hoc significabat, sive quod copiosus Judæorum populus esset regnaturus in sæculum, sive quia cælestis regni gloriam consecuturi essent, qui ex eis credidissent in Christum.

7. Quod autem eundem angelum, qui loquitur ad Agar, prius angelum Scriptura prænuntiat, deinde Deum, Filium Dei cum fuisse credendum est, qui per legem et prophetas semper locutus est. Qui propter obedientiam paternæ voluntatis angelus vocatur; Deus autem secundum naturam Patris, quia vere et ipse Deus, sicut et Pater.

311 CAPUT XVIII.

De eo, quod obtulit Abraham filium suum.

1. Jubetur deinde Abraham immolare unicuique filium suum. Ille autem obtemperans Deo solvit votum, stravit asinum, imposuit ligna, servos longe dimisit, solus cum filio ascendit, triduo ad locum pervenit. Antequam veniret filius ad locum sacrificii, ipse sibi immolandum ligna portavit.

2. Deinde Abraham gladio armatur, et cum jam pene feriret, admonetur ut parceret; et non tamen sine sacrificio, sine sanguine fuso recedit. Apparet namque aries in vepe inhærens cornibus, immolatur, peragiturque sacrificium. Peracto sacrificio, dicitur ad Abraham: *Benedicam tibi, et multiplicabo semen tuum, sicut stellæ cæli, et velut arenam maris. Pone debet semen tuum portas inimicorum suorum, et benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ, quia obedisti voci meæ*.

3. Age nunc, videamus quid sub hujus sacramenti lateat mysterio. Iste enim Abraham, quando unicuique filium suum perduxit ad immolandum, habebat personam Dei Patris. Sed quid est, quod eum senex

7. *Filium Dei*. Idem lib. 1 adversus Judæos, c. 4 et 5. GRIAL.

CAP. XVIII. N. 1. *Ligna portavit*. Quæ post hæc leguntur in Impressis: *Quis alius in Isaac, qui lignum sibi portabat ad victimam, nisi Christum Jesum, qui crucem sibi ad passionem ipse portavit?* et paulo post: *Quis alius aries immolandum in vepe cornibus adhaerebat? nisi qui crucis patibulo pro nobis offerendus asphæbatur?* sunt quidem verba Augustini XII, contra Faustum, cap. 25, sed recte absunt a Manuscriptis melioris notæ. Neque enim sunt hujus loci; et Isidorus

A suscepit? non enim senescit Deus, sed ipsa prænuntiatio de Christo jam quodammodo senuerat, quando natus est Christus.

4. Inchoata est enim ab Adam, ubi dictum est: *Erunt duo in carne una*. Sacramentum illud magnum in Christo et in Ecclesia, et completum est sexta ætate sæculi, quæ senecta significabatur Abraham, quia ipsum sacramentum Dei jam longævum erat. Et senectus Saræ in plebe Dei, hoc est, in multitudine prophetarum, 312 hoc idem significat, quia in fine temporum ex ipsa plebe sanctarum animarum natus est Christus.

5. Sterilitas autem ejus intimat quod in hoc sæculo spe salvi facti sumus, et in Christo tanquam in Isaac omnes nati sumus. Quem partum Ecclesia in fine temporum mirabili Dei gratia, non naturali fecunditate, procreavit. Jam deinde sequentis historiæ sacramentum quid imaginarie portendebat, inspicendum est. Quis ergo in Abraham, ut prædictum est, per illam immolationem figurabatur, nisi Pater excelsus? Quis in Isaac, nisi Christus?

6. Nam sicut Abraham unicuique filium et dilectum Deo victimam obtulit, ita Deus Pater unicuique filium suum pro nobis omnibus tradidit. Et sicut Isaac ipse sibi ligna portavit, quibus erat imponendus, ita et Christus gestavit in humeris lignum crucis, in quo erat crucifigendus. Duo autem servi illi dimissi, et non perducti ad locum sacrificii, Judæos figurabant, qui cum serviliter viverent, et carnaliter saperent, non intelligebant humilitatem Christi, non intelligebant passionem Christi, ideo non pervenerunt ad locum sacrificii.

7. Cur autem duo servi, nisi quia populus ipse in duas partes dividendus erat? quod factum est, Salomone peccante, quando divisus est idem populus loco regni, non errore impietatis; quibus etiam sæpe per prophetam dicitur: *Adversatrix Israel, et prævaricatrix Juda* (Jerem. iii, 6, 7). Asinus autem ille insensata est stultitia Judæorum. Ista insensata stultitia portabat omnia sacramenta, et quod ferebat nesciebat?

8. Jam quod dictum est eis: *Expectate hic cum asino: postquam adoraverimus, revertetur ad vos*, Apostolum audi dicentem: *Cæcitas, inquit, ex parte in Israel facta est* (Rom. xi, 25). Quid est, *expectate hic cum asino? ut plenitudo, inquit, gentium intraret*, hoc est, postquam adoraverimus, ubi sacrificium dominicæ crucis impletum per gentes fuerit prædicatum, hoc est, ut plenitudo gentium intraret.

9. Quid est *revertetur ad vos?* et sic omnis Israel

hac de re paulo post eadem prope dicit. GRIAL.

2. *Vulgata, arenam, quæ est in littore maris*. AREV.

3. *Age nunc, videam.*, usque ad personam Dei Patris, atque alia, carptim e sermone August. 71 de tempore. GRIAL.

6. *Et sicut Isaac, usque ad locum sacrificii*. Ex eod. serm. GRIAL.

8. *Vulgata: Cæcitas ex parte contigit in Israel, donec plenitudo gentium intraret*. AREV.

salvus fieret. Triduum autem illud, in quo venerunt **A** ad locum immolationis, **313** tres mundi significat ætates: unam ante legem, aliam sub lege, tertiam sub gratia. Ante legem, ab Abraham usque ad Moysen; sub lege, a Moysen usque ad Joannem; inde jam ad Dominum. Et quidquid restat, tertius dies gratiæ est. In qua tertia ætate, quasi post triduum, sacramentum sacrificii Christi completum est.

10. Deinde Isaac, ligatis pedibus, altari superponitur, et Dominus in ligno suspensus cruci affigitur. Sed illud, quod figuratum est in Isaac, translatum est ad arietem. Cur hoc, nisi quia Christus ovis? ipse enim filius, ipse agnus. Filius, quia natus; aries, quia immolatus. Sed quid est, quod in vepribus hærebatur aries ille? crux cornua habet; sic enim duo ligna compinguntur in se, cum speciem crucis reddunt. **B**

11. Unde scriptum est de eo: *Cornua in manibus ejus sunt* (*Habacuc* III, 4). Cornibus ergo hærens aries crucifixum Dominum significabat. Vepres autem spinæ sunt. Spinæ iniquos, et peccatores significant, qui suspenderunt Dominum in cruce. Inter spinas itaque peccatorum Judæorum suspensus est Dominus, sicut per Jeremiam dicit idem: *Spinis peccatorum suorum circumdedit me populus hic*. Alii hunc arietem cornibus in vepribus obligatum, eundem Christum senserunt, antequam immolaretur, spinis a Judæis coronatum.

12. Peracto igitur sacrificio, dicitur ad Abraham: *In semine tuo benedicentur omnes gentes*. Quando enim hoc factum est, nisi quando dicit ille aries: *Foderunt manus meas, et pedes meos, dinumeraverunt omnia ossa mea* (*Psalms*. XXI, 17, 28)? Hoc enim quando factum est, in Psalmis sacrificium, tunc in ipsu psalmo dictum est: *Commemorabuntur, et convertentur ad Dominum universi fines terræ, et adorabunt in conspectu ejus omnes patriæ gentium, quando Domini est regnum, et ipse dominabitur gentium*. **C**

13. Immolato igitur Abraham ariete pro Isaac filio suo, vocavit nomen loci illius, *Dominus videt*, pro eo quod est, Dominus videri se fecit, utique per incarnationem. Deinde moritur Sara centesimo vigesimo anno vitæ suæ, et empto agro ab Ephron, **314** sepelevit eam. Sed quid sibi vult, quod Sara in sepulcro duplici sepelitur, nisi quia anima, que **D** sæculo moritur, ut Deo vivat, gemina vitæ requie suscipitur, id est, actione boni operis, et contemplatione Divinitatis?

14. *Cornua in manibus ejus sunt*. Ita in Cod. v. tustissimo Vaticanæ Bibliothecæ *κέρτατα ἐν χερσὶ αὐτοῦ ἰσάραχσι*. Habac. III. GRIAL.

12. Peracto igitur sacrificio, usque ad dominabitur gentium, verba sunt Aug., serm. 72 de tempore. GRIAL.

1. *Ibid.* Vulgata: *Reminiscentur, et convertentur... universæ familiæ gentium, quoniam Domini*, etc. AREV.

CAP. XIX. N. 2. Quid vult, usque ad Deum cæli, verba sunt Aug., XVI de Civ., c. 33. GRIAL.

CAPUT XIX.

De Isaac et Rebecca.

1. Erat autem Abraham senex, dierumque multorum. Dixitque servo suo seniori, qui super omnia ejus erat: *Pone manum tuam subter femur meum, ut adjurem te per Dominum Deum cæli et terræ, ut non accipias uxorem filio meo de filiabus Chananæorum, sed ad terram et cognationem meam proficiscaris, et inde accipias uxorem filio meo Isaac*.

2. Sed quid sibi velit quod Abraham servo suo dixit postulans jure jurando fidem: *Pone, inquit, manum tuam sub femore meo, et adjuro te per Deum cæli?* Quid vult Deus cæli ad femur Abrahæ, nisi ut cognoscatur sacramentum? Per femur enim genus intelligitur. Ergo quæ fuit illa conjuratio, nisi quia significabatur de genere Abrahæ venturum in carne Deum cæli?

3. Senior autem iste servus imaginem habuit legis, per quam sponsa Christi Ecclesia despondebatur: qui tamen propter antiquitatem senior nuncupatur. Abiit itaque puer in Mesopotamiam in civitatem Nachor; stetitque circa fontem, quærens sponsam filio domini sui. Sic et lex, quæ post fidem est, venit ad fontem baptismatis; et ibi adorans, occurrit ei virgo Rebecca, id est, Ecclesia.

4. Vidit autem Rebecca puerum, id est, sermonem propheticum, deponit de humero hydriam, utique elatam sæculi faciundiam, et ad humilem propheticum se inclinat sermonem. Accipit autem a puero in aurem auream, id est, suscepit fidei ornamenta, vel morum, accepit aureos Scripturarum sensus, et clarum argenti eloquium. Sicque secuta pueram Rebecca, venit ad Isaac. Secuta verbum propheticum Ecclesia, venit ad Christum.

315 5. Quæ tamen cameli dorso deducitur, quia, ad Christum ex gentilitate Ecclesia properans, in tortis vitiosisque vitæ veteris conversationibus invenitur. Quæ, Isaac viso, descendit, quia, Deo agnito, vitia sua gentilitas deseruit, et ab elatione celsitudinis viam veræ humilitatis petivit.

6. Quæ etiam et verecundata pallio velatur, quia eorum eo de erroribus prioris vitæ confunditur. Quæ vero inclinatio jam die egressus est in agro Isaac. hoc significabat quod, extremo hujus mundi tempore, veluti diei fine, veniens Christus, quasi in agrum foras exiit, quia, cum sit invisibilis, se tamen visibilem in hoc mundo venienti ex gentibus Ecclesie demonstravit.

7. Invenit autem eum Ecclesia ad puteum visionis, id est, in contemplatione et intelligentia verita-

8. *Et ibi adorans, pro et ibi adorante*, ut alibi etiam Isidorus nominativum pro ablativo absoluto adhibet. AREV.

4. *Accipit autem, etc.* Sic Alborno. Codex. Grialius et alii: *Accipit fidei ornamenta, etc.*, omissis aliis. AREV.

5. *Quæ tamen cameli dorso, usque ad confunditur*. Gregorii verba, lib. I Moral., c. 7. GRIAL.

6. *Quod vero inclinatio, usque ad et regno, ejusdem lib. XXXV, c. 11. GRIAL.*

Ibid. Forte, *egressus est in agrum*. AREV.

uis, ubi intellectum percipiat altiozem, sive lavacrum aquæ, ubi purificetur; sique dehinc copulatur sponso suo Christo, adhærens illi gloria, æternitate et regno.

CAPUT XX.

De Cethura, sive de morte Abraham.

1. Quid autem sibi vult quod Abraham post obitum Saræ Cethuram duxit uxorem? Nunquid ob incontinentiam, dum esset ætate grandævus? Absit. Sed propter filiorum procreationem, dum illi semen, quasi stellæ cœli, ex Isaac filio promitteretur? Ergo quid sibi vult ista Cethura, nisi quia sicut Agar et Ismael significaverunt carnales Veteris Testamenti, sic et Cethura, et filii ejus significabant hæreticos, qui se ad Testamentum novum existimant pertinere?

2. Sed utræque concubinæ dicuntur. Sola Sara semper vocatur uxor, sicut scriptum est: *Una est enim columba mea, perfecta mea* (Cant. vi, v. 8). Dedit autem Abraham cuncta quæ possidebat filio suo Isaac, filiis autem concubinarum largitus est munera, et separavit eos ab Isaac filio suo.

3. Quid hoc significat, nisi quia dantur nonnulla munera filiis **316** concubinarum, id est, carnalium? sed non perveniunt ad regnum promissum nec hæretici, nec Judæi, quia carnalia lucra sectantur. Præter Isaac enim nullus est hæres, utique quia non carnis filii, sed filii promissionis deputantur in semine. Deinde mortuus est Abraham centum septuaginta quinque annorum, sepultusque est in spelunca duplici, in ejus interiori parte Adam esse positum traditio Hebræorum testatur.

CAPUT XXI.

Quod Isaac cum Rebecca lusit.

1. Orta dehinc fame super terram, abiit Isaac ad Abimelech regem Palæstinarum in Gerara, ex præcepto, et benedictione Domini; ibique Rebeccam uxorem suam timoris causa finxit sororem. Quam rex alienigena Isaac conjugem tunc esse cognovit, quando eum cum ea ludentem vidit.

2. Quid autem sibi velit in sacramento Christi et Ecclesiæ, quod tantus patriarcha cum conjugate luserit, conjugumque illud inde sit cognitum? Videt profecto quisquis (ne aliquid errando in Ecclesiam peccet) secretum viri hujus in Scripturis sanctis diligenter intuetur, et invenit, eum majestatem suam, qua in forma Dei æqualis est Patri, paulisper abscondisse in forma servi, ut ejus capax esse humana infirmitas posset, eoque modo se conjugati congruenter aptaret.

3. Quid enim absurdum? imò quid non convenienter futurorum prænuntiationi accommodatum, si propheta Dei aliquid carnale luserit, ut eum ca-

CAP. XX. Totum caput e XVI de Civit. c. 34. GRIAL.

CAP. XXI. Totum caput e lib. XXII contr. Faust., c. 16. GRIAL.

CAP. XXII. N. 1. Omnia usque ad commutavit, ex hom. 13 Orig. in Gen. GRIAL.

peret affectus uxoris, cum ipsum Verbum Dei caro factum sit, ut habitaret in nobis?

CAPUT XXII.

De puteis quos fodit Isaac.

1. Post hæc refert Scriptura verbum, quod Isaac, postquam benedixit eum **317** Dominus, et magnificatus est valde, aggressus est opus, et cœpit fodere puteos quos foderant pueri patris ejus Abraham. Sed invidentes ei Palæstini, obstruxerunt eos, implentes humo. Quis est iste Isaac, nisi Salvator noster? qui cum descendisset in istum torrentem Gerara, primo omnium illos puteos fodere vult, quos foderant pueri patris ejus, id est, Moyses, qui puteum legis foderat, David, Salomon et Prophetæ, qui libros scripserunt Veteris Testamenti, quos tamen terrena et sordida repleverat intelligentia Judæorum.

2. Hos cum vellet purgare Isaac, id est, Dominus noster, et Salvator, ut ostenderet quia quæcunque lex et prophetæ dixerunt, de se dixerunt, rixati sunt cum eo Philistiim, id est, Judæi a regno Dei alieni, sed discedit ab eis. Non enim potest esse cum eis, qui in puteis aquam habere nolunt, sed terram. Et dicit eis: *Ecce relinquetur domus vestra vobis deserta.*

3. Fodit ergo Isaac novum puteum, imo pueri Isaac fodiunt. Pueri Isaac sunt Matthæus, Marcus, Lucas, Joannes, Petrus, Jacobus, Judas, et apostolus Paulus. Qui omnes Novi Testamenti puteum foderunt, et invenerunt aquam vivam, quæ sit fons aquæ salientis in vitam æternam. Sed pro his adhuc altercantur illi qui terrena sapiunt, nec nova conditiuntur, nec vetera purgari: evangelicis puteis contradicunt, et apostolicis adversantur, et quoniam in omnibus contradicunt, in omnibus litigant, dicitur ad eos: *Quoniam indignos vos fecistis gratia Dei, ex hoc jam ad gentes ibimus.*

4. Post hæc fodit tertium puteum Isaac, appellavitque nomen loci illius *latitudo*, dicens: *Nunc dilatavit nos Dominus, et fecit crescere super terram*; vere enim dilatatus est Isaac, et implevit omnem terram scientia Trinitatis, et in toto orbe latitudinem Ecclesia collocavit. Prius tantum in Judæa erat notus Deus (Psalm. lxxv), et in Israel nominabatur; nunc autem in omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum.

5. Exeuntes enim pueri Isaac per universum orbem terræ, **318** foderunt puteos, et aquam vivam omnibus ostenderunt, baptizantes omnes gentes in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Sed quid est quod puteos, quos aperuit Abraham, Isaac sic vocavit eos, sicut pater ejus, nisi quia Moyses apud nos etiam Moyses appellatur, et propheta unusquisque suo nomine appellatur, nec mutantur, quasi co-

Ibid. In istum torrentem Gerara. In istam terram Gerar. Impr. In istam vallem Gerara. Rufinus. GRIAL.

Ibid. Moyses, qui puteum. Ita Albhorn. Grialius: Moyses puteum. AREV.

2. Hos cum vellet. Quam cum vellet, Rufinus, ut ad intelligentiam referatur. GRIAL.

rumdem vocabula puteorum? non enim Christus in A
eis nomina, sed intelligentiam commutavit.

6. Hæc mystice. Moraliter autem Isaac apud alienigenam gentem puteos fodisse describitur, quo videlicet exemplo discimus, ut in hac peregrinationis ærumna positi, cogitationum nostrarum profunda penetremus, et quousque nobis veræ intelligentiæ aqua respondeat, nequaquam nostræ inquisitionis manus ab exhaurienda cordis terra torpescat. Quos tamen puteos allophyli, id est, immundi spiritus insidiantes replent, quia nimirum immundi spiritus, cum nos studiosius cor fodere conspiciunt, molestas nobis tentationum cogitationes ingerunt.

CAPUT XXIII.

De Esau et Jacob.

1. Igitur Isaac, dum rogaret Dominum ut pareret B
uxor ejus, quæ sterilis erat, concessit Dominus quæ postulabat. Illidebanturque gemini in utero ejus inelusi angustia. Quæ, dum angeretur, interrogavit Dominum, accepitque responsum: *Duæ gentes in utero tuo sunt, et duo populi de ventre tuo dividuntur, populusque populum superabit, et major serviet minori.* Quod figuraliter factum, etiam ipsis Judæis non credentibus notum est, qualiter populus Ecclesiæ Synagogæ populum superavit, et quomodo plebs Judæorum tempore major servit minori populo Christianorum.

2. Siquidem et in singulis nobis hoc dici potest, quod duæ gentes et duo populi sunt intra nos, virtiorum scilicet atque virtutum; 319 sed iste minor est, ille major. Semper enim plures sunt mali C
quam boni, et vitia numerosiora virtutibus sunt. Sed tamen et in nobis gratia Dei populus populum superat, et major servit minori. Servit enim caro spiritui, et vitia virtutibus cedunt; procedit autem Esau primus rufus, et totus tanquam pilis hirsutus.

3. Deinde exiit frater ejus Jacob, et manus ejus implexa erat calcaneo Esau. Sed cur ille totus rufus, et hispilus, nisi quia prior populus prophetarum et Christi fuit eruoere pollutus, ac peccati et nequitie squalore existit circumdatus? Cujus ideo minor calcaneum tenuit, quia mystice majorem populum minor superaturus esset.

4. Nam quod iste Esau primogenita sua propter escam fratri suo eidem juniore venundedit, ac postmodum paterna benedictione sibi promissa privatus est, D
significat eundem Israeliticum populum, qui, ut Exodi indicat liber, primogenitus filius nuncupatus est (Exod. iv, 22); qui propter presentis sæculi lucra non solum primatus sui honorem amisit, verum etiam et regni cœlestis præmium præparatum adipiscit

6. *Isaac apud alienig., usque ad ingerunt, verba sunt Greg. xxxi Moral., c. 15. GRIAL.*

Ibid. Ab exhaurienda cordis terra. Ita Greg. ad exhaurienda cordis interna, Val. Compl., et apud Euch. Cordis terrena, Impr. GRIAL.

Ibid. Studiosius cor fodere. Ita apud Greg. Al., confodere, et pro molestas. Val. congestas. GRIAL.

Ibid. Cogitationes ingerunt. Ita Greg. Immergunt, lib. o., et apud Euch. GRIAL.

non meruit, Domino quodammodo eidem exprobrante, cum dicit: *Auferetur a vobis regnum Dei, et dabitur genti facienti fructum ejus (Matth. xxi, 43).* Primogenita autem ipsa vestis erat sacerdotalis, quam majores natu cum benedictione patris indui victimas Deo, velum pontifices, offerebant.

5. Hoc dono terreni amoris desiderio caruerunt Judæi cum gloria regni futuri. Jam sequitur deinde ipsa benedictio in Jacob. Quæ tamen quid figuraliter indicaverit, Hippolyti martyris verba, sicut ea excellentissimæ scientiæ ac doctrinæ Hieronymus replicavit, in hoc loco ponenda sunt. Isaac, inquit, portat imaginem Dei patris, Rebecca Spiritus sancti, Esau populi prioris, et diaboli, Jacob Ecclesiæ, sive Christi. Semisse Isaac consummationem orbis ostendit; oculis caligasse, fidem periisse de mundo, et religionis lumen ante eum neglectum esse significat.

6. Quod filius major vocatur, acceptin legis est Judæorum. Quod escas ejus atque capturas diligit pater, homines sunt ab errore salvati, quos per doctrinam justus quisque venatur. Sermo 320 Dei benedictionis est repromissio, et spes regni futuri, in quo cum Christo sancti regnaturi sunt, et verum Sabbatum celebraturi. Rebecca plena Spiritu sancto, et sciens quod audisset antequam pareret, quia major serviet minori, magis autem forma Spiritus sancti, quæ futura noverat in Christo, in Jacob ante meditat.

7. Loquitur ad filium minorem: *Vade ad gregem, et arripe mihi inde duos hædos, præfigurans carneum Salvatoris adventum, in quo eos vel maxime liberaret qui peccatis tenebantur obnoxii.* Siquidem in omnibus Scripturis hædi pro peccatoribus accipiuntur. Quod autem *duos* jubetur afferre, duorum populorum significatur assumptio.

8. Quod *teneros et bonos, dociles et innocentes* animos significat. Stola Esau fides et Scripturæ sunt Hebræorum, quæ illis primo datæ sunt, et postmodum gentilium indutus est populus. Pelles autem, quæ ejus brachiis circumdatæ sunt, peccata utriusque plebis, quæ Christus in extensione manuum cruci secum affixit.

9. Quod Isaac querit a Jacob cur tam cito venerit, admiratur celerem credentium fidem. Quod cibi delectabiles offeruntur, hostia placens Deo salus est peccatorum. Quod post esum sequitur benedictio, et ejus odore perfruitur, virtutem resurrectionis et regni aperta voce pronuntiat. Taliter enim benedicitur: *Ecce odor filii mei, sicut odor agri pleni.* Odore nominis Christi, sicut ager, mundus impletur, ejus est benedictio *de rore cœli*, hoc est, de verborum pluvia divinatorum.

CAP. XXIII. N. 4. *Primogenita autem ipsa vestis erat sacerdotalis; ex Hieronymi Hebraicis traditionibus in hunc locum. GRIAL.*

Ibid. Vulgata: Facienti fructus ejus. AREV.
5. *Hieronymus replicavit; epist. 125. q. 3. Expli-*

cavit, apud Bedam. GRIAL.
9. *Ecce odor, usque ad salvus erit, verba sunt August., xvi de Civit., cap. 37, nonnullis tamen immutatis. GRIAL.*

10. *Et de pinguedine terræ*, hoc est, de congregatione populorum. *Multitudinem frumenti, et vini*, hoc est, multitudo, quam colligit frumentum et vinum in sacramento corporis et sanguinis sui. Illi serviunt populi ex omnibus gentibus ad eum conversi. Ipsum adorant tribus, id est, populi ex circumcisione credentes. Ipse est Dominus fratrum suorum, quia plebi dominatur Judæorum. **321** Ipsum adorant illi matris ejus, quia et ipse secundum carnem ex ea natus est. Ipsum qui maledixerit maledictus est, et qui benedixerit, benedictionibus replebitur.

11. Christus, inquam, noster ex ore populi Patrem ignorantis benedicitur, id est, veraciter dicitur. Sed alius a Judæis benedici putatur, qui ab eis errantibus expectatur. Ecce benedictionem promissam repetente majore, expavit Isaac, et alium se pro alio benedixisse cognoscit; nec tamen indignatur revelato sibi sacramento, sed confirmat benedictionem in filio, dicens: *Benedixi eum, et benedictus est.*

12. Hæc est benedictio prima Isaac, quæ data est minori populo Christianorum, sed neque tamen majorem filium constat penitus fuisse despectum, quia cum intraverit plenitudo gentium, tunc omnis Israel salvus erit. Cujus tamen secundæ benedictionis prophetatio hæc est: *In pinguedine terræ, et in rore cæli desper erit benedictio tua*; et in pinguedine terræ, id est, in fecunditate rerum, et potentia regni, quæ in illo populo fuit; et in rore cæli erit benedictio tua, id est, in eloquiis Dei.

13. Ipsi enim primum èredita sunt eloquia Dei, et legis Testamenti. *Vives gladio*, id est, quia sanguini populus iste deditus necem in Christo vel prophetis exercuit. *Et fratri tuo servies*, minori utique scilicet populo Christiano. Tempusque veniet quando excutias et solvas jugum de cervicibus tuis, dum, per cognitionem fidei ad gratiam Christi conversus, deposueris onus legis, quando jam non servus populi minoris, sed per fidem Irater vocaberis.

14. Igitur Esau post benedictionem patris invidiæ stimulis concitatus, necem fratri suo Jacob fraudulenter excogitavit. Hoc nimirum et Judaicus populus in Christo præmeditatus, non solum Dominum patibulo crucis tradidit, verum etiam credentes in illo usque ad effusionem sanguinis persecutus est. Jacob autem dolos fugiens fratris, **322** relicta domo patria, vel parentibus, vadit in regionem longinquam, ut acciperet sibi uxorem.

15. Non aliter Christus, relicto parentibus secundum

carne, id est, populo Israel, et patria, id est, Jerosolyma, et omnibus regionibus Judææ, abiit in gentes accipiens sibi inde Ecclesiam, ut impleretur quod dictum est: *Vocabo plebem meam non plebem meam, et non dilectam plebem dilectam. Et erit in loco ubi dictum est: Non plebs mea vos, ibi vocabuntur filii Dei vivi.*

CAPUT XXIV.

De scala quam in visione vidit Jacob.

1. Pergens autem Jacob in Mesopotamiam, venit in locum ubi nunc Bethlehem vocatur, et posuit sub capite suo lapidem magnum. Et dormiens vidit scalam subnixam, innitentem cælo, et angelos Dei ascendentes et descendentes. Hoc viso, evigilavit, unxitque lapidem, dicens: *Vere hic domus Dei est, et porta cæli.* Et his dictis discessit somnus.

2. Somnus iste Jacob, mors, sive passio Christi est. Lapis ad caput ejus, qui nominatim quodammodo dictus est etiam unctus, Christum significat; caput enim viri Christus est. Quis enim nescit Christum ab unctione appellari? Domus autem Dei, quia ibi natus est Christus in Bethlehem. Porta vero cæli, quia ibi in terram descendit: inde iterum ad cælum ascendit. Erectio autem lapidis resurrectio Christi est.

3. Porro scala Christus est, qui dixit: *Ego sum via.* Per hanc ascendunt, et descendunt angeli, in quibus significati sunt evangelistæ, et prædicatores Christi. Ascendentes utique, cum ad intelligendam ejus supereminentiſsimam divinitatem excedunt universam creaturam, ut eum inveniant in principio verbum, Deum apud Deum, per quem facta sunt omnia.

4. Descendentes autem, ut eum inveniant factum ex muliere, factum sub lege, ut eos qui sub lege erant redimeret. In illa enim **323** scala a terra usque in cælum, a carne usque ad spiritum, carnales proficiendo, velut ascendendo, spirituales fiunt; ad quos lacte nutriendos etiam ipsi spirituales descendunt quodammodo, cum eis non possunt loqui, quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus.

5. Ipse est sursum in capite suo; ipse deorsum in corpore suo, quod est Ecclesia. Ipsum ergo scalam intelligimus, quia ipse dixit: *Ego sum via.* Ad ipsum ergo ascenditur, ut in excelsis intelligatur. Et ad ipsum descenditur, ut in membris suis parvulus nutriatur. Et per illum se erigunt, ut eum sublimiter spectent. Per ipsum etiam se humiliant, ut eum sublimiter ac temperanter annuntient.

6. Post hanc visionem inde Jacob iter faciens vidit oves, et pastores, et puteum aquæ vivæ, et lapidem

Ibid. Repetente majore, ex August. et Impress. Petente, MSS. GRIAL.

12. *Sed neque majorem, usque ad salvus erit, verba sunt Hieronymi, ibid. GRIAL.*

13. *Servus populi minoris, al., servies populo minori. GRIAL.*

14. *Grial., mendose, non solum Domino patibulo. AREV.*

CAP. XXIV. N. 2. *Somnus iste Jacob, usque ad temperanter annuntient, hæc ex lib. XII contra Faust., c. 26, vel serm. 79 de tempore; nam eadem utrobique. GRIAL.*

10. *Multitudinem frumenti, πληθος σίτου και ὄνου, LXX. Abundantiam dixit Vulg. Sed mirum apud Ambrosium, lib. de Jacob, abundantiam legi, cum multitudinem apud Augustinum legamus. Nam eadem translatione videntur ambo usi. GRIAL.*

Ibid. Quam colligit, ita Aug. et Impr. Quæ colligit, MSS. o., mendose; colligitur enim multitudo communionis Eucharistiae.

Ibid. Filii matris ejus ex Vulg. Patri, August., ex Septuaginta. GRIAL.

11. *Ex ore populi Patrem ignorantis, ex Impress. et Augustin. Ex ore Patris, MSS. GRIAL.*

magnum superpositum puteo. Figuraliter per oves A justorum populi significabantur : sicut illud, quod dictum est in Evangelio : *Statuit oves ad dexteram (Matth. xxv, 33).*

7. Pastores vero prophetæ sunt, qui usque ad adventum Domini Spiritu sancto mundati, Israel populum doctrinæ prædicatione gubernabant. Lapis puteo superpositus figuram Domini præferebat. Puteus gratiam Spiritus sancti præfigurabat per prædicationem Christi venturam ad Ecclesiam ex gentibus, quæ oblecta erant, nondum adveniente et homine facto Christo.

CAPUT XXV.

De Lia, et Rachel, et duabus famulabus.

1. Igitur Jacob, pergens Mesopotamiam, accepit uxores duas, filias Laban fratris Rebeckæ. Hoc est, B primo Liam, secundo Rachel. Inde sibi accepit Liæ ancillam nomine Zelpham, et ancillam Rachel Balam. Ex quibus quatuor genuit duodecim filios, et unam filiam. De Lia scilicet genuit Ruben, Simeon, Levi, Judam, Issachar, Zabulon. De Rachel autem Joseph, et Benjamin. De Bala, ancilla Rachel, Dan et Nephthalim. De Zelpha, ancilla Liæ, Gad et Aser.

324 2. Hi sunt duodecim filii Israel. Nunc autem quid rerum figuraverint quatuor uxores Jacob, quarum duæ liberæ et duæ ancillæ fuerunt, rimemur? Videmus enim Apostolum in libera et ancilla quas habebat Abraham duo Testamenta intelligere; sed ibi in una et in una facilius apparet quod dicitur. Illic autem duæ sunt, et duæ.

3. Deinde etiam ibi ancillæ filii exheredatur, hic C vero ancillarum filii simul cum filiis liberarum terram promissionis accipiunt. Unde hic procul dubio aliquid aliud significatur, quanquam enim duæ liberæ uxores Jacob ad Novum Testamentum, quo in libertatem vocati sumus, existentium pertinere, non tamen frustra duæ sunt, nisi quia duæ vitæ nobis in Christi corpore prædicantur.

4. Una temporalis, in qua laboramus; alia æterna, in qua delectationem Dei contemplamur. Lia namque interpretatur *laborans*, Rachel autem *visum principium*, sive *verbum*. Actio ergo hujus vitæ, in qua vivimus ex fide, laboriosa est operibus, et incerta, quo exitu perveniat ad utilitatem eorum quibus consulere volumus.

5. Ipsa est Lia prior uxor Jacob, ac per hoc et in-

6. In Vulgata, *statuet oves*. Et ita etiam nonnulli Impressi. AREV.

7. In Alb. est *oblectæ*, ut gentes intelligantur oblectæ. AREV.

CAP. XXV. N. 2. Nunc autem quid rerum figuraverint, omnia, usque ad Victorini interpretationem, sunt Aug., lib. xxii, contr. Faust., a cap. 51, usque ad 58. GRIAL.

3. Per Liam et Rachel duas vitas intelligi fuisse exponitur in libro Differentiarum rerum, differentia 34. Inter activam et contemplativam vitam. AREV.

4. In Cod. Florent. 1, post *contemplatur* multa adduntur, quæ in nostra Editione collocantur in fine questionum in Genesim, scilicet : *Deinde a quibusdam quaeritur, usque ad super omnem carnem*. AREV.

5. Isaias : *Si fuerint peccata vestra ut coccinum,*

firmis oculis fuisse commemoratur. Cogitationes enim mortalium timidæ, et incertæ providentiæ nostræ. Spes vero æternæ contemplationis Dei, habens certam intelligentiam veritatis, ipsa est Rachel. Unde etiam dicitur : *Bona facie, et pulchra specie (Isai. 1, 18)*. Hanc enim amat omnis pie studiosus, et propter hanc servit gratiæ Dei. Qua peccata nostra, etsi fuerint sicut phœnicium, tanquam nix dealbabuntur.

6. Laban quippe interpretatur *dealbatio*; cui servivit Jacob 325 propter Rachel; neque enim se quisque convertit sub gratia remissionis peccatorum servire justitiæ, nisi ut quiete vivat in verbo, ex quo videtur principium, quod est Deus.

7. Ergo propter Rachel, non propter Liam, servitur. Nam quis tandem amaverit in operibus justitiæ laborem actionum, atque passionum? quis eam vitam propter seipsam expetiverit, sicut nec Jacob Liam? Sed tamen sibi nocte suppositam in usum generandi amplexus, secunditatem ejus expertus est. Dominus enim eam, quia per se ipsam diligi non poterat, primo, ut ad Rachel perveniretur, tolerari fecit.

8. Deinde propter filios commendavit. Ita vero unusquisque utilis Dei servus, sub dealbationis peccatorum suorum gratia constitutus, quid aliud amans in conversatione sua meditatur, nisi doctrinam sapientiæ? Quam plerique se percepturos putant, statim ut se in septem præceptis legis exerceverunt, quæ sunt de dilectione proximi, ne cuiquam noceatur, id est : *Honora patrem tuum et matrem tuam, Non mœchaberis, Non occides, Non furaberis, Non falsum testimonium dices, Non concupisces uxorem proximi tui, Non concupisces rem proximi tui*.

9. Quibus observatis, posteaquam homini pro concupita delectatione doctrinæ, per tentationes varias, quasi pro hujus sæculi noctem, tolerantia laboris adhæserit, velut pro Rachel Liæ inopinatæ conjungitur. Et hanc sustinet, ut ad illam perveniat, si perseveranter amat, acceptis aliis septem præceptis, ac si dicatur : *Servi alios septem annos propter Rachel*, ut sit pauper spiritu, mitis, lugens, esuriens, sitiens, que justitiam, misericors, mundicors, pacificus.

10. Vellet enim homo, si fieri posset, sine ulla tolerantia laboris, quæ in agendo patiendoque amplectenda est, statim ad pulchræ contemplationis delicias pervenire. Sed hoc non potest in terra mortientium. Hoc enim videtur significare, quod dictum

quasi nix dealbabuntur. Coccus, coccinum et coccineus color est color purpureus, qui etiam *Phœnicus* dicitur; nam *Phœnix* aliquando rubrum significat. AREV.

6. *Neque enim se quisque convertit*. Ita Aug. *Submittit*, Val. GRIAL.

8. *Aliud amans in conversatione*. Ita lib. o. *In conversatione*, Aug. GRIAL.

9. *Sæculi noctem*. Noctes, Aug. GRIAL. *Ibid. Liu inopinata, August. Liæ inopinata*, apud Encher. et MSS. GRIAL.

Ibid. Misericors et mundicors. Ita August., eleganter. Al. *mündicordis*. GRIAL.

Ibid. Mündicors. Sic cap. 1 libri contra Judæos, impii, duricordes. AREV.

est Jacob : *Non est moris in hoc loco, ut minor nubat a* et cor non hiat. De quibus scriptum est : *Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me (Isai. xxix, 15; Matth. xv)*. Et de quibus Apostolus ait : *Qui prædicos non furandum, furaris (Rom. ii, 21)*.

326 11. Quia non absurde major appellatur, quæ tempore prior est. Prior est autem in hominis eruditione labor boni operis, quam requies contemplationis. Ad unum ergo tendendum, sed propter hoc multa ferenda sunt. Itaque duæ sunt uxores Jacob liberæ; ambæ quippe sunt filiaë remissionis peccatorum, hoc est, dealbationis, quod est Laban.

12. Verumtamen una amatur, altera toleratur. Sed quæ toleratur, prius ipsa et uberius fecundatur, ut si non propter seipsam, certe propter filios diligatur. Labores enim justorum maximum fructum habent in eis quos regno Dei generant, inter multas tentationes et tribulationes prædicando Evangelium, et eos propter quos sunt in laboribus abundantius, in plagis supra modum, in mortibus sæpius, propter quos habent foris pugnas, intus timores, gaudium et coronam suam vocant.

13. Nascuntur autem eis facilius atque copiosius ex illo sermone fidei quo prædicant Christum crucifixum. Rachel autem clara aspectu mente excedit Deo, et videt in principio Verbum Deum apud Deum, et vult parere, et non potest, quia generationem ejus quis enarrabit? Ideoque contemplandi otia appetit, ut divinitatem ineffabilem cernat.

14. Vacare vult ab omni negotio, et ideo sterilis, quia in variis pressuris non subvenit. Sed quia et ipsa interdum procreandi charitate inardescit, vult enim docere quod novit, videt sororem labore agendi atque patiendi filiis abundantem, et dolet potius curare homines ad eam virtutem qua eorum necessitatibus consulitur, quam ad illam unde divinum aliquid acceditur.

15. Illic dolor figuratus videtur in eo quod scriptum est : *Et zelavit Rachel sororem suam*. Proinde quia purus intellectus spiritualis substantiæ verbis carne editis exprimi non potest, eligit doctrina sapientiæ per quaslibet corporeas similitudines utcumque cogitanda insinuare divina, sicut elegit Rachel ex viro suo et ancilla suscipere filios, quam sine filiis omnino manere.

327 16. Bala quippe, ancilla Rachel, interpretatur *inveterata*. De veteri quippe vita carnalibus sensibus dedita corporeæ concitantur imagines, etiam cum aliquid de spirituali et incommutabili substantia divinitatis auditur. Suscipit et Lia de ancilla sua filios, amore habendi numerosiorem prolem accensa.

17. Invenimus autem Zelpham ejus ancillam interpretari *os hians*; quapropter hæc ancilla eos figurat quorum in prædicatione fidei evangelicæ os hiat,

11. *Ad unum ergo tendendum, sed propter hoc multa fer. s., ex Aug. Ad unum ergo tenendum multa s. s., apud Eucler. GRIAL.*

14. *Atque patiendi, ex Aug. GRIAL.*

Ibid. Ad eam virtutem, ex Aug. Al., vitam. GRIAL.

15. *Utrumque cogitandi, ex August. et Euch. Absunt hæc duæ voces a mss. o. GRIAL.*

Ibid. Suscipere filios. Liberos, August. GRIAL.

et cor non hiat. De quibus scriptum est : *Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me (Isai. xxix, 15; Matth. xv)*. Et de quibus Apostolus ait : *Qui prædicos non furandum, furaris (Rom. ii, 21)*.

18. Verumtamen ut etiam per hanc conditionem libera illa uxor Jacob laborans filios hæredes regni suscipiat, ideo Dominus dicit : *Quæ dicunt, facite; quæ autem faciunt, facere nolite (Matth. xxiii, 3)*. Unde Apostolus : *Sive, inquit, occasione, sive veritate Christus annuntietur, et in hoc gaudeo, sed et gaudebo (Philipp. i)*; tanquam et ancilla pariente, de prole numerosiore lætatur.

19. Est vero quidam Liæ fetus ex beneficio Rachel editus, cum virum suum secum debita nocte cubiturum, acceptis a filio Liæ mandragoricis malis, cum sorore cubare permisit. Quid enim de mandragora dicendum est? Proinde rem comperi pulchram, et suave olentem, sapore autem insipido. Et ideo in illo mandragorico pomo figurari intelligam famam bonam popularem. Unde dicit Apostolus : *Oportet etiam testimonium habere bonum ab eis qui foris sunt (I Tim. iii)*.

20. Qui licet parum sapiant, reddunt tamen plerumque labori eorum per quos sibi consulitur, et splendorem laudis, et odorem bonæ opinionis. Nec ad istam gloriam popularem primi perveniunt eorum qui sunt in Ecclesia, nisi quicumque in actionum periculis et labore versantur. Propterea Liæ filius mala mandragorica invenit exiens in agrum, hoc est, honeste ambulans ad eos qui foris sunt.

21. Doctrina vero illa sapientiæ quæ a vulgi strepitu remotissima in contemplatione veritatis dulci delectatione defigitur, hanc popularem gloriam quantulamcumque non assequeretur, nisi per eos **328** qui in mediis turbis agendo ac suadendo populis præsent, non ut præsent, sed ut prosint; quia dum isti actuosi et negotiosi homines, per quos multitudinis administratur utilitas, et quorum auctoritas populis clara est, testimonium perhibent etiam remotiori vitæ, propter studium conquirendæ et contemplandæ veritatis otiosæ, quodammodo mala mandragorica per Liam perveniunt ad Rachel; ad ipsam vero Liam per filium primogenitum, id est, per honorem fecunditatis ejus, in qua est omnis fructus laboriosæ atque inter incerta tentationum periclitantis actionis.

22. Quam plerique bono ingenio præditi, studioque flagrant, quamvis idonei regendis populis esse possint, vitant tamen propter turbulentas occupationes, et in doctrinæ otium toto pectore, tanquam in speciosæ Rachel feruntur amplexum.

18. *Sensus verborum Matthæi et Pauli expressus est, verba ipsa aliquatenus variant. AREV.*

19. *Est vero quidam Liæ fetus, ex Aug. Affectus, Mss. GRIAL.*

21. *Agendo, ac suadendo. Ac sudando, Euch. GRIAL.*

22. *Feruntur amplexum. Ita Aug. Fruuntur amplexibus. Val., Eucler. GRIAL.*

23. Sed quia bonum est ut etiam hæc vita latius innotescens popularem gloriam mereatur, injustum est autem ut eam consequatur, si amatorem suum administrandis ecclesiasticis curis aptum et idoneum in otio detinet, nec gubernationi communis utilitatis impertit, propterea Lia sorori suæ dicit: *Parum est tibi quod virum meum accepisti, insuper et mandragoras filii mei vis accipere?*

24. Per unum virum significans eos omnes qui, cum sint agendi virtute habiles, et digni quibus regimen Ecclesiæ committatur ad dispensandum fidei sacramentum, illi, accensi studio doctrinæ atque indagandæ et contemplandæ sapientiæ, se ab omnibus actionum molestiis removere atque in otio discendi atque docendi volunt considerare. Ita ergo dictum est: *Parum est tibi quod accepisti virum meum, insuper et mandragoras filii mei vis accipere?* ac si diceretur: *Parum est quod homines ad laborem rerum gerendarum necessarios in otio detinet vita studiosorum, insuper et popularem gloriam requirit.*

25. Proinde, ut juste eam comparet, impertit Rachel virum sorori suæ illa nocte, ut scilicet qui virtute laboriosa regimini populorum accommodati sunt, etiamsi scientiæ vacare delegerint, suscipiant experientiam tentationum, curarumque sarcinam pro militiæ communi, ne ipsa doctrina sapientiæ, cui vacare staterant, blasphemetur, neque adipiscatur ab imperitioribus populis existimationem bonam, **329** quod illa poma significant, et quod necessarium est ad exhortationem discipulorum.

26. Sed plane ut hanc curam suscipiant vi coguntur, satis et hoc significatum est quod cum veniret de agro Jacob, occurrit ei Lia, eumque detinens, ait: *Ad me intrabis, conduxi enim te pro mandragoris filii mei.* Tanquam diceret: *Doctrinæ, quam diligis, vis conferre bonam opinionem? noli defugere officiosum laborem.* Hæc in Ecclesia geri quisquis adverterit cernit, et experimur in exemplis quod intelligimus in libris.

27. Quis non videat hoc geri toto orbe terrarum, venire homines ab operibus sæculi, et ire in otium cognoscendæ et contemplandæ veritatis, tanquam in amplexum Rachel, et excipi de transverso ecclesiastica necessitate, atque ordinari in laborem, tanquam Lia dicente: *Ad me intrabis?*

28. Quibus easte mysterium Dei dispensantibus, in nocte hujus sæculi filios generent fidei, laudatur a populis etiam illa vita, ejus amore conversi spem sæculi reliquerunt, et ex cujus professione ad ministerium regendæ plebis assumpti sunt. Id enim agunt in omnibus laboribus suis, ut illa professio quo se converterant (quia tales rectores populis dedit) latius et clarius glorificetur, tanquam Jacob non

recusante noctem Liæ, ut Rachel pomis suave olentibus et clare nitentibus potiat.

29. Quæ aliquando et ipsa, præstante misericordia Dei, per se ipsam parit; vix tandem quidem, quæ perrarum est, ut: *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum, et quidquid de hac re pie sapienterque dicitur, sine phantasmate carnalis cogitationis et salubriter vel ex parte capiatur.*

30. Alio quoque sensu Liam et Rachel Victorinus martyr, et cæteri in similitudine Ecclesiæ vel Synagogæ interpretati sunt. Liam enim majorem natu Synagogæ tenuisse existimant typum, quia prior Dei genuit populum. Et quidem et oculis legitur gravida, quia lex per Moysen data cooperta est atque signata.

330 31. Rachael autem junior et pulchra, prius sterilis, et postmodum fecunda, similitudo est Ecclesiæ. Junior, quia tempore posterior. Pulchra, quia corpore et spiritu sancta. Oculi ejus decori, quia Evangelium prospicere meruerunt. Quæ etiam tandiu sterilis fuit, quousque Synagoga populum generabat.

32. Cur autem Jacob pro Rachel servivit, et supponitur ei Lia major, nisi quia Dominus, ut Ecclesiam assumeret, prius sibi Synagogam conjunxit? Servitus itaque ipsius Jacob septem annorum pro duabus uxoribus hujus vitæ præsentis tempus significat, quæ per septem dies volvitur, in qua Dominus formam servi accepit, factus obediens paternæ voluntati usque ad mortem. Ille enim pro ovibus servit, et Dominus noster ait: *Non venit Filius hominis ministrari, sed ministrare.*

33. Ille oves pavit, et Dominus in Evangelio dicit: *Ego sum pastor bonus.* Ille mercedis lucro varium sibi pecus abstulit, Christus diversarum gentium varietatem sibi congregavit. Ille tres virgas amputatis corticibus in alveis aquarum opposuit, ut earum contemplatione multiplicarentur ejus oves. Et Dominus noster in aqua baptismatis trium personarum nomina Patris, et Filii, et Spiritus sancti, populo fideli proposuit, ut quisque hoc pleno corde perspexerit, efficiatur ovis Dei.

CAPUT XXVI.

D *De fuga Jacob et Rachel, quæ furata est deos patris sui.*

1. Post longam igitur servitutum, quam Jacob apud socerum suum pro uxoris, velut mercede, sustinuit, præcepit ei Dominus ut reverteretur in patriam suam. Tunc, ignorante socero, cum uxoris et comitatu properavit. Laban autem consecutus est eum in montem Galaad cum furore, atque idola quæ Rachel furata erat apud eum requisivit, nec reperit.

Ibid. A populis, Aug. ab apostolis, Mss. GRIAL. *Ibid.* Ad ministerium regendæ plebis. Ad misericordiam, Aug. et Impr. GRIAL.

Ibid. Quo se convertit., August. Al., qua ec. GRIAL. 35. Quisque retinendum videtur, tametsi nonnulli

26. Defugere officiosum laborem, ex Aug. et Impr. Fugere officii laborem, Mss., non ita eleganter. GRIAL.

28. Filios generent fidei, August. et Impr. Filios generent Dei, Mss. GRIAL.

2. Quid igitur sibi hoc ipsum figuraliter velit, inspicendum est. **331** Dum Laban superius aliam gerat personam, nunc tamen diaboli typum figurat. Laban quippe interpretatur dealbatio. Dealbatio autem diabolus non inconvenienter accipitur, qui cum sit ex merito tenebrosus, transfiguratur se in angelum lucis.

3. Huic servivit Jacob, id est, ex parte reproborum Judaicus populus, ex cujus carne incarnatus Dominus venit. Potest etiam per Laban mundus hic exprimi, qui cum furore Jacob persequitur, quia electos quosque, qui Redemptoris nostri membra sunt, persequendo opprimere conatur. Hujus filiam, id est, seu mundi, seu diaboli, Jacob abstulit, cum sibi Christus Ecclesiam ex gentilitate conjunxit, quam et de domo patris abstrahit, quia ei per prophetam dicit: *Obliviscere populum tuum, et domum patris tui* (Psalm. XLIV, 11).

4. Quid vero in idolis, nisi avaritia designatur? unde et per Paulum dicitur: *Et avaritia, quæ est idololorum servitus* (Coloss. III). Laban ergo veniens apud Jacob, idola non invenit, quia, ostensis mundi thesauris, diabolus in Redemptore nostro vestigia concupiscentiæ terrenæ non reperit. Sed quæ Jacob non habuit, ea Rachel sedendo cooperuit.

5. Per Rachel quippe, quæ ovis dicitur, Ecclesia figuratur. Sedere autem est humilitatem poenitentiae appetere, sicut scriptum est: *Surgite, postquam sederitis* (Psalm. CXXVI). Rachel ergo sedendo idola cooperuit, quia sancta Ecclesia Christum sequens, vitia terrenæ concupiscentiæ per humilitatem poenitentiae cooperuit. De hac cooperatione vitiorum per Prophetam dicitur: *Beati quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata* (Psalm. XXXI).

6. Nos igitur Rachel illa signavit, qui idola sedendo premimus, si culpas avaritiæ poenitendo damnamus. Quæ utique avaritiæ immunditia non illos qui viriliter currunt impedit, quibus dicitur: *Viriliter agite, et confortetur cor vestrum* (Psalm. XXVI, 14). Sed his maxime evenit qui, quasi effeminato gressu gradientes, per blandimenta sæculi resolvuntur.

7. Unde et illic ejusdem Rachelis hæc verba sunt: *Juxta consuetudinem feminarum nunc occidit mihi*; id est, quasi muliebricia se habere innouit. Laban autem postquam persecutus esset Jacob, **332** et invenisset eum, et locuti essent inter se ineuntis foedus, tulit Jacob lapidem, et crexit illum in titulum, dixitque fratribus suis: *Afferte lapides*.

Impressi exhibent quisquis; nam quisque pro quisquis satis usitatus est. AREV.

CAP. XXVI. N. 2. Laban quippe, usque ad accidit mihi, verba sunt Greg., lib. xxx Moral. c. 16. GRIAL.

5. Sedere autem est. Apud Grialium desideratur est. AREV.

7. Innouit pro notum fecit. Isidorus et nonnulli etiam eo antiquiores innouescere active usurpabant. Quamvis ferri possit inientes, quod Grialius exhibet, mului tamen repuere cum Alborno. ineuntis. AREV.

8. Qui congregantes fecerunt tumulum, quem vocavit Laban tumulum testis, et Jacob acervum testimonii. Inter fideles enim, tam Judæos, quam gentes, testis est lapis eminens in similitudinem Christi, et acervus lapidum, qui est multitudo credentium.

CAPUT XXVII.

De lucta Jacob cum angelo.

1. Illis transactis, Jacob mittit nuntios ad Esau fratrem suum, mittit et munera. Post hæc, transductis omnibus suis per torrentem, ipse remansit solus. Et ecce vir luctabatur cum illo, prævaluitque ei Jacob, nec dimisit eum, donec benedictionem extorqueret, sacrumque Israel nomen acciperet.

2. In quo principaliter sacramenti dominici imago præfigurata est. Vir enim ille typum Christi evidentissime gesserat. Cui tamen ideo prævaluit Jacob utique volenti, ut mysterium figuraret passionis Christi, ubi visus est Jacob in Judæorum typo, hoc est, in corporis sui sobole prævaluisse Deo, et quasi cum infirmo, ita cum carne ejus luctamen inire, et invalescere in passione ejus, sicut scriptum est, cum dicerent: *Crucifige, crucifige*.

3. Et tamen Jacob benedictionem ab eodem angelo, quem victor superaverat, impetravit. Cujus nominis impositio utique benedictio fuit. Interpretatur autem Israel *videns Deum*, quod erit in fine præmium sanctorum. Tetigit porro illi idem angelus latitudinem femoris, et claudum reddidit. Sicque erat unus et idem Jacob, et benedictus, et claudus.

4. Benedictus in his qui in Christum ex eodem populo crediderunt, atque in infidelibus claudus. Nam femoris ejus nervus, vel latitudo, generis multitudo est. Plures quippe sunt in stirpe, **333** qui degenerantes a fide patrum, et a præceptis auctoris sui deviantes, in erroris sui semitis claudicant.

5. De quibus prophetice dictum est: *Et claudicaverunt a semitis suis*. Qui tamen populus post, subtractis sibi viribus, non solum claudicat, sed et torpescit, ne ultra jam generare filios possit. Denique quod adjecit idem patriarcha, vidisse se Deum facie ad faciem, cum superius virum secum narret fuisse luctatum, id significat quidem, quod idem Deus homo erat futurus qui cum Jacob populo luctaretur.

CAPUT XXVIII.

De Dina, et partu Rachel, et investu Ruben.

1. Post hæc Siehem, filius Hemor, Dinam filiam Jacob violavit. Qui post concubitum ejus familiæ Israel voluerat sociari. Quem Simeon et Levi fratres, virginitatis sororiæ vindices, dolo cum omni populo

CAP. XXVII. N. 1. Et ecce vir luctabatur cum illo, usque ad claudicaverunt a semitis suis, ex XVI de Civit., cap. 59. Vid. item serm. 80 de tempore. GRIAL.

5. Subtract. sib. viribus, ex Pal. Al., tactis sibi nervis. GRIAL.

Ibid. Narret. Ita vetus Editio. Grialius edidit narret. AREV.

CAP. XXVIII. N. 1. Sed quid sibi velit, usque ad gaudet etiam in delictis. Verba sunt Gregor., Pastor. part. III, admonitione 50. GRIAL.

ejus interfecerunt. Sed quid sibi velit, quod scriptum **A** *Abraham duos filios habuit : unum de ancilla, et unum de libera.* Hæc autem sunt duo Testamenta. In quo Agar, quæ concubina fuit, in Veteris Testamenti ponitur typo. Una est enim perfecta columba genitrici suæ, quæ virgo casta, regina, sponsa regi Ecclesiæ per Evangelium jungitur Christo.

335 CAPUT XXIX.

De Juda, quando dormivit cum nuru sua.

2. Dina quippe ut mulieres videat extraneæ regionis egreditur, quando unaquæque mens, sua studia negligens, actiones alienas curans, extra habitum atque extra ordinem proprium evagatur. Quam Sichein, princeps terræ, opprimit, quia videlicet inventam in curis exterioribus diabolus corrumpit.

3. Et agglutinata est anima ejus cum ea, quia unitam sibi per iniquitatem respicit; et quia cum mens a culpa respiscit, humiliatur, atque admissum flere conatur; corruptor autem spes ac securitates **B** vacuas ante oculos vocat, quatenus utilitatem tristitiæ **334** subtrahat; recte illic adjungitur *tristemque blanditiis delinit.*

4. Modo enim facta aliorum graviora, modo nihil esse quod perpetratum est, modo misericordem Deum loquitur, modo adhuc tempus subsequens ad pœnitentiam pollicetur. Ut dum per hæc decepta mens ducitur, ab intentione pœnitentiæ suspendatur, quatenus tunc nulla bona percipiat, quam nunc mala nulla contristant; et tunc plenius obruatur supplicii, quæ nunc gaudet etiam in delictis.

5. Dehinc loquitur Deus ad Jacob, ut habitaret in Bethel. Ibi Rachel cum pareret Benjamin, mortua est. Sed quid sibi vult quod cum eundem Benjamin Rachel pareret, vocavit nomen ejus, *filius doloris mei*, nisi futurum prophetans ex ejus tribu Paulum, qui affligeret filios Ecclesiæ persecutionis suæ tempore?

6. Aliter per Benjamin terrestris figurabatur Jerusalem, quæ est in tribu ejusdem Benjamin, ejus populus gravi matrem dolere affectu, effundendo sanguinem prophetarum. Insuper etiam in necem Christi impiis acclamando vocibus: *Sanguis ejus super nos, et super filios nostros* (Matth. xxvii, 25). Interea Ruben concupiscentia motus libidinis, in concubina patris sui præceps efferbat; quod incestus crimen non scriberetur, nisi futura perversitas Israelitici populi prænuntiaretur.

7. Quanquam et in illo qui hoc commisit consideretur esse flagitium, in Scripturis tamen prophetia est futurorum. Namque per Ruben primogenitum populus primogenitus Israel ex circumcissione significatur, qui torum concubinae polluit, id est, legem Veteris Testamenti sæpe prævaricando commaculavit.

8. Quod autem in concubina lex Veteris Testamenti ponatur, Paulus apostolus docuit, dicens :

3. *Humiliatur, Greg. Ad se ducitur; f., addicitur; sic enim alibi loquitur, ut ostendimus ad c. 19 exposit. Deuteronom. GRIAL.*

Ibid. Florent. Cod. 1, respiscit, addicitur, atque humiliatur. Flor. 2, respiscit, addicitur, id est humiliatur; quo comprobatur Grialii conjectura, apud sanctum Gregorium legendum addicitur. AREV.

CAP. XXIX. N. 1. *Jam dehinc, usque ad futebun-*

tur, verba sunt Aug., lib. xxii contra Faust., a cap. 85, usque ad 87. GRIAL.

Ibid. Deinde. Grial. in not. dehinc. AREV.

2. *Sævus ante Deum. Nequam, Vulg. : ἠωνρός, LXX. Malignus, vel sævus, apud Bedam. Malignus et sævus ante Dominum, Aug. Hebraicæ ὄν. GRIAL.*

3. *Quam non adjunctæ, ex Aug. et Impress. Quam non habitæ, Mss. GRIAL.*

1. Jam deinde Judæ factum consideremus, qui cum sua nuru concubuit, quid significaverit futurum. In Tamar ergo nuru Judæ intelligitur plebs Judææ. Cui de tribu Juda reges tanquam mariti adhibebantur, merito nomen ejus *amaritudo* interpretatur. Ipsa enim Domino fellis poculum dedit.

2. Duo enim genera principum qui non recte operabantur in plebe, unum eorum qui oberant, alterum eorum qui nihil proderant, significabantur in duobus filiis Judæ, quorum unus erat sævus ante Deum, alter in terram fundebat semen, ne semen daret ad secundandam Tamar.

3. Nec sunt amplius quam duo genera hominum inutilia generi humano: unum nocentium, alterum præstare nolentium, et, si quid boni habent in hac terrena vita, perdentium, tanquam in terra fundentium. Quia in malo prior est qui nocet, quam ille qui non prodest, ideo major dicitur malignus, ille autem sequens, qui fundebat in terram.

4. Nomen quoque majoris, qui vocabatur Iler, interpretatur *pellicius*, qualibus tunicis induti sunt primi homines, in pœnam damnationis suæ dimissi ex paradiso. Sequentis autem nomen, qui vocabatur Onan, interpretatur *mæror eorum*.

5. Quorum, nisi quibus nihil prodest, cum habeat unde prodesse possit, atque id perdat in terra? Major porro malum est ablata vitæ, quod significat pellis, quam non adjunctæ, quod significat *mæror eorum*; Deus tamen ambos occidisse dictus est. Ubi figuratur regnum talibus hominibus abstulisse.

6. Tertius vero filius Judæ, quod illi mulieri non jungitur, significat tempus ex quo reges plebis Judæorum cœperant de tribu Juda non fieri.

336 7. Ideo erat quidem filius Judæ; sed eum Tamar maritum non accipiebat, quia erat eadem tribus Juda, sed jam in populo nemo inde regnabat. Unde et nomen ejus Sela interpretatur *dimissio ejus*. Non pertinent sane ad hanc significationem viri sancti et justi, qui, licet illo tempore fuerint, ad Novum tamen pertinent Testamentum, cui propheta scienter utiles fuerunt, qualis David fuit eo sane tempore quo jam Judæa cœperat reges ex tribu Juda non habere.

8. Non est computandus Herodes Major in regibus ejus, tanquam maritus Thamar. Erat enim alienigena, nec ei sacramento illo mysticæ unctionis, tanquam conjugali lædere cohærebat, sed tanquam extraneus dominabatur; quam potestatem a Romanis, et a Cæsare acceperat, et sic ejus filii tetrarchæ, quorum erat unus Herodes patris nomine appellatus, qui cum Pilato in passione Domini concordavit.

9. Isti ergo alienigenæ usque adeo non deputabantur in regno illo mystico Judæorum, ut ipsi Judæi publice clamarent frendentes adversus Christum: *Nos non habemus regem, nisi Cæsarem (Joan. xix, 15)*. Neque hoc verum, nisi illa universali dominatione Romanorum. Quippe etiam Cæsar rex erat non propriè Judæorum, sed ut Christum negaret, et ut huic adulerentur, ideo se tali voce damnarunt. Illo enim tempore, quo jam de tribu Juda regnum defecerat, veniendum erat Christo vero Salvatore Domino nostro, qui non obsesset, multumque prodesset.

10. Sic enim fuerat prophetatum: *Non deficiet princeps ex Juda; neque dux de femoribus ejus, donec veniat, cui repositum est, et ipse erit expectatio gentium*. Jam isto tempore omne quoque magisterium Judæorum, et mystica, unde *Christi* vocabantur, unctio ipsa defecerat, secundum prophetiam Danielis. Tunc venit *cui repositum (Dan. ix, 24)*, **337** qui est expectatio gentium, et unctus est Sanctus sanctorum oleo exsultationis præ participibus suis.

11. Natus est enim Herodis Majoris tempore, passus est autem Herodis Minoris tetrarchæ. Hujus itaque venientis ad oves quæ perierant domus Israel, figuram gessit iste Judas, cum iret ad tendendas oves suas in Thanna, quod interpretatur *deficiens*. Jam enim defecerat princeps ex Juda, et omne magisterium, atque unctio Judæorum, ut veniret cui repositum erat.

12. Venit autem cum suo pastore Odollamite, cui nomen Hiras. Et interpretatur Odollamites testimonium in aqua. Cum hoc plane testimonio Dominus venit, habens quidem testimonium majus Joanne. Sed tamen propter oves infirmas hoc testimonium est usus in aqua. Nam et ipse Hiras, quod nomen illius pastoris fuit, interpretatur fratris mei visio.

13. Vidit omnino fratrem suum Joannes. Fratrem secundum semen Abrahæ, secundum cognationem Mariæ matris ejus, et Elisabeth matris suæ, eundemque Dominum et Deum suum. Quia sicut ipse ait: *Ex plenitudine ejus accepit*. Vidit omnino, et ideo in natis mulierum major illo non surrexit.

8. Herodis Magni, seu Majoris, genealogiam exhibet Calmetus in Diction. Bibl. Herodes Antipas, ejus filius, fuit qui cum Pilato in passione Domini concordavit. ARV.

9. Et huic adulerentur, ex Aug. et Mss. Et hunc adorarent, apud Bedam. GRIAL.

Ibid. Veniendum erat Christo vero Salvatore Domino nostro, ex Aug. et Impress. Veniendum erit ad Christum verum Salvatorem Dominum nostrum, Mss. GRIAL.

10. Cui repositum erat. Retinimus verba LXX,

A Quia ex omnibus prænuntiantibus Christum ipse vidit, quod multi justi, et prophætæ cupierunt videre, et non viderunt.

14. Salutavit ex utero, agnovit perfectius ex columba; et ideo tanquam Odollamites vere testimonium perhibuit in aqua. Venit autem Dominus ad oves tendendas, hoc est, exonerandas sarcinis peccatorum, ex quibus Ecclesiæ laudatæ in Canticis canticorum dentes essent velut grex detonsarum (*Cant. iv*).

15. Jam deinde Thamar habitum mutat, nam et *commutans* interpretatur, Thamar mutat habitum, mutat et nomen, et fit de Synagoga Ecclesia. Sed ut in ea nomen prorsus amaritudinis maneat, Non illius amaritudinis, in qua Domino fel ministravit: sed illius in qua Petrus amare flevit; nam et Juda Latine confessio est. Confessio ergo amaritudo miscetur, ut vera pœnitentia præsignetur.

16. Hac pœnitentia secundatur Ecclesia in omnibus gentibus constituta. Oportebat enim Christum pati, et resurgere tertia die, **338** et prædicari in nomine ejus pœnitentiam et remissionem peccatorum per omnes gentes, incipientibus a Jerusalem. Nam et ipse habitus meretricis confessio peccatorum est. Typum quippe Ecclesiæ gerit Thamar ex gentibus evocata, sedens cum hoc habitu ad portam Henam, vel Henaim, quod interpretatur *fontes*.

17. Cucurrit enim, velut cervus ad fontes aquarum, pervenire ad semen Abrahæ. Illic a non agnoscente fetatur, quia de illa prædictum est: *Populus, quem non cognovi, servivit mihi*. Accepit in occulto annulum, monile et virgam, quia vocatione signatur, justificatione decoratur, glorificatione exaltatur.

18. Quos enim prædestinavit, illos et vocavit; quos autem vocavit, illos et justificavit; quos autem justificavit, illos et glorificavit (*Rom. viii*). Sed hæc, ut dixi, adhuc in occulto, ubi fit et conceptio sanctæ ubertatis. Mittitur autem promissus hædus, tanquam meretrici. Hædus exprobratio peccati. Per eundem Odollamitem, tanquam increpantem, et dicentem: *Generatio viperarum*. Sed non eam invenit peccati exprobratio, quam mutavit confessionis amaritudo.

19. Post vero jam publicatis signis annuli, monilis et virgæ, vicit temere judicantes Judæos, quorum jam personam Judas ipse gestabat. Qui hodieque dicunt, non hunc populum esse Christi, nec habere nos semen Abrahæ, sed prolatis certissimis documentis nostræ vocationis, justificationis et glorificationis, sine dubio confundentur; et nos magis quam se justificatos esse fatebuntur. Pignora cuius refert habere secum Ecclesia. Accusatur enim a Judæis,

quibus utitur Aug. et inferius his repetuntur, quod non advertit, qui Vulg. Ed. verba substituit. GRIAL.

11. Herodis minoris. Herodis tetrarchæ, Aug. et Impress. GRIAL.

16. Ad portam Henam, vel Henaim. Reliquerunt LXX vocem Hebræam Henaim, quæ oculos, vel fontes significat. Pro qua Vulg. in bivio reddidit. Vid. Hier. trad. Hebr. in cap. xxxviii Gen. GRIAL.

19. Post vero iam publicatis. Jam publicis, Aug. GRIAL.

quasi adulteratrix legis; sed ostendit virgam, si- A gnoscunt, adorare contempnunt. **340** Jacob mittit Joseph filium suum, ut de fratribus sollicitudinem generet.

20. Quod autem Scriptura inducit parientem Thamar, et duos in utero geminos habentem, quorum scilicet primus, qui dicitur Zara, misit manum suam, et obstetrix ligavit coccinum; et dehinc illo manum intrinsecus retrahente, posterior, qui Phares vocatur, porrexit manum, et nascendo præcessit, figuratiter congruit, quod ostenderit Israel in legis opera manum suam, et eam prophetarum, **339** et ipsius Salvatoris pollutam cruore contraxerit. Postea vero proruperit populus gentium, scilicet ut futuri essent novissimi qui erant primi, et primi futuri essent qui erant novissimi.

CAPUT XXX.

De historia Joseph.

1. Dehinc historia sequitur Joseph, qui, venditus a fratribus, in Ægyptum perductus, atque ibidem sublimatus est. Joseph unus ex duodecim filiis Jacob, quem pater præ cæteris filiis dilexit, Christum Dominum figuravit. Quem Dens Pater secundum carnem natum cæteris fratribus ex Abraham stirpe genitis prætulit. Unde et ibi dicitur: *Anabat eum Jacob, eo quod in senectute genuisset eum.*

2. Senescenti enim mundo illucens Dei Filius per Mariæ virginis partum serus advenit, tanquam filius senectutis, secundum sacramentum suscepti corporis, qui erat ante per substantiam deitatis semper cum patre. Tunica autem polymita, quam fecit ei pater, varietatem populorum ex omnibus gentibus in corpore Christi congregatam significavit.

3. Somnium vero illud, per quod fratrum manipuli adoraverunt manipulum ejus, illud est, quod in Christo completum est: *Adorabunt eum omnes reges terræ, omnes gentes servient ei.* Scilicet per fidem fructum bonorum operum offerentes. Ipse est, quem sol et luna et stellæ adorant, de quo sole dictum est: *Laudate eum, sol et luna, laudate eum, omnes stellæ.*

4. Ipsum enim excellentiæ sanctorum in solis nomine, et Ecclesiæ claritas sub imagine lunæ, et omnium numerositas populorum in figura stellarum adorant. Unde pater suus increpavit eum dicens: *Nunquid ego et mater tua, et fratres tui adorabimus te?* Objurgatio ista patris duritiem populi Israel significat, pro eo quod ex se natum Christum esse co-

20. Quod ostenderit. Ita Mss. Quod extenderit, apud Bed. GRIAL.

CAP. XXX. N. 1. Vid. Aug., serm. 81 de temp. GRIAL.

3. Somnium vero, usque ad adorabimus te, verba sunt Aug., ibid. GRIAL.

4. Objurgatio usque ad contempnunt, verba sunt Ambros., c. 2 de Joseph. GRIAL.

Ibid. Jacob mittit, usque ad visitaret, August., ibid. GRIAL.

6. Invenit ergo Joseph, usque ad statuerunt, ejusd. GRIAL.

Nudaverunt, usque ad tunica corporali, ejusd. GRIAL.

5. Et Deus Pater mi it Filium suum unigenitum, ut genus humanum peccatis languidum visitaret. Mittitur utique ab illo patre, de quo scriptum est: *Misit Deus filium suum in similitudinem carnis peccati; ut videret si recte agerentur oves.* Et Dominus, inquit in Evangelio: *Non veni, nisi ad oves perditas domus Israel*

6. Invenit ergo Joseph fratres suos in Dothain. Dothain interpretatur defectio; vere in grandi defectione erant, qui de fratricidio cogitabant: eumque vidissent Joseph fratres sui procul, occidere eum cogitaverunt. Et Judæi videntes verum Joseph, Dominum Jesum Christum, ut eum crucifigerent, uno omnes consilio statuerunt, dicentes: *Crucifige eum.* Fera pessima devoravit eum, id est, Judaica plebs interfecit eum; de qua Dominus in Evangelio dicit: *Ecce ego mitto vos, sicut oves in medio luporum.*

7. Nudaverunt Joseph fratres sui tunica polymita, et talari, et Judæi Christum per mortem crucis expoliaverunt tunica corporali. Polymitam autem, id est, decoratam omnium virtutum diversitate. Resperserunt autem tunicam bædi sanguine, quia falsis eum testimoniis accusantes, in invidiam deduxere populi omnium peccata donantem.

8. Mittitur dehinc in cisternam, id est, in lacum, et Christus, expoliatus carne humana, descendit in infernum. De cisterna quoque levatus ille Ismaelitis, id est, gentibus, venditur, et Christus, postquam de inferno egreditur, ab omnibus gentibus fidei commercio comparatur. Ille per Judæ consilium triginta argenteis distrahitur, et hic Christus per consilium Judæ Iscariotis eodem numero venundatus est.

341 9. Dehinc Jacob posteritatis suæ deplorans dispendia, quasi pater, filium lugebat amissum, quasi propheta flebat interitum Judæorum. Denique scidit vestimentum suum, quod in passione Domini legimus factum a principe sacerdotum. Sed et velum templi scissum est, ut propheta et nudatum papulum suum, et divisum ostenderet regum. Igitur Joseph descendit in Ægyptum, et Christus in mundum.

10. Emit eum Eunuchus, id est, castus in disciplina evangelicis populus Christianus. Erat autem Joseph pulchra facie; ita et de Christo David ait: *Speciosus forma præ filiis hominum; diffusa est gratia*

Ibid. Polymitam, usque ad virtutum diversitate, Ambros., c. 3. GRIAL.

8. Mittitur dehinc in cisternam, usque ad venundatus est, August., ibid. GRIAL.

Ibid. Florent. sic hæc refert: *De cisterna levatus illi, et Ismaelitis venditus Joseph, missus in puteum, et eductus de puteo, quid aliud, nisi mortem Domini resurrectionemque præcedit?* Ita etiam Cod. Regioviatic. 295, ad marg. post comparatur ad lit. Joseph missus in puteum, etc. Verbum distraho, quod mox occurrit pro vendo, ab aliis quaque usurpatur. Infra, n. 17, distractus eodem sensu. AREV.

9. Dehinc Jacob, usque ad ostenderent regnum, Ambros., c. 3. GRIAL.

in labiis tuis. Sed mulier, inquit, in eum oculos iniecit, ut adulterium cum illa perpetraret.

11. Ista mulier figura erat Synagogæ, quæ sæpe, sicut scriptum est, mœchata est post deos alienos, similiter volebat et Christum in adulterii sui scelere retinere, ut negaret se esse Deum, et Phariseorum magis et scribarum quam legis præcepta servaret, quæ illi velut maritus erat. Christus autem non acquiescens illicitæ doctrinæ, id est, adulterinæ Synagogæ, manu veste corporis apprehensus, carne se exiit, et liber mortis in cælum ascendit.

12. Calumniata est meretrix, ubi eum non potuit tenere, dicens quod templum Domini blasphemaret, et legis diceretur transgressor. Sed illum non carcer terruit, non inferna tenuerunt, cum etiam, ubi velut puniendus descenderat, inde alios liberavit.

13. Denique invenit Joseph duos eunuchos de domo regis in carcere vinctos, duorum populorum credentium, vel incredulorum figuram gestantes : qui conclusi sub peccato Adæ, transgressione obnoxii tenebantur. Qui ideo dicuntur eunuchi, quia castam acceperant regulam disciplinæ. *Eloquia*, inquit, *Domini casta*.

14. Denique post trinam lucem Domino ab inferis resurgente, et legis obscura, ut Joseph, somnia revelante, solutus est a peccatis credentium populus, et inferni carcere liberatus redditur ministerio divinæ legis. Incredulus autem, et impius populus Judæorum, quia in conversionis ligno non credidit, transgressionis ligno suspenditur, ut illi alteri eunucho contigit, qui Judæorum imaginem indicavit.

15. Præterea narrat Pharaon somnium, interpretatur Joseph. **342** Sed quid significant septem anni, qui in septem speciebus plenis, seu qui in septem vacuis pinguibus ostendebantur, nisi septem charismatum spiritualium dona, quibus ubertas fidei largi pietate redundat? At contra septem steriles et eunichi famem veritatis et justitiæ novissimis temporibus significabant.

16. Congregavit autem Joseph per septem annos omnem frugum abundantiam, id est, frumenta fidei sanctorum horreis condens, per illa scilicet charismata septem, quasi per septem annos, ut cum septem anni inopiæ cœperint, id est, cum iniquitas occurrerit septem capitalium criminum sub Antichristo, quando fames fide fuerit Salvatoris, tunc sancti pariter et fideles habeant copiosam justitiæ frugem, ne fides eorum inopia sermonis attenuata deficiat.

17. Inde Joseph, qui typum Christi induerat, currum meruit, et præco clamavit ante eum, et constituit illum Pharaon super universam terram Ægypti.

20. Cod. Regiovat. ad marg. : *Alum præconem Eliam qui ejus futurum prænuntiabit adventum, sive tubam. Quoto ætatis suæ anno Christus Dominus passus fuerit, non consentiunt inter se historici, et chronologi. Varias auctororum sententias indicat Zacæria in Biblioth. Select. Histor. eccles., cap. 2, art. 1, num. 5, ubi pro anno tricesimo primo ætatis inchoato recenset Tertollianum, Clementem Alexandrinum, et Julium Africanum, quibus ait astipulari Sedulium, in hymno. *Lustra sex qui iam peregit, etc.**

A Et Dominus noster, postquam est distractus a Juda, ut Joseph a fratribus et de inferorum carcere surrexit, ascendit currum regni cœlestis, de quo dictum est : *Currus Dei decem millibus*.

18. Et accepit potestatem a Patre prædicandi et judicandi : sicut Paulus apostolus ait : *Et dedit ei nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genu flectatur cœlestium, terrestrium et inferorum*. Accepit quoque et annulum, pontificatum scilicet fidei, quo credentium animæ salutis signo signantur, frontibusque et cordibus nostris per signum crucis figura æterni regis exprimitur.

19. Induiturque stola byssina, id est, carnem sanctam hyssu splendidiorem, et stola immortalitatis ; accepit quoque torquem auream, id est bonum intellectum. Præco ante eum præcedit, id est, Joannes Baptista, qui iter ejus præcedens præconabat dicens : *Parate viam Domini*.

20. Habebit et alium præconem Eliam, qui ejus futurum prænuntiabit adventum, sive tubam angeli, quia ipse dixit : *Veniet in tuba angeli*. Vocatur quippe Joseph lingua Ægyptiaca Salvator mundi. **343** Quid manifestus de Christo, quando sub figura Joseph Salvator ostenditur, non tantum unius terræ Ægypti, sed etiam totius mundi? Triginta annorum erat Joseph, quando in conspectu regis Pharaonis stetit. Totidemque annis legitur fuisse Christus, quando sub typo Pharaonis in conspectu Herodis apparuit revelatus.

21. Accepit ergo ex gentibus uxorem, id est, Ecclesiam, ex qua genuit duos filios, id est, duos populos ex Judæis et gentibus congregatos. Igitur post ubertatis annos, in universo orbe fames prævaluit. Merito, quia non erat qui faceret bonitatem. Post hæc Joseph a penuria frumenti salvat Ægyptum, et Christus a fame verbi Dei liberat mundum : aperuit enim horrea sua Christus in omni orbe terrarum, et erogatione frumenti sui omnia subjugavit.

22. Nisi enim Joseph fratres vendidissent, defecerat Ægyptus. Nisi Christum Judæi crucifixissent, perierat mundus. Joseph interpretatur augmentatio, sive ampliatio. Sed in illo Joseph ampliatio non habuit, nisi sola Ægyptus ; in nostro vero Joseph augmentum habere meruit universus mundus. Ille erogavit triticum, noster erogavit Dei verbum. Et in omnem terram exiit sonus eorum

23. Dixit Jacob filiis suis : *Est frumentum in Ægypto*. Dicit Deus Pater : *Ex Ægypto vocavi Filium meum*. Descendant igitur decem proveciores fratres, id est, Judæi, quasi sub Decalogo legis et numero constituti :

Sed pro *Sedulio* reponendus *Venantius Fortunatus*, verus ejus hymni auctor. Pro anno tricesimo secundo inchoato refert Apollinarem Laodicenum, Orosium, Isidorum Hispalensem, Zonaram, etc. AREV.

21. *Post hæc Joseph, usque ad sonus eorum, Aug., ibid. GRIAL.*

Ib d. Grial. penuria sine a. AREV.

23. *Dixit Jacob, usque ad filium meum, Ambr., c. 8. GRIAL.*

quos ipse cognoscens, non est agnitus ab eis. Cognoscunt et Hebræi a Christo, ipsi autem non cognoscunt eum.

24. Dederunt illi quidem pecuniam; sed Joseph, id est, Christus, triticum dedit, et argentum reddidit, quia non pecunia emitur Christus, sed gratia. Vidit Joseph Benjamin fratrem suum parvulum; mystice quoque vidit Jesus Paulum, quando circumfulsit eum lux.

25. Parvulus dicitur, quia nondum maturam in carne fidei ætatem gerebat. Unde etiam et adolescens legitur fuisse, quando lapidantium Stephanum vestimentum servabat. Flevit Joseph, et cæcitas Pauli fletus est Christi. Lavat faciem suam, ut amissum et lumen restituit; lavit faciem suam Christus, ubi baptizatus est Paulus, per quem Dominus Jesus a plurimis videretur. Dehinc scyphus argenteus soli sacculo junioris inseritur.

26. Sed quid sibi vult, quod inventus est in sacco Benjamin scyphus Joseph, nisi quia in corpore Pauli jam doctrinæ cælestis præfulgebat eloquium, dum esset eruditus in lege? Sed quia subjectus non erat divinæ gratiæ, intra saccum erat scyphus, doctrina intra legem, lucerna intra modium.

27. Missus tamen Ananias, manum posuit, marsupium solvit. Marsupium soluto, argentum resplenduit, et decidentibus squammis, velut quibusdam sacci vinculis soluto sacco, id est, deposito legis velamine, adeptus est gratiæ libertatem, et revelata facie, sermones Evangelii prædicavit.

28. Dati sunt ei triginta argentei cum quinque stolis optimis. Triginta argenteos a Christo accipit, quicunque prædicat Trinitatem, sive Christi crucem. Ideoque Paulus ait: *Neque enim judicavi scire me aliquid inter vos, nisi Jesum Christum, et hunc crucifixum.* Quinque autem stolas accepit, id est, sapientiæ, omniumque sensuum multiplicem in lege disciplinam.

29. Præcellit igitur Paulus, ejus exuberat portio meritum; sed tamen habent et fratres, id est, alii prædicatores gratiam suam. Binas stolas, id est, ut constentur Christum et Deum esse et hominem, juxta quod in Proverbiis legitur: *Omnes domestici ejus vestiti sunt duplicibus,* id est, mystica, vel morali intelligentia.

30. Mittuntur et patri munera. Filius honorat Patrem, Christus populum suum invitat promissis, invitat muneribus. Portant hæc munera asini: illi gentiles inutiles, et laboriosi ante, nunc autem utiles,

24. Vidit Joseph, usque ad a plurimis videretur, Ambros., c. 10. GRIAL.

25. Nonnulli Editi, ut amissum ei lumen restituat. Forte, ut visum et lumen restituat. AREV.

26. Sed quid sibi vult, usque ad prædicavit, Ambr., c. 14. GRIAL.

28. Quinque autem stolas, usque ad vivificatur, Ambros., c. 45. GRIAL.

32. Vocatur ergo, usque ad salvus fieret, Ambros., c. 14. GRIAL.

33. Distulit sanitatem, ex Ambros. Al., distulit cæcitatem, eod. sensu. GRIAL.

CAP. XXXI. N. 1. Vid. Aug., 16 de Civit., c. 42. Et quidem leguntur hæc benedictionum interpretationes in

A portant in typo Christi munera, portaturi in Evangelio munus largitorem.

31. Dimisit Joseph fratres suos, qui nuntiaverunt patri, dicentes: *Joseph vivit; et ipse dominus est in omni terra Ægypti.* Expavit autem Jacob, id est, plebs incredula; sed postquam gesta Christi agnovit, reviviscit spiritus ejus, et qui mortuus videbatur, fide resurrectionis Christi vivificatur.

32. Vocatur ergo a filiis suis, id est, a Petro et Paulo, et Joanne populus Judæorum invitatur ad gratiam. Occurrit illi Judas, quod interpretatum est confessio, quia præcedit jam confessio, quos antea perlidia possidebat; et sic Joseph verus Christus occurrit, qui senescentem jam suscipiat ultimis temporibus populum Judæorum, non secundum illius merita, sed secundum electionem suæ gratiæ.

33. Et imponit manum suam super oculos ejus, et cæcitatem aufert. Cujus ideo distulit sanitatem, ut postremus crederet, qui ante non putavit esse credendum in Christo, et prærogativam superioris auiteret. Unde et Apostolus ait: *Quia cæcitas ex parte in Israel facta est, donec plenitudo gentium intraret,* et sic omnis Israel salvus fieret.

34. Tradidit post hæc Joseph parentibus, et fratribus optimam terram Gessen, præbens eis cibaria, quia fames oppresserat terram. Sic et Dominus eligens optimam terram, parentibus, id est patriarchis et prophetis, eis quibus Christus secundum carnem est genitus, sive omnibus sanctis, de quibus in Evangelio dicit: *Hi sunt fratres mei, qui faciunt voluntatem Patris.* Illis igitur dat terram scilicet repromissionis regni Dei, de qua dicit Propheta: *Credo videre bona Domini in terra viventium.*

CAPUT XXXI.

De benedictionibus patriarcharum.

1. Dehinc Joseph festinans accipere benedictionem patris duos filios obtulit, Manassen et Ephraim, in quibus sicut factum est in Esau et Jacob, dicente Domino: *Major serviet minori,* ita et in istis duobus filiis Joseph. Nam major Manasses, qui interpretatur oblivio, typum gessit Judæorum, qui oblitus sunt Deum suum, qui fecit eos.

2. Minor autem Christianorum, qui fecunditatem sonat, quod est proprium populi junioris, qui corpus est Christi, qui fecundatus est in latitudine mundi. Illos quidem cum benedicere vellet Jacob, posuit Joseph Ephraim ad sinistram, Manassen autem ad dexteram illius constituit.

appendicibus operum Augustini. Sed mirum unde essent non offecisse Lovanienses; Hieronymo vero illas tribuisse, magis etiam mirum. GRIAL.

Ibid. Rejiciunt Maurini inter appendices Operum sancti Augustini opusculum *De benedictionibus patriarchæ Jacob,* auctoremque voluit esse Aladnum, ex cujus libro Questionum in Genesim excerptum fuerit. Addunt, eandem expositionem existare ordine nonnihil diverso, et aliquot permixtis vocibus in commentariis in Genesim, qui olim Eucherio Lugdunensi tribuebantur. Scilicet Maurinos quoque latuit, quod Grialius Lovaniensis exprobrat, eas benedictiones ex commentariis Isidorianis esse depromptas. AREV.

3. At ille cancellatis manibus crucis mysterium A
præfigurans, translata in minorem dextera, majori
sinistram figuraliter superposuit. Sicque crucis simi-
lilitudo super capita eorum denotata Judæis scanda-
lum, Christianis futuram gloriam præsignavit, senio-
remque per crucis mysterium sinistrum factum de
dextro, et juniorem dextrum de sinistro, quia Judæis
in nostra deserta labentibus, nos illorum gloriam
adepti sumus.

4. Taliq̄ sacramento majori populo Judæorum
præpositus est minor populus gentium. Unde et idem
patriarcha ait: *Hic quidem erit in populum, sed hic
exaltabitur.*

5. Illis completis, vocavit Jacob filios suos, ut be-
nediceret eos mystico ordine, loquens vero tanquam
futurorum præscius. Dixitque eis, quæ novissimis
temporibus futura erant, incipiens ita: *Ruben primo-
genitus meus.* Secundum mysticam intelligentiam Ru-
ben prioris populi videtur ferre personam. Cui etiam
Dominus per prophetam dicit: *Israel primogenitus
meus.*

6. Et enim juxta quod primogenitis debebatur, ipsius
erat accipere sacerdotium, atque regnum. Additur:
Tu virtus mea, utique **347** quia ex ipso populo fonda-
mentum fidei, ex ipso virtus Dei, qui est Christus,
advenit. *Principium doloris mei.* Quomodo autem ipse
sit principium dolorum, nisi dum Deo Patri semper
irrogat injuriam, dum convertit ad eum dorsum, et
non faciem? *Iste prior in donis,* quia primis ipsis data
sunt eloquia Dei: primis ipsis legislatio, et Testamen-
tum, sive promissio. *Iste major in imperio,* utique pro
magnitudine virium, qui copiosius cæteris in hoc
sæculo populus idem regnavit.

7. *Effusus es autem, sicut aqua,* peccando in Chri-
stum, quasi aqua, quæ vasculo non tenetur, volup-
tatis effusus est impetu. Et idcirco addidit: *Ultra
non crescas.* Quia populus ipse postquam in univer-
so orbe dispersus est, valde imminutus atque ab-
breviatus est.

8. Sed quare talia meruit, ita subjecit: *Quia as-
cendisti cubile patris tui.* Non sicut Judæi intelligunt,
hoc proinde dictum esse, eo quod cum Bala concubi-
na patris sui concubuerit. Prophetia enim futura
prænuuntiabat, non quæ fuerant gesta, ipso patriar-

3. In Alborn. ms. hæc est peculiaris lectio: *Se-
niore per crucis mysterium facto de dextro sinistro, et
juniore de sinistro dextro, quia Judæi in sinistra, nos
in dextera; illis labentibus, nos illorum gratiam adepti
sumus.* AREV.

5. *Secundum mysticam intellig., usque ad primoge-
nitus meus.* Rufini verba sunt, sive mavis, Origenis.
GRIAL.

6. *Et enim juxta quod primogenitis debebatur.* Vid.,
sup., not. ad c. 23. GRIAL.

Ibid. Principium doloris mei. κεφάλαιον λύπης μου
Aquila et vulg. ἄρχὴ τέκνων μου, *Principium filiorum
meorum.* LXX. GRIAL.

Ibid. Quomodo autem ipse sit principium dolorum.
Quæ sequuntur: *Nisi, dum Deo Patri, etc.,* verba
sunt Rufini, sive Origenis, quæ tamen non videtur
interpretatio τοῦ principium dolorum, sed verborum
LXX: *Durus portari, durus, et temerarius: σκληρός*

cha dicente: *Annuntiem vobis, quæ ventura sunt no-
vissimis diebus.*

9. Et ideo in præteritum non est referendum, quod
ille futurum prædixit. Prædicebat enim Domini pas-
sionem, et primogenitæ plebis audaciam, quia ascen-
dit cubile Dei Patris sui, et maculavit stratum ejus,
quando corpus dominicum, in quo plenitudo divini-
tatis requiescebat, raptum in cruce suspendit, et ferro
commaculavit.

10. Post hæc convertitur ad Simeon et Levi, di-
cens: *Simeon, et Levi fratres, vasa iniquitatis bellan-
tia.* Per Simeon et Levi scribæ et sacerdotes Judaici
populi intelliguntur. De Simeone enim scribæ erant
Judæorum. De tribu vero Levi principes sacerdotum.
De quibus scriptum est: *Quia consilium fecerunt, ut
B Jesum morti traderent (Matth. xxvi).* De quo consilio
iste patriarcha, qui jam mente Deum videbat, di-
cit: *In consilium eorum non veniat anima mea.* Et
reliqua.

348 11. Horrebat enim jam illo tempore sanctus
iste patriarcha videre consilia tantorum scelerum,
quæ in novissimis temporibus facturi erant Judæi.
Sequitur: *Quia in furore suo occiderunt virum,* id
est, Christum, juxta quod Isaias ait: *Væ animæ ip-
sorum (Isai. iii, 9),* quia cogitatio ipsorum consilium
malum adversus se dicentes: *Alligemus justum, quia
inutilis est nobis, et in dolore suo suffoderunt murum,*
quando lancea confoderunt illum, spirituale et
fortissimum propugnaculum, quod custodit Israel.

12. *Maledictus furor eorum, quia pertinax,* utique
C ad tantum scelus perpetrandum, quando furore ac-
censi, et ira, obtulerunt Christum Pontio Pilato,
dicentes illi: *Crucifige, crucifige (Luc. xxiii);* et, *Si
hunc dimittis, non es amicus Cæsaris (Joan. xix).* Et
indignatio eorum, quia dura, dum Barabbam latronem
dimitendum peterent, et principem vitæ crucifigen-
dum postulerent.

13. *Dividam eos in Jacob, et dispergam eos in Israel.*
Hic duo nominantur, divisi et dispersi: idcirco, quia
nonnulli ex ipsis Domino crediderunt, quidam in in-
fidelitate permanserunt. Divisi enim dicuntur ii qui
ab eis separantur, et veniunt ad fidem. Dispersi au-
tem ii quorum patria temploque subverso, per orbem
terræ incredulum genus illorum spargitur.

14. *Juda, te laudabunt fratres tui.* Per hunc enim
D φέρεσθαι, καὶ σκληρός αἰθάδης. GRIAL.

8. *Non sicut Judæi.* Ex Ambr., c. 2 de Bened. pa-
triarch. GRIAL.

10. *Per Simeon et Levi, usque ad anima mea, ex
Ruff. GRIAL.*

Ibid. Scribæ et sacerdotes, etc. Ita in Allegoriis.
Confer Suarii notas, quibus allegoricæ expositiones
harum Benedictionum illustrantur. AREV.

11. *Adversus se dicentes, nominalivus pro ablativo
absoluto; nisi cum Alborn. legitur, quia cogitaverunt
consilium, etc.* AREV.

14. *Per hunc Judam verus confessor, ex Ambr., c.
4. GRIAL.*

*Ibid. Ipsum laudant fratres, usque ad cohæredes
ejus, ex Aug., xii contr. Faust., cap. 42. GRIAL.*

*Ibid. Fratres per gratiam, usque ad Dominus per
natur. Ambros., ibidem; quædam tamen verba muta-
ta, ut curvavit pro subjugavit. GRIAL.*

Judam verus confessor exprimitur Christus, qui ex A vite hoc templum, et in triduo suscitabo illud (Joan. ii).
 ejus tribu secundum carnem est genitus. Ipsum laudant fratres sui, apostoli scilicet, et omnes cohæredes ejus, qui per adoptionem filii Deo Patri effecti sunt, et Christi fratres per gratiam, quorum ipse est Dominus per naturam.

15. *Manus tua in cervicibus inimicorum tuorum.* Iisdem enim manibus atque eodem crucis trophæo et suos texit, et inimicos, et adversarias potestates curvavit, juxta quod Pater promittit ei, dicens: *Sede ad dexteram meam, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum (Psalm. cix).*

349 16. *Adorabunt te filii patris tui.* Quoniam multi ex filiis Jacob adorant eum per electionem gratiæ salvi facti. *Catulus leonis Juda.* Quoniam nascendo parvulus factus est, sicut scriptum est: *Parvulus notus est nobis. Ad prædam, fili mi, ascendisti (Isai. ix)*, id est, ascendens in crucem, captivos populus redemisti. Et quos ille leo contrarius invaserat, tu moriens eripuisti. Denique rediens ab inferis ascendisti in altum, captivam duxisti captivitatem (Ephes. iv).

17. *Requiescens accubuisti, ut leo.* Manifestissime in passione Christus recubuit, quando, inclinato capite, tradidit spiritum, sive quando in sepulcro securus, velut quodam corporis somno, quievit. Sed quare, ut leo, et velut catulus leonis? In somno enim suo leo fuit, quia non necessitate, sed potestate hoc ipsum implevit, juxta quod et ipse dixerat: *Potestatem habeo ponendi animam meam, et nemo eam tollit a me, sed ego eam pono (Joan. x).*

18. Quod vero addidit, *et ut catulus leonis*, inde enim mortuus, unde et natus. Physiци autem de catulo leonis scribunt, quod cum natus fuerit, tribus diebus et tribus noctibus dormit. Tunc deinde patris fremitu, vel rugitu, veluti tremefactus cubilis locus, suscitare dicitur catulum dormientem.

19. Quod valde convenienter de passionis morte aptatur in Christo, qui, tribus diebus et tribus noctibus in cubili sepulcri jacens, somnum mortis implevit. Bene ergo Christus, ut leo, quievit, qui non solum mortis acerbiter non timuit, sed etiam in ipsa morte mortis imperium vicit. Bene idem iterum ut catulus leonis, quia die tertio resurrexit.

20. Unde et sic adjungitur de resurrectione ejus: *Quis suscitabit eum?* hoc est, nullus hominum, nisi se ipse, juxta quod idem de corpore suo dixit: *Sol-*

16. *Id est, ascendens in crucem.* Aug., xvi de Civit., cap. 41: *Ipsium genus mortis, hoc est, sublimitas crucis in uno verbo intelligitur, quod ait, ascendisti.* GRIAL.

Ibid. Alb. quædam interserit: *Salvi facti sunt. Nam hoc ita futurum propheta significat, dicente Domino: Et erit novissimis diebus, effundam de spiritu meo super omnem carnem. Caulus, etc.* Hæc alii ad finem capitis rejiciunt. Grialius, in textu: *Ascendens in cruce.* AREV.

17. *Manifestissime, usque ad tradidit,* Aug., *ibid.* GRIAL.

Ibid. Sive quando in sepulcro, usque ad quievit, Ambros. GRIAL.

Ibid. sed quare ut leo, usque ad potestatem habeo;

350 21. *Non deficiet princeps de Juda, nec dux de femoribus ejus, donec veniant quæ reposita sunt ei, et ipse erit expectatio gentium.* Hic locus manifestissime ad Judam referitur; tandiu enim fuit ex semine ejus apud Judæos interemerat successio regni, donec Christus ad redemptionem inuudi ex Virgine nasceretur.

22. Probant hoc historiæ Judæorum, quibus ostenditur primum alienigenam regem in gente Judæorum fuisse Herodem, quo tempore Christus natus est. Quod si putant Judæi, non venisse Christum, ergo de tribu Juda usque hodie Judæorum permanet regnum. Itaque non defuit rex de populo Juda, donec veniret cui repositum est.

23. Sed quia non solum Judæis profuit, qui mittendus erat, ideo sequitur: *Et ipse erit expectatio gentium, alligans ad vineam pullum suum.* Pullus suus ex gentibus, populus cui adhuc nunquam fuerat legis onus impositum: hunc copulavit ad vineam apostolorum, qui ex Judæis sunt.

24. Nam vinea Domini Sabaoth domus est Israel (Isai. v). *Et ad vitem, o fili mi, asinam suam.* Ipse dixit: *Ego sum vitis vera (Joan. xv).* Ad hanc vero vitem alligat asinam suam, cui supersedet, Ecclesiam ex nationibus congregatam. Hanc itaque ad vitem corporis sui alligavit vinculo charitatis, et disciplinæ evangelicæ nexu, ut de imitatione illius vivens, efficiatur hæres Dei, et cohæres Christi.

25. Alii namque hanc asinam Synagogam interpretantur, tardigradam scilicet, et gravi pondere legis oppressam. *Lavabit in vino stolam suam,* sive carnem suam in sanguine passionis, sive sanctam Ecclesiam in illo vino, qui pro multis effunditur in remissionem peccatorum.

26. *Et in sanguine uræ pallium suum.* Pallium gentes sunt, quas corpori suo conjunxit, sicut scriptum est: *Vivo ego, dicit Dominus, nisi hos omnes induam, sicut vestimentum.* Nos quippe Christus in sanguine uræ mundavit, quando sicut hotrus in ligno crucis pendit. Tunc enim ex latere ejus sanguis et aqua profluxit. Sed aqua nos abluit, sanguis redemit.

351. 27. *Pulchriores oculi ejus vino.* Oculi Christi apostoli, et evangelistæ sunt, qui scientiæ lumen universo corpori Ecclesiæ præstant. Hi pulchriores vino probantur, quia doctrina eorum austeritatem vini veteris exsuperat, id est, prisæ legis traditionem.

Aug., *ibid.* GRIAL.

18. *Physici autem, usque ad resurrexit, verba sunt Ruffini.* GRIAL.

20. *Unde et sic adjungit, usque ad suscitabo illud, ex xvi de Civit., c. 41.* GRIAL.

22. *Probant hoc historiæ, usque ad pullum suum, ex xii contr. Faust., c. 42.* GRIAL.

25. *Lavabit in vino, usque ad vestimentum, carptim ex Ambros. GRIAL.*

26. *Nos quippe Christus, usque ad hotrus in ligno pep., ex xii contr. Faust., cap. 42.* GRIAL.

Ibid. Sed aqua nos abl., usque ad song. redemit, Ambr., *ibid.* GRIAL.

27. *Oculi Christi apostoli, Ruffin., ibid.* GRIAL.

Evangelica enim præcepta longe clariora sunt quam Veteris Testamenti mandata.

28. *Et dentes lacte candidiores.* Dentes prædicatores sancti sunt, qui prædicant ab erroribus homines, et eos, quasi comminuendo, in Christi corpore transferunt. Nomine autem, lactis doctrina legis significatur, quæ carnalem populum, tanquam parvulos, poculo lactis alebat: cujus quidem candidiores lacte effecti sunt doctores Ecclesiæ, quia fortem, et validum cibum verbi mandunt, atque distribuunt.

29. De quibus dicit Apostolus in Epistola ad Hebræos: *Perfectorum autem est solidus cibus (Hebr. v).* Et bene candidiores lacte dentes ejus dicit. Omnes enim qui perfecti sunt, et qui, Scripturarum cibos explanantes, subtilem et minutum intellectum, qui spiritualis cibus dicitur, Ecclesiæ corpori subministrant, candidi debent esse, et puri, atque ab omni macula liberi.

30. *Zabulon in littore maris habitabit, et in statione navium.* Zabulon, qui interpretatur habitaculum fortitudinis, Ecclesiam significat fortissimam ad omnem tolerantiam passionis. Hæc in littore maris habitat, et in statione navium, ut credentibus sit refugium, et periclitantibus demonstrat fidei portum.

31. Hæc, contra omnes turbines sæculi immobili et inconcussa firmitate solidata, spectat naufragium Judæorum et hæreticorum procellas, qui circumferuntur omni vento doctrinæ, quorum etsi tunditur fluctibus, frangit tamen ipsa fluctus, non frangitur, nec ullis hæresum tempestatibus cedit, nec ulli vento schismatum commota succumbit.

32. Pertendit autem usque ad Sidonem, hoc est, usque ad gentes pervenit. Legitur etiam in Evangelio, inde assumptos esse **352** aliquas apostolorum, et in ipsis locis Dominum sæpe docuisse, sicut scriptum est: *Terra Zabulon, et terra Nephthalim, via maris trans Jordanem Galilæe gentium, populus qui sedebat in tenebris vidit lucem magnam.*

33. *Issachar asinus fortis.* Issachar, quod interpretatur merces, refertur ad populum gentium, quem Dominus sanguinis sui pretio mereatus est. Ille Issachar asinus fortis ascribitur, quia prius gentilis populus, quasi brutum animal et luxuriosum erat, nullaque ratione subsistens. Nunc vero fortis est, Redemptori Domino colla subiciens, et jugum disciplinæ evangelicæ perferens.

34. *Ille accubans inter terminos, vidit requiem, quod esset bona, et terram, quod optima; inter terminos namque accubare est præstolato mundi sine requiescere, nihilque de his quæ nunc versantur in medio querere, sed ultima desiderare, et fortis asinus re-*

28. *Nomine autem lactis.* Hæc interpretatio communis Rufino cum Ambrosio et Augustino. GRIAL.

Ibid. Cujus quidem, etc. Implicata sunt hæc, et clariora in ms. Albarn. : *Quo lacte candidiores facti sunt doctores.* AREV.

30. *Zabulon, usque ad pervenit, ex Ambr., cap. 5.* GRIAL.

32. *Legitur etiam in Evang., usque ad lucem magnam, ex Rufino.* GRIAL.

A quem videt, et terram optimam, eum simplex gentilitas idcirco se ad robur boni operis erigit, quia ad æternæ vitæ patriam tendit.

35. Unde etiam et *ponet humerum suum ad portandum, quia dum ad promissam requiem pervenire desiderat, cuncta mandatorum onera libenter portat.* Unde et *factus est tributis serviens, hoc est, regi, et Christo suo fidei dona operumque bonorum munera offerens.* *Dan judicabit populum suum, sicut alia tribus in Israel. Fiat Dan coluber in via, et cerastes in semita, etc.* Alii dicunt Antichristum prædici per hæc verba de ista tribu futurum.

36. Alii de Juda, a quo traditus est Christus, hæc scripta pronuntiant, et equitem, et equum Dominum eum carne suscepta designari volunt. Retrorsum autem cadere, ut in terram reverteretur, unde assumptus est. Sed quoniam die tertia resurrexit, ideo ait: *Salutare tuum exspectabo, Domine, sicut et per David dicit: Non relinques animam meam in inferno (Psalm. xv).* Hoc quidem ita exponunt.

37. Alii vero hanc prophetiam ad Antichristum transferunt. **353** De tribu enim Dan venire Antichristum ferunt, pro eo quod in hoc loco Dan et coluber asseritur, et mordens, unde et non immeritum Israeliticis populus terram in castrorum partitione susciperet, primus Dan ad aquilonem castrametatus est, illum scilicet significans qui in corde suo dixerat: *Sedebo in monte Testamenti, in lateribus aquilonis, ascendam super altitudinem nubium, similis ero Altissimo. (Isai. xiv.)*

C 38. De quo per prophetam dicitur: *A Dan auditus est frenitus equorum ejus (Jerem. viii).* Qui non solum coluber, sed etiam cerastes vocatur. Cerata enim Græce cornua dicuntur; serpensque hic cornutus esse perhibetur, per quem digne adventus Antichristi asseritur, quia contra vitam fidelium eum morsu pestiferæ prædicationis armabitur etiam cornibus potestatis.

39. Quis autem nesciat semitam angustiore esse quam viam? Fit ergo Dan coluber in via, quia in præsentis vitæ latitudinem eos ambulare provocat, quibus quasi parendo blanditur. Sed in via mordet, quia eos quibus libertatem tribuit, erroris sui veneno consumit. Fit iterum cerastes in semita, quia quos fideles reperit, et sese ad præcepti cœlestis **D** angusta itinera constringentes, non solum nequitia callidæ persuasionis impetit sed etiam terrore potestatis premit. Et in persecutionis languore post beneficia fictæ dulcedinis exercet cornua potestatis.

40. Quo in loco equus hunc mundum significat, qui per elationem suam in cursu labentium tempo-

34. *Ille accubans, usque ad libenter portat, verba Greg., I Moral., c. 7.* GRIAL.

35. *Dan, usque ad designari volunt, verba sunt Rufini.* GRIAL.

36. *Pronuntiant.* Ita magis cum Alb., quam prænantiant cum Grialio. AREV.

37. *De tribu Dan, usque ad fideliter Christum, Gregorii verba, xxxi Moral., c. 10.* GRIAL.

rum spumat. Et quia Antichristus extrema mundi A tum suum, nisi ille cui datus est principatus, et apprehendere nititur, cerastes iste equi unglam mordere perhibetur. Ungulam quippe equi mordere est extrema sæculi feriendo contingere, ut cadat ascensor ejus retro.

41. Ascensor equi est, quisquis extollitur in dignitatibus mundi; qui retro cadere dicitur, et non in faciem, sicut Saulus cecidisse memoratur. In faciem enim cadere est in hac vita suas unumquemque culpas agnoscere, easque pœnitendo deflere. Retro vero, quo non videtur, cadere est ex hac vita repente decidere, et ad quæ supplicia duceatur, ignorare.

42. Et quia Judæa, erroris sui laqueis capta, pro Christo Antichristum expectat, bene Jacob eodem loco repente in electorum voce conversus est, dicens: *Salutare tuum expectabo, Domine*, id est, non sicut infideles Antichristum, sed eum qui in redemptionem nostram **354** venturus est, verum credendo fideliter Christum.

43. *Gad accinctus præliabatur ante eum*. Iste Gad accinctus personam Domini exprimit, qui in primo adventu humilitatis suæ ante adventum Antichristi præliaturus occurrit. Accinctus gladio verbi sui circa femur potentissime (*Psalm. xlv*), quo inimicos divisit, id est, filium a patre, filiam a matre, nurum a soerum, juxta quod legitur in Evangelio: *Non veni pacem mittere in terram, sed gladium* (*Matth. x*).

44. Quod autem ait ipse, *accingetur retrorsum*, claritas Domini nostri in secundo regno ejus ostenditur, quia eum venerit Antichristus, idem occurrit retrorsum, id est, post ejus vestigia Christus celeri adventu progrediens, ut interficiat eum gladio oris sui.

45. Unde et bene idem Gad latrunculus interpretatur, eo quod posterior, id est, secus pedes, quasi latrunculus, rapido atque improvviso adventu exsiljat contra apertam Antichristi appugnationem. Hinc est quod evangelista proclamatur, dicens: *Quia dies Domini, sicut fur, ita in nocte veniet* (*I Thess. v*). Christus ergo et ante, et retro præliari contra Antichristum scribitur.

46. Ante eum namque in occulto adventu humilitatis dimicat. Post eum manifestus in gloria majestatis. Demonstrat aperte Moyses prophetiam patriarchæ hujus specialiter pertinere ad Christum. Sic enim ait: *Benedictus, inquit, in latitudine Gad*.

47. *Quasi leo requievit, cepitque brachium, et verticem, et vidit principatum suum*. Agnoscant itaque quis requieverit, sicut leo, nisi Christus in sepulcro suo? Quis confregerit verticem, brachiaque potentium, nisi Redemptor noster, qui humiliavit virtutem, et superbiam excelsorum? Quis vidit principa-

46. *Demonstrat aperte Moyses, etc.* Ambrosii hæc sunt, quibusdam additis, cap. 8, de Bened. patriarchæ. Locus vero Moysis, Deut. xxxiii. GRIAL.

47. *Cepitque brachium* constanter Edni; sed malo cepitque, in Vulgata; Deuter. xxxiii, 20. Illico sequitur: *Quis confregerit verticem, brachiaque, etc.*

honor, et regnum?

48. *Aser, pinguis panis ejus, et præbebit delicias regibus*. Aser, cujus nomen significat divitias, idem Christus est, cujus est altitudo divitiarum, sapientiæ, et scientiæ, qui propter nos factus est pauper, cum dives esset; cujus panis pinguis factus est, caro scilicet ejus, quæ est esca sanctorum.

355 49. *Quam si quis manducaverit, non morietur in æternum. Iste etiam præbet delicias sapientiæ regibus*, id est qui sensus proprios bene regunt, qui dominantur vitiorum suorum, qui castigant corpora sua, et in servitum subjeiunt.

50. Nephtholim, quod interpretatur dilatatio, apostolos et prædicatores sanctos significat, quorum doctrina in latitudine totius mundi effusa est. Ex hac enim tribu fuerunt apostoli, qui sunt principes Ecclesiarum, et duces, et principes Zabulon, et principes Nephtholim, qui sine dubio ad personam referuntur apostolorum.

51. Ipsi filii excussorum (*Psalm. cxxvi*), id est, prophetarum, qui in manu Dei potentis positi sunt, et tanquam sagitta excussa pervenerunt usque ad finem terræ. Unde et bene hinc Nephtholim cervus emissus scribitur, quia nimirum apostoli, sive prædicatores Evangelii, veloci saltu exsistentes, in morem cervorum transcendunt implicamenta sæculi hujus. Sicque, excelsa ac sublimia meditantes, dant eloquia pulchritudinis, id est prædicant cunctis gentibus doctrinam Domini Salvatoris.

52. *Filius accrescens Joseph*. Hæc prophetia post passionem Domini paternæ vocis imaginem tenuit, quia redeuntem in cælum post victoriam Christum Pater alloquitur dicens: *Filius accrescens Joseph, filius accrescens*, utique in gentibus. Quia eum ob incredulitatem Synagogæ populum reliquisset, innumeram sibi plebem Ecclesiæ ex omnibus gentibus ampliavit.

53. Quod et David cecinit, dicens: *Reminiscetur, et convertentur ad Dominum universi fines terræ* (*Psalm. xxi*). *Filius accrescens decorus aspectu*. Omnes enim superat illius pulchritudo, juxta quod in Psalmis et de ipso canitur: *Speciosus forma præ filiis hominum* (*Psalm. xlv*). *Filix discurrerunt super murum*, id est, gentes, vel Ecclesiæ, quæ crediderunt in Christum.

54. Hæc super soliditatem fidei, quasi super murum, amore pulchritudinis Christi accensæ discurrunt, ut verum sponsum per contemplationem aspiciant, et osculo charitatis illi copulentur, et adhæreant. Sed objurgati sunt eum, quando falsis testimoniis calumniantes, Sanctum Domini opprimere Synagogæ populi tentaverunt. Invideruntque illi, habentes jacula; neque enim quisque in **356**

ARÈV.

48. *Aser, usque ad vivet in æternum*, ex Ambrosio.

GRIAL.

54. *Objurgati sunt, pro objurgarunt*, non facile apud alios reperiretur. Pro vel aliquid vulnere stelum, Alb. exhibet: *Vel aliquid vulneris intulit, ARÈV*

Josephi coniecit sagittam, vel aliquod vulneris telum; sed hoc specialiter evenit in Christo.

55. *Sedet in forti arcus ejus.* Christus enim arcum suum et arma pugnandi posuit in Deo, qui fortis est propugnator, cujus virtute conciditur omnis nequitia perfidorum. *Et dissoluta sunt vincula brachiorum ejus,* quibus fratres ad Pilatum enim victum duxerunt, vel quibus enim suspensum ligno crucifixerunt. Rescissa sunt enim per manus Jacob, hoc est, per manum omnipotentis Dei Jacob, ex cujus ore ipse Dominus bonus pastor egressus est, lapis et firmitas credentium in Israel.

56. *Deus patris tui erit adjutor tuus.* Quis adjuvit Filium, nisi solus Pater? qui dixit: *Jacob puer meus, suscipiet eum anima mea. Et omnipotens benedicet tibi benedictionibus cœli desuper, benedictionibus abyssi jacentis deorsum.* Universa enim subjecit ei cœlestia per benedictionem abyssi cœli, et terrena per benedictionem jacentis deorsum, ut omnibus angelis et hominibus dominetur.

57. *Benedictionibus uberum,* sive duorum Testamentorum, quorum altero nuntiatus est, altero demonstratus, sive benedictionibus uberum Mariæ, quæ vere benedicta erat, quia eadem sancta virgo Domino potum lactis immulsit. Unde illa mulier in Evangelio ait: *Benedictus venter qui te portavit, et ubera quæ suxisti (Luc. xi).*

58. *Benedictionibus uberum et vulvæ.* Etiam hic benedicitur vulva ejusdem matris, illa utique virginalis, quæ nobis Christum Dominum edidit, de quo partu per Jeremiam dicitur: *Priusquam te formarem in utero, novi te, et antequam exires de vulva, sanctificavi te (Jerem. i).* *Benedictiones patris tui confortatæ sunt benedictionibus fratrum tuorum.* Benedictiones, inquit, patris tui cœlestis, quæ datæ sunt tibi a summo cœli, et abyssi confortatæ sunt, id est, prævaluerunt benedictionibus fratrum tuorum.

59. Ultra omne enim sanctorum meritum patriarcharum, sive prophetarum, convaluit benedictio omnipotentis Patris in Filio: **357** ita ut nullus sanctorum ei æquetur. *Donec venerit desiderium collium æternorum.* Colles isti sancti sunt, qui Christi adventum prophetantes, magno cum desiderio incarnationem ejus expectaverunt, de quibus et Dominus dicit: *Quia multi justi et prophetae cupierunt videre quæ videtis (Matth. xiii, 17).* Hi ergo sancti dieti sunt colles propter excellentiam sanctitatis.

60. Qui etiam æterni vocantur, quia vitam consequuntur æternam, nec intereunt cum mundo, sed esse creduntur æterni. *Fiant in capite Joseph;* omnes scilicet benedictiones istæ super caput Christi po-

57. *Benedictionibus uberum,* sive duorum Testam., usque ad *sanctificavi te,* ex eod. Ambr. GRIAL.

58. *Benedictionibus uberum et vulvæ.* Sunt hæc ex Ambrosio. Sed deest hic alterum membrum; ille enim ubera matri tribuens, vulvam, sinum, cor, intimum quoddam paternæ charitatis naturaque secretum, in quo semper Filius sit, et de quo, tanquam ex genitrali alvo, procedat, interpretatur. GRIAL.

Ibid. De quo partu. Ita Ambrosius. *De qua patet,*

nuntur, quas incarnatus accepit. *Et super verticem Nazaræi;* de quo scriptum est: *Quia Nazaræus vocabitur (Matth. ii),* id est, sanctus Dei inter fratres suos, quia est caput omnium eminentium universorum sanctorum, quos etiam et fratres vocat in Psalmis.

61. *Benjamin lupus rapax, mane comedens prædam, ad vesperam dividet spolia.* Quibus dictis apostolus Paulus designatur, de Benjamin stirpe progenitus, qui mane rapuit prædam, id est, in primordiis fideles, quos patuit, devasiavit. Vespere autem spolia divisit, quia fidelis postmodum factus sacra eloquia audientibus discretionem mirifica dispensavit: legimus quemdam ex doctoribus ad urbem Jerusalem ea quæ de Benjamin scripta sunt referentem. Benjamin, inquit, *filius doloris* interpretatur.

62. Hic sorte hereditatis eum locum accepit, in quo terrena est Jerusalem, quæ nunc propter incredulitatem abjecta est, atque repulsa. Hæc enim in filiis sub persona Benjamin designatur. Nam sicut Benjamin ultimam consequitur benedictionem, ita et idem populus ultimus est salvandus, postea quam plenitudo gentium introierit.

63. Dicitur enim Benjamin lupus rapax. Lupus, scilicet, quia ipse populus effudit sanguinem prophetarum, atque justorum. Rapax autem propter multam aviditatem dicitur. Ex multa enim fame verbi Dei et inedia veniet; rapax, quia et ipse violenter diripuit regnum Dei. *Hic autem mane comedit prædam.* Mane illud creditur tempus, quo legem accepimus. Tunc enim mundo prima quædam illuminatio scientiæ data est. Comedit autem mane **358** quia lege, quam accepit, edit adhuc, et meditatur, licet sequens legem justitiæ in legem fidei non pervenerit.

64. *Ad vesperam autem dividet spolia.* Vespera est illud tempus novissimum, quo convertetur. Tunc ergo dividet escam, quia tunc intelliget dividendam esse litteram a spiritu, et tunc cognoscat quia littera occidit, spiritus autem vivificat. Quia ergo jam per gratiam Domini illuminatus incipit legis spiritualia dividere, ac separare a corporibus, ideo dicitur *ad vesperam dividet escam,* quod totâ die in lege meditans ante non fecit.

65. Queritur autem de Jacob cur omnes quos de liberis et de ancillis genuit aequali honore filius et hæredes constituerit, nisi ut ostenderet quod Christus Dominus omnibus gentibus, quæ per fidem corpori ejus conciliantur, cunctis pari honore et gloria habitis, cœlestia præmia largiatur? nec est discretio, Judæus an Græcus, barbarus an Scythæ, servus an liber sit, quia per omnia et in omnibus Christus.

lib. omn. mendose. GRIAL.

61. *Benjamin lup. rap.*, usque ad *ante non fecit,* omnia sunt ex Greg., xviii Moral., c. 41, et Rufino. GRIAL.

Ibid. Quia fidelis. In textu Grialii erat *quæ fidelis.* AREV.

65. Hunc numerum et seq., usque ad finem commentarii in Genesin, nonnulli omittunt, quia alio loco hæc ipsa verba attulerant. AREV.

66. Properea enim figuram servi Salvator noster A fidem Domini promeretur, nullis maculis carnalis et Dominus induit, et pro libero et servo servivit, nativitatis offuscatur. Nam hoc ita futurum etiam ut omnibus credentibus in se æquale donum bonorum coelestium largiatur. Nee præfertur apud illum per Prophetam significatur, dicente Domino : *Erit in novissimis diebus, effundam de spiritu meo super omnem carnem.*

IN EXODUM.

359 PRÆFATIO.

1. Quædam mysteria ex libro Genesis, et obscuriora rerum gestarum, quæ allegoricis sunt oblecta figuris, ex libris majorum breviter excepta perstrinximus.

2. Nonnulla vero sequentis legis typica et figurata mysteria singillatim ex litteris sanctorum viro-
B rum sublata subjungimus, pauca scilicet ex eorum stylo promentes.

3. Nam omnia legis quis poterit indagare, quæ tam immensa sunt, ut nec juxta historiarum textum explicari facile possint? Proinde tantum secuti sumus, quantum contiguo operi sufficiens putavimus, ne libellus excedat modum, nec lector incurrat fastidium.

CAPUT I.

De septuaginta animabus

1. Primo omnium septuaginta animæ cum Jacob introierunt in Ægyptum. Septuaginta discipuli ad prædicandum verbum Dei totum mittuntur in mundum.
C

2. Aliter hæ septuaginta animæ, quæ in Ægyptum ingressæ sunt, mystice in numero remissionis accipiuntur, scilicet ut huic 360 sæculo, quod per Ægyptum figurabatur, post tanta peccata et sacrilegia donaretur remissio peccatorum. Ægyptus enim hic mundus esse figuratim multis prophetarum vocibus approbatur.

CAPUT II.

De morte Joseph.

1. Mortuo Joseph, et fratribus ejus, creverunt filii Israel, et invaluerunt nimis. Sic et noster verus Joseph, postquam pro omnibus gustavit mortem, per quam destruxit diabolum, qui habebat mortis imperium, multiplicatus est fidelium populus. Nisi enim, sicut ipse ait, cecidisset granum frumenti in terram, et mortuum fuisset (Joan. xii), non utique fructum hunc plurimum totius orbis terræ Ecclesia attulisset.

PRÆFAT. N. 2. *Typica.* Ita nonnulli Mss. et Editi. Apud Grialium *typicæ* fortasse mendum est. AREV.

CAP. I. N. 1. *Septuaginta animæ.* Confer de his notam Suarii ad Allegorias, n. 65, ubi causam affert cur Dominus septuaginta duos discipulos elegisse credatur. Sed notandum interdum numerum perfectum seu completum pro imperfecto et incompleto adhiberi. De quo iterum redibit sermo. AREV.

CAP. II. *Mortuo Joseph,* usque ad *Ecclesia attulisset.* Origenes, homil. 4 in Exod. Sed *sustulisset* habent libri nostri omnes, attulisset Rufinus. GRIAL.

CAPUT III.

De afflictione populi.

1. Affligit Pharaon filios Israel luto, et latere. Israel similitudo est populi nostri. Pharaon autem est diaboli, qui imposuit jugum gravissimum servitutis ex luto et latere operari; id est, terrenis et lutulentis operibus incubare, admistis etiam paleis, hoc est, levibus et irrationabilibus factis, ut his vitiorum actibus populum Dei comprimere, et pectora omnium muro incredulitatis posset occludere, ut nemo esset, qui regnum ejus aut disperderet, aut vinceret.

CAPUT IV.

De masculorum nece.

1. Jubet quoque masculos Pharaon occidi, et feminas vivere. Sic 361 diabolus ne robor fidei prævaleat conatur, ut interfectis virtutibus vitia remaneant, fortissimosque et viriles animi sensus, unde coelestia sapimus, et divina, id est, rationem, prudentiam, constantiam, innocentiam et fidem in homine occidere; et illud in eo vivere, quod feminæ, quod imbecillum, et fragile, et primum ad vitia cernitur, id est, ambitionem, violentiam, libidinem, iracundiam, crudelitatem, furorem, et cætera his similia, quæ in feminarum figura sunt.

CAPUT V.

De inventione Moysi.

1. Deinæ Moyses ad ripam fluminis expositus reperitur, et Dominus, cujus Moyses typum induerat, ad flumen lavacri, et ad aquam baptismatis a credentibus invenitur. Plorabat infans, quia Christus Dominus veteris hominis, quem induerat, peccata desebat; nude ad resuscitandum Lazarum flevit, Judæorum deplorans perfidiam.

2. Filia Pharaonis descendens ad lavacrum fluminis, collegit infantem. Ecclesia ex gentibus lavacri salutaris sanctificationem desiderans, Christum excepit a Synagoga matre carnali expulsam, quasi infantem. Quia tunc parvulus videbatur, cum in homine cerneretur.

3. Invenit illa Moysen inclusum in vasculo thibi,

CAP. III. *Occludere.* Al., obdurare. GRIAL.

CAP. V. N. 3. *In vasculo thibi.* Al., *thebe*, non male. Græce enim *θίβης*, et *θίβη* atque etiam *θίβη*. De qua voce August., in locutionibus : *Quid sit thibi, ideo difficile est nosse, quia neque Græcus interpret ex Hebræo, neque Latinus ex Græco vertit hoc nomen, sed transtulit ut invenit.* Eam difficultatem sustulere Hieronymus, Rufinus et Græcus scholiastes, sed sive *תִּיבַת* *thibath*, Hebraica, sive Ægyptiaca potius fuerit vox Græcis postea in usu fuisse constat ex Athenæo. GRIAL.

quod ex multis agrestibus virgulis fit. Invenit Ecclesia Christum reconditum in cordibus sanctorum, qui in unitatem sui contexti ex multorum fratrum membris, omnes unum in Christo corpus effecti sunt; et eum religiosa observatione suscipientes tuentur.

362 CAPUT VI.

De occiso Ægyptio.

1. Interea Moyses peregrinum fratrem, ab Ægyptio injuriam patientem, inultum esse non ferens defendit, et eundem Ægyptium occidit. Cujus figura facillime occurrit, injuriosum in hac peregrinatione diabolium a Domino Christo, nobis defensis, occidi.

2. Quod vero in sabulo arenæ obruit interemptum, manifestum est ejus jam morticinam præsentiam in eis latere, qui non habent stabile fundamentum. Unde et Ecclesiam Dominus in petra ædificat, et eos qui audiunt verbum ejus, et faciunt, comparat prudenti viro, qui ædificat domum suam supra petram, ne tentationibus cedat et corruat.

3. Illos autem, qui verbum audiunt, et non faciunt, comparat stulto ædificanti super arenam, cujus tentata domus ruinam efficit magnam (*Matth. vii*).

CAPUT VII.

De igne in rubo.

1. Deinde, dum pasceret Moyses oves Jethro socii sui, vidit ardere rubum, et non comburi. Apparuit in rubo Dominus Moysi, mittens eum ad gentem, quam præsciebat iniquam futuram. Et erat flamma in rubo, id est, in spinis, et rubus non cremabatur. Rubus spinæ peccatorum Judaicorum. Flamma in rubo verbum Dei.

2. Quod ergo illis lex data est, flamma erat in rubo. Quod data lege non sunt consumpta peccata, rubus nec sub igne concremabatur. Alii in rubo flammante, et non urente, Ecclesiam intelligunt inflammari persecutionibus, et eam, loquente Domino in illa, non perire.

363 3. Quod vero Dominus Moysi in eodem rubo apparuisse legitur, ostendit non alibi quam in Ecclesia eum credentibus apparere. In qua nullus digne consistere vel Deum videre potest, nisi qui cuncta terrena et mortalia deposuerit vitia, quod significabant illa Moysi calceamenta deposita.

4. Habet quippe et aliam figuram id quod Moyses discalceari jubetur. Veterum namque consuetudo erat ut si sponsus sponsam repudiare vellet, discalcearetur ille, et hoc esset signum repudii. (*Deut. xxv.*) Proinde Moyses discalceari jubetur, ne ad Ecclesiam

CAP. VI. N. 1. *Interea Moyses.* Totum caput e XXII CORR. Faust., cap. 90. GRIAL.

2. Cod. Alb. *morticina præsentia.* Al., *morticinam præsentem.* Adjectivum est *morticinus*, id est, a se mortuus, non mactatus aut occisus. AREV.

CAP. VII. N. 1. *Deinde, dum pasceret usque ad concremabatur,* ex Greg. hom. 7 in Ezech. GRIAL.

Ibid. Peculiaris est lectio Codicis Albarn., *quam præciebat suam esse futuram.* AREV.

4. Ambrosius, de Ruth, lib. III de Fide, c. 5: *Designabatur futurus ex Judæis, ex quibus Christus secundum carnem, qui proximi sui, hoc est, populi mortui*

quæ in rubo significabatur, quasi sponsus calceatus accederet.

5. Hoc enim Christo servabatur, qui verus sponsus erat, de quo dicit Joannes: *Cujus non sum dignus solvere corrigiam calceamenti* (*Joan. 1*). Utique sicut dictum est Josue et Moysi. Hebræi autem dicunt propterea in rubo apparuisse Deum Moysi, et non in alio ligno, ne forte sculperent in eodem Judæi idolum. Semper enim Deus abstulit illis occasionem idololatriæ.

CAPUT VIII.

De virga in serpentem versa.

1. Mittitur dehinc Moyses ad liberandum populum Israel. Qui dicit Domino: *Quod signum habebō, ut credant mihi, quia tu me misisti?* et Dominus ad illum: *Projice, inquit, virgam, quam in manu gestas, in terram.* Et projecit, et facta est serpens. Et expavit Moyses, et fugit. Et ait illi Dominus: *Apprehende caudam ejus, et apprehendit, et facta est iterum virga.*

2. Quid hoc significat? serpens quippe persuasit homini mortem. Ergo mors a serpente. Virga itaque in serpente, Christus in morte. Et tamen expavit, et fugit Moyses. Quid est ab illo 364 serpente fugisse Moysen, nisi quod legitur in Evangelio factum? mortuus est Christus, expaverunt discipuli, et ab illa spe in qua fuerant recesserunt.

3. Sed quod dictum est: *Apprehende caudam ejus, quid est cauda, nisi posteriora?* hoc significavit: *Posteriora mea videbis.* Primo enim factus est serpens sed, cauda apprehensa, facta est virga, quia primo occisus est, postea, peractis omnibus, ad id, quod fuerat, resurgendo reversus est, ubi per vitæ reparationem, morte consumpta, nihil in eo serpentis apparuit.

4. Est etiam in cauda serpentis sæculi finis, quia sic mortalitas Ecclesiæ per lubrica temporum volvitur; alii eunt, alii veniunt per mortem, tanquam per serpentem; mors enim per serpentem seminata est. Sed sine novissimo velut cauda sæculi redimus ad manum Dei, atque apprehensi reparabimur, et, novissima inimica morte destructa, resurgentes in dextera Dei virga regni erimus.

CAPUT IX.

De manu Moysis leprosa.

1. Item datur aliud signum Moysi, *Mitte, inquit, manum in sinum tuum, et misit. Produc, inquit, eam.* Et produxit, et inventa est alba, id est, immunda; albor enim in cute lepra est, non candor. Ipsa enim

semen doctrinæ cælestis semine suscitaret. Cui calceamentum nuptiale Ecclesiæ copulandæ præscripta legis spiritualia deferebant. Non Moyses sponsus; illi enim dicitur: Solve calceamentum pedum tuorum, ut Domino suo cedat, etc. GRIAL.

5. *Abstulit illis occasionem.* Ita Alb., et Flor. 1. Grialus, *abstulit illas occasionem;* quod nescio unde non sumpserit, nam alii Editi habent *abstulit occasionem, omisso illis.* AREV.

CAP. IX. N. 1. Verba Vulgatæ: *Ut quid avertis manum tuam, et dexteram tuam, etc., de medio sinu tuo?* AREV.

hæreditas Dei, id est, populus, ab eo foras missus, A immundus factus est. Sicut scriptum est de ea : *Ut quid avertis faciem tuam, et dexteram tuam de medio sinu tuo (Ps. LXXIII, 11)?* Sed quid illi ait? *Revoca eam in sinum tuum.* Revocavit, et reversa est ad colorem suum.

2. Sic et plebs Judæa nunc aliena est a sinu Dei, et foris immunda remansit; sed revocabit eam, et redibit ad pristinum colorem, dum agnoverit Dominum Salvatorem. Nunc enim cæcitas ex parte contigit in Israel, donec plenitudo gentium introeat, et sic omnis Israel salvus fiat.

CAPUT X.

De aquis conversis in sanguinem.

1. Deinde aquæ missæ in terram a Moysse vertuntur in sanguinem, id est, populi in sanguinis Christi B fidem. Aquæ enim, ait Apocalypsis, quas vidisti, populi sunt, et gentes (*Apoc. XVII*).

365 CAPUT XI.

De ingressu Moysis ad Pharaonem.

1. Post hæc intrant ad Pharaonem Moyses et Aaron petentes viam trium dierum proficisci in deserto populum Israel, et ibi sacrificare Domino Deo. Quæ est via trium dierum, quæ nobis incedenda est, ut exeuntes de Ægypto pervenire possimus ad locum in quo immolare debeamus? Via ista Christus est, qui dixit : *Ego sum via, veritas, et vita (Joan. XIV)*.

2. Quæ via triduo nobis incedenda est. Qui enim confessus fuerit Dominum Jesum in ore suo, et crediderit in corde suo quod Deus suscitavit eum a mortuis tertia die, salvus erit. Hæc est ergo tridui via, per quam pervenitur ad locum in quo Domino immoletur et reddatur sacrificium laudis. Abominatio- nes, inquit, Ægyptiorum immolabimus Domino Deo nostro.

3. Oves quippe Ægyptii edere dedignantur; sed quod abominantur Ægyptii, hoc Israelitæ Deo offerunt, quia simplicitatem conscientiæ, quam sapientes hujus sæculi, hoc est, cives Ægyptii, quasi fatuitatem deputant, hanc justis Deo in sacrificium immolant, et per id Deo placere procurant, quod sæculo et mundo abjectum et contemptibile esse considerant, secundum Apostolum, qui ait : *Nam quæ stulta sunt mundi elegit Deus, ut confundat sapientes (I Cor. I)*.

4. Ex quo autem cœpit loqui Moyses ad Pharaonem, affigitur magis populus Dei. Ex quo in animam hominis sermo Dei 366 perlatus fuerit, acris calldus hostis consurgit, et majora vitia, quibus vincatur, inimitit. Prius vero quam veniret sermo, qui argueret vitia, in pace durabant. Sed ubi sermo Dei facere cœperit minuscuusque discrimen, tunc conturbatio magna consurgit.

CAP. XI. N. 1. *Quæ est via trium dierum*, usque ad sacrificium laudis. Orig., Exod. IV, hom. 3. GRIAL.

2. *Abominatioes Ægyptiorum*, usque ad placere procurant, Greg., x Moral., c. 16. GRIAL.

CAP. XIV. N. 1. *Dehinc inferuntur plagæ*. Quæ de decem plagis dicuntur, præter pauca quedam, sumpta sunt ex hom. 4 Orig. in c. VII Exod. quæ leguntur

CAPUT XII.

De virga in draconem versa.

1. Projecit deinde Moyses virgam coram Pharaone, et serpens factus devoravit serpentes Ægyptiorum, significans quod verbum caro fieret, qui serpentis diri venena evacuaret per remissionem et indulgentiam peccatorum. Virga est enim verbum Dei rectum, regale, plenum potestatis, insigne imperii.

2. Virga serpens facta est, quoniam qui erat Filius Dei, ex Deo Patre natus, filius hominis factus est, natus ex virgine, qui quasi serpens exaltatus in cruce, medicinam vulneribus infudit humanis. Unde ipse Dominus ait : *Sicut Moyses exaltavit serpentem in deserto, ita exaltari oportet Filium hominis (Joan. III)*.

3. Virga enim Moysi, in draconem conversa, magorum absorbit virgas; et Christus post gloriæ suæ dignitatem factus est obediens usque ad mortem, et per ipsam mortem carnis consumpsit aculeum mortis, attestante propheta : *Ero mors tua, o mors, ero morsus tuus, inferne (Osee XIII)*.

CAPUT XIII.

De obduratione Pharaonis.

1. Induravit Dominus cor Pharaonis, scilicet quia diabolum ita induravit post peccatum, ut poenientiæ compunctione nunquam emolliatur, sicut in Job de eo scriptum est : *Indurabitur, quasi lapis (Job. XLII)*.

367 CAPUT XIV.

De decem plagis.

1. Dehinc inferuntur plagæ in Ægyptum. Licet illa in Ægyptiis corporaliter gesta sunt, spiritualiter tamen nunc geruntur in nobis. Ægyptus namque sæculi forma est. Prima plaga, in qua primum aquæ vertuntur in sanguinem. Aquæ Ægyptiæ erraticæ, et lubrica philosophorum sunt dogmata.

2. Quæ merito in sanguinem vertuntur, quia in rerum causis carnaliter sentiunt. Sed ubi crux Christi mundo huic lumen veritatis ostendit, hujusmodi cum correctionibus arguet, ut ex qualitate poenarum proprios agnoscat errores.

3. In secunda vero plaga ranæ producuntur, quibus indicari singulariter arbitrantur carmina poetarum, qui inani quajam, et inflata modulatione, velut ranarum sonis et cantibus mundo huic deceptionis fabulas intulerunt. Rana est enim loquacissima vanitas; ad nihil enim aliud animal ipsum utile est, nisi quod sonum vocis improbis et importunis clamoribus reddit.

4. Post hæc cyniphe producuntur. Hoc animal quidem pennis suspenditur per aera volitans; sed ita subtile est, et minutum, ut oculi visum, nisi acute cernentis, effugiat. Corpus autem cui incederit acer-

etiam apud Augustin., serm. 87 de tempore. GRIAL.

5. *Qui inani*. Ita melius videtur cum Alb. et Augustino, quam *quæ inani*, ut Grialius edidit. AREV.

4. *Cyniphe*. Ita scribitur in Etymolog., lib. XII, cap.

8. Grialius hoc loco edidit *scyniphe*. Mirum, quantum alii in hujus vocabuli scriptura variant. AREV.

bissimo terebrat stimulo, ita ut quem volentem quis videre non valet, sentiat statim stimulantem.

5. Hoc ergo animalis genus subtilitati hæreticæ comparatur: quæ subtilibus verborum stimulis animas terebrat, tantaque calliditate circumvenit, ut deceptus quisque nec videat, nec intelligat, unde decipiatur. Quod vero in tertio signo magi cessaverunt dicentes: *Hic digitus est Dei*; magi illi typum hæreticorum atque animositatem habuerunt.

368 6. Declarat hoc Apostolus, dicens: *Sicut James, et Manabres restiterunt Moysi, sic et hi resistunt veritati; homines mente corrupti, et reprobi circa fidem, sed ultra non proficiunt. Dementia eorum manifesta erit omnibus, sicut et illorum fuit (II Tim. III, 8)*. Illi autem, qui per ipsam corruptionem mentis inquietissimi fuerunt, in signo tertio defecerunt, fatentes sibi adversum esse Spiritum sanctum, qui erat in Moyse.

7. Tertio enim loco ponitur Spiritus sanctus, qui est digitus Dei. Unde et illi deficientes in tertio signo, dixerunt: *Digitus Dei est hic*. Sicut autem conciliatus et placatus Spiritus sanctus præstat requiem mitibus et humilibus corde, ita contrarius adversus immites ac superbos inquietudinem exagitat, quam inquietudinem muscæ illæ brevissimæ significaverunt, sub quibus magi Pharaonis defecerunt, dicentes: *Digitus Dei est hic*.

8. Quarto loco muscis Ægyptus percuitur. Musca enim nimis insolens et inquietum animal est, in qua quid aliud quam insolentes curæ desideriorum carnalium designantur? Ægyptus ergo muscis percuitur, quia eorum corda qui hoc seculum diligunt desideriorum suorum inquietudinibus feriuntur.

9. Porro Septuaginta interpretes cynomyiam, id est, caninam muscam posuerunt, per quam canini mores significantur, in quibus humanæ mentis voluptas et libido arguitur carnis. Potest quidem hic locus significare etiam per muscam caninam forensium hominum eloquentiam, qua veluti canes alterutrum se lacerant.

10. Jam vero quinto in loco animalium nece, vel pecudum Ægyptus verberatur. Vecordia in hoc arguitur, stultitiæque mortalium, qui, tanquam irrationalia pecora, cultum et vocabulum Dei imposuerunt figuris, non solum hominum, sed et pecudum, ligno et lapidibus impressis, Ammonem Jovem in ariete venerantes, et Anubem in cane, Apin quoque colentes in tauro, et cætera quoque quæ Ægyptus deorum suorum portenta miratur; et in quibus cultum credebant inisse divinum, in his viderunt miseranda supplicia.

369 11. Ulcera post hæc et vesicæ turgentes cum fervore sexto in verbere producentur. In ulce-

6. Grialius scribit James, in Vulgata est James; et mox ita et hi. AREY.

8. Musca enim nimis insolens, usque ad feriuntur, Greg. verba, XVIII Mor. c. 25. GRIAL.

9. De canina caudicorum facundia agit Isidorus, lib. III Sentent., cap. 57, quem ad locum crudita

ribus arguitur dolosa hujus sæculi et purulenta malitia, in vesicis tumens et inflata superbia, in fervoribus ira ac furoris insania. Mucusque enim talia per errorum suorum figuras mundo supplicia temperantur.

12. Post hæc vero verbera veniunt de supernis, scilicet voces, tonitrua, et grando, et ignis d'scurrens. In tonitruis enim increpationes, ac divinæ correptiones intelliguntur, quia non cum silentio verberat; sed dat voces, et doctrinam cælestis mittit, per quam possit culpam suam castigatus agnoscere mundus.

13. Dat et grandinem, per quam tenera adhuc vastentur nascentia vitiorum. Dat et ignem, sciens esse spinas et tribulos, quos debeat ignis ille depasci. De quo dicit Dominus: *Ignem veni mittere in terram (Luc. XII)*. Per hunc enim ignem incentiva voluptatis et libidinis consumuntur.

14. Quod autem locustarum octavo in loco fit mentio, putatur a quibusdam per hoc genus plagæ dissidentis a se et discordantis humani generis inconstantia confutari. Alio quoque sensu locustæ pro mobilitate levitatis accipiendæ sunt, tanquam vagæ et salientis animæ in sæculi voluptates.

15. Nona plaga tenebræ factæ sunt, sive ut mentis eorum cæcitas arguatur, sive ut intelligant divinæ dispensationis et providentiæ obscurissimas esse rationes. Posuit enim Deus tenebras latibulum suum (*Psalm. XVII*), quas illi audacter et temere perscrutari cupientes, et alia ex aliis asserentes, in crassas et palpabiles ignorantie tenebras devoluti sunt.

16. Ad ultimum delentur primogenita Ægyptiorum, sive principatus, et potestates, et mundi rectores tenebrarum harum, sive auctores et inventores falsarum, quæ in hoc mundo fuerunt, religionum, quas Christi veritas cum suis exstinxit et delevit auctoribus.

17. Porro quod sequitur: *In diis eorum faciam iudicium*, illud Hebræi autumant, quod nocte qua egressus est populus omnia in Ægypto templa destructa sunt, sive motu terræ, sive tactu fulminum. Spiritualiter autem dicimus, quod egredientibus nobis ex **370** Ægypto errorum idola corruant, et omnis perversorum dogmatum cultura quatitur.

CAPUT XV.

De Pascha.

1. Interea fit pascha: in occisione agni occiditur Christus, de quo in Evangelio dicitur: *Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi (Joan. I)*. Vespere immolatur agnus, in vespera mundi passus est Dominus. Prohibentur qui pascha faciunt ossa frangere; non franguntur in cruce ossa Domini, attestante evangelista, qui ait: *Oss ejus non comminuetis (Joan.*

annotatio est Loaisæ. AREY.

14. Alio quoque sensu, usque ad locustæ, Greg. XXXIII Moral., c. 27. GRIAL.

Ibid. Apud Grialium fortasse legendum: Alio quoque sensu usque ad voluptates. AREY.

19). Sanguine agni illiniuntur Israelitarum postes, A ne vastator angelus audeat inferre perniciem.

2. Signantur signo dominicæ passionis in frontibus fideles populi ad tutelam salutis, ut hi soli ab interitu liberentur, qui cruore dominicæ passionis corde et fronte signati sunt, qui etiam opere loquuntur: *Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine.* Unde et appellatur ipsa solemnitas *Phase*, quod nos *transitum* possumus vocare, eo quod de pejoribus ad meliora pergentes, tenebrosam Ægyptum derelinquimus.

3. Quod autem ait de agni illius esu: *Omnis alienigena non comedet ex eo, et in una domo comedetur, nec efferetis de carnibus ejus foras*, hoc de Christi corporis sacramento, cujus agnus ille figuram obtinuit, proprie tenetur scriptum: cujus corpus et sanguis in una domo, id est, in una Ecclesia vesci præcipitur, nec efferri foras, in plebibus scilicet hæreticorum, quæ ab eadem Ecclesiæ catholicæ unitate foris vagantur.

CAPUT XVI.

De thesauris Ægyptiorum.

1. Præcepit dehinc populo Dens per Moysen, ut ab Ægyptiis sibi commodata peterent, quæ auferrent. Sicque Moyses et populus proficiscens, auro et argento spoliavit Ægyptios jussu Domini Dei, nihil injuste jubentis.

2. Quid ergo hæc præfiguraverint, nisi quod in auro, et argento, ac veste Ægyptiorum significatæ sunt quædam doctrinæ, 371 quæ ex ipsa consuetudine gentium non inutili studio discuntur? Sed sive hoc significet, sive illud, quod ex ipsis gentibus animæ pretiosæ, tanquam vasa aurea et argentea cum suis utique corporibus, quod vestes significant, adjunguntur populo Dei, ut simul de hoc sæculo, tanquam de Ægypto, liberentur.

CAPUT XVII.

De azymis.

1. Quod vero ait, fermento sublato, sic profectos esse filios Israel de Ægypto, hoc et a nobis modis omnibus, si fieri potest, elaborandum est, ut exeuntes a sæculi hujus illecebris, non ambulemus in fermento veteris malitiæ et nequitæ, sed in azymis sinceritatis et veritatis, quod est in novi hominis conversatione, relicto pristino homine cum vitiis suis.

2. Et illi quidem septem diebus azyma comedebant. Nos vero si simpliciter, et pure versemur in his septem diebus, quibus mundus iste peragitur, qui semper in suo ordine revolvuntur, et quotidie, nobis agnus occiditur, et pascha quotidie celebratur, si fermentum malitiæ, et nequitæ non habemus, si innovati, nihil ex veteris corruptionis malitia facere delectemur.

3. Nam quid est aliud fermentum, nisi corruptio naturæ? quod et ipsum prius a naturæ dulcedine re-

cedens, adulterino acre corruptum est. In hac nobis præcipitur mansione, ut semper egressionis ex Ægypto memores simus, ut celebremus pascha, id est, transitum nostrum de prioribus ad meliora, et primogenita nostri uteri, id est, nostrorum operum cunctarumque virtutum principium Domino consecramus.

CAPUT XVIII.

De columna ignis, et nube.

1. Jam tunc videtur Dominus nocte in columna ignis, et per diem 372 in columna nubis, præcedens populum, et dux itineris factus. Nubes ista præcedens Christus est: idem etiam columna, quia rectus, et firmus, et sulciens infirmitatem nostram. Per noctem lucens, per diem non lucens, ut qui non vident videant, et qui vident cæci fiant (*Johan. ix, 39*).

2. Potest et sic non incongrue accipi, quod Christi sacramentum tanquam in die manifestatum est in carne, tanquam in nube; in judicio vero, tanquam in terrore nocturno, quia tunc erit magna tribulatio sæculi tanquam ignis, et lucebit justis, et ardebit injustis.

CAPUT XIX.

De divisione maris

1. Sequentibus inde Ægyptiis, percussit Moyses virga aquas, et transierunt filii Israel per medium mare Rubrum. Quid mare Rubrum, nisi baptismus est Christi sanguine consecratus? Hostes sequentes cum rege, qui a tergo moriuntur, peccata sunt præterita, quæ delentur, et diabolus, qui in spirituali baptismo suffocatur. Premunt quidem Ægyptii; urgent et instant peccata, sed usque ad aquam.

CAPUT XX.

De canticis:

1. Post transitum Rubri maris canit canticum populus Deo, Ægyptiis et Pharaone submersis. Non aliter et fideles, postquam de lavacro conscendunt, extinctis peccatis, hymnum in voce gratulationis emittunt, dicentes: *Cantemus Domino, gloriose enim honorificatus est; equum et ascensorem projecit in mare.*

2. Quod tamen melius et dignius ille dicit qui habuerit tympanum in manu sua, sicut Maria, id est, carnem suam crucifixerit cum vitiis et concupiscentiis (*Gal. v*), et mortificaverit membra sua quæ sunt super terram (*Coloss. iii*).

3. Jam dehinc ducitur post maris transitum populus per desertum: Baptizati scilicet omnes per mundum, non perfuertes promissa patria; sed quod non vident, sperando, et per patientiam, 373 expectando, tanquam in deserto sunt, et illic laboriosæ et periculosæ tentationes, ne revertantur corde in Ægyptum, nec ibi tandem Christus deserit, nam et illa columna non recedit.

CAP. XXIII. N. 4. Fere totum hoc caput exscribitur a Sancto Ildefonso, de cognit. baptismi, Cap. 99, paucis immutatis, ut: *Christus est qui etiam et columna, quia*

rectitudo, et firmitas, et sustentatio est nostræ infirmitatis. AREV.

CAPUT XXI.

De aquis amaris.

1. Egresso populo de mari Rubro, occurrit eremus, in qua tribus diebus ingredienti non habuerunt aquam, et pervenerunt ad fontem Marah, qui ex amaritudine nomen accepit. Murmurat populus videns aquas, et potare non sustinens. Mittit lignum Moyses in aquas, et factæ sunt dulces. Intellige amarasaquas occidentis litteræ et legis habere figuram.

2. Quibus si immittatur confessio crucis, et passionis dominicæ sacramentum jungatur, tunc efficitur aqua Maræ suavis, et amaritudo litteræ vertitur in dulcedinem intelligentiæ spiritualis. Unde et scriptum est: *Constituit Dominus populo suo legem, et judicia, et tentavit eum.*

3. Alio quoque sensu, quod aquæ Maræ, ligno in se suscepto, dulcescunt, indicium erat amaritudinem gentium per lignum crucis Christi in usum dulcedinis quandoque esse vertendam.

4. Sciendum vero juxta superiorem sensum, quod primum ductus est Israel ad aquas salsas et amaras, et ligno monstrato a Domino dulcibus effectis, postea venit ad fontes. Primo enim ducitur populus Israel ad litteram legis, in qua donec permanet, de amaritudine recedere non potest.

CAPUT XXII.

De duodecim fontibus.

1. Cum ergo per lignum vitæ dulcis fuerit effecta, et intelligi **374** lex spiritualiter cœperit, tunc de Veteri Testamento transitur ad novum, et venit ad duodecim apostolicos fontes. Ubi arbores erant septuaginta palmarum. Non enim duodecim soli apostoli fidem Christi prædicaverunt, sed et alii septuaginta missi ad prædicandum verbum Dei referuntur, per quas palmas victoriæ Christi mundus agnosceret.

2. Siquidem et isti duodecim fontes, septuaginta palmarum arbores irrigantes, apostolicam gratiam præfigurant, populos in septenario numero decuplato rigantem, ut per septiforme Spiritus donum legis decalogus impleatur.

CAPUT XXIII.

De cibis alitum, et manna.

1. Murmurat interea populus in deserto propter famem, et conversus procul in nube respexit gloriam Dei. Aspexitque vespere coturnicem, et mane diei alterius manna. Quid enim per volucrum escas, nisi prædicationes divinitus missæ intelliguntur? Quæ

A transcurreunt per verba sonantia, quasi per aerem volatilia pennata, quibus per fidem pascuntur hi qui ad patriam regni cœlestis pervenire contendunt.

2. Potest quidem et volucrum esca veteris significare legis eloquia, quæ plebem carnalem, tanquam carne, alebat per verba divinitus missa, quasi per volatilia. Unde et vespere dantur, quia cuncta quæ carnaliter illis concessa sunt finem erant habitura.

3. Manifestato autem lumine fidei datur manna populo. Manna utique, quod est Christus, qui tanquam panis vivus de cœlo descendit, qui per nubes evangelicas universo orbi pluitur, non jam **375** murmuranti populo, et tentanti Synagogæ, sed credenti et in illo spem ponenti datur Ecclesiæ. Hoc est autem manna indeliciens, hic est panis cœli, et verus cibus angelorum, quo Dei verbum corruptibiles incorruptibiliter pascit, quod ut manducaret homo, caro factum est, et habitavit in nobis.

4. Quo etiam qui vescuntur, spiritualiter vivunt. Nam illi veterem figuram carnaliter accipientes mortui sunt. Non incongrue per manna etiam cœlestia significantur eloquia. Unde et interpretatio nominis sic sonat; manna enim interpretatur, *quid est hoc?* Cum enim audimus legem Dei recitari in ecclesia, interrogamus doctores dicentes: *Quid est hoc?* Hoc autem manna minutum erat, sicut semen coriandri, et suave. Quid verbo Dei minutius? quidve subtilius? aut quid dulcius et suavius eloquiis Dei, quæ sunt super mel et favum (*Psalm. cxviii*)?

5. Sed quid est quod sexta die duplum colligi jubetur, quod etiam sufficit in Sabbato? Sexta dies ista est sexta ætas mundi, in quo nunc sumus. In hac ergo duplum colligit, qui propter spem vitæ æternæ verbum Dei audit et facit; in hac duplum recondit, qui bene vivit, et aliis misericordiam præbet.

6. Quod et reponebatur pro sabbato, non corrumpitur. Bona enim opera facta propter futuram requiem in futuro sæculo permanent. Qui vero infideles erant, et præter causam Sabbati servabant de manna, ebulliebant ex eo vermes, et computrescebat; sic et qui propter præsentem vitam et amorem sæculi thesaurizant, his ille vermis ebullit qui nunquam moritur. Isi sunt vermes quos generat avaritia, et divitiarum carea cupiditas his qui habent pecunias, et videntes in necessitate fratres suos, claudunt ab eis viscera sua.

7. Sed et is qui post susceptum verbum Dei peccatum Martinum Legionensem, qui Isidorum exscribit, tom. I, pag. 298, eodem modo septiformem legitur. **AREV.**

Cap. xxiii. N. 1. *Murmurat*, usque ad *super mel et favum*, sententia ex eod. Orig.; verba diversa. **GRIAL.**

Ibid. *Coturnicem*. Alb., *coturnices*, quod videtur præferendum. **AREV.**

5. *Sed quid est quod sexta*, usque ad *vermis efficitur*, ex eod. loco. **GRIAL.**

6. Alb.: *Et propter causam sabbati servabant illud, ebulliebant, etc.* Verum propter rejiciendum est. **GRIAL.**

7. *Sed et is qui*, etc. Ita Codex Albornoz. **GRIAL.** cum aliis Editis: *Sed et is qui post susceptum ver-*

CAP. XXI. N. 1. *Egresso populo* Ex hom. 7 Orig. in c. xv, vel sermone Aug. 91 de tempore. **GRIAL.**

CAP. XXII. N. 1. *Cum ergo per lignum*, usque ad *agnosceret*, verba sunt Orig., *ibid.* **GRIAL.**

Ibid. Prudentius in *Ditochæon*, n. 14, in hac allegoria explicanda versatur, in cuius commentario nonnulla annotavi ex sancto Ildesouso, et sancto Martino Legionensi, qui Isidoro quoque conceimunt. Ibi etiam explicui cur discipuli Christi aliquando septuaginta duo dicantur. *Pro fidem Christi prædicaverunt* Codex Regiovat. 695 exhibet *fidem Christi mundo innotuerunt*, quod genuinum arbitror. **AREV.**

2. *Septiforme*. Alb., *septiformis*. **GRIAL.**ius, mendose, et arbitror, *septiformem*, quamquam etiam apud san-

cant, efficitur ipsum verbum Dei vermis, qui eorum semper conscientiam fodiat, et arcana pectoris rodât. Quanquam et vermis sit Christus, **376** ipso loquente : *Ego autem sum vermis, et non homo* (Psal. xi). Sicut enim ipse est aliis in ruinam, aliis in resurrectionem, ita et ipse in manna fidelibus quidem dulcedo mellis, infidelibus vermis efficitur.

CAPUT XXIV.

De petra virga percussa.

1. Post manna queritur populus sub ardore sitis, et fons de petra erupit. Eadem autem petra, quæ percussa aquam evomit, Christi figuram habuit. Quo aperto, aquæ cunctæ fluxerunt, ad quem velut virga lignum passionis accessit, ut emanaret credentibus gratia. Percussa enim petra fons manavit. Percussus in cruce Christus sitientibus lavacri gratiam, et donum Spiritus sancti effudit.

2. Petram enim istam figuram habuisse Christi probat Apostolus, cum dixit : *Bibebant autem de spiritali consequenti eos petra, petra autem erat Christus.* Quod autem sitiens populus propter aquam murmurat adversus Moysen, et propterea jubet ei Deus ut ostendat eis petram, de qua bibant, quid hoc significat, nisi quia si quis est qui legens Moysen murmurat adversus eum, et displicet ei lex quæ secundum litteram est scripta, ostendit et Moyses petram, qui est Christus, et adducit eum ad ipsam, ut inde bibat, et reficiat sitim suam?

CAPUT XXV.

De pugna Amalech.

1. Post hæc Moyses ascendit in montem, Josue contra Amalech militat, tenet virgam Moyses, brachiaque sua in modum crucis extendit. Sicque hostis, id est, diabolus, vitam cœlestis patriæ intercludere molitus, signo crucis dominicæ superatur. Dum levaret manus Moyses, vincebat Israel; rursus si inclinasset, superabat Amalech. **377** Elevantibus enim nobis actus nostros ad cœlum, rectores tenebrarum subjiciuntur.

2. At contra remissis orantes manibus, hoc est, terrenam conversationem sectantes, hostis victor insequitur, sedet Moyses super lapidem, qui in Zacharia septem habebat oculos (Zach. iii), et in Samuelis volumine appellatur Lapis adjutorii (I Reg. vii), et utramque manum ejus, Aaron et Hur, quasi duo populi, aut duo Testamenta, sustentant.

CAPUT XXVI.

De cognato Moysis.

1. Devicto autem Amalech, supervenit Jethro socer Moysis, adducit Seforam, id est, Ecclesiam, utrumque filium ex utroque populo procreatum. Dat

bum Dei peccat, efficitur ei ipsum verbum Dei vermis, qui ejus semper conscientiam fodiat, etc. Quot etsi implicatum videtur, ferri tamen potest. AREV.

CAP. XXIV. N. 1. *Post manna, usque ad sitim suam, ex eod. GRIAL.*

Ibid. Grialius, queritur populus. Alb., ejus aperto latere cuncta fluxerunt. AREV.

CAP. XXV. N. 1. *Post hæc Moyses, ex eod. GRIAL.*

2. *Lapidem qui. Alborn., Lapidem, id est, Ecclesia super Christum, qui. AREV.*

A Moysi consilium septuaginta seniorum. Audit eum Moyses, et facit quæcunque dicit. Ubi magnæ admirationis est, ut Moyses propheta Deo plenus, qui cum Domino facie ad faciem loquebatur, ab homine gentili consilium acciperet, et faceret omnia quæcunque diceret illi, nisi ut formam humilitatis populorum principibus daret, et futuri sacramenti designaret imaginem.

2. Sciebat enim quandoque futurum quod per populum ex gentibus congregatum ea quæ in lege deerant, ea suggerente, completerent, bonumque et spiritualem intellectum afferret ad legem Dei, et sciebat quia audiret eundem populum lex, et faceret omnia quæcunque diceret, legisque diminutio, suggerente Evangelio, completeretur.

CAPUT XXVII.

De ascensione Moysis in montem.

1. Successit itaque post hæc populus quadragesima septima die egressionis **378** ex Ægypto ad montem Sina, ibique Moyses ascendit ad Dominum, et Dominus ad eum descendit. Mons quippe altitudo contemplationis nostræ est, in qua ascendimus, ut ad ea quæ ultra infirmitatem nostram sunt intuenda sublevemur. Sed in hanc Dominus descendit, quia sanctis multum proficientibus parum de se aliquid eorum sensibus aperit.

CAPUT XXVIII.

De tonitruis et fulguribus.

1. Jam deinde quinquagesima die post actum pascha data est lex Moysi. Ita et quinquagesima die post passionem Domini, quam pascha illud præfigurabat, datus est Spiritus sanctus, promissus Paracletus, descendens super apostolos, et qui cum eis erant, in centum viginti Mosaicæ ætatis numero constitutus; et divisus linguis credentium, totus evangelica prædicatione mundus impletus est.

2. Dicitur illic lex scripta digito Dei. Et Dominus dicit de Spiritu sancto : *In digito Dei ejicio dæmonia.* Aspicit illic cunctus populus voces, et lampades, montemque fumantem, tonitrua, et fulgura, clangoremque buccinæ perstreptentem. In vocibus namque et tonitruis clamor prædicantium intelligitur, in lampadibus claritas miraculorum, in sonitu buccinæ fortis prædicatio sanctorum.

3. Quæ omnia in adventu Spiritus sancti completa sunt, quando omnes discipuli Christi in varietate linguarum præceptis et signis intonuerunt. Interpretatur autem Sinai rubus, quod significat Ecclesiam, in qua et Dominus loquitur Moysi. Quod autem legem daturus Dominus, in igne et fumo descendit, hoc significat, quia et fideles claritatis suæ ostensione

CAP. XXVI. N. 1. *Devicto autem Amalech, usque ad completur, Orig., hom. 11 in cap. xvii. GRIAL.*

CAP. XXVII. N. 1. *Successit utique, usque ad sensibus aperit, verba sunt Greg., v Moral., c. 27. GRIAL.*

Ibid. Descendit. Mons. Alborn. addit : Descendit, Sed quid est moraliter, quod Moyses in monte ascendit, et Dominus ad montem descendit? Mons, etc. Grialius in not. utique, pro itaque. AREV.

CAP. XXVIII. N. 3. *Quod autem legem daturus, usque ad obscurat, verba Greg., vi Moral., c. 17. GRIAL.*

illuminat, et infidelium oculos per fumum erroris A
obscurat.

4. Quod vero videtur in caligine, hoc significat, quia impij, qui terrena sapiunt, caligine malitiæ eum descendentem, id est, **379** in humilitate nascentem, non cognoverunt. Alias in caligine visus legem dedit, quia veritatem suæ legis non secuturis infidelibus quasi per caliginem dixit : *Ut videntes non videant, et audientes non audiant.*

CAPUT XXIX.

De decem verbis.

1. Dat igitur inde Dominus Moysi legem innocentia nostræ, et cognitionis suæ. Eandemque in decem verba constituit, et saxeis tabulis digito suo scripsit. Et hæc quidem præcepta ita sunt distributa, ut tria pertineant ad dilectionem divinæ Trinitatis, septem vero ad amorem fratrum, quibus societas humana non læditur.

2. Primum Decalogi mandatum ad Deum Patrem pertinet, dum dicit : *Dominus Deus tuus Deus unus est.* Utique ut hæc audiens, unum Deum Patrem colas, et in multos fictos deos fornicationem tuam non effundas. In hoc præcepto prohibetur coli aliqua in significatione hominum Dei similitudo, non quia non habet imaginem Deus, sed quia nulla imago ejus coli debet, nisi illa quæ et hoc est quod ipse, nec ipsa pro illo, sed cum illo.

3. Secundum præceptum ad Filium pertinet, dum dicit : *Non assumes nomen Domini Dei tui in vanum.* Creatura enim mutabilis est, ac propterea dicitur : *Omnis creatura vanitati subjecta est.* Ergo, C
ne quisquam Filium Dei Verbum, per quod facta sunt omnia, putaret esse creaturam, ideo dicitur : *Non accipies in vanum nomen Domini Dei tui;* id est, ne æstimes creaturam esse Filium Dei, quoniam omnis creatura vanitati subjecta est; sed credas eum esse æqualem Patri, Deum de Deo, verum Verbum, per quem omnia facta sunt.

380 4. Tertio præcepto legis insinuat de observatione Sabbati, quod ad Spiritum sanctum pertinet, cujus dono requies nobis sempiterna promittitur. Nam quia Spiritus sanctus dicitur, in quo nobis requies æterna promittitur, propterea et septimum diem sanctificavit Deus. In aliis enim diebus operum non est nominata sanctificatio, nisi in Sabbato, ubi dicitur : *Requievit Deus.*

5. Proinde igitur hoc mandatum pertinet ad Spi-

ritum sanctum, tam propter nomen sanctificationis, quam etiam propter æternam requiem ad donum Spiritus sancti pertinentem. Dicitur enim ibi : *Memento ut diem Sabbati sanctifices : sex diebus operaberis, et facies omnia opera tua; septimus autem dies Sabbatum est nomini Dei tui, non facies omne opus.*

6. In sex dierum opere sex millium annorum operatio continetur. In septimo vero requies illius beati regni et tempus ostenditur, quod carnaliter Judæi sapientes et celebrantes peccant. Et hoc ne nos ad fidem mendacii fallentis aptemus, clamat per prophetam Deus : *Neomenias et Sabbata vestra odit anima mea (Isai. 1).*

7. Quomodo ergo sanctificata erunt Sabbata illa, quæ odit Deus? Illud ergo Sabbatum est sanctificatum ubi post bona vitæ hujus opera requies nobis æterna promittitur. Ideoque quicquid agimus, si propter futuri sæculi requiem facimus, veraciter Sabbatum observamus, non ut jam in ista vita nos requiescere æstitemus, sed ut omnia quæ bene operamur, non habeant intentionem, nisi in requiem sempiternam.

8. Post hæc tria præcepta, quæ ad Deum pertinent, septenarius succedit numerus mandatorum ad dilectionem proximi pertinens, et incipit ab honore parentum. Quod tamen in ordine quartum est : *Honora patrem tuum et matrem tuam.* A parentibus enim suis homo aperit oculos, et hæc vita ab eorum dilectione sumit exordium. Inde hoc mandatum primum est in septem, sicut et Dominus in Evangelio ait : *Honora patrem tuum et matrem tuam, quod est mandatum primum (Math. xv).*

381 9. Sed quomodo primum quod quartum, nisi quia, ut prædictum est, in septenario numero, qui pertinet ad dilectionem proximi, primum est in altera tabula? nam ideo duæ tabulæ legis datæ sunt. Jubetur ergo in hoc præcepto filiis honorare parentes, neque contumeliosos illis existere, sed officio pietatis reverentiam debitam præstare. Nam qui parentibus honorem deferre non novit, quibus parere poterit, aut quomodo alios diligere poterit, qui suos odit?

10. Quintum : *Non occides.* Etenim non solum opere perpetrans homicidium facit, sed etiam et qui incurrit in eum esurientem, vel nudum, qui mori possit, nisi indumentum cibumque porrigendo D
subveniat, et idem homicida tenebitur.

11. Sextum : *Non mœchaberis,* id est, ne quisquam

4. Tertio præcepto legis. Omnia ex epist. Aug. citata ad Januar., cap. 41 et seq. GRIAL.

6. In sex dierum opere sex millium annorum operatio continetur. Quid de his verbis sentiremus, diximus ad c. vii Gen., adulterina plane esse, neque reperiri usque hujusmodi quidquam in Codice Olivensi, neque apud Aug., unde sunt reliqua. GRIAL.

9. Ex nonnullis Mss. colligitur jubentur... filii honorare, etc. AREV.

10. Albornoz. : *Non solum enim qui opere perpetrat, homicidium facit, sed etiam qui claudit viscera sua fratri suo, quem videt pati necessitatem quæ ducat ad mortem, et idem homicida tenetur.* Pro in eum esurientem alii habent in hominem esurientem. AREV.

CAP. XXIX. N. 1. Scripsit. Et hæc. Alii : Scribit ; quare in tabulis lapideis signat, Judæos dura cervice fuisse. Et hæc. AREV.

2. In hoc præcepto, usque ad sed cum illo, hæc tantum legebantur in Val. et Compl., quæ propterea recepimus, quia sunt Aug. verba, epist. 419, ad Januar., cap. 41. GRIAL.

Ibid. Codex Regiovat. 293, ad marginem, addit : Hoc præcepto prohibetur coli in significatione hominum Dei similitudo; non quia non habet imaginem Deus, sed quia nulla imago ejus coli debet, nisi illa quod hoc est quod ipse, nec ipsa pro illo sed cum illo. AREV.

3. Creatura enim, usque ad Dei tui, in solo Val., quæ sunt item Aug. verba. GRIAL.

præter matrimonii fœdus aliud feminis misceatur ad A hoc tabulæ carnales volunt, ut carnaliter sapiamus, sed quia in comparatione lapidis, qui sine sensu est, caro sentit, ideo per lapidis duritiam significatum est cor non intelligens, et per carnalem sensibilitatem significatum est cor intelligens.

12. Septimum : *Non furtum facies*, quod est vitium rapacitatis.

13. Octavum : *Non falsum testimonium dices*, quod est crimen mendacii et falsitatis.

14. Nonum : *Non concupisces uxorem proximi tui*. In hoc præcepto vetat intentionem adulterinæ cogitationis. Nam aliud est facere aliquid tale præter uxorem, aliud non appetere alienam uxorem. Ideo duo præcepta sunt, *Non mœchaberis*, et, *Non concupisces uxorem proximi tui*.

15. Decimum : *Non concupisces rem proximi tui*. In quo præcepto damnat ambitionem sæculi, et refrenat concupiscentiam rerum. Itaque horum primum prohibet superstitionem, secundum errorem, tertium interficit sæculi amorem, quartum impietatem, quintum crudelitatem, sextam allidit fornicationem, septimum rapacitatem, octavum perimit falsitatem, nonum adulterii cogitationem, decimum mundi cupiditatem.

16. Inter hæc igitur omnia decem præcepta solum ibi quod de Sabbato positum est figurate observandum præcipitur. Quam **382** figuram nos intelligendam, non etiam per otium corporale celebrandam, suscepimus. Reliqua tamen ibi præcepta proprie præcepta sunt, quæ sine ulla figurata significatione observantur. Nihil enim mystice significant, sed sic intelliguntur ut sonant. Et notandum quia sicut decem plagis pereuntur Ægyptii, sic decem præceptis conscribuntur tabulæ, quibus regantur populi Dei.

CAPUT XXX.

De duabus tabulis.

1. Cur autem in duabus tabulis scripta est lex, nisi aut propter duo Testamenta significanda, aut propter illa duo præcepta dilectionis Dei, et dilectionis proximi, in quibus tota lex pendet et prophætæ? Hæc enim in tabulis singulis explicata sunt. In una enim tria præcepta ad Dei pertinentia charitatem; in altera vero septem pertinentia ad proximi societatem.

CAPUT XXXI.

De lapideis tabulis.

1. Sed cur lapideæ eadem tabulæ fuerint, nisi ad significandum cor Judæorum lapideum? Per lapidis insensibilitatem demonstravit duram eorum mentis stoliditatem, de qua propheta dicit : *Auferam ab eis cor lapideum, et dabo eis cor carneum* (Ezech. xxxvi).

2. Unde Apostolus : *Non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus* (II Cor. iii). Neque enim

16. Inter hæc igitur omnia, usque ad ut sonant, tantum leguntur in Val. et Compl. Sunt tamen Aug. verba, e. 12, epist. 119, ad Januar. GRIAL.

Ibid. Mendum erat apud Grialium sol ibi quod. Pro inter hæc... ut sonant, Flor. 2, p. uerioribus verbis : *Ex his decem præceptis tria pertinent ad amplectendum Deum. Reliqua septem ad amorem fraternum, quibus humana societas non læditur. Post regantur populi Dei, Flor. 2 addit et demones occidantur.* AREV.

383 CAPUT XXXII.

De altari de terra.

1. Quod autem additur ibi a Domino : *Non facietis vobis deos argenteos et aureos, altare de terra facietis mihi*. Altare enim de terra Deo facere est incarnationem Mediatoris sperare; tunc quippe a Deo nostrum munus accipitur, quando in hoc altari nostra humilitas, id est, super dominicæ incarnationis fidem posuerit quidquid boni operatur; in altari ergo de terra oblationum inunus offerimus, si actus nostros dominicæ incarnationis fide solidamus.

CAPUT XXXIII.

De non sectis lapidibus faciendo.

1. Deinde adiecit : *Quod si altare lapideum feceris mihi, non ædificabis illud de sectis lapidibus : si enim levaveris super id cultrum, polluetur*. Secti lapides hi sunt qui unitatem scindunt, ac dividunt semetipsos a societate fraterna per odium, vel schismata; tales in corpore suo non recipit Christus, cujus corporis figuram altaris illius constructio obumbrabat.

2. Isti vero non secti lapides, ex quibus altare construi jubetur, hi sunt qui fidei morumque unitate solidantur, de quibus dicit Apostolus : *Vos estis lapides vivi, cœdificati in domus spirituales*. His non est injectum ferrum, quia incorrupti sunt, et jacula maligni ignita non receperunt; quique unum altare faciunt, quia unitatem fidei vel concordiam charitatis sequuntur.

384 CAPUT XXXIV.

De non ascendendo ad id per gradus.

1. *Non ascendes per gradus ad altare meum*, id est, non gradatim unum alio præferens, ad me pervenies, neque priorem, neque posteriorem tempore discernes, quia divisum et sequestratum unitatis Dominum propitium non habebis. Hoc enim Ariani faciunt, qui inseparabilem Patris, Filii, et Spiritus sancti substantiam dividunt. Jam deinde quamplura legis præcepta dantur, quibus omissis, quæ opportunitiora sunt dicenda sunt.

CAPUT XXXV.

De Hebræo sex annis serviente.

1. Præcipitur enim post hæc in lege ut Hebræus puef, si forte in servitute devenierit, sex annis serviât, septimo vero anno liber dimittatur. Quod si egressi a servitute noluerit propter uxorem et filios,

CAP. xxxii. N. 1. Quod autem additur, usque ad fide solidamus, Greg., in Moral., cap. 15. GRIAL.

CAP. xxxiii. In titulo intelligitur *De altari*, etc. Illos titulos non ab auctore, sed ab exscripturibus factos satis constat. AREV.

CAP. xxxiv. N. 1. In ms. Cod. Alb. est *ascendes*, ut in Vulgata, Exodi xx, 26, et in titulo hujus capituli indicatur *De non ascendendo*, quod propterea retinui, quamvis Grialius cum aliis exhibeat *accedes*. AREV.

perforabitur auricula ejus subula, et erit servus in A
 sæculum.

2. Hoc de præsentī non dicitur sæculo, sed de futuro, quia in sex ætatibus hujus sæculi servientes, in septimo die, id est, æterno Sabbato liberabimur, si tamen voluerimus esse liberi, dum adhuc in sæculo servimus peccato. Si autem noluerimus, perforabitur nobis auricula in testimonium inobedientiæ, et cum uxore et filiis nostris, quos prætulimus libertati, id est, cum carne et operibus ejus, jugiter peccati servi erimus in æternum.

385 CAPUT XXXVI.

De talione.

1. Illud vero quid significat, quod in hac lege oculum pro oculo dari jubetur? Oculus enim est quisque doctor, tanquam vitæ demonstrans iter. Idem autem si intentionem auditoris per aliquam perniciosam doctrinam conetur extinguere, si oculum lædat animæ, et intellectum ejus turbet, auferatur necesse est ab Ecclesiæ præsulatu, et intellectus ejus turbulentus ac ferox, qui scandalum fidei generat, projiciatur.

2. Sed etsi quis dentem læsit auditoris, per quem Scripturarum cihos comminabat, et dividens spiritualiter distinguebat, ut subtilem ex his ad interiora animæ transmitteret sensum; quisquis ergo hujusmodi evellens dentem conatur a corpore Christi præcidere, auferatur dens illi.

3. De talibus enim dicitur: *Dentes peccatorum contrivisti (Psalm. 111)*, siquidem et manus pro manu, et pes pro pede deponitur. Manus est actio operantis, pes est per quem inceditur ad bona opera vel mala. Præcidatur ergo ille qui scandalum facit, non solum in fide, sed etiam in actibus, qui per manum significantur, aut offendiculum præbet, quo pedes intelliguntur.

4. Recipiat etiam combustionem qui combussit, et gehennæ fraternam tradidit animam. Per quæ signacula ostenditur ut iste percussor, omnibus detruncatus membris, a corpore excidatur Ecclesiæ, ut cæteri videntes timorem habeant, et non faciant similiter.

CAPUT XXXVII.

De decimis et primitiis offerendis.

1. Inbetur quoque inter hæc Israeliticus populus D
 decimas frugum, cunctarumque primitias rerum offerre Domino. Spiritualiter 386 quippe primitiæ frugum, vel primegenitorum, principia bonorum operum ostendunt, vel ipsam bonam voluntatem, quæ prior est opere, quam Pelagiani sibi tribuendo offendunt. Deus autem, dum illa sibi a nobis jubet offerri, indicat ad ipsius gratiam pertinere.

2. In decimis porro Domino offerendis denarius numerus perfectionem significat, quia usque ad ipsum

CAP. XXXVI. N. 3. *Offendiculum præbet.* Ita Mss. et plerique fedit, et cohæret sensus. Mendum ergo est in Grialio præbent. AREV.

CAP. XXXVII. N. 3. *Verum, quod dixit,* usque ad mortem perpetua, Gregor., xxvii Moral., cap. 11. GRIAL. *Ibid.* Grialius, loco immunditias. AREV.

numerus crescit; ideoque sicut in primitiis principia voluntatum, ita in decimis consummationes nostrorum operum ad Deum referre præcipimur, a quo et boni operis initium et perfectionis percipimus effectum.

3. Verum quod dixit: *Primogenita asini mutabis ove*, per asinum quippe hoc loco immunditia, per ovem vero innocentia designatur. Asini ergo primogenita ove mutare est immundæ vitæ primordia ad innocentiam simplicitatem convertere, ut postquam omnia illa peccator egit, quæ ut immunda Dominus respuit, ea jam agendo proferat quæ Dei sacrificio ut munda imponat. Quod vero sequitur: *Si non redimes, occidetur*, quia nimirum mens immunda, et delictis obnoxia, si non fuerit in melius commutata, necabitur morte perpetua.

CAPUT XXXVIII.

De vitulo combusto igni.

1. Descendens itaque Moyses de monte cum tabulis, dum audisset populum, quod fuerat ad idola consecratus, indignos eos judicans accipere legem, projecit de manibus suis tabulas, quibus contractis, incendit vitulum quem plasmaverant.

2. Sed quid sibi velit iste vitulus quem fecerunt sibi filii Israel in solitudine? Vel quid significet quod Moyses ipsum vitulum igne combussit, minutatimque concidit, et in aquam aspergens potum populo dedit? Si enim tabulas, quas digito Dei, hoc est, operatione Spiritus sancti, scriptas acceperat, ideo fregit quia indignos eos quibus eas legeret judicavit; si denique ut ab eis 387 ille vitulus penitus aboleretur, incendit eum, et contrivit, et in aquam sparsit, atque submersit, ut quid et potum hunc populo dedit?

3. Quem non excitet factum hoc ad quærendam et intelligendam prophetica significationem? Occurrat ergo jam intentis mentibus quia diaboli corpus significabatur in vitulo, id est, homines in omnibus gentibus, quibus ad hæc sacrilegia caput, hoc est, auctor est diabolus.

4. Aureum præterea, quia videntur idololatriæ ritus velut a sapientibus instituti. De quibus dicit Apostolus: *Quoniam cognoscentes Deum, non sicut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt, sed evanescunt in cogitationibus suis, et obscuratum est insipiens cor eorum.*

5. *Dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt, et mutaverunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, et volucrum, et quadrupedum, et serpentum (Rom. 1, 21, 22).* Ex hac quasi sapientia iste vitulus aureus, qualia solebant Ægyptiorum etiam primates, et tanquam docti homines adorare signata.

6. Hoc ergo vitulo significatum est omne corpus, id est, omnis societas gentilium idololatriæ deditorum.

CAP. XXXVIII. N. 1. Fortasse præferendum quod est in Alborno: *Cum tabulis, cum audisset, populum ad idola conversum.* AREV.

4. In Vulgata: *Quia cum cognovissent Deum, non sicut Deum, etc.* AREV.

Hanc sacrilegam societatem Dominus Christus illo igne comburit, de quo in Evangelio ait : *Ignem veni mittere in terram* (Luc. xii), ut quoniam non est qui se abscondat a calore ejus, dum in eum credunt gentes, igne virtutis ejus diabolica eis forma solvatur.

7. Totum deinde corpus illud comminuitur, id est, ab illa malæ conspirationis conflatione discissum verbo veritatis humiliatur, et comminutum in aquam mittitur, ut eos Israelitæ, id est, Evangelii prædicatores ex baptismo in sua membra, id est, in dominicum corpus transferant : quorum uni Israelitarum, id est, Petro de ipsis gentibus dictum est sic : *Macta et manduca* (Act. x). Si *macta et manduca*, quare non etiam, *concide et bibe*? ita iste vitulus per ignem zeli, et aciem verbi, et aquam baptismi, ab eis potius quos absorbere conabatur absorptus est.

388 CAPUT XXXIX.

De interfectis tribus millibus.

1. Nunc autem quid etiam prophetiæ significationis habuerit requirendum est, quod ex eis multos, qui sibi, absente ipso, idolum fabricaverant, sine ulla cujusque necessitudinis distinctione jussit interirini. Facile est autem ut intelligatur hominum illorum interemptione significari vitiorum talium insecutionem, quilibet ad eandem idololatricam defluerunt; in talia quippe vitia sævire nos jubet Apostolus, cum dicit : *Mortificate membra vestra, quæ sunt super terram, fornicationem, immunditiam, luxuriam, concupiscentiam malam, et avaritiam, quæ est idolorum servitus* (Coloss. iii).

2. De porta vero usque ad portam ire est a vitio usque ad vitium, per quod ad mentem mors ingreditur, cum gladio increpationis discurrere. Sed ipse numerus trium millium interfectorum triplicem formam indicat peccatorum. Omne enim peccatum aut facto, aut verbo, aut cogitatione committitur.

CAPUT XL.

De confractione tabularum.

1. Ascendit itaque Moyses denuo in montem. Iterumque dat ei Deus legem in aliis tabulis ad instar priorum præcis. Sed quid significaverunt eadem tabulæ, quas primum a Domino Moyses accepit, et sine mora confregit?

2. Tabulæ illæ imaginem demonstrabant prisæ legis, non post longum intervallum pro populi peccato cessantis. Aliæ vero, ad instar priorum iteratim incisæ, Novi Testamenti habuere figuram. **389** Istæ non franguntur, ut ostenderentur Novi Testamenti eloquia permansura.

CAP. XXXIX. N. 1. *Nunc autem, usque ad idolorum servitus, ex xii contr. Faust., cap. 92. GRIAL.*

2. Nonnulli Editi, *numerus viginti trium millium. Atque ita etiam Grialius ediderat, sed correxit deinde numerus trium millium, quod rectum est. AREV.*

CAP. XL. N. 2. Alborn. Cod. exhibet *ostendatur, pro ostenderentur, et ex originali Isidori, hoc est, ex vetustiori Codice ostenderetur. AREV.*

CAP. XLII. N. 3. *Sola enim sibi integre nota est Trinitas, et humanitati susceptæ, quæ tertia est in Trinitate persona. Itoc est, non qua humanitas est, sed*

3. Unde et merito decem verbis legenda signantur, ut per eundem numerum figura crucis exprimeretur. Hujus enim formæ in decem X littera est. Nam recto uno apice a summo usque ad imum ducitur. Rursum alio non dispari per transversa brachiorum componitur. Unde et ipse ait : *Non veni legem solvere, sed implere* (Matth. v), utique per passionem crucis, cujus imago fuit in tabulis.

CAPUT XLI.

De quadraginta diebus quos jejunavit Moyses.

1. Quid autem sibi velit quod Moyses quadraginta diebus jejunaverit? Cujus actionis quædam figura est in hujus numeri consideratione; quadragenario enim numero et Moyses, et Elias, et ipse Dominus, jejunaverunt.

2. Præcipitur enim nobis ex lege et prophetis, et ex ipso Evangelio, quod testimonium habet a lege et prophetis (unde etiam in monte inter utramque personam medius Salvator effulsit), ut a mundi illecebris aviditatem nostram tanquam jejunio temperantiæ refrenemus, quandiu perfectio Decalogi legis per quatuor ejusdem mundi partes, id est, toto orbe prædicatur, ut decem quater ducta quadragenarium numerum signent.

CAPUT XLII.

Quod Dominus Deus dixit ad Moysen : Posteriora mea videbis.

1. Quod vero petivit Moyses ut claritatem Domini videret, dicens : *Si inveni gratiam apud te, ostende mihi te ipsum manifeste.* Accepit enim in præsentem congruum responsum quod faciem Domini videre non posset, quam nemo videret, et viveret.

2. Quid est ergo *Faciem meam videre non poteris*, nisi quia quamvis usque ad parilitatem angelicam humana etiam post resurrectionem natura proficiat, et ad contemplandum Deum indefessa **390** consurgat, videre tamen ejus essentiam plene non prævalet? quam nec ipsa perfectio angelica in toto vel integre attingit scire, secundum Apostolum, qui ait : *Pax Dei, quæ exsuperat omnem sensum* (Philipp. iv), ut subaudias et angelorum.

3. Sola enim sibi integre nota est Trinitas, et humanitati susceptæ, quæ tertia est in Trinitate persona. Jam deinde in sequentibus verbis Dei, futuri Christi Ecclesiæque mysterium figuratum est. **391** Gestavit quippe Moyses typum populi Judæorum in Christum postea credituri. Ideo illi dictum est : *Cum transiero, posteriora mea videbis.*

qua subsistit in una ex tribus personis. Sunt autem hæc (quantum conjicimus) Græci alicujus scriptoris verba. Nam repetuntur paululum immutata, utpote ex diversa interpretatione, lib. 1 Sententiarum, cap. 5; illic enim : *Sola* (inquit) *Trinitas sibi integre nota est, et humanitas a Christo suscepta, quæ tertia est in Trinitate persona.* Utrumque vero in idem recidit. Ob id namque Trinitas humanitati susceptæ integre nota est, quia humanitatis susceptæ nomine Verbum ipsum suscipiens simul intelligimus. Ac propterea humanitas a Christo suscepta ab alio integre nosci non

4. Quidam hunc sensum in Evangelio dicunt fuisse completum, cum ascendisset Dominus in montem, quando apparuit Moyses colloquens cum Jesu, et ideo ibi completam aiunt istam promissionem, quam accepit in monte Sina, cum dictum est : *Posteriora mea videbis*. Vidit ergo posteriora ejus, id est, vidit quæ in posterioribus et novissimis facta sunt.

5. Quod autem ait Dominus ad Moysen : *Est locus apud me, stabis super petram* ; et paulo post : *Tollam manum meam, et videbis posteriora mea* ; quia enim ex sola Ecclesia catholica Christus conspicitur, apud se esse locum Dominus perhibet de quo videatur. In petra Moyses ponitur, ut Dei speciem contempleretur : quia nisi quis fidei soliditatem tenuerit, divinam præsentiam non agnoscit. De qua soliditate Dominus : *Super hanc petram, inquit, ædificabo Ecclesiam meam* (Matth. xvi).

CAPUT XLIII.

De glorificatione Moysis.

1. Quod vero, descendente denuo Moysen cum tabulis, facies ejus glorificata videtur, sed tamen velamine tegitur, hoc significabat ut ostenderet eam legem mystico esse velamine coopertam, tectamque infidelibus et occultam. Sermo quippe legis habet scientiæ gloriam, sed secretam : habet et cornua duorum Testamentorum, 392 quibus contra dignata falsitatis incedit armata.

2. Cum enim Moyses legitur, velamen est positum super cor eorum. Et manifeste dum legis et prophe-

petest, quia homo ille Deus est. Valetque ad hoc communicatio (quam vocamus) idiomatum. Nani, ut ipse lib. 1 Sententiarum, cap. 6, ait : *Mediator Dei et hominum homo Christus Jesus, nequaquam alter in humanitate, alter in Deitate est, sed in utraque natura idem unus est*. Vox autem *tertia*, ordinem hoc loco non magis significat, quam cum binarium numerum senarii tertiam partem dicimus, aut cum doctus poeta in epithalamio cecinit :

Virginitas non tota tua est, ex parte parentum est ;
Tertia pars patri data, pars data tertia mari,
Tertia sola tua est : noli pugnare duobus.

Quin etiam Isidorus ipse alibi quoque eadem de Trinitate eodem modo loquitur. Nam lib. 1 advers. Judæos, cap. 4 : *Cujus Trinitatis (inquit) sacramentum et Aggæus propheta ita operuit ex persona Domini, dicens : Spiritus meus erit in medio vestri. Ecce Deus, qui loquitur, ecce Spiritus ejus. Post hæc de tertia persona, id est, de Filio ita subjecit : Quia ecce ego commovebo caelum et terram, et veniet desideratus eunetis gentibus*. Et paulo post : *Et nunc Dominus, qui misit me, et Spiritus ejus : ecce duæ personæ, Dominus et Spiritus ejus, qui mittunt, et tertia persona ejusdem Domini, qui mittitur*. Bis itaque Filium tertiam personam, hoc est, unam e tribus dixit. Quo sensu licuit dicere : *In Trinitate divina tertia persona Pater, tertia Filius, tertia Spiritus sanctus*. Sed, cum in hac Trinitate nihil prius sit, aut posterius, nostræ tamen aures, quasi ordinem in divinis ex processionibus requirentes, jam id relinunt ; itaque has dicendi formas non tam usurpamus quam sobrie interpretamur. Quod vero humanitatem personam quibusdam facere videtur, si non attendunt provocabulum *qui*, quæ, quod, cum inter diversi generis duæ nomina ponitur, non tantum præcedenti, sed sequenti etiam aptari solere, notissimo Sallustii exemplo : *Est locus in carcere, quod Tullianum appellatur*. Quomodo

atarum scripturam per nimiam stoliditatem cordis carnaliter accipiunt infideles, illis tota facies Moysi quodam velamine tegitur, ita ut non possint loquentis legis gloriam sustinere.

3. Sed si conversi fuerint ad Deum, auferetur velamen, occidens littera morietur, vivificans spiritus suscitabitur. Dominus enim spiritus est, et lex spiritalis est. Unde et David orabat in psalmo : *Revela oculos meos, et considerabo mirabilia de lege tua* (Psalm. cxviii).

CAPUT XLIV.

De ædificatione arcæ.

1. Jam nunc arcam Testamenti Domini inspiciamus, in qua erant repositæ tabulæ legis. Per hanc arcam, quam de lignis impubribilibus Moyses fabricavit, Ecclesia Christi significatur, ædificata ex omnibus sanctis, mente et corpore incorruptis, habentibus interius etiam duas tabulas Testamenti, id est, observantiam legis et Evangelii. Intus autem ac foris inauratur arcæ ; sic et Ecclesia, quasi aurum radiare debet, tam interius vitæ splendore quam exterius doctrinæ et sapientiæ claritate.

2. Corona autem aurea per circuitum et quatuor circuli aurei, 393 qui per quatuor angulos jubentur adungi, id significant, quia in eo quod in Ecclesia per quatuor mundi partes dilatata tenditur, præcibus quatuor sancti Evangelii libris accincta prædicatur : quæ tamen intra unius coronæ ambitum, id est, intra ejusdem fidei unitatem concluditur.

Isidorus quoque ipse loqui interdum gaudet, ut lib. 1 Sententiarum, cap. 15 : *Inimicos Dei persequuntur tenebræ, qui intelliguntur demones*. Ita est enim in omnibus Manuscriptis, mendose vero in Exequis : *quæ intelliguntur demones*. Quare lib. 1 Sentent., cum posset dicere : *Sola Trinitas sibi integre nota est, et humanitas a Christo suscepta, qui tertia est in Trinitate persona* (id enim volebat) noluit tamen ad præcedentem Christum provocabulum respicere, sed ad personam subsequenter. Quod fecit item hoc loco, cum tamen humanitatis susceptæ nomine Filium ipsum (ut diximus) suscipiente conceperit. Neque est quod de scripturæ veritate aut hic, aut lib. 1 Sentent. quisquam dubitet. Nam ut hic octo, ita illic sedecim manuscriptorum libri, tam Langobardicis quam nostris characteribus scripti, omnes omnino cum Editis consentiunt. GRIAL.

Ibid. Alborno : *Vobis, pro verbis* ; et mox : *Hujus enim forma in X est littera*. In nota Grialii erat *sed quia subsistit, verum sensus exigit sed qua subsistit*. D AREV.

4. *Posteriora mea videbis*. In Flor. 1, ad margin., eodem caractere est ascriptum : *Et posteriora videre est clarificatum Domini humanitatem contemplari*. AREV.

CAP. XLIV. N. 1. *Ecclesia Christi significatur, vel etiam mens nostra ex Origene ; ita enim ille, homil. 10 in Numeros : Et arcæ aurea, in qua sunt tabulæ Testamenti (ut opinor) non aliud quam mens nostra esse declaratur, in qua legem Dei debemus habere scriptam. Hæc autem mens aurea debet esse, hoc est, pura et pretiosa, in qua legem Dei descriptam semper habeamus, sicut Apostolus dicit, scriptam non atramento, sed spiritu Dei vivi, non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus*. Ambros. vero carnem Salvatoris esse voluit in c. ix Epist. ad Hebræos. Vid. not. cap. seq. GRIAL.

2. *Corona aurea per circuitum*. Nihil hic de corona aurea Gregorius, e quo sunt reliqua in Pastoralibus

5. Vectes quoque de lignis Sethim fiunt, qui eisdem ad portandum circulis inseruntur, quia fortes perseverantesque doctores, velut impotribilia ligna, quærendi sunt, qui, instructioni sacrorum voluminum semper inhaerentes, sanctæ Ecclesiæ unitatem devinciunt, et quasi intromissis circulis arcam portant. Qui autem quoque jubentur operiri, ut cum sermone aliis insonant, ipsi etiam vitæ splendore fulgescant.

CAPUT XLV.

De urna aurea, et tabulis, et virga.

1. In hac Testamenti arcæ fuit urna aurea, tabulae quoque, et virga Aaron. Hæc arcæ, ut prædictum est, Ecclesia est, habens duas tabulas lapideas, id est, duplicis Testamenti perpetuam firmitatem. Urnam quoque auream intelligimus carnem Christi puram atque sinceram, quæ reconditum in se manna perpetuæ divinitatis conservat, et angelicæ illius panis perennem celestemque gerit dulcedinem; necnon etiam virgam Aaron, id est, ejusdem summi verique pontificis nostri Jesu Christi salutare vexillum immortalis memoriæ semper viriditate frondens.

394 CAPUT XLVI.

De propitiatorio et cherubim.

1. Jam porro per propitiatorium super arcam Testamenti positum idem ipse Christus insinuat, qui inter Deum et hominem medius propitiator intervenit; de quo dicit Apostolus: *Quem proposuit Deus propitiationem per fidem in sanguine ipsius (Rom. iii, 25)*. Hoc propitiatorium arcæ superponitur, sicut et Christus caput est Ecclesiæ, cujus a dextris et a sinistris duo cherubim assistunt. Cherubim autem plenitudinis scientiæ interpretatur, plenitudo scientiæ est charitas, id est, dilectio Dei et proximi, qua Dominus ostenditur; nemo enim potest pervenire ad

part. ii. cap. 10. Et quidem eadem hæc multo aliter et Septuaginta, et eorum Latinus interpres reddere. Pro his enim apud August. in Quaestionibus in Exodum hæc verba leguntur: *Cymatia aurea tortilia in circuitu*. Sed in hoc opere e variis auctoribus contextu non allegari modo, sed sacre etiam Scripturæ translationes pertrahuntur, quamvis Gregorium hoc loco Vulgata Editione usum vel vectes soli satis indicent, pro quibus interpres ille gestatoria vel supportatoria reddidit. GRIAL.

3. *Devinciunt*, ex Bed. et Impress. *Denuntient*. Mss. a., et Greg., mendo-*se*, opinor. GRIAL.

Ibid. In Albornoziano quæque existit *denuntient*, quod mendosum Grialius existimat. AREV.

CAP. XLV. N. 1. *Urnæ quoque auream intelligimus carnem Christi, etc.* Hæc quidem ex Ambrosio sumpta videntur, nisi quod ille arcam, non ter vero urnam Salvatoris carnem esse voluit: ita enim Ambrosius, loco citato: *Arcam Testamenti. Hæc est caro Salvatoris, in qua erat urna aurea, habens manna divinitatis, et virga Aaron, quæ floruit in sacerdotio Christi, et tabulae duorum Testamentorum*. GRIAL.

CAP. XLVI. N. 1. *Idem ipse Christus insinuat*. Ita Gregorius, homil. 6 in Ezech. *Quid enim per propitiatorium, nisi Redemptor humani generis designatur?* Atque eodem modo Ambrosius: *Aptus enim propitiatorium super arcam positum esse dicitur, quia ipsi Media ori Dei et hominum a Deo Patre donatum est ut esset propitiatio pro peccatis nostris, etc.* Cur vero super arcam et tota omnino de re elegantissime Aug., quest. 105: *In arca ponit jussa sunt lex, et manna, et*

Deum, nisi per charitatem; plenitudo enim legis dilectio est.

2. Alii eadem duo cherubim duo intelligunt Testamenta, quæ multitudinis suæ scientiæ propitiatorium Dei, id est, Christi sacramenta obumbrant, testante propheta: *In medio duorum animalium cognosceris (Habacuc iii, 2)*. Illi versis vultibus se respiciunt, dum in spiritualem sensum vertuntur; tunc enim alterutrum sibi melius concordant, et in omnibus rectius consonant. Siquidem ex utroque latere oraculum, vel propitiatorium, tegunt, quia Vetus et Novum Testamentum tam Christi sacramenta quam Ecclesiæ mysteria sub ænigmatum figuris operiunt.

395 CAPUT XLVII.

De altari.

1. Altare autem illud corpus Christi significabat, sive omnes sanctos, in quibus ardet semper divinus ignis, et semper consumitur caro.

CAPUT XLVIII.

De mensa.

1. Posita vero mensa pacis et fidei Ecclesiæ gestabat typum, in qua pascimur alimentis Scripturarum. Ad ejus unitatem ex toto orbe vocibus apostolicis Dei populus congregatur, Salomone dicente: *Sapientia ædificavit sibi domum, paravit mensam suam, miscuit vinum in cratere (Proverb. ix, 1)*, et reliqua; dicens rursus: *Venite, edite de meis panibus*.

CAPUT XLIX.

De candelabro et oleo.

1. Candelabrum illud septem ramorum Spiritus sancti gestabat imaginem, qui septiformi gratia illustrat omnem Ecclesiam in unitate fidei 396 consistentem. Alii idem candelabrum Christum intelligunt, gestantem septem Ecclesias, in quibus septiformis Spiritus sancti splendor emicat. Huic candelabro fiunt emun-

virga Aaron, in lege præcepta sunt; virga potestatem significat, manna gratiam, quia nisi cum gratia non est potestas præcepta faciendi. Verumtamen quia lex a quovis proficiente non ex omni parte completur, propitiatorium est desuper; ad hoc enim opus est ut propitius sit Deus, et ideo desuper ponitur, quia super-exaltat misericordia judicium. GRIAL.

2. *Alii eadem duo cherubim*. Greg., homilia citata. GRIAL.

Ibid. Testante propheta: *In medio duorum animalium cognosceris*. Inseruit testimonium ex Habacuc Gregorii allegari. Citavitque illa (quod ei commo-dum fuit) non ex Vulgata, sed ex Septuaginta Editione. Pro his enim verbis Hieron. *In medio annorum notum facies vertit*. Non solum autem Hebræa diversis punctis notata utramque interpretationem recipiunt, sed Ecclesia utraque etiam in divinis officiis utitur. GRIAL.

CAP. XLVIII. N. 1. *Dicens rursus*. Ita Alhorn. Cod. Grialus eum alius omittit rursus. Verba Proverbiorum sunt: *Sapientia ædificavit sibi domum, excidit columnas septem, immolavit victimas suas, miscuit vinum, et proposuit mensam suam*. Et vers. 5: *Venite, comedite panem meum*. AREV.

CAP. XLIX. N. 1. *Spiritus sancti gestabat imaginem*. Ambr.: *Candelabra vero dona Spiritus sancti sunt, quæ in Ecclesiis lucent intelligentibus, per enim super quem requiescit spiritus sapientiæ et intellectus, spiritus consilii et fortitudinis, spiritus scientiæ et pietatis, et spiritus timoris Domini*. Hier., ad Zachar. iv: *Candelabrum (inquit) solidum aureum Hebræi, legem, id*

cloria, quæ in Isaia forcipes nuncupantur (*Isai. vi. 6*).

2. Et hæc quidam duo Testamenta interpretati sunt, quibus peccata purgantur, quæque inter se Spiritus sancti unione sociantur. Extra velum autem testimonii, quod oppansum est, candelabrum ardere præcipitur, quia sine ullo Veteris Testamenti velamine Spiritus sancti jam veritas fulget.

4. Clemm vero, quod de arboribus olivarum sumendum Dominus præcipit, eandem gratiam Spiritus sancti ostendit, habentem in se pacem et misericordiam per Salvatoris adventum; uode in cordibus nostris lumen veritatis accenditur.

CAPUT L.

De tabernaculo.

1. Sequitur nunc figura tabernaculi, quod, jubente Domino, Moy-es fabricare jubetur. Tabernaculum hoc per allegoriam Ecclesia est in hujus vitæ eremo constituta, de qua Psalmista ait: *Quoniam abscondit me in tabernaculo suo in die matorum (Psalm. xxvi. 5)*.

2. Variis itaque speciebus tabernaculum instruitur, partim pretiosis, partim vilioribus; per quod monstratur alios sanctos, alios peccatores esse in Ecclesia. Fideles autem omnes intra corpus Ecclesiæ constitutos, infideles vero extra sinum collocatos.

CAPUT LI.

De columnis et earum basibus.

1. Ipsum autem tabernaculum cum in typo Ecclesiæ fieret, columnas ei quatuor fundi argenteas Dominus jussit. Columnæ istæ quatuor Evangelistæ sancti sunt, fidei firmitate fundati. Argenteæ autem **397** C

dicuntur propter divini eloquii claritatem.

2. Harum columnarum bases prophetæ sunt, qui suo gestamine structuram portant Ecclesiæ; supra fundamentum enim prophetarum evangelistæ collocant Ecclesiam, eorumque auctoritate evangelicam fidem confirmant. Caput autem columnarum aureum ille est, de quo dicit Apostolus quia caput viri Christus.

CAPUT LII.

De tabulis deauratis.

1. Interim et tabulas deauratas erigi præcipit, et fundi earum bases argenteas jubet. Quid enim per tabulas, nisi doctores et apostoli, extensa in mundum prædicatione dilatati? Quid per bases argenteas, nisi, ut prædictum est, prophetæ signantur, qui superimpositas tabulas ipsi firmi ac faciles sustinent?

2. Quia apostolorum et doctorum vita, dum eorum

est, vovov interpretantur. Lampadem autem, id est, flammam in vertice candelabri luceum et atque fulgentem, Christum, qui caput legis sit, et omnem mundum illuminet. Septem lucernas super candelabrum, septem gratias Spiritus sancti. Hæc quidem de Hebræorum sensu se dicere prolitetur. Ipse vero de ecclesiasticorum virorum commentariis subdit: Candelabrum aureum de auro purissimo Ecclesiam intelligunt, que in Scripturis sanctis sensum ac mentem magis quam verba perquirat. GRIAL.

Ibid. Isaïas, loc. cit.: Et volavit ad me unus de seraphim, et in manu ejus calculus, quem forcipe tulerat de altari. AREV.

2. Grialius aliquando scribit *oboansum*, aliquando

A prædicatione instruitur, eorum auctoritate solidatur.

Unde conjunctæ bases binæ singulis tabulis supponuntur, quia dum prophetæ sancti in verbis suis de Mediatoris incarnatione concordant, subsequentes prædicatores Ecclesiæ indubitanter ædificant. Et cum in semetipsis non discrepant, illos in se robustius firmant.

3. Quod autem argenteas ait bases, et tabulas deauratas, ostendit præcepta apostolorum longe clariora esse quam prophetarum. Tentoria autem, quæ ansulis assuta, et circulis suspensa atque innexa funibus ad modum cortinarum viginti et octo in longum atque in latum quatuor cubitis distenduntur, reliqua credentium plebs intelligitur, quæ hæret et pendet in funibus fidei. Fimis autem triplex non rumpitur, quæ est Trinitatis fides, ex qua dependet et per quam sustinetur omnis Ecclesia.

4. Quod autem viginti et octo cubitorum in longum distenduntur, et in latum quatuor cortinæ unius mensuræ, inserta lex **398** Evangelio designatur. Septenarius namque numerus legem significare solet propter multa septenarii numeri sacramenta. Qui consociatus ad Evangelia quatuor, quater septem consequenter vigesimum octavum numerum faciunt.

CAPUT LIII.

De decem cortinis.

1. Decem autem cortinæ fiunt, ut integrum perfectionis numerum teneant, et legis decalogum significant; qui tamen quinquagenis aureis circulis sibi connectuntur, quia omnes fideles per donum Spiritus sancti fidei et charitatis vinculo sociantur. Quinquagenarius enim numerus ad Spiritum pertinet sanctum. Unde et quinquagesimo die post pascha descendit de cælo Spiritus sanctus.

CAPUT LIV.

De undecim velis cilicinis.

1. Quod vero undecim vela cilicina fieri præcipiuntur, in cilicio peccatum ostenditur, propter hædos ad lavam positos. Quoniam ergo superius in decem cortinis sanctos perfectionem legis tenentes ostenderat, profecto undenarius ciliciorum numerus, quoniam transgreditur denarium, transgressores legis, hoc est, peccatores in Ecclesia futuros significat. Sed tamen et ipsa saga cilicina quinquagenis ansulis copulantur propter penitentiam signum et spem remissionis peccatorum per indulgentiam.

oppansum, quod magis usitatum est. AREV.

CAP. LI. N. 2. *Unde conjunctæ bases binæ significant, ex Orig., hom. 9 in cap. xxviii. GRIAL.*

3. Alhorn: *Quod autem argenteas ait bases, sed tabulas deauratas. Quod elegantius videtur. AREV.*

Ibid. Alb.: Non facile rumpitur, et ex originali indicator derumpitur, pro quo alii Mss. dirumpitur. Verba Ecclesiastæ sunt: Funiculus triplex difficile rumpitur. Grialius, per quem sustinetur. AREV.

4. Alii, qui cum sociatur. Sed perique, qui consociatus, in sit nominativus pro ablativo absoluto. AREV.

CAP. LIV. N. 1. *Quod vero, usque ad remissionis est, verba Aug., xv de Civit., cap. 20. GRIAL.*

2. Unde et quinquagesimus psalmus veniæ et remissionis est. Possunt quidem et hæc tentoria cilicina (quibus tabernaculum tegitur, et pluvias, et ventos, et turbines tolerant) grossæ hominum mentes accipi, quæ aliquando in Ecclesia occulto Dei iudicio, quamvis duræ sint, præferuntur.

399 5. Unde et bene sequenter pelles arietum ibi subiecit, ut per arietes duces præpositosque Ecclesiarum ostenderet. Qui, quia deservire curis temporalibus non timent, oportet ut tentationum ventos et pluvias de huius mundi contrarietatibus portent, ut qui intra Ecclesiam spiritualiter, quasi byssus, et hyacinthus, et purpura fulgent, securi interius respiceant, dum præpositi et rectores eorum contra procellas et turbines sæculi foris laborant.

CAPUT LV.

De oppanso velo in medio tabernaculi.

1. Quod vero in medio tabernaculi velum extenditur, et exterior pars ab interiore separatur, illud significat, quod nunc populis Ecclesiæ, quæ promissa sunt, velut oppansa, quousque revelentur, videre non liceat. Sic enim et Apostolus ait: *Nunc videmus per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem* (1 Cor. xiii). Quandiu igitur in hoc mundo sumus, tanquam per speculum veritatem videmus, positi quasi in sancta, nondum pervenientes ad sancta sanctorum.

2. Sancta enim possunt esse ea quæ in præsentis sæculo habere sancta conversatio potest. Sancta vero sanctorum, in quæ semel tantummodo intratur, ad cælum est transitus, ubi est propitiatorium et cherubim, ubi et mundicordibus apparere poterit Deus. In qua tamen conversatione constituti non sine adiutorio Spiritus sancti consistimus. Habemus enim ex uno Spiritus sancti fonte septem lucernas, quæ illuminent populum Ecclesiæ, id est, septemplex Domini gratiam missam in universum orbem terrarum, quæ populos Ecclesiæ fulgore Spiritus sancti diversa charismatum claritate illustrat.

3. Potest quidem hoc oppansum velum, quod partem tabernaculi interioris occultabat, ne prospicerentur illuc reposita, tempus illud significare quod fuit sub lege. Quia ea quæ lex et prophetæ cecinerunt occulta erant, et interjecto velamine videri non poterant.

400 4. Sed posteaquam Christus adveniens tempore passionis velum illud a summo usque deorsum dirupit, omnia illa quæ antea erant occulta, per Domini passionem ad nostram fidem sunt revelata, dicente Apostolo: *Nobis autem revelavit Deus per Spiritum suum: quia Spiritus omnia scrutatur, et ea quæ sunt alta Dei* (1 Cor. ii, 10).

2. *Grossæ hominum mentes.* Ita Grialius cum aliis Editi. Sed fortasse melius est cum Alborn., *crassæ hominum mentes.* Pro *duræ sint* Grialius edidit *duræ sunt.* In Alb., *dura sunt.* Alii, *hominum mentes, quidam sint.* AREV.

CAP. LV. N. 2. Alii, *ubi et mundis corde.* Sed mundicordibus probum est ex dictis ad cap. 25, in Genesim, num. 40. AREV.

4. *Velgata: Spiritus enim omnia scrutatur, etiam*

CAPUT LVI.

De diversis donariis ad constructionem tabernaculi.

1. Offeruntur autem uno studio et tamen diversa donaria ad constructionem tabernaculi, juxta quod scriptum est: *Aurum, argentum, æs, lapides pretiosi.* Tum præterea byssum, coccum, hyacinthum, et purpuram, pelles arietum rubricatas, et pelles hyacinthinæ, sed et ligna imputribilia, pilos quoque caprarum ad constructionem tabernaculi.

2. Sed et quicquid in cultum et ad vestes sanctas necessarium erat viri cum mulieribus præbuerunt, armillas, et inanes, et annulos, et dextralia, omne vas aureum in donaria Domini separatim est. Si quis habuit hyacinthum, purpuram, coccum bis tinctum, byssum, et pilos caprarum.

B 5. Figura itaque prioris tabernaculi Ecclesiæ typus est. Per hæc itaque munera significantur meritum dona, quibus ornatur Ecclesia: fides ejus auro comparatur, sermo prædicationis argento. Quod vero quæ in ornamento, sive tabernaculo necessaria sunt, viri cum mulieribus præbent, hoc significat quia intra Ecclesiam virtutes fortium, quæ per viros exprimuntur, et exigua opera infirmorum, quæ per mulieres intimantur, omnia locum inveniunt, et ad usus sanctæ ædificationis accipiuntur.

4. Collatio vero ipsa non fit necessitate, sed sponte, quia fides spontanea est. Nam per armillas quæ lacertos astringunt, præpositorum valde laborantium opera demonstrantur. Per inanes subditorum obedientia exprimitur. Per annulos signaculorum secretorum ostenditur.

401 5. Unde et quædam minus intelligentibus occultantur, quasi sub signaculo recondunt doctores, ne indignis quibusque Dei sacramenta erodantur. Unde et justus lætatur, et dicit: *In corde me abscondi eloquia tua, ut non peccem tibi* (Psalm cxviii, 11). Porro per dextralia opera bona et dextra commemorantur.

6. Per vas aureum in donaria Domini separatim divinitatis intelligentia accipitur, quæ tanto ab inferiorum amore disjungitur quanto ad sola quæ æterna sunt amanda sublevarur. Porro per hyacinthum spes cælestium præmiorum ostenditur. Per purpuram eror ac tolerantia passionum amore perpetui exhibita declaratur. Per bis tinctum coccum charitas demonstratur, quæ pro perfectione sui bis tingitur, quia Dei et proximi dilectione decoratur.

7. Per byssum immaculata carnis incorruptio, et splendidissimus sanetimonie candor ostenditur. Byssus enim linum est candidum. Per pilos autem caprarum, ex quibus ciliciorum asperitas textitur *profunda Dei.* AREV.

CAP. LVI. N. 2. *Sed et quicquid in cultum, usque ad irrigatum.* Greg. sunt verba, xxx Moral., cap. C. Vid. etiam Orig., hom. 13 in c. xxv. GRIAL.

5. Cod. Alb.: *Porro per dextralia bonæ operationum ornamenta, sive opera bona.* AREV.

6. Grialius, *amando sublevarur*; et ita alii Editi. Sed genuinum videtur quod cum Ms. Alborn. tenet *amanda sublevarur.* AREV.

ura pœnitentiæ afflictio designatur. Dum igitur alii per armillas et annulos forte magisterium exercent, alii per inares et dextralia devotam audiendi obedientiam rectamque operationem exhibent; alii per as aureum præclaram subtilioremque Dei intelligentiam tenent; alii per hyacinthum, purpuram et œcum audita cœlestia sperare, credere, amare non esunt, etiam quæ adhuc subtiliori intellectu minime cognoscunt; alii per byssum incorruptionem arnis offerunt; alii per caprarum pilos deplorant spere quod libenter admiserunt.

8. Simul ex tanta diversitate operum unum concipitur tabernaculum: sicut ex diverso pulvere unus compingitur globus terræ, infusione Spiritus sancti regatus. Jam porro ligna Sethim imputribilia omnes sancti intelliguntur mente et corpore incorrupti, neque cum sæculo pereuntes, sed permanentes æterni. lapides quoque pretiosi, confessores, apostoli, sacerdotes, omnesque justii.

9. Quos etiam lapides vivos beatus Petrus apostolus dicit: *Ut sitis, inquit, lapides vivi, cœdificati in templo Dei (I Petr. II, 5)*. Hæc igitur 402 offeruntur omnia in tabernaculo Dei, ut nullus desperet salutem. Offert super hæc et alius aurum, id est, ensium, et alius argentum, id est, eloquium, alius oem æris. Sicque fiunt multa in tabernaculo, mentii scilicet, et candelabrum, altare, columnæ, bases, tabulæ, crateres, scyphi, thuribula, phialæ, mortariola, emunctoria, paxilli, tentoria, quibus diversitibus tota illa tabernaculi, id est, Ecclesiæ pulchritudo distinguitur.

10. Nam tabernaculum Ecclesia est, in qua est unitas, id est, unitas fidei, vel certe Scriptura sacra, qua universi fideles spirituali cibo pascuntur. Candelabrum quoque cum septem lucernis Christus est in septem Ecclesiis. Emunctoria quoque ejus, hoc est, geminum Testamentum. Et columnæ, doctores uncti, fidei firmitate solidati. Necnon et bases, id est, prophete suo fundamine structuram gestantes ecclesiæ.

11. Ibi etiam et tabulæ, apostoli prædicationis latitudine dilatati. Sive tentoria, præpositi, videlicet, et prædicatores, qui exterius laborant contra hujus sæculi turbines. Sunt ibi et crateres, id est, distributiones donorum. Sunt et paxilli, hoc est, principes Ecclesiæ, quibus pendent omnia genera populorum, quasi vasorum; scyphi quoque, doctrinæ loquia, sive sensus.

12. Necnon et thuribula, virtutes scilicet operum honorum, vel orationes sanctorum, quibus odor suavitatis ascendit ad Dominum. Phialæ quoque, postoli et doctores pleni vitalibus aquis. Ibi lilia, virginitatis candor, sive mortariola, laborum passio-

9. In Vulgata: *Et ipsi tanquam lapides vivi superdificamini, domus spiritualis.* AREV.

CAP. LVII. Num. 1. Vulg.: *Qui semper triumphat... dorem notitiæ suæ.* AREV.

CAP. LVIII. N. 1. Ostendi in Prudent., pag. 129, incensum vocem esse antiquissimam pro thure, aut isto quodam ex diversis odorum generibus. AREV.

A nunquam tolerantia, quibus mortificantur membra pœnitentium, et hæc quidem species dispensationesque donorum sunt divisæ per Spiritum sanctum fidelibus, ut in singulis distributionibus perfectum Christi tabernaculum construatur, in quibus habitat Deus in medio sanctorum.

CAPUT LVII.

De unguento quo perungitur tabernaculum:

1. Porro unguentum quo perungitur tabernaculum chrisma est, quo ungitur populus fidelis in Ecclesia, in quibus divinitas 403 tanquam in tabernaculo habitat. Potest quidem intelligi hoc unguentum etiam virtutes sanctorum, sive odor justitiæ longe lateque diffusus. De quo dicit Apostolus: *Deo autem gratias, qui triumphat nos in Christo Jesu, et odorem justitiæ suæ manifestat per nos in omni loco (II Cor. II, 14)*.

CAPUT LVIII.

De incenso composito.

1. Incensum autem, quod ex quatuor odoratissimis generibus in maximam subtilitatem comminutis, id est, stacte, onyche, galbano, et thure componitur (*Prud., p. 129*), hæc in forma orationum fidelium constituta esse, beati Joannis Apocalypsis ostendit. Et illi quidem viginti quatuor seniores procident ante Agnum, habentes singuli citharas, et phialas aureas plenas incenso, quæ sunt orationes sanctorum (*Apoc. v*).

2. Quanquam et speciem quatuor elementorum horum quatuor odorum naturæ significare videantur, C ut thus, quod perlucidum est, acri comparetur, stacte vero aquis, galbanus et onyx terræ atque igni, ut per hæc omnium quæ in cœlo, et infra cælum, et in terra, et in aquis sunt, placitum Deo incensum sit hic creaturæ laudis oratio.

3. Sanguis autem ille, quo Moyses populum aspergit ac purificat, et tabernaculum Testamenti, et omnia quæ in eo erant, dicens: *Sanguis hic, sanguis Testamenti, mirifice sanguinem Domini Jesu prædicare monstratur, quo omnium credentium corda purgantur, quo fides Ecclesiæ signatur, quo omnis populus Ecclesiæ, id est, corpus omne tabernaculi sanctificatur, dicente Domino discipulis: Hic est sanguis meus Novi Testamenti, qui pro multis effundetur (Matth. xxvi), ad implendum in veritate id quod per Moysen fuerat ostensum in imagine.*

404 CAPUT LIX.

De veste pontificis.

1. Jam nunc indumenta pontificis quæ sint, quæque potius significant, demonstrandum est. Sacerdos autem Aaron illum significat, ad quem dicitur: *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech (Psalm. cix, 4)*. Vestis ejusdem sacerdotis Ec-

Ibid. Pro hoc in loco positum est adverbium *hic*; sed alii legunt *hæc*. AREV.

2. Grialius, *stactes vero aquis.* AREV.

3. *Quo omnis populus, etc.* Alb., *quo omne corpus tabernaculi, id est, omnis populus Christi sanctificatur.* AREV.

clesia est, de qua dicit Apostolus : *Ut exhiberet sibi gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam aut rugam* (Ephes. v, 27).

2. Quatuor colores, ex quibus vestis ejus contextitur, meritorum est diversitas, quæ intra sanctam Ecclesiam in Christi corpore rutilat. Poderem autem illam, id est, sacerdotalem lineam, incarnationem Christi accipimus, quæ de terra est, et significatur in pedibus. Linum enim de terra exoritur. Cidarim super caput ejus, et auream laminam, splendorem divinitatis intelligimus, ut unus atque idem secundum hominem podere, secundum Deum cidari ornatus esse videatur.

3. Feminalia vero illa quibus induitur castitatem corporis Christi et integritatem ostendunt. Cingulum vero illud, quo sacerdotale pectus astringitur, chorus sanctorum vel concordia figuratur, qui in unitate fidei Christi amplectuntur. Tunica autem illa talaris, a capite usque ad plantas demissa, eadem est Ecclesia Christi, usque ad finem temporum permansura.

4. Hæc vestis fit tota hyacinthina. Hyacinthus enim aereo colore resplendet : scilicet ut omnis Ecclesia quæ sursum sunt sapiat, et tota ad amorem cælestium surgat. Mala autem Punica in inferioribus posita, ejusdem Ecclesiæ unitatem declarant. Nam sicut in malo Punico sub unico exteriori cortice multa interiori grana muniuntur, sic innumeros sanctæ Ecclesiæ populos unitas fidei contegit, quos intus diversitas meritorum tenet.

5. Tintinnabula autem inter mala granata consonantia intelliguntur **405** prophætæ, et doctores sancti, in medio Ecclesiæ collocati, quorum lingua, doctrinæ scientia resonans, tangit utrasque acies tintinnabuli, id est, partes legis et Evangelii. Hæc autem tintinnabula in extremo vestimento sunt posita, idcirco ut de fine mundi et de vita futura disputantes nunquam si'eant. Superhumerali autem pallium Salvatoris insinuat potestatem et regnum, sicut scriptum est : *Principatus ejus super humeros ejus* (Isai. ix, 6).

6. Duo quoque lapides smaragdini, in superhumerali ad dextram et lævam positi, duo sunt populi : gentilis dexter ; et Judæus, qui fuit aliquando dexter, sinister ; habentes in se sculpta nomina duodecim patriarcharum, id est, ad imitanda vitæ exempla sanctorum apostolorum.

7. Alii eosdem duos lapides duo Testamenta dixerunt, sive litteram et spiritum, in quibus tenentur legis universa mysteria : in dextra spiritus, in læva littera. Rationale vero pectori superpositum, quaternario lapidum distinctum ordine, sermonem figurat

CAP. LIX. N. 3. Cod. Florent. 4 : *Ecclesia Christi a principio mundi usque ad finem*, etc. AREV.

4. Mala autem Punica, usque ad meritorum tenet, Greg., Past. II p., c. 4, et i Registr., epist. 24. GRAL.

5. Hæc autem tintinnabula, usque ad nunquam si'eant, Origen., hom. 9 in c. xxviii. GRAL.

Ibid. Vulgata : *Et factus est principatus super humerum ejus*. Cod. Alb., potestas ; alii, imperium, pro

evangelicum, qui quadruplicato ordine veritatem fidei nobis et doctrinam Trinitatis exponit.

8. Cui convenit in gemmis apostolicus sermo, tam virtute quam numero. Hoc autem rationale duplex est, quia evangelicæ doctrinæ scientia aperta est et abscondita, simplex et mystica. Item idem sacerdos Christus non incongrue interpretatur in membris suis et maxime in pontifice, qui moratur in sanctis, et offert victimam pro populo carnem immaculati Agni sacro ore conficiens.

9. Primo enim quod in Aaron pectore rationale iudicii vitis ligantibus imprimitur, significat ut sacerdotale cor nequaquam cogitationes fluxæ possideant, sed ratio sola constringat. In quo etiam rationali duodecim lapides vigilantè adjunguntur ut duodecim patriarcharum nomina describantur. Ascriptos etenim sanctos patres semper in pectori ferre debet, quorum exempla imitari non cesserit.

10. Et quod in utroque humero sacerdos velaminum superhumerali astringitur, ut contra adversa a prospera virtutum semper **406** ornamento muniat. Et quod superhumerali ex auro, et hyacintho et purpura, et bis tincto cocco, et torta fieri byssus præcipitur, quanta sacerdos clarescere virtutum diversitate debeat demonstratur. In sacerdotis quippe habitu aurum fulget, dum intellectu sapientiæ emicat. Cui hyacinthus, quia aereo colore resplendet adjungitur, scilicet, ut omne quod tractat ad amorem cælestium surgat.

11. Huic admisceatur regalis purpura, ut suggestiones vitiorum, veluti ex potestate regia, comprimantur. Coccus quoque bis tinctus ipsi superhumerali adjungitur, ut ante interni iudicis oculos omnia virtutum bona ex charitate decorentur.

12. Quæ charitas, quia in dilectione Dei proximi pendet, quasi ex duplici tinctura refulget. Cui bis tincto cocco torta byssus adjungitur ; terra enim byssus rotenti specie oritur, per quæ candens nitor et munditia corporalis castitatis designatur. Quæ videlicet torta pulchritudini superhumerali iniecitur, quia tunc castimonia ad perfectam munditiæ candorem ducitur, cum per abstinentiæ caro affligitur.

13. Siquidem et balteum præcingitur, per quod innum incitativa et luxuriæ libidinum restringantur. Tabernaculum autem sacerdos ingrediens in tintinnabulis ambitur, ut videlicet voces prædicationis habeat, ne superni inspectoris iudicium silentio offendant. Mala quoque Punica tintinnabulis conjunguntur, ut per ejus doctrinam unitas fidei designetur.

14. Quod autem in primam partem tabernaculi principatus. AREV.

6. Alb. : *Id est, admirandum vitæ exemplum sanctorum apostolorum*. AREV.

9. Primo enim quod Aaron, usque ad unitas fidei designetur, ex Greg., lib. i Registr., epist. GRAL.

12. Cod. Flor. 4 : *Per quod candens decore munditiæ corporalis castitas designatur, Quæ videlicet,* AREV.

quotidie sacerdos ad immolandas hostias introibat, instantia nobis quotidiana præcipitur, ut ab hoc loco, ubi populus Dei cœlestibus vocibus eruditur, nunquam abscedamus, sed quotidie confessionis et audis spirituale sacrificium offeramus, id est, humilitatem animarum nostrarum, quæ sunt veræ hostiæ, sicut scriptum est : *Sacrificium Deo spiritus contri- ulatus (Psalm. l.)*.

15. Illud autem quod semel in anno pontifex, re- lecto populo, ingrediebatur in sancta sanctorum, ubi erat propitiatorium, significat Dominum nostrum Je-

sum pontificem, qui in carne positus, 407 per totum annum erat cum populo, annum videlicet illum, de quo dicit ipse : *Evangelizare pauperibus misit me, et vocare annum Domini acceptum, et diem propitia- tionis (Luc. iv)*.

16. Iste ergo semel in anno in die propitiationis intrat in sancta sanctorum, id est, completa dispen- satione, penetravit cœlos, intrans ad Patrem, ut cum propitium humano generi faciat, et exoret pro omnibus in se credentibus.

IN LEVITICUM.

408 CAPUT PRIMUM.

De figuris hostiarum.

1. Sequens Leviticus liber hostiarum diversitates exsequitur, quarum typus imaginem passionis Christi præferebat. Nam postquam ipse oblatus est, omnes illæ hostiæ ces-averunt, quæ in typo, vel um- bra ejusdem præcesserant, præfigurantes illud sa- crificium quod unus et verus sacerdos obtulit, me- diator Dei et hominum : cujus sacrificii promissivas figuras in victimis animalium celebrare aut oportebat propter emundationem futuram carnis et san- guinis; per quam unam victimam fieret remissio peccatorum, de carne et sanguine contractorum, quæ regnum Dei non possidebunt, quia eadem sub- stantia corporalis in cœlestem commutabitur quali- tatem.

2. Ipse enim in vitulo propter virtutem crucis of- ferebatur; ipse in agno propter innocentiam, in arietem propter principatum, in hircum propter similitudinem carnis peccati, ut de peccato damnaretur peccatum; idem in turture et columba propter Deum et hominem, quia mediator Dei et hominum in duarum sub- stantiarum conjunctione ostendebatur. Porro in simi aginis conspersione credentium per aquam bap- tismatis collectam Ecclesiam, quæ corpus est Christi, perspicue demonstrabat.

409 3. Nos autem moraliter munus Deo offerimus vitulum, cum carnis superbiam vincimus; agnum, cum irrationabiles motus et insipientes corri- gimus; hædum, dum lasciviam superamus; co- lumbam, dum simplicitatem mentis retinemus; tur- turem, dum carnis servamus castitatem; panes azy- mos, dum non in fermento malitiæ, sed in azymis sinceritatis et veritatis ambulamus (1 Cor. v).

CAP. I. N. 1. Alb. : *Cujus sacrificii promissi varias figuras. AREV.*

2. Alb. : *Collecta Ecclesia, que corpus est Christi, perspicue demonstrabat. AREV.*

3. Nos autem, usque ad ambulamus, verba sunt Orig., c. 4, hom. 2. GRIMAL.

CAP. II. N. 1. Totum caput ex xxii contr. Faust., cap. 17. GRIMAL.

Ibid. Sacrandos. Ita mss. o. Congregandos, Bed. et Impr. Consecrandos, August. GRIMAL.

B

CAPUT II.

De igne sacrificii.

1. Ignis autem in sacrificio figuraliter id significa- bat, velut absorbens mortem in victoria. In eo au- tem populo hæc rite celebrata sunt, cujus regnum et sacerdotium prophetia erat venturi regis et sacerdotis, ad regendos et sacrandos fideles in omnibus gentibus, et introducendos in regnum cœlorum et angelorum sacrarium ad vitam æternam.

2. Hujus itaque veri sacrificii sicut religiosa præ- dicamenta Hebræi celebraverunt, ita sacrilega imi- tamenta pagani, quia quæ immolant gentes, ut ait Apostolus, dæmonis immolant, et non Deo. Anti- qua enim res est prænuntiativa immolatio sanguinis, futuram passionem Mediatoris ab initio generis hu- mani testificans. Hanc enim primus Abel obtulisse in sacris litteris invenitur.

CAPUT III.

Quod mel in Dei sacrificio non offertur.

1. Quod autem mel in Dei sacrificio non offertur, indicat apud Deum nihil voluptuosum, nihil suave hujus mundi placere, nihilque, 410 quod non ha- beat mordacis aliquid veritatis. Unde et pascha cum amaritudinibus manducatur (Exod. xi).

CAPUT IV.

Quod sal in omnibus sacrificiis admiscetur.

1. E contrario admisceri in omnibus sacrificiis sal jubetur, scilicet, ut omnia quæ in Christi hono- rem offerimus, sal rationis ac discretionis semper accipiant.

CAPUT V.

Quod in sacrificio oleum offertur.

1. Quod vero in sacrificio oleum offerebatur, si- gnificat ut quicquid ad cultum Christi et devotio- nem sanctorum impendimus, totum hilariter facia-

Ibid. Sacrarium. Ex Aug. et Bed. Al., *sacrorum*, mendose. GRIMAL.

Ibid. In nota Grimalii erat *ad sacrarium*, mendose, ut puto; nam in textu recte est *sacrarium* sive *ad. AREV.*

2. Religiosa prædicamenta. Ex Aug. Al., *religiosa sacramenta. GRIMAL.*

Ibid. Sacrilegia imitamenta. Ex Aug. et Bed. Al. : *Imitati sunt pagani. GRIMAL.*

mus, nihil, ut ait Apostolus, ex tristitia, uel ex necessitate. Hilarem enim datorem diligit Deus (II Cor. ix). Oleum enim hilaritatem significat, sicut scriptum est: *Ut exhilaret faciem in oleo* (Psalm. ciii).

CAPUT VI.

De quatuor generibus principalium oblationum.

1. In exordio autem Levitici quatuor genera principalium oblationum describuntur, quæ in odorem suavitatis Domino offerri jubentur, id est, primum vitulus de armentis sine macula; secundum agnus de ovibus; tertium turtur et columba; quartum similago conspersa, azyma oleo uncta, clibano cocta. Reliqua autem sacrificia pro qualitatibus causarum in persona populi offerbantur.

2. Primum itaque sacrificium, id est, vitulus ex armentis, Christum demonstrat, ex patriarcharum progenie descendentem. Ille aratro crucis suæ terram carnis nostræ perdomuit, atque Spiritus sancti semine virtutum frugem ditavit. Iste vitulus sine macula est, quia sine peccato ad passionem ducitur. Offeritur autem non 411 in tabernaculo, sed ad ostium ejus, quia extra castra passus est Christus. Per filios autem Aaron sacerdotis offeritur sanguis ejus.

3. Quod de Anna et Caipha intelligitur, qui, consilium facientes, effuderunt sanguinem Christi. Secunda bestia, de ovibus agnus oblatas, idem Christus propter innocentiam figuratur. Ille est enim agnus qui apud Isaiam in sacrificium adducitur (Isai. liii), et a Joanne omnibus demonstratur, dicente: *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi* (Joan. i). Bene ergo in sacrificio agnus offeritur, ut innocentiae et passionis Christi figura demonstraretur. Bene et hædus, quia per ejus mortem auctor peccati diabolus agnoscitur jugulatus.

4. Tertium sacrificium dicitur turtur et columba. Turtorem carnem Christi esse manifestum est, Salomone dicente: *Speciosæ genæ tuæ, sicut turturis* (Cant. i). Columbam Spiritus sancti figuram habere declarat Joannes Baptista dicens: *Super quem videris Spiritum descendentem, sicut columbam, hic est Filius meus* (Joan. i, 52, 55). Ac per hoc turtorem et columbam, id est, carnem Christi Spiritui sancto sociatam per mysterium passionis sacrificium Deo in odorem suavitatis accipimus. Ista tria sacrificia offert homo, id est, Christus Jesus.

5. Quartum autem anima offert, id est, Ecclesia offert sacrificium de simila. Simila Ecclesiae catholice figuram prænantiat, quæ ex convenientibus membris, quasi simila, ex multis credentium gravis collecta est, et legis et Evangeliorum mo'a in littera et spiritu separata, per aquam baptismatis adunata, chrismatis oleo peruncta, sancti Spiritus igne soli-

A data, et per humilitatem spiritus Deo hostia placens effecta. Hæ sunt quatuor oblationes, quadriformem Christi et Ecclesiae habitum demonstrantes.

CAPUT VII.

De sacrificio ejus qui sacramentum protulit, et oblivione transcendit.

1. De eo autem qui juramentum protulit, ut vel male, vel bene 412 quid faceret, atque hoc ipsum oblivione transcendit, dicitur: *Offerat agnam de gregibus, sive capram, orabitque pro eo sacerdos et pro peccato ejus. Sin autem non poterit offerre pecus, offerat duos turtures, aut duos pullos columbarum: unum pro peccato, et alterum in holocaustum.* Juramentum utique proferre est voto nos divinæ servitutis alligare, et cum bona opera promittimus, bene nos facere spondemus.

2. Cum vero abstinentiam cruciatumque carnis nostræ vovemus, male ad præsens nos nobis facere juramus. Sed quia nullus in hac vita ita perfectus est, ut quamlibet Deo devotus sit, inter ipsa quantumcumque pia vota non peccet, pro peccato agna offerri de gregibus, sive capra præcipitur.

5. Quid enim per agnam, nisi activæ vitæ innocentia? quid per captam, quæ in summis extremisque sæpe pendens rupibus pascitur, nisi contemplativa vita significatur? Qui ergo se conspicit promissa hæc, et proposita non implisse, in sacrificium Dei se studiosius debet, vel innocentia boni operis, vel sublimi pastu contemplationis accingere.

4. Et bene agna de gregibus, capra vero offerri de gregibus non jubetur, quia activa vita multorum est, contemplativa paucorum. Et cum hæc agimus quæ multos agere et egisse conspicimus, quasi agnam de gregibus damus. Sed cum offerentis virtus ad agnam capramque non sufficit, in remedio poenitentis adjungitur, ut duo columbarum pulli, vel duo turtures offerantur.

5. Scimus quia columbarum pulli, vel turtures pro cantu gemitus habent. Quid ergo per duos columbarum pullos, vel duos turtures, nisi duplex poenitentiae nostræ gemitus designatur? ut cum ad offerenda bona opera non assurgimus, nosmetipsos dupliciter defleamus, quia et recta non fecimus, et prava operati sumus.

D 6. Unde et unus turtur pro peccato, alter vero offerri in holocaustum jubetur. Holocaustum namque totum incensum dicitur. Unum ergo turtorem pro peccato offerimus, cum pro culpa gemitum 413 damus. De altero vero holocaustum facimus, cum pro eo quod bona negleximus, nosmetipsos funditus succedentes igne doloris ardemus.

CAP. VI. N. 4. Flor. ms. 1: *Tertium ex persona Patris sacrificium.* Et paulo post: *Spiritu sancto sociatam ex persona Patris per mysterium,* etc. AREV.

CAP. VII. N. 1. Totum caput e Greg., xxxii Moral., c. 4. GRIAL.

3. *Nisi activæ vitæ innocentia.* Ita Cod. Alb., et ita

exigit sensus. Mendosum quippe videtur apud Grialium, et alios impressos eo antiquiores, *nisi activæ vitæ innocentiam.* AREV.

4. Alb.: *Duo columbarum pulli, aut duo turturis.* AREV.

CAPUT VIII.

De filiis Aaron extinctis.

1. Filii autem Aaron, qui, imponentes altari ignem alienum, igne divino exusti sunt, illos significaverunt qui, Dei traditione contempta, alienas doctrinas appetunt, et magisteria humanæ institutionis inducunt. Quos increpat Dominus et objurgat in Evangelio, dicens : *Rejecistis mandatum Dei, ut traditionem vestram statuatis.*

2. Videtur et ignem alienum incendere, quisquis, corporeæ vel sæcularis alicujus cupiditatis ignem in sacrario sui cordis accendens, audet altaribus Domini appropinquare. Quæ non recipiunt, nisi illius ignis accensionem de quo ait Dominus : *Ignem veni mittere in terram.* Hoc igne nos Dominus Jesus semper incendat, ut illuminemur in sensibus, ne flagremus in vitiiis.

CAPUT IX.

De discretionem ciborum.

1. Nunc autem de discretionem ciborum subjiciendum est, ubi lex de mundis et immundis loquens, quædam animalia ad esum, quasi munda, concessit; quædam vero interdixit, quasi non munda. Primum enim sciendum est, quidquid a Deo creatum est, mundum esse, in ipsa institutionis auctoritate purgatum, et non esse culpandum, ne in Creatorem culpa revocetur.

2. Deinde ad hoc filiis Israel legem datam, ut per illam proficerent, et redirent ad mores quos, cum ante a patribus accepissent, in Ægypto propter consuetudinem barbaræ gentis perreperant. Ergo, ut homines emendarentur, pecora culpata sunt, **414** scilicet, ut homines qui eadem vitia habebant æquales pecoribus existimerentur.

3. Nam in animalibus mores pinguntur humani, et actus, et voluntates, ex quibus ipsi fiunt mundi vel immundi. Hæc itaque munda esse dicit. *Omne, inquit, quod habet divisam ungulam, et ruminat, in pecoribus comedetis.* Quod cum diceret, non pecora, sed mores hominum discernerebat. Denique hi homines mundi sunt qui ruminant, qui in ore semper portant, quasi cibum, divina præcepta.

4. Hi et ungulam findunt, quia duo Testamenta legis et Evangeliorum credentes, firmo gressu innocentiae justitiæque incedunt. Item Judæi ruminant quidem verba legis, sed ungulam non findunt : hoc est, quod nec duo Testamenta recipiunt, nec in Patrem Filiumque fidei suæ gressus statuunt. Propterea immundi habentur,

5. Hæretici quoque licet ungulam findant, in

CAP. IX. N. 1. De ciborum discretionem confer Patres apostolicos, Editionis Cotelerii tom. I, pag. 55, ac passim theologos. AREV.

6. Nam qui in piscibus, etc. Alb. : *Namque in piscibus squamis aspersa pro mundis habentur, hispidi, et hirsuti, et rigidi, et graviore mores hominum approbantur.* In infimo ejusdem Codicis Alb. hæc reperitur : *Isidorus in originali dicit sic : Namque in piscibus squamosis et compennatis, qui pro mundis habentur, hispidi, et hirci, et firmi in fide, ac graves mores hominum approbantur.* Existimo igitur, originale Isidori, quocum Codex Albornozius collatus

A Patrem, et Filium credentes, et duo Testamenta recipientes, sed quia doctrinam veritatis in ore non ruminant, nihilominus et ipsi immundi sunt. Nam quod adjecit Scriptura dicens : *Ex omnibus quæ gignuntur in aquis, et habent pinnulas et squamas, hæc comedetis; quidquid autem pinnulas et squamas non habet, abominabile erit vobis.*

6. Nam qui in piscibus squamosi et cum pinnulis, pro mundis habentur, hispidi, et hirci, et fortes in fide, ac graves mores designantur hominum habentem pinnas contemplationis. Quæ autem sine his sunt, dicuntur immunda, in quibus leves, et lubrici, et infidi, et effeminati mores improbantur.

7. Quid autem sibi vult quod lex dicit : *Camelum non manducabis,* nisi quod de exemplo animalis vitam damnat informem, et criminibus tortuosam? Cum autem in cibum suum prohibet, **415** reprehendit cænosam utique, et luteam, ac gaudentem vitiorum sordibus vitam. Et cum leporem accusat, deformatos utique in feminas viros damnat.

8. Quis autem corpus mustelæ cibum faciat? Sed furtum reprehendit. Quis lacertam? Sed odit vitæ incertam varietatem. Quis postremo stellione vesci possit, ut hoc lex magnopere prohiberet? Sed maculas mentium exsecratur. Quis accipitrem, aut milvum, aut aquilam? Sed odit raptore violento scelere viventes.

9. Quis vulturem? Sed exsecratur prædam de aliena morte quærentes. Sic et cum corvum prohibet, voluptates vel magnitudinem vitiorum vetat. Passerem quoque dum interdicit, intemperantiam coarguit. Quando noctuam, odit lucifugas vanitates. Quando charadriam et gersulam, nimis linguæ intemperantiam. Quando cygnum prohibet, cervicis altæ superbiam denotat. Quando vespertilionem, quærentes tenebris noctis similes errores.

10. Hæc ergo et his paria lex in animalibus exsecratur, quæ in illis non sunt criminosa, quia in hoc nata; sed in homine culpantur, quia contra naturam non ex institutione, sed ex errore quæsitæ sunt. Sed fuit tempus aliquando antiquum quo istæ umbræ vel figuræ exercendæ erant a populo, vel gerendæ, ut abstinendum esset a cibis quos institutio quidem commendaverat, sed lex interdixerat.

11. Verum jam finis legis Christus advenit, aperiens clausa legis, et obscura reserans, atque omnia sacramenta, quæ nobis texerat antiquitas figuris, magister insignis, et doctor cælestis et institutor, reserata veritate patefecit. Sub quo dicitur : *Jam omnia munda mundis, inquinatis autem et infidelibus,* fuit ab ipsomet, ut videtur, cardinali Albornozio, nihil aliud fuisse quam Codicem miræ vetustatis, qui fortasse a nonnullis credebatur originale sancti Isidori. AREV.

7. Cur prohibuerit Deus Judæis quædam animalia manducare, et quænam inde allegoriæ expronantur, vide Patres apostolicos cum notis Cotelerii, tom. I, pag. 50. AREV.

9. Alb. *Cum corvum prohibet, nigras vel impuras respuit voluntates, vel, etc.* Et mox, *lucifugas veritates, pro lucifugas vanitates.* AREV.

nihil mundum, sed pollutæ sunt eorum et mens, et A cum rubore, quintam ulceris et cicatricis, sextam ustionis.

12. Et alio loco : *Quidquid vobis appositum fuerit, manducate*; ex quibus constat, omnia ista jam suis benedictionibus reddita, quæ carnali populo fuerant pro moribus interdicta. Cavendum est autem ne quis licentiam istam putet in tantum esse permissam, **416** ut et immolata simulacris possit manducare; quantum enim ad creaturam Dei pertinet, omnia munda sunt; sed cum dæmonibus immolata fuerint, inquinata fiunt, unde et Apostolus ait : *Si quis autem vobis dixerit : Hoc immolatum est idolis, nolite manducare* (1 Cor. viii).

CAPUT X.

De immunditia partuum.

1. Sequitur quæstio de immunditia partus et contagione lepræ. Ait enim : *Mulierem quæ concepit semen, et peperit masculum, septem diebus esse immundam, octava purificari.*

2. Quæ autem feminam peperit, his septem diebus in immunditia scribitur permanere. In talibus ergo quedam mysteria latentis arcani non est dubium contineri. Septimana enim hujus præsentis vitæ tempus videri potest, quia in septimana dierum consummatus est mundus. In quæ donec sumus in carne positi, ad liquidum puri esse non possumus, nisi octava venerit dies, quod est futuri sæculi tempus.

3. In quo tamen purgandus est ille qui viriliter egit. Statim enim munda efficitur mater ejus, quæ genuit eum. Purgatam namque vitis carnem ex resurrectione suscipiet. Qui nihil vero in se habuit virile adversus peccatum, sed remissus, et effeminatus permanserit in actibus suis, iste nec in præsentis sæculi hebdomada, nec in futura purgabitur ab immunditia sua.

CAPUT XI.

De lepris.

1. Loentus est Dominus ad Moysen et Aaron, dicens : *Homo in cujus carne et cute ortus fuerit diversus color, sive pustula, aut quasi lucens quidpiam, id est, plaga lepræ, adducetur ad Aaram sacerdotem, vel ad unumquemlibet filiorum ejus. Qui cum viderit* **417** *lepram in cute, et pilos in album mutatos colorem, plaga lepræ est, et ad arbitrium ejus separabitur.* Lepra doctrina est falsa.

2. Proinde leprosi non absurde intelliguntur hæretici, qui, unitatem veræ fidei non habentes, varias doctrinas profitentur erroris, veraque falsis admittunt, sicut et lepra veris falsisque locis humana corpora variando commaculat.

3. Hujus scilicet lepræ invenimus legislatorem sex species in homine possuisse : primam capitis et barbæ, secundam calvitii et recalcationis, tertiam carnis et cutis, quartam cutis et corporis, et cicatricis albæ

12. Et alio loco, et cætera, usque ad finem capituli absunt a Beda, et Palentino, et plerisque aliis. GUAL.

CAP. X. N. 3. *Purgatam namque, etc.* Ms. Alborn. : Purgationem namque a vitis caro ex resurrectione

4. In capite lepram portat, qui in divinitatem Patris, vel in ipso capite, quod Christus est, peccat. Caput enim viri Christus est (1 Cor. xi). Hanc lepram habent Judæi, Valentiniani, Marcionistæ, Photiniani, Manichæi, Ariani, Sabelliani, Macedoniani, Anthropomorphytæ, Priscillianistæ, Donatistæ, Nestoriani, Eutychiani, qui omnes in calvaria lepram gerunt, quia erroris sui perfidiam aperta pravitate defendunt.

5. In barba lepram gerunt, qui de apostolis et sanctis Christi perverse aliquid sentiunt, atque eos falsum quidlibet prædicasse confingunt. Sicut enim barba ornamentum est viri, ita sancti apostoli et doctores ornamentum præstant corpori Christi.

6. In calvitio lepram habent, qui Ecclesiæ detrachunt, sicut Carpocratiani, qui negant carnis resurrectionem, sicut Novatiani, qui nuptias damnant, et peccantibus poenitentiam negant; sicut Hierachitæ, qui inter alios errores regnum cælorum parvulos habere non credunt; sicut Aeriani, qui vetant pro defunctis offerri sacrificium.

7. In carne et cute gerunt lepram, qui carnalia vel exteriora suadere conantur, ut Cerinthiani, qui resurrectionem futuram in carnis voluptate existimant; sic Actiani, qui dicunt in fide manentibus, quamvis carnaliter vivant, non posse computari peccata.

8. In cicatrice sanati ulceris lepram portat, qui post cognitionem Dei, et medicinam, et manifestationem fidei, quam a Christo **418** suscepit, rursus in ipsa cicatrice ascendit aliquod indicium erroris prioris, aut perfidia veteris dogmatis.

9. In carne viva lepram gestat, qui de anima, quæ vita est carnis, aliquod falsum existimat, sicut Luciferiani, qui dicunt animam de carnis substantia propagatam; sicut Arabici, qui animam simul cum corpore mori putant.

10. In cicatrice ustionis lepram habent Manichæi, qui inani abstinentie cruciatu corpora sua exurnat, et per infidelitatem non munditiam inde, sed lepram gignunt. De talibus prædicabat Apostolus : *Discedent, inquit, quidam a fide, attendentes spiribus erroris, et doctrinis dæmaniorum, in hypocrisi loquentium mendacium, et cauteriatam habentium suam conscientiam, prohibentium nubere, et abstinere a cibis, quos Deus creavit ad percipiendum* (1 Tim. iv, 1 seqq.).

11. Sed adhuc adjecit colores leprarum, id est, pallidam, rubentem, albam, lividam, nigram, florescentem. Itaque dum pallidam lepram dicit, imbecilem et fragilem fidem animæ denotat, quæ, perditio colore integræ sanitatis, erroris infirmitate languescit. Cum autem rubicundam lepram ostendit,

suscipiet. AREV.

4. Alb. : *Qui in divinitate, vel in ipso capite.* AREV.

8. Sanati. Alb., ex Originali Isidori, sana. Pro ascendit... perfidia, Alb., abscondit... perfidiam. AREV.

homicidii cruore mentem infectam denotat, et in-
nuit.

12. Cum vero albam, illos hæreticos qui se mun-
dos appellant, sive reliquos, qui de falso merito
gloriantur, sicut Pelagius et Novatus. Cum autem
macram vel lividam lepram commemorat, invidiæ
et livoris notas exsecratur. Cum vero nigram insi-
nuat; sacrificiorum fumo et busto idololatriæ denigra-
tam conscientiam detestatur. Cum autem florescentem
toto corpore, et cooperientem omnem pelliculam
corporis a capite usque ad pedes dicit, avaritiæ
crimen ostendit, quia nunc floridum et jucundum
putatur hominem felicem ecce in hoc mundo et di-
vitem videri in sæculo.

13. Hæc enim pestis avaritiæ omne hominum
genus, quasi totum corpus, crebro erroris contagio
commaculat. Cum autem lepram quæ habet ruborem
cum pallore permistum, eum hominem denotat qui,
cum sit imbecillis animo, et mendax, facile in furo-
rem prorumpit, et levitate morum cito perjurat;
pallor enim incontinentem linguam significat. Rubor
autem iracundiam manifestat.

14. Est itaque lepra peccati, quæ sacrificiorum
oblationibus emundatur, id est, contrito corde et
humiliato: *Sacrificium enim 419 Deo spiritus contri-
bulatus (Psal. l).* Est et idololatriæ, quæ aqua dilui-
tur baptismi. Est et hæreticorum, quæ septem dierum
purgatione extra castra habeatur, id est, per septi-
formis Spiritus agnitionem purificetur.

15. Est quæ visu sacerdotis aufertur per doctri-
nam. Genus autem lepræ, quod mundari omnino
non potest, eorum est qui in Spiritum sanctum pec-
cant, nec dicunt poenitentes posse consequi veniam.
De his ait Veritas: *Qui peccaverit in Spiritum sanctum,
non remittetur ei, nec in hoc sæculo, nec in
futuro (Matth. xii).*

16. Quod vero jubetur leprosis ut exeant de castris,
et sedeant foris, donec mundetur lepra eorum, intel-
ligitur hæreticos projici debere ab Ecclesia, donec a
proprio errore purgentur, et sic revertantur ad Do-
minum. Ejusmodi vero dissutis tunicis, capite de-
operto, et ore obvoluto, sedere jubentur, lepræ
mundationem expectantes; dissutis tunicis, id est,
omnibus secretis manifestatis. Capite deoperto, ut a
cunctis ejus denudatio videatur. Ore clauso, ne
ulterius impia doceat, vel loquatur. Sed adhuc adjecit
Scriptura lepram esse in vasis, in parietibus domus,
in vestimento, in trama, in stamine.

17. Lepra in parietibus domus hæreticorum con-
gregatio denotatur, quæ per sacerdotem purgari
jubetur. Lepra in vasculis, unicuique homini proprii
corporis delicta. Lepra in stamine, vel in vestimento,
peccata quæ extra corpus committuntur, vel quæ in
ipso corpore perpetrantur.

16. Alb.: *Colligitur hæreticos prohiberi ab Eccle-
sia... et sic convertantur.* Grialius edidit adjecit
Scripturæ lepram. Reposui Scriptura ex aliis exem-
plaribus impressis, et mss. *Pro doceat, vel loquatur,
fortasse legendum doceant, vel loquantur.* AREV.

18. Stamen enim anima hominis intelligitur, et
trama mollissimi corporis sensus. Quod vero leprosi
in lege ad sacerdotem mittuntur, indicat pro emun-
datione hæreticorum ante sacrificium Ecclesiam
Domino offerre debere, et sic reconciliari unitati
Ecclesiae.

CAPUT XII.

De sacerdote magno, et cultu ejus.

1. Dixit Dominus ad Moysen: *Pontifex, id est,
sacerdos maximus 420 inter fratres suos, super cujus
caput fustum est oleum unctionis, et cujus manus in sa-
cerdotio consecratae sunt, vestitusque est sanctis vestibus,
caput suum non discooperiet, vestimenta non scindet,
et ad omnem mortuum omnino non ingreditur.*

2. *Super patre suo quoque et matre non contami-
nabitur, nec egredietur de sanctis, ne polluat sanctua-
rium Dei, quia oleum sanctæ unctionis Dei sui fustum
est super eum. Ego Dominus: virginem ducat uxorem.
Viduam, et repudiatam, et sordidam, atque meretricem
non accipiet, sed puellam de populo suo, ne contamine-
t semen suum.*

3. Sacerdos maximus inter fratres suos hic est,
de quo scribitur, cum resurrexisset a mortuis: *Vade
ad fratres meos, et dic eis: Ascendo ad Patrem meum
et ad Patrem vestrum, Deum meum et Deum vestrum
(Joan. xx, 17).* Super cujus caput fustum est unctionis
oleum, juxta quod propheta David ait: *Dilexisti justi-
tiam, et odisti iniquitatem; propterea unxit te Deus,
Deus tuus, oleo lætitiæ præ participibus tuis (Psal-
m. xliiv).*

4. *Cujus consecratae sunt manus.* Iste consecratus
habet manus, dum eas in passione extendit pro
expiatione totius sæculi. *Vestimentum autem ejus non
scinditur, id est, non patitur dividi in hæreses et
schismata Ecclesiam suam, quæ illi inhærendo vestis
est propria, cujus indumenti figura fuit tunica illa
Jesu inconsutilis, sed per totum textilis, quæ in
passione non scinditur, sed a possidente individua
servatur.*

5. *Ad mortuum non accedat;* quia peccatum non
fecit, per peccatum enim mors intelligitur, sicut
scriptum est: *Anima quæ peccavit, ipsa morietur. In
patre et matre non contaminabitur.* In matre Christus
non est pollutus, cum ante sæcula nasceretur de patre.

6. Similiter in patre non est commaculatus, cum
in sæculum nasceretur ex matre. Solus enim in
sæculo inmundus ingressus est, procedens ex utero
virginali sine contagione virili. Nam nos omnes, dum
peccamus, contaminamur in patre de quo creati su-
mus, si in hæresim devolvamur. Item in matre con-
taminamur, si credentes Deo in aliquo Ecclesiam
lædi sinimus, vel libertatem matris cœlestis indigna
peccati servitute fœdamus.

CAP. XII. N. 1. Alb.: *Et ad hominem mortuum om-
nia, etc.* AREV.

4. Alb.: *Non scinditur, sed individua possidenda
servatur.* AREV.

421 7. *De sanctis non discedat, quia per susceptionem carnis Christus sic descendit in mundum, ut nunquam desereret cœlum. Viduam repudiatam, aut meretricem non ducat uxorem, sed virginem.* Vidua et repudiata est Synagoga; de qua loquitur Dominus per Isaiam dicens: *Quis est hic liber repudii matris vestræ, quæ dimisi eam (Isai. L.)?* Meretrix autem hæresis est, quæ multorum errori vel libidini patet; tales non copulantur Christo, nisi sola Ecclesia virgo, quæ non habet maculam, aut rugam; de qua Apostolus ait: *Despondi enim vos uni viro virginem castam exhibere Christo (II Cor. XI).*

8. Dicitur quidem et anima sponsa esse, sed illa quæ fidei simplicitate et actuum puritate incorrupta probatur et virgo. Est et vidua anima quæ, discedens a iugo legis, Evangelii præcepta non servat. **B** Est etiam repudiata quæ peccando a Christi corpore separatur, etiam si non projiciatur ab Ecclesia. Est et meretrix quæ ad se recipit amatores, id est, contrarias potestates, et dæmones, qui desiderium capiunt pulchritudinis ejus.

9. Pulchra namque a Deo creata est anima, et satis decora, quæ imaginem habet, et similitudinem Dei. Dehinc sequitur: *De genere suo ducat uxorem, animam scilicet, quæ ei fide conjungitur. Nec contaminabit semen suum, id est, verbum Dei, quod in Ecclesia prædicatur, sicut in Evangelio scriptum est: Ne dederitis sanctum canibus, neque mittatis margaritas ante porcos, ne conculcent eas pedibus suis (Matth. VI).*

10. Haesque quæ de summo sacerdote prædicta **C** sunt mystice ad Christum pertinuerunt. De hinc ea ipsa sic interpretantur in membris suis, et maxime in sacerdotibus, ad quos pertinent spiritualia sacramenta. Qui etiam quantis polleant privilegiis breviter percurrendum est.

11. Dicit enim de eo: *Caput suum non discooperiet, id est, ut sacramenta Christi, qui caput ejus est, velamento mysteriarum honoret. Vestimenta sua non scindet, ne in hæresim vel schismata transseat. Super omnem animam quæ mortua est non ingrediatur, ad omne peccatum quod ad mortem pertinet non accedat. Super patre suo et matre non inquinabitur, scilicet, ne tanta indulgeat pietate parentibus, ut Dominum suum offendant et creatorem, **D** **422** neque ita misereatur propinquis, ut erga Deum videatur culpabilis.*

12. Quanti enim episcopi, quanti monachi, dum curam gerunt parentum, suas animas perdidit! *De sanctis non egrediatur, ut semper in opere et cogitatione sancta moretur. Qui enim loquitur quod otiosum et reprehensione dignum est, de sanctis egreditur, et polluit sanctificationem Dei, quia non*

8. Alb., *desiderium capiuntur. Forte, desiderio capiuntur. AREV.*

12. Ad marginem Alb. Codicis hæc notata erunt: *Quanti enim in monasterio, vel canonica, et episcopatu, dum curam gerunt parentum, suas animas perdidit! AREV.*

14. Alb., *armus dexter, pro brachium dextrum:*

A *incedit ut servus Christi. Viduam, et repudiatam, et meretricem non ducat uxorem, sed virginem; id est, nihil de veteri homine et pristina voluptate amplectatur, sed vitam omni puritate florentem possideat. De genere suo ducat uxorem, utique vitam amplectatur sanctorum, quorum per fidem proximus est.*

13. Inter hæc præcipitur iisdem ut ministrantes in templo vinum et siceram non bibant, ne ebrietate, et crapula, et curis hujus vitæ prægraventur corda eorum, nec partem habeant in terra, nisi solum Deum, ne, dum de terrenis cogitant, superna obliviscantur. Ab hujus quoque convivio jubentur vicini, et mercenarius separari, et servis tantum ciborum dari reliquias.

B **14.** Vicinus hæreticus est, qui proximum se titulo christiani nominis asserit; mercenarius Judæum ostendit, qui fructum observantiæ legis carnaliter quærit. Cum istis ergo sacerdos Dei non participet Evangelii pabulum, quod est ad refectionem animarum, sed tantummodo cum servis Christi. Datur de his quæ superferuntur altariis, sacerdoti pectus, et brachium dextrum: in pectore legis mundas cogitationes accipimus, doctrinæque notitiam; in brachio dextro opera bona ad pugnam contra diabolum, et armatam manum, ut quod corde conceperit, operum exemplo periciat. Datur ei et de privato maxilla, ut eloquentiam habeat. Datur et de victimis venter, cujus indicio discat luxuriam exstinguere, et contemnere gulam.

423 CAPUT XIII.

De sacerdotibus qui non offerunt sacrificium.

1. Inter hæc jubetur ipsis sacerdotibus ut nulla debilitate insignes sint, ne cæcus, ne claudus, vel parvo, aut grandi, vel torto naso, ne fracto pede aut manu, ne gibbosus, nec lippus, nec albuginem habens in oculo, nec jugem scabiem, ne impetiginem in corpore, ne ponderosus. Quæ omnia referuntur ad animæ vitium; mores enim in homine, non natura damnatur.

2. Nam cæcus sacerdos est, quia Scripturæ scientiam non intelligit, et quo gressum doctrinæ vel operis porrigat per ignorantiam nescit. De talibus scriptum est per Isaiam: *Speculatores ejus cæci omnes (Isai. LVI, 10).* Claudus quidem est, qui intelligit quid docere debeat, sed tamen præcepta quæ docet non implet. Parvo autem naso est qui ad tenendam mensuram discretionis idoneus non est.

3. Grandi et torto naso est furibundus, et minax cum superbix arrogantia vel immoderata discretionem. Fracto autem pede vel manu est qui viam Dei quam docet pergere non studet. Gibbosus quoque sacerdos est quem terrenæ cupiditatis pondus de-

mox opera bona, et pugnam, quod exstat etiam in veteri Editione anni 1530. Postremo, extinguere, et continere gulam. Isidorus adhibet altariis pro altariibus, ut alibi altario pro altari. AREV.

CAP. XIII. N. 1. Integrum caput e Greg., Pastoral. I part. c. 11. GRIAL.

primit. et tardius ad superna intendit. Lippus vero est ejus ingenium ad cognitionem veritatis emicat, sed hoc carnaliter vivendo obscurat. Albuginem quoque habet in oculo qui arrogantia sapientiæ seu justitiæ cæcatur.

4. Jugem vero scabiem habet cui carnis petulantia sine cessatione dominatur. Impetiginem quoque habet in corpore qui avaritia vastatur in mente. Quæ, nisi in parvo compescitur, nimirum sine mensura dilatatur. Ponderosus vero est qui, etsi turpitudinem non exercet opere, sed ab hac cogitatione continua sine moderamine gravatur in mente. Talis nec sancta ingredi, nec nomen antistitis poterit possidere, quia et terrenis desideriis gravatur, et expers est scientiæ veritatis.

424 CAPUT XIV.

De ablutione Aaron et filiorum ejus.

1. Præterea quid sit illud quod juxta præcepta Dei lavisse Aaron et filios ejus legitur Moyses? Jam tunc purgationem mundi et rerum omnium sanctitatem baptismi sacramentum significabant.

2. Non accipiunt vestes, nisi prius lotis sordibus, nec ornantur ad sacra, nisi in Christo novi homines renascentur. Quod autem Moyses lavat, legis indicium est. Præceptis enim Dei lavandi sumus; et cum, parati ad induendum Christum, recte tunicas pelliceas deposuerimus, tunc induemur veste lineæ, nihil in se mortis habente, sed tota candida, ut de baptismo consurgentes, cingamus lumbos in veritate, et tota peccatorum pristinorum turpitudine celetur. Unde et David: *Beati, inquit, quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata (Psal. xxxi).*

CAPUT XV.

De oblatione pro sacerdotis delicto.

1. Quid autem sibi velit lex imaginaria quæ jubet vitulum pro peccato sacerdotis immolari, et sanguine ejus septies digito sacerdotis populum aspergi? Deinde duos hircos offerre debere: unum, in quo sors Domini venit, occidendum esse, et sanguine ejus, vel de sanguine vituli digito sacerdotis populum aspergendum; alterum vero, in quo omnia peccata et maledictiones totius populi imponendæ essent, in locum desertum perducendum, ibique dimittendum?

2. Sed prius est necesse vituli sacrificium pandere, et tunc etiam et hircorum causam mysteriaque eorum narrare. Vitulus itaque hic qui pro peccato sacerdotis et totius populi emundatione **425** occidi jubetur, figuram Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi in semetipso portabat, qui non solum pro peccatis sacerdotalis populi, verum et pro omni genere humano cunctisque nationibus, Deo Patre permitte, est immolatus, sicut Apostolus ait: *Qui filio suo non pepercit, sed pro omnibus nobis tradidit illum (Rom. vii).*

CAP. XIV. N. 2. *Nec ornantur.* Ita Adborn. Ms., et vetus Editio. Grialius, *nec ordinantur*, quod non placet. AREV.

CAP. XV. N. 2. *In semetipso portabat.* Alb. et

3. Merito et hoc in loco de ejus vituli sanguine septies populus digito sacerdotis aspergi jubetur, ut redemptio et purificatio nostra in Christi sanguine collata per gratiam septemplex spiritus demonstraretur. Duo autem hirci duorum populorum figuram aperta ratione demonstraverunt, propter originalem peccati prævaricationem, hircorum formam gerentes.

4. Quorum est similitudo in Evangelio, hædi, id est, peccatores ad sinistram futuri (*Math. xxv*). Sed ex his qui in Christum credidissent, et pœnitentiam delictorum suorum toto corde egissent, baptismi gratiam consecuti, hi in similitudinem unius hirci, qui in sortem Domini venit, figuram accipiunt. Cujus sanguis cum sanguine vituli permisceri jubetur, ut consortes passionis Christi effecti, participes gloriæ ipsius efficiantur.

5. Sed quid est hircum in sortem Domini venire, nisi ut populus credentium, cujus ille figuram habebat, sors et cohæres Domini haberetur in regno, sicut Apostolus ait: *Hæredes Dei sumus, cohæredes autem Christi?* Alius vero hircus, qui in sortem Domini non venit, similitudinem tenet infidelium, qui nunquam in Christum credere voluerunt. Illi utique accipiunt maledictionem totius populi, et omnes iniquitates humani generis, et projiciuntur in desertum locum.

6. Sed quid est omnes iniquitates, et maledictiones accipere, nisi quia omnia peccata, quæ ab Adam usque ad Christum humanum genus admisit, illi soli sunt percepturi, qui nec credere in Christum, nec expiari Christi sanguine voluerunt? Et sic onusti et prægravati iniquitatibus et maledictionibus totius populi, id est, humani generis, in desertum locum projiciuntur, id est, in tenebras exteriores, ubi fletus et stridor dentium, et in stagnum ignis, quod est gehenna, ubi ignis eorum non exstinguetur, et vermis eorum non morietur.

426 CAPUT XVI.

De pecoribus quæ non offeruntur in sacrificio.

1. Diversitas victimarum, et quæ vel offerri debeant, vel non offerri, in hoc libro Levitico dinumerantur. Sed per comparisonem pecorum conversatio hominum demonstratur. Homo qui obtulerit victimam pacificorum Domino, vel vota solvens, vel sponte offerens, tam de bobus quam de ovibus animal immaculatum offerat, ut acceptabile sit; omnis macula non erit in eo.

2. Si cæcum fuerit, si fractum, si cicatricem habens, si papulam, si scabiem, vel impetiginem, non offeretis ea Domino, neque adolebitis ex his super altare Domini: bovem et ovem, auribus et caudis amputatis, voluntarie offerre potes, votum autem ex his fieri non potest. Omne animal quod vel contritis, vel tonsis, vel sectis, ablatisque testicularis est, non

Flor. 2, *in semetipso liniabat*, seu *linèabat*, quod non displicet. Alii *in semetipso limabat*, quod mendosum puto pro *liniabat*. AREV.

offeretis Domino, et hoc in terra vestra omnino non facietis.

3. De manu alienigenæ non offeretis panes Deo vestro, nec quidquid aliud dare voluerit, quia corrupta et maculata sunt omnia, non suscipietis ea. Primum rejicitur a sacrificio maculosum animal, vel varium, id est, homines, in quibus diversitas est peccatorum, et nunc in libidine et cupiditate, nunc in diversis criminibus demittantur. Rejicitur quidem et cæcum animal, id est, qui nec Deum videt, nec opera ejus facit.

4. Fractum quoque, id est, vitiis carnalibus vexatum ac collisum. Rejicitur et cicatricem habens, qui non digna satisfactione pœnitentiæ vulnera peccatorum deplorat, sed adhuc veteris morbi signum per desideria voluptatis interius gestat. Reprobatur et lingua amputatum, qui Dominum non constitetur, neque divinam legem meditat.

5. Rejicitur et papulam habens, qui pruritu libidinis et ardore concupiscentiarum exæstuat. Similiter et scabiosum, qui peccatum carnis perficit contagione operis. Jam vero impetiginem habens 427 hæreticorum figurat collectionem, quæ frequenter se in Ecclesiæ corpus immergit, et, ut impetigo, livorem facit. Porro aure amputati sunt qui verbo Dei non obediunt, non faciendo quæ jussa sunt.

6. Qui vero caudam habet amputatam, ille est qui bonum quod incipit perseveranti sine non perficit. Porro desectum, vel testiculis amputatum, indicat eos qui cum corpore viri sint, turpitudinis usu effeminantur. His ergo criminibus involuti, a sacrificio Domini reprobantur, nec efficiuntur consortes passionis Christi, nec cœlestis sanctificationis participes.

CAPUT XVII.

De cæteris cæremoniis.

1. Sed neque panes alienigenæ offeruntur Domino, et doctrinæ hæreticorum, vel studia superstitiosa

4. Qui in sortem. Sic Alb. Codex. Grialius, qui in sorte. Alii, qui in similitudinem. Sed verior lectio Albornoziani Codicis videtur; nam iterum redit in sortem Domini venire. AREV.

CAP. XVI. N. 5. Alborn., et scabiosus, qui. Cæteri, scabiosum qui, ut supra: Cæcum animal, id est, qui. Paulo post idem Alborn.: Non obediunt, quæ justa sunt faciendo. AREV.

CAP. XVII. N. 1. Hoc caput imperfectum hactenus in omnibus Editionibus apparuit, nisi quod in ultima Matritensi Ulloæ supplementum ad appendices rejectum fuit tom. II, pag. 64, ex Codice Bononiensi. Integrum quoque exstat in Codice Vat. 627, quem descripsi in Isidorianis, cap. 94, ubi, num. 11, adverti nonnihil vaticanum Codicem ab Albornoziano discrepare. Mihi ad manus sunt duo exemplaria ex Codice Bononiensi descripta cum variis lectionibus in eodem Codice notatis ex Originali Isidori, sive Codex Bononiensis vere cum autographo ipso sancti Isidori collatus fuerit, sive cum alio Codice veteri, quem collator crederit, vel appellaverit *Originale Isidori*. In Editione Ulloæ breves quædam notæ sunt ad hoc caput, fortasse a ductissimo Henrico Florezio adornatæ; nam advertitur fragmentum ex Albornoziano Codice transcripsisse D. Petrum de Castro, Bononiensis Collegii alumnus (qui in extrema ætate nuper in Hispalensi pestilentia exstinctus est, dum canonicatu ejus ecclesiæ metropolitanæ fungeretur), apographum vero a R. P. Henrico Floresio liberalis-

sæcularium litterarum, quæ, quia extra fidem sunt, et aliena putantur. Tales enim repudiantur hostiæ a Domino, et rejicitur hujusmodi sacrificium ab Ecclesia catholica.

2. Nunc vero jam de quibusdam cæremoniis quid spiritualiter in 428 his habeatur dicendum est. De quibus etiam et Judæi scrupulosissime quærent, dicentes: Cur eas Christiani non student observare, cum Christus venerit non legem solvere, sed adimplere? Quæritur ergo cur jam non circumcidatur carne Christianus, si Christus non venit legem solvere, sed adimplere.

3. Respondetur: Ideo jam non circumciditur Christianus, quia id quod eadem circumcissione prophetabatur jam Christus implevit. Exspoliatio enim carnalis generationis, quæ in illo lacto figurabatur, jam Christi resurrectione adimpleta est, et quod in nostra resurrectione futurum est, sacramento baptismi commendatur. Si enim Judæi resurrectione Domini justificarentur, cujus resurrectionis iterum, post diem tamen Sabbati, hoc est, post septimum, octavus fuit, profecto spoliarentur carnali velamento mortalium desideriorum, et cordis circumvulsionem gaudentes, adumbratam figuratamque non jam in carne exprimerent.

4. Cum quæritur Sabbati otium cur non observet Christianus, si Christus non venit legem solvere, sed adimplere, respondetur: Imo et id propterea non observat Christianus, quia quod ea figura prophetabatur jam Christus implevit; in illo quippe habemus Sabbatum, qui dixit: *Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et ego vos reficiam. Tollite jugum meum super vos, et discite a me quia mitis sum et humilis corde, et invenietis requiem animabus vestris (Matth. xi, 28).*

5. Cessationem ergo Sabbatorum jam quidem supervacue ducimus observare ex quo spes revelata est nostræ quietis æternæ. Cum quæritur quare non obisime fuisse communicatum. Jam Editiones veteres solum exhibent initium capituli, sed neque, usque ad Ecclesia catholica. Apud Grialius est offeruntur profferuntur. Expressi lectionem quæ in Alborn. ascribitur ex Isidoro, seu Originali. Nam in textu Codicis est: *Sed neque panis alienigenæ offertur. Mox Grialius: Domino, id est, doctrina hæreticorum... quæ extra fidem.* AREV.

2. In duobus meis exemplaribus ex Cod. Alb. Cum Christus non venit legem. In Editione Ulloæ notatur quæ sequuntur, *Quæritur ergo, etc.*, ad verbum sumpta esse ex Augustino contra Faustum, lib. xix, cap. 9. AREV.

3. Pro respondeo breviter: Ideo, quod exstat in Ms. Alb., collator ejusdem Codicis ex Isidoro notavit respondetur: Ideo. In Editione Ulloæ ex sancto Augustino hæc varietas profertur: *Et quod in nostra resurrectione futurum, sacramento baptismi commendatur.* AREV.

4. Non observet Christianus. Ita Originale Isidori. In textu Alb. Cod. Non observent Christiani. Pro imo et id, ex Augustino, respondeo imo id indicatur in Editione Ulloæ, in qua omissum fuit respondetur, quod Cod. Alb. exhibet, vel responderunt, ex Isidori Originali. Collator advertit vos ante reficiam positum in Codice inter duas columnas, sequendo lineam, sed diversa alia manu. In Editione Ulloæ ita id exprimitur: Vos in principio lineæ, sed alia manu. AREV.

5. Cum quæritur, etc. Hæc sancti Augustini esse,

servet differentiam ciborum, quæ in lege præcipitur, **A** si Christus non venit legem solvere, sed adimplere, **429** respondetur : Imo propterea non observat eam Christianus, quia quod in illius figuris prophetabatur Christus implevit, non admittens ad corpus suum (quod corpus in sanctis suis in vitam æternam prædestinavit) quidquid per illa animalia in moribus hominum significatum est.

6. Cum quæritur quare Christianus non, animalibus immolatis, carnis et sanguinis sacrificium offerat Deo, si Christus non venit legem solvere, sed adimplere, respondetur : Imo propterea magis hæc Christianus jam offerre non debet, quia ea quæ talibus rerum figuris illi prophetabant immolatione carnis et sanguinis sui Christus implevit. Nam de sacrificiis eorundem animalium quis nostrum nesciat magis ea **B** perverso populo congruenter imposita, quam Deo desideranter oblata ?

7. Sed tamen in his figuræ nostræ fuerunt, quia nostra emundatio et Dei propitiatio nobis in sanguine nulla. Secundum figuram illam veritas Christus est, cujus sanguine redempti sumus. Cum quæritur cur azyma non observet Christianus, si non venit Christus legem solvere, sed adimplere, respondetur : Imo propterea magis non observat Christianus hæc, quia quod illa figura prophetabatur, expurgato veteris vitæ fermento, novam vitam demonstrans implevit Christus. Quapropter non manducare azyma per statutos septem dies tempore Veteris Testamenti peccatum fuit; tempore autem Novi Testamenti non est peccatum.

8. Sed in spe futuri sæculi, quam habemus a Christo, qui et animam nostram induens justitia, et corpus nostrum induens immortalitate, totos nos innovat, credere aliquid ex veteris corruptionis **430** necessitate atque indigentia nos passuros, vel acturos, semper peccatum est, quandiu voluntur isti septem dies quibus peragitur tempus. Sed hoc Veteris Testamenti temporibus in figura occultatum, a quibusdam sanctis intelligebatur; tempore autem Novi Testamenti in manifestatione revelatur, populis prædicatur. Unde Scriptura ipsa tunc erat præceptum, nunc testimonium.

9. Cum quæritur cur de carne agni Christianus

cit. lib. xix contr. Faust., cap. 10, in Ulloæ Editione animadvertitur; uti etiam quod pro in illius figuris apud sanctum Augustinum legitur illis figuris, omisso in. A verbis propterea non observat eam Christianus, quia quod, etc., usque ad verba numeri 7, veritas fuit Christus. Respondetur imo, in Alb. Codice nota hæc est inter columnas manu antiqui collatoris: Hoc non inveni in Originali Isidori. Scilicet in vetustiori Codice, sive mavis autographo Isidori: quod ego minus credo; ac facile fuit antiquioris Codicis exscriptorem, repetitione eorundem verborum respondetur imo deceptum, reliqua media verba reliquisse. AREV.

7. Textus Cod. Albornoziæ, quem Ulloæ Editio expressit, mendosus et imperfectus erat huc modo: Nostra emundatio et Dei propitiatio nulla est sine sanguine. Sed illarum figurarum veritas fuit Christus. Respondetur: Imo propterea, etc. Verum hæc in Co-

pascha non celebret, si Christus non venit legem solvere, sed adimplere, respondetur: Imo Christianus jam sic pascha non celebrat, quia quod illa figura prophetabatur Agnus immaculatus sua passione Christus implevit. Cum quæritur quam ob causam neomenias in lege mandatas non celebrat Christianus, si Christus non venit legem solvere, sed adimplere, respondetur: Imo jam propterea Christianus istas non celebrat, quia propter quod prænuntiandum celebrabantur Christus implevit. Celebratio enim novæ lunæ prænuntiabat novam creaturam, de qua dicit Apostolus: Si qua igitur in Christo nova creatura, vetera transierunt, et facta sunt omnia nova.

10. Cum quæritur cur illa singularum quarumque immunditiarum baptismata quæ in lege præcipiuntur non observet Christianus, si legem Christus non venit solvere, sed adimplere, respondetur: Inde potius hæc non observat Christianus, quia futurorum figura erant, quam Christus implevit. Venit enim conspeliere nos sibi per baptismum in mortem, ut quemadmodum Christus resurrexit a mortuis, sic et nos in novitate vitæ ambulemus.

11. Cum quæritur qua causa scenopegia non sit solemnitas Christianorum, si lex a Christo adimpleta est, non soluta, respondetur tabernaculum Dei fideles esse, in quibus charitate sociatis, et quodammodo compactis, habitare dignatur. Et ideo magis illud non observari a Christianis, quia jam Christus in Ecclesia sua quod illa figura prophetice promittebat implevit. Scenopegiam non celebrare aliquando peccatum fuit, nunc non est peccatum; tabernaculum autem Dei, quod est Ecclesia, non compaginari, semper peccatum est; sed quod tunc agebatur sub præcepto figurato, **431** nunc legitur in testimonio revelato. Nam et illud, quod tunc factum est, non diceretur tabernaculum testimonii, nisi alicui veritati, quæ suo tempore declaranda erat, quamdam congruentiam attestaretur.

12. Cum quæritur quæ causæ essent septimum annum remissionis, sive jubilæum non observari, in quo cauebant tubæ, et revertebantur omnes ad antiquam possessionem, respondetur jubilæi figuram æternæ beatitudinis requiem significare. Sicut enim dies septimus feriatum esse præcipitur, ut æterna

D dice obelo notata sunt, et ad marginem appicta lectio quam tenui, nisi quod est veritatis pro veritas. AREV.

8. In Alb. et textu Editionis Ulloæ, animam induens justitiam; supplevi nostram ex Origin. Isidori, et scripsi justitia ex eodem, uti etiam paulo post Scriptura ipsa, cum in textu Codicis et citatæ Editionis desit ipsa. AREV.

9. Cur de carne, etc. Ita ex Origin. Isidori. Cod. Alb., cur de sanguine agni Christianus pascha non celebrat. AREV.

11. Quodammodo... prophetice... figurato... alicui veritati. Ita Isidorus. Cod. Alb., quemadmodum... prophetica... figurantur... alicujus civitatis. AREV.

12. In Mss. scribitur jobeleum. In Editione Ulloæ ad verba Sicut enim dies septimus, etc., notatur hæc esse ex sancto Gregorio, Moral. lib. xxxv, cap. 8, n. 16. AREV.

per eum requies designetur, sic in jubileo, qui in annorum curriculo septenario numero septies replicato, et monade addita, in quinquagenarium ducitur, perpetuæ beatitudinis secure requies intimatur.

13. Quando in voce archangeli, novissima clangente tuba resurgentibus cunctis, revertitur ad om-

15. Scripturam Originalis Isidori expressi. In textu Codicis et Editionis Ulloæ, *Revertitur omnis ad antiquam possessionem carnis. Tunc revertitur ad un-*

nes antiqua possessio carnis, tunc revertetur Adam ad antiquam terram carnis suæ, in qua inhabitavit. Tunc Abel ad terram suam, de qua ejectus est per Cain. Tunc Noe, Abraham, Isaac, et Jacob, sed et omnes animæ mortalium tunc recipient corpora sua, a quibus exierunt, ut possideant ea in æternum.

tiquam... ejectus a Cain. Post possideat in æternum est hæc rubrica: Explicit liber Leviticus. Incipit lib. Numeri. AREV.

432 IN NUMEROS.

PRÆFATIO.

1. Ideo hic liber unus ex quinque libris Moysi Numeri appellatus est, eo quod egressæ multitudinis Israeliticæ ex Ægypto in eodem perfectorumque virorum computatio et numerus teneatur insertus.

2. In quo etiam professiones eorum et mansiones a finibus Ægypti usque ad locum et tempus in quo Moyses defunctus est numerantur. In quo et dies dedicationis tabernaculi, et oblationum modus, non sine mystici numeri sacramento et ratione dinumeratus est.

3. Catalogus autem mansionum filiorum Israel a prima usque ad ultimam numerantur simul quadraginta et duæ. De quibus Matthæus loquitur: *Ab Abraham usque ad David generationes quatuordecim, et a David usque ad transmigrationem Babylonis generationes quatuordecim, et a transmigratione Babylonis usque ad Christum generationes quatuordecim* (Matth. 1), id est, generationes simul quadraginta et duæ.

4. Per has currit verus Hebræus, qui de terra festinat transire ad cælum, et Ægypto sæculi derelicta, terram repromissionis ingreditur; nec mirum si illo numeri sacramento perveniamus ad regnum cælorum, sub quo Dominus atque Salvator a primo patriarcha pervenit ad Virginem, quasi ad Jordanem, quæ, pleno gurgite fluens, Spiritus sancti gratiis redundavit.

433 CAPUT I.

1. Prima mansio est Ramesses urbs, quæ in extremis finibus Ægypti erat, in qua populus congregatus exiit in desertum altera die post pascha in conspectu Ægyptiorum. *Ramesse* interpretari quidam *commotionem*, vel *tonitruum*, putaverunt, quia eum commoti fuimus ad evangelicam tubam, et excitati tonitruo gaudii, eximus in mense primo, quando hiems præterit, quando veris exordium est, quando cuncta renovantur.

PRÆF. N. 3. *Catalogus autem mansionum.* Pleraque omnia ex Hieronym., epist. 127, ad Fabiolam, et Ambrosii lib. de Mansionibus. GRIAL.

CAP. I. N. 1. Ex Hieronymo. GRIAL.

Ibid. Codex Alborn.: *Quia cum commoti fuimus ad prædicationem evangelicæ tubæ, et excitati tonitruo cum gaudio.* AREV.

2. Alborn.: *Post esum agni immaculati, et calcanti, dicente Apostolo, et accincti pudicitia lumbos, et baculos in manibus præparatos habentes.* In textu Grialii mendum erat *et baculos in manibus in præpara-*

B 2. Eximus quinta decima die mensis primi, in crastinum paschæ, pleno mensis lumine, post esum agni immaculati, calcantos pedes habentes de Evangelio, vel Apostolo, et accinctos lumbos de pudicitia, et baculos in manibus præparatos (Ephes. vi).

CAPUT II.

1. Secunda mansio est Socoth, in qua coquunt panes azymos, et primum tendunt tabernacula. Unde et locus nomen accepit. *Socoth* quippe interpretatur *tabernacula*, sive *tentoria*. Cum ergo exierimus de Ægypto, id est, a sæculo, primum tabernacula figamus, scientes nobis ad ulteriora pergendum, et ad sanctam terram cœlestem iter accelerandum.

CAPUT III.

1. Tertia mansio est Ethan, quæ est in extremo solitudinis, in qua primum videtur Dominus præcedens populum in columna ignis. *Ethan* sonat *fortitudo*, sive *perfectio*. Præparemus ergo nobis fortitudinem assumentes perfectum robur, ut inter errorum tenebras et confusionem noctis scientiæ Christi lumen appareat. Dies quoque noster nubem habeat protegentem, ut his ducibus ad terram sanctæ promissionis pervenire valeamus.

CAPUT IV.

1. Quarta mansio est Phihahiroth, quod est contra Beelsephon. *Phihahiroth* interpretatur *os nobilium*. Proinde assumpta fortitudine, nobilitemur in Domino, contemnentes et Beelsephon, qui interpretatur *dominus aquilonis*, ejusque superbiam declinemus.

2. Ad hac mansionem profecti filii Israel transierunt per medium mare in desertum, videruntque Pharaonem cum suo exercitu submersum, præeunte Maria præeistente in tympanis.

CAPUT V.

D 1. Quinta mansio est Marah, ad quam venerunt filii Israel, transito Rubro mari post triduum. *Marah* autem interpretatur *amaritudo*; post prædicationem

tos. AREV.

CAP. II. N. 1. Ex Hieronymo. GRIAL.

Ibid. *Sanctam terram cœlestem iter.* Alb., *sanctam terram cœleste iter.* Melius fortasse est quod vetus habet Editio, *sanctam terram, id est, cœlestem Jeru salem iter.* AREV.

CAP. III. N. 1. Ex Hieronymo. GRIAL.

CAP. IV. N. 1. Ex Hieronymo. GRIAL.

2. *In desertum.* Ita Alborn. Grialius in *deserto.* AREV.

CAP. V. N. 1. Ex Hieronymo. GRIAL.

enim Evangelii et tabernacula transmigrantium, post assumptam fortitudinem fidei, et post baptismum atque victoriam rursus venit ad amaritudinem, ut voluptas atque luxuria vitæ amaritudine terminetur, et per crucis lignum, quasi per cruciatum, iterum suavitas compensetur.

CAPUT VI.

1. Sexta mansio est Helim, ubi erant duodecim fontes aquarum, et septuaginta palmæ, in figura duodecim apostolorum, et septuaginta discipulorum secundi ordinis: de quorum fontibus doctrinæ potum haurimus, et dulces fructus victoriæ carpimus. Unde et bene Helim vertitur in *arietes fortes*; ipsi enim sunt robusti principes gregis, duces ovium, doctores gentium.

435 CAPUT VII.

1. Septima mansio est iterum ad mare Rubrum, quod est baptismi typus, cruore Domini consecratus. Queritur hic quomodo post transitum Rubri maris, et fontes amarus, et Helim, rursus ad mare Rubrum venerint? nisi forte in itinere pergentibus sinus quidam maris occurrat, juxta quem castrametati sunt.

2. Aliud est enim transire mare, aliud in proximo figere tabernacula. Ex quibus monemur post evangelicam disciplinam, et cibos dulcissimos triumphorum, apparere nobis interdum mare, et præterita discrimina poni ante oculos.

CAPUT VIII.

1. Octava mansio est in solitudine Sin, qua tenditur usque ad montem Sinai. Interpretatur autem Sine *rubus*, vel *odium*, quia postea quam venerimus in locum Ecclesiæ, de qua Dominus nobis sit locutus, grande odium meremur inimici.

CAPUT IX.

1. Nona mansio est in *Depheca*, quæ dicitur *pulsatio*, juxta quod Dominus ait: Pulsate, et aperietur vobis (*Math. vii*). Sensusque est manifestus, quia postquam venerimus ad locum Ecclesiæ, incipimus sacramenta pulsare.

CAPUT X.

1. Decima mansio est in *Atus*, quod interpretatur *fermentum*, quod tollens mulier commiscuit farinæ satis tribus, donec fermentaretur totum (*Math. xii*). In hac solitudine murmurat populus propter famem, accipitque vespere coturnicem, et mane alterius diei manna. Et nota, in decima mansione manna tribui,

Ibid. Transito mari Rubro. Ex Ambros., mans. septima. Al., transacto. GRIAL.

CAP. VI. N. 1. Ex Hieronymo. GRIAL.

CAP. VII. N. 1. Quæ de baptismo dicuntur ex Ambrosio. Reliqua ex Hieronymo. GRIAL.

CAP. X. N. 1. Post Decalog. usque ad panem manducari. Ex Ambrosio. GRIAL.

CAP. XI. N. 1. Alb., aqua erupit. Verum aquam erupit Isidorianum videtur. AREV.

2. Ubi venit Jethro. Vid. Origen. hom. 11 in cap. xviii Exodi. GRIAL.

Ibid. Suggestente. Alborn., succedente. AREV.

CAP. XII. N. 1. Ex Ambrosio et Hieronymo. GRIAL.

Ibid. Et interpretatur rubus. At Hier.: Interpretatur autem Sinai rubi, non unius, ut supra in solitudine Sin, sed plures, ut ibi principium sit, hic perfectio;

id est, post Decalogi perfectionem angelorum panem manducari.

436 CAPUT XI.

1. Undecima mansio est in *Raphidin*, quæ interpretatur *dissolutio fortium*, vel *remissio manuum*. In hac sitiensi populo fons de petra Oreb in similitudinem Christi aquam erupit. Ibi Jesus in typo Salvatoris contra Amalech militat, et in signo crucis dæmonum adversum nos tentamenta surgentia devincuntur.

2. Ubi venit Jethro cognatus ad Moysen, dans consilium septuaginta seniorum, et in typum Ecclesiæ ex gentibus congregatæ, legis imminutio evangelio suggerente completur. Pulchræ autem dissolutio ac sanitas fortium Raphidin dicitur, vel propter dissipatum Amalech, vel propter sanatum Israel.

B

CAPUT XII.

1. Duodecima mansio est in solitudine Sinai: statim tibi veniat in mentem apostolicus numerus. Sinai quippe interpretatur *rubus*, quo significatur Ecclesia, in qua nobis apostoli prædicant. In hac mansione Moyses ascendit ad Dominum, ibique descendit Dominus in montem Sinai, dans legem populo suo. Ibi fabricatur tabernaculum, ibi præcipitur varietas hostiarum, vasorum diversitas, indumenta pontificis, sacerdotum ac levitarum cæremoniæ.

2. Ibi numerus populorum et Levitarum, et per singulas tribus populi distributio. Oblationes quoque principum in hac mansione 437 descriptæ sunt. Duæ quoque argenteæ tubæ ad promovenda castra ibidem fieri jubentur.

C

3. Ibi præcipitur immundis, et iis qui primo mense paschæ interesse non potuerint, ut secundo mense conveniant. Sed quid sibi velit quod hi qui longius habitabant, vel immundi in anima fuerant, in secundo mense pascha jussi sunt facere? Quo nimirum in typo intelliguntur populi gentium, qui cum, omnibus dæmonibus fornicati, immundi videbantur in anima, salubri vero confessione mundati, ad secundam nativitatem, quasi ad secundum iuenum, transire præcipiuntur.

4. Jubetur quoque in hac mansione Nazaræis, ut vinum, et siceram, et omne, quod de uvis est, non bibant, nec comedant, nec uvam quidem passam, vel acetum, quod est ex vino. Sed in Proverbiis præcipitur potentes, qui iracundi sunt, ut vinum non bi-

D

ibi solitarius numerus, hic multiplex. Aliud est enim uvam, aliud omnes gratias possidere. Sed operæ pretium erit additamentum ex margine referre, qui enim legerat, interpretatur rufus, digamio deceptus (quod pro n, et b in his Codicibus sæpe reperitur) is addidit, rufus, ex sanguine Christi redempta Ecclesia, ut est in lib. Valent. GRIAL.

Ibid. Ibi fabricatur, etc. Omnia usque ad finem mansionis sunt Ambrosii. GRIAL.

Ibid. In Alborn. et Florent. Mss. legitur, ut in Valent., rufus, ex sanguine Christi redempta Ecclesia. AREV.

3. *Habitabant. Ita Alborn. Grialius, cum alijs impressis, habitant. AREV.*

4. *Obliviscantur sapientiæ. Alborn., obliviscantur sapientiam. AREV.*

hant, ne cum biberint, obliviscantur sapientiæ A (Præverb. xxxi).

5. Quid ergo Nazaræorum nomine, nisi abstinentium continentiumque vita designatur? His in vino luxuria prohibetur, in sœcra omnis voluptas terrena. Sœcra enim ex diverso conficitur genere, sicut voluptas ex diversa vitiorum oritur colluvie; illi enim vinum non bibunt, et sœcram bibunt, qui ad decipiendos homines umbras quasdam et imagines se simulant habere virtutum.

6. Uva passa illi vescuntur, qui propter humanos oculos abstinentiæ pallore inficiuntur, ut gloriam captent ab hominibus. Acetum autem hi bibunt qui post vitæ sanctitatem in vetustatem præteritorum vitiorum labuntur, et corruptione veteris nequitie delectantur. Præcepit itaque Deus ut qui sanctitatis induerint titulum cunctis his careant vitiis, nullamque huiusmodi perturbationem appetant, quæ statum mentis evertat.

7. In hac mansione projiciuntur de castris leprosi, fluxi et immundi. Leprosi hæretici, fluxi cogitatione, immundi opere, ut tanquam coinquinati et morbidi a castris Ecclesiæ separentur, ne contagione morum suorum vitam polluant innocentium.

438. Ibi ab anno vicesimo annumerantur populi, qui ad prælium eliguntur. Sed cur ab anno vicesimo, nisi quia ab hac ætate contra unumquemque vitiorum bella nascuntur? Ideoque ad pugnam eliguntur, ut habeant contra libidinem conflictum, ne luxuriis superentur.

9. Ibi etiam ab anno vicesimo et quinto Levitæ C tabernaculo servire mandantur, et a quinquagenario custodes vasorum fiunt. Quid enim per annum quintum, ac vicesimum, in quos flos juventutis obaritur, nisi ipsi contra unumquemque vitiorum bella signantur? Et quid per quinquagenarium, in quo et jubilæi requies continetur, nisi interna quies edomito bello mentis exprimitur? Quid vero per vasa tabernaculi, nisi fidelium animæ designantur?

10. Levitæ ergo ab anno vicesimo et quinto tabernaculo serviunt, et quinquagenario vasorum custodes fiunt, ut videlicet qui adhuc impugnantium vitiorum certamina per consensum delectationis tolerant aliorum curam suscipere non præsumant. Cum vero tentationum bella subegerint, cum apud se jam de intima tranquillitate securi sunt, animarum sortiantur custodiam.

5. Oritur passione. Oritur colluvie, Ambr. GRIAL. Ibid. Alb.: Illi enim vinum et sœcram bibunt. Grialius videtur in textu voluisse apponere passionem, ut habent alii, pro colluvie. AREV.

6. In nonnullis Mss., uvam passam illi vescuntur, ut interdum utor cum accusativo occurrit. AREV.

9. Et a quinquagenario custodes vasorum fiunt. Ita vetus Editio. Grialius per errorem, ut puto, fiunt. Breullius exhibet fiunt, sed ita, ut a quinquagenario... fiunt. AREV.

11. Vulgata, et captivantem me in lege peccati. AREV.

12. Charitas omnes pilos carnis, usque ad reddit, verba sunt Greg., v Moral., cap. 24, ex quo fructibus legimus, non fructificantibus, ut erat in Mss. o. Exerescentibus, Ambros. GRIAL.

11. Sed quis hæc prælia sibi perfecte subigat, cum Paulus dicat: *Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, et captivum me ducentem in lege peccati* (Rom. vii, 23)? Sed aliud est bella fortiter perpeti, aliud bellis enerviter expugnari: in istis exercetur virtus, ne quis extolli debeat; in illis omnimodo exstinguitur, ne subsistat.

12. Præcepit dehinc ibi lex levitis, omnes pilos carnis radere, quia hi qui obsequiis assumuntur divinis debent ante Dei oculos a cunctis carnis cogitationibus mundi apparere, ne illicitas cogitationes mens proferat, et pulchram animæ speciem, quasi pilis fruticantibus, deformem reddat.

13. Post hæc jubentur etiam fieri duæ tubæ, quarum clangore populi moverentur ad prælium. Sic enim scriptum est de 439 his ad Moysen: *Fac tibi duas tubas argenteas ductiles*. Et paulo post: *Cum concisus clangor increpuerit, movebuntur castra*. Per duas enim tubas exercitus ducitur, quia per duo Testamenta, sive per duo præcepta charitatis, ad procinctum fidei populus evocatur.

14. Quæ idcirco argentiæ fieri jubentur, ut prædicatorum verba eloqui nitore resfulgeant, et auditorum mentem nulla sui obscuritate confundant. Idcirco ductiles; quia necesse est ut hi qui venturam vitam prædicant, tribulationum præsentium tursionibus crescant.

15. Bene autem dicitur: *Cum concisus clangor increpuerit, movebuntur castra*, quia nimirum, cum subtilior ac minutior prædicationis sermo tractatur, auditorum mentes contra tentationum certamina ardentius excitantur. Jam abhinc promoventur filii Israel de monte Sina, et transeunt in sepulcra concupiscentiæ.

CAPUT XIII.

1. Tertia decima mansio est in sepulcris concupiscentiæ, ubi populus, fastidians cœlestem panem, carnes Ægyptias desideravit. Multosque subitum devoravit incendium. E quibus edocemur, qui conversationem reliquimus sæculi, et Ægyptias ollas (id est, carnalium desideriorum fervores contempsimus), non debere murmurare contra cœlestem panem, nec virulentias Ægyptiorum, qui sunt magnarum carniarum, sed simplicem mannae cibum, id est, puram cœlestemque vitam quærere.

Ibid. In not. Grialii videtur legendum levitis pro charitas, et reddat pro reddit. AREV.

15. Ad procinctum fidei. Ad prælium fidei. Ambros. GRIAL.

15. Cod. Bonon. Cum subtilius ac minutius prædicationis sermo tractatur, contamina, id est, certamina ardentius excitantur. Jam abhinc promovent filii Israel, etc. Vulgata, movebunt castra. AREV.

CAP. XIII. EX Hieronymi et Ambrosii verbis tota conflata est. GRIAL.

Ibid. Qui sunt magnar. carniarum. Ita lib. o. et Ambr. Quæ sunt poetarum carmina, Hieronym. GRIAL.

Ibid. Alb., panem, nec virulentias Ægyptiorum, quæ sunt, etc. AREV.

2. Alioquin si post perceptum angelicum manna, quæ est cœlestis vita, sive doctrina, rursus carnes Ægyptias (quæ sunt carnales hujus sæculi voluptates) et concupiscentias pristinorum morum voluerimus appetere, vorabimus nauseam, et statim Domini igne torquebimur, desideriumque nostrum vertetur in tumulos, ut simus sepulcra dealbata, quæ foris apparent hominibus **440** speciosa, intus autem plena sunt ossibus mortuorum, et omni spurcitia.

3. In hac mansione descendit spiritus super septuaginta viros electos, et tunc Dominus descendit in nube, et retraxit de spiritu qui erat super Moysen, et imposuit super septuaginta viros. Descendente enim in nube carnis Christo, diffusa est per fidem Spiritus sancti gratia super populos, ex septuaginta gentium linguis electos, venitque super omnes donum illud virtutis cœlestis, quod quondam fuerat in Moysae atque prophetis.

CAPUT XIV.

1. Quarta decima mansio in solitudine Aseroth. In hac Aaron sacerdos locum incidens offensionis cum sorore sua Maria, fratri uterque obtrectant, quod alienigenam accepisset uxorem. Unde illico Maria contagio lepræ effloruit.

2. Quo loco evidens fuit figura mysterii, quod sacerdotalis illa plebs patrum Christo Salvatore adversus Ecclesiam congregatam ex gentibus derogaret: ideoque lepræ sordē perfunditur; nec redit ad Dei tabernaculum, donec statutum plenitudinis gentium tempus adimpleatur. Tunc enim eadem plebs pristina poterit recipere sanitatem, dum eis septiformis spiritualis agnitio ad veniam fuerit suffragata.

CAPUT XV.

1. Quinta decima est in Rethma, quæ transfertur sonitus, sive juniperus. Fertur autem hoc lignum ignem multo tempore conservare, ita ut si prunæ ex ejus cinere fuerint adoptæ, usque ad annum perveniant. Ex quibus discimus post sepulcra concupiscentiæ, **441** sive atria, transire nos ad lignum multo tempore calens, ut simus ferventes spiritu, et claro sonitu, atque in altum exaltata voce Evangelium Domini prædicemus.

2. Ab hac mansione usque ad tricesimam secundam hæc continentur historiæ quæ, quia non sunt per mansiones singulas distributæ, a nobis quoque in commune dicuntur.

3. Duodecim exploratores mittuntur ad terram san-

2. Alioquin si post perceptum angelicum manna, etc. Paulo aliter Ambros. Alioquin si post præcepta, angelicam escam, mannaque cœlestis vitæ, sive doctrinæ, rursus carnes Ægyptias, etc. GRIAL.

Ibid. Vorabimus nauseam.—Nauseam mentis, Val.; sed Hieronymus vocem mentis non habet. GRIAL.

Ibid. Alb. et Flor. 1: Vorabimus nauseamentis, et statim... vertemus in tumulos. AREV.

CAP. XIV. N. 1. Ex iisdem. GRIAL.

CAP. XV. N. 1. Ex Hieronymo. GRIAL.

Ibid. Sive atria. Ita omnino legendum ex Hieronymo. mansione 14, et hoc loco. Illic enim hazeroth in atria vertitur; hic vero, post sepulcra concupiscentiæ, et vestibula. Mendose ergo lib. plerique antra habent.

ctam. Bótrus refertur in ligno, et Christi passio demonstratur. Murmurat populus Judæorum, gigantum impetum reformidans. Pugnat contra Amalech et Chananzum, nolente Deo; victus intelligit quæ debeat in terra sancta exercere sacrificia. Dathan, et Abiron, et filii Core, consurgunt contra Moysen et Aaron, et terræ voragine glutuntur.

4. Inter mortuos et viventes pontifex medius thuribulo armatus ingreditur, et eurrens ira Dei sacerdotis voce prohibetur. Virga Aaron florem profert, et folia, et in æternam memoriam virens siccitas conservatur. Vitula rufa concrematur in holocaustum, et cinis ejus piacularis aspersio est.

5. Quorum quidem figuras breviter annotantes, ex duodecim exploratoribus incipiemus. Duodecim exploratores missi ad explorandam terram uberem, qui terruerunt populum, ne crederent posse accipere terram a Domino repromissam, Scribarum et Pharisæorum prætulerunt iudicium.

6. Sicut enim illi per Moysen missi sunt, ut soli fecunditatem sollicita consideratione tractarent, ita et isti per legem et prophetas jussi sunt, ut per Scripturarum investigationem dominicum specularentur adventum, in quo erat terra, id est, caro sancta, in qua regnum Dei, et ubertatem fructuum spirituum, et vitam æternam consequi possent.

442 7. Sed sicut illi desperatione terruerunt populum, ne de Dei promissione consideret, ita et isti Scribæ et Pharisæi suaserunt populo Judæorum ne crederent in Christum, ad Ægyptum sæculi hujus redire cupientes, repudiantes manna fidei, quærentes ollas peccatorum nigras, et cepas blasphemiarum putidas, et pepones vitiorum ac libidinum corruptione marcentes.

8. Ille autem botrus uvæ quem in ligno pensilem medio de terra repromissionis duo advexere vectores, quid significat? Botrus iste pendens e ligno utique Christus ex ligno crucis, promissus gentibus salutaris de terra genitricis Mariæ, secundum carnem terrenæ stirpis visceribus effusus.

9. Duo bajuli qui sub onere botri illius incedebant populus est uterque. Cujus prior Judaicus, cæcus, et aversus, ignarus pendentis gratiæ, et pressus onere suspensi, cui subjicietur judicanti; de quibus dicitur: *Obscurentur oculi eorum, ne videant, et dorsum eorum semper incurva* (Psalm. LXXVIII). Qui vero posterior veniebat, populi gentium gerebat n-

Nempe antrum sepulcro affine visum est. GRIAL.

3. Gigantum impetum. Ita Hier., Val., Compl., Palentin. Gundal., gigantum populum. GRIAL.

Ibid., Alb., botrus defertur; in ligno hoc Christi passio breviter demonstratur. AREV.

4. Virens siccitas conservatur. Ita Num. XVII et apud Hieron. Consecratur, lib. o. mendose. GRIAL.

Ibid. Piacularis aspersio. Ita Hieron. Peculiaris, lib. o. mendose. GRIAL.

5. Duodecim exploratores, ex Ambros., et Aug. serm. 100 de tempore. GRIAL.

7. Alb., confiderent... crederent Christo. Alii, crederent Christum. Grialius, mendose, corruptionem arcetes. AREV.

guram, qui credens, et Christum ante oculos habens, semper eum portans videt, et quasi servus dominum, et discipulus magistrum sequitur, sicut Dominus in Evangelio ait: *Si quis vult venire post me, tollet crucem suam, et sequatur me (Matth. xvi).*

10. Hic est autem botrus qui effusus in salutem nostram, vinum sanguinis sui crucis contritione profudit, atque expressum passionis suæ calicem Ecclesie propinavit. Ille est botrus quem malogranatum socia muneris gratia secuta est, nostra scilicet Ecclesia mater, habens intra se per granorum numerum multitudinem populorum; per ruborem, sanguinis Christi signaculo coruscantem, habentem etiam intus distincta grana, sicut Apostolus ait: *Divisa charismata, et dona Spiritus sancti gratia distributa (I Cor. xii)*; quibus omnibus indignos se increduli judicantes, terram carnis Christi fluentem lacte et melle accipere non meruerunt, quam per fidem servi ejus, id est, populi Christiani, consecuti sunt.

11. De cujus doctrina quotidie dicit Ecclesia: *Quam dulcia 443 faucibus meis eloquia tua! super mel ori meo (Psal. cxviii).* Ficum autem quam euni botro de terra repromissionis attulerant imaginem legis habuisse evangelicis edocemur exemplis; sicut et botrum constat figuram Salvatoris ostendere, quem admodum in Canticis canticorum Ecclesia de Christo dicit: *Frater meus ut botrus Cypri*, quia nec est Christus sine lege, nec lex sine Christo esse poterit.

12. Post hæc quidam homo, die Sabbati colligens ligna, necatur a populo. Quid autem insinuat quod tam atrociter jussu Dei fuerit idem ab omni populo trucidatus? Quod facile ab infidelibus proponitur. Intelligent ergo quia hæc omnia in typo acciderunt illis. Scripta sunt autem ad correctionem nostram.

13. Ille enim pristinus carnalisque homo qui diem Sabbati violare ausus est, dum ligna colligeret, propter quod est punitus, formam significabat ejus qui hodie, in Christo signatus, invenitur agere carnale opus, id est, contrahere ligna, fenum, stipulam ad escam ignis æterni convenientem. Quæ dum colligit in suam perniciem, si fuerit deprehensus, pellitur ab omnibus, et statim occiditur, dum judicatur a spiritualibus. Sic ergo omnia quæ illis Judæis per legem acciderunt formaliter intelligenda sunt.

14. Sequitur jam excidium Core, Dathan et Abiron, qui sibi contra Moysen et Aaron sacerdotem sacrificandi licentiam vindicantes, pœnas pro suis conatibus expenderunt. Per eos itaque significantur hi qui hæreses et schismata facere conantur, et multos secum trahendo decipiunt, contemnentes sacerdotes Christi, et se a clero ejus plebisque societate segre-

10. Alb., *contritione profudit.* Apud Grialium mendum videtur *vinum sanguis sui crucis*, etc. Vetus Editio: *botrus, qui effusus in salutem nostram vinum sanguinis sui crucis contritione profudit.* Paulo post Alborno.: *Per ruborem sacri sanguini Christi signaculum coruscans habens etiam intus*, etc. AREV.

11. *Habuisse.* Ita Alborno. Grialius cum alijs Excusis, attulisse. AREV.

14. *Sequitur excidium*, ex Ambros. GRIAL.

Ibid. Expenderunt; al., *exceperunt.* GRIAL.

gantes, constituere audent Ecclesias, et aliud altare, precemque alteram illicitis vocibus faciunt, dominicæ hostiæ veritatem per falsa sacrificia profanantes.

15. Hi, quia contra Dei ordinationem nituntur, ob temeritatis audaciam terræ compagibus ruptis, viventes profundo hiatu merguntur; nec tantum hi qui duces errorum sunt, sed et illi qui consentiendo participes eorumdem effecti sunt, in ignem æterni iudicii præparata ultione peribunt.

16. Deinde Aaron sanctus in ruinam mortis populum trahi 444 spectans, thuribulum accipiens, eucurrit obviam quassationi, stansque in medio superstitium ac peremptorum, lethalem plagam subjectum sui, quasi quidam murus, exclusit. Iste sacerdos Dominus Jesus Christus est, princeps principum sacerdotum; sacerdos iste ruinam mortis in mundo aspiciens, occurrit a summo cœlo, venitque obviam, quasi gigas ad currendam viam.

17. Stetitque inter vivos et mortuos, quia natus est et mortuus. Sicque thuribulum passionis suæ accipiens, et in odorem suavitatis prætendens, suspendit ignis æterni perniciem, et inimicam percussit mortem.

18. Virga autem Aaron, quæ post siccitatem floruit, caro insinuat Christum, quæ postquam de Jesse radice succisa est, vivacius mortificata reviviscit. Itaque virga post ariditatem virescens Christus est post mortem resurgens. Ipsum enim virgam, ipsum florem intelligimus, ut in virga regnantis potentia, et in flore pulchritudo ejus monstretur. Unde et in Canticis canticorum idem dicit: *Ego sum flos campi, et lilium convallium (Cant. ii).*

19. Alii virgam hanc, quæ sine humore florem prætulit, Mariam virginem putant, quæ sine coitu edidit Verbum Dei, de qua scriptum est: *Exiet virga de radice Jesse, et flos de radice ejus ascendet (Isai. xi)*, id est, Christus, qui futuræ typum præferens passionis, candido fidei lumine et passionis sanguine purpurabat flos virginum, corona martyrum, gratia continentium.

20. Restat interca vitula rufa in holocaustum concremata, cujus cinis expiatio populi erat. Sic enim dicitur de illa ad Moysen et Aaron: *Præcipe filiis Israel ut adducant ad te vaccam rufam ætatis integræ, in qua nulla sit macula, nec portaverit jugum; tradetisque eam Eleazaro sacerdoti, qui eductam extra castra immolabit in conspectu omnium, et intinget digitum Eleazar in sanguine ejus, et asperget contra fores tabernaculi septies, comburetque eam cunctis videntibus; tam pellem et carnes ejus quam sanguinem et fimum flammæ tradetis.*

16. *Deinde Aaron sanctus in ruinam mortis populum trahi spectans.* Hæc alio atque alio modo in vetustis libris leguntur, eadem sententia; nos Codicem Palent. secuti sumus, quem fideliorum reliquis experti sumus. GRIAL.

Ibid. In ruinam mortis populum trahi spectans. Alb., *ruina mortis in populum trajectory.* Et ex Originali Isidori *ruina mortis populo cæpta.* Alii, *ruina mortis populum videns ruere.* AREV.

19. Alb.: *Christus, qui sponte seipsum offerens obtu-*

21. Lignum quaque cedrinum, et hyssopum, **A** **445** cumque bis tinctum sacerdos mittat in flammam, quæ vaccam vorat, et tunc demum lotis vestibus et corpore ingreditur in castra, et commaculatus erit usque ad vesperum. Sed et ille qui combusserit lavabit vestimenta sua, et corpus, et immundus erit usque ad vesperum.

22. Colliget autem vir mundus cineres vaccæ, et effundet eos extra castra in loco purissimo, ut sint multitudini filiorum Israel in custodiam, et in aquam aspersionis, quia pro peccato vacca combusta est. Cumque laverit, qui vaccæ portaverat cineres, vestimenta sua, immundus erit usque ad vesperum. Et habebunt hoc filii Israel, et advenæ sanctum jure perpetuo. Et qui tetigerit mortuum, et propter hoc septem diebus fuerit immundus, aspergetur ex hac aqua die tertio, et die septimo emundabitur. Si die tertio aspersus non fuerit, vel septimo, non poterit emundari. **B**

23. Vitula rufa caro est Salvatoris nostri, rosea sanguine passionis, ætalis integræ, qui perfecta ætate passionem suscepit. Quod autem non est impositum super illam jugum, hoc ostendit, quia caro Christi non est subjugata delicto, neque victa ab ullo peccato. Quod autem apprehensam ejecerunt filii Israel extra castra, astante Eleazaro sacerdote, populum Judæorum significat, et consensum sacerdotum in necem Domini, quem ejectum extra Jerusalem crucifixerunt.

24. Sicut ergo qui offerunt vitulam immundi sunt, sic et qui apprehenderunt Dominum, et occiderunt, peccatores habentur. Et sicut is qui colligit cinerem aspersionis mundus est, sic et omnes mundi sunt qui passionem Christi prædicaverunt gentibus, et in toto orbe terrarum doctrinam ejus asperserunt, populosque Domino collegerunt. Lignum autem et hyssopum crucem putamus et baptismum. **C**

25. Per hyssopi enim fasciculum aspergebantur agni sanguine, qui mundari solebant, typice figurantes lavacrum baptismatis, et abluitionem æterni fontis. Coccum autem bis tinctum figuram sacri sanguinis significare, quo peccatores abluuntur. Bis tinctum autem, quia per eum et corpore et corde mundantur. Hæc enim tria ad purgationem peccatorum pertinent. Primo per cedrum fides ligni crucis **446**, secundo per hyssopum baptismus, tertio per coccum sanguinis dominici sacramentum.

26. Sicut autem die tertia illi purgari jubentur, ita et omnis anima purgatur ab omnibus delictorum sordibus, quæcunque credit Christum Dominum die tertia a mortuis resuscitatum. Hujusmodi etiam homo mundus erit in die septima, id est, in regno sanctorum, adveniente Domino, et beatus, ac lætus parte cœlestis illius regni potietur.

lit passioni candido fidei, etc. AREV.

25. Vitula rufa caro est Salvatoris. Vid. August., q. 32 in Num. GRIAL.

24. Alborn., populos quos Domino collegerunt. AREV.

25. Pro significare Bonon. habet, et ex Isidoro tenet. AREV.

27. Qui autem non fuerit aspersus, id est, hujus gratiæ fide inuitus, peribit anima illa de cœtu sanctorum, et de populo fidelium. Ex sanguine autem hujus vitulæ ideo septies tabernaculum jubet aspergi, quia septem sunt Spiritus sancti charismata, quæ per Christi sanguinem super Ecclesiæ populos distribuuntur, per quem ab omni delicto purgantur, sicut Apostolus ait: *Jam abluti estis in sanguine Christi et passione ejus* (I Cor. vi).

28. Quod vero vitula cum pelle et ossibus suis comburitur, et agnus ille paschalis pari modo crematur, ne ossa ejus confringantur, hoc ostendit quod Domini Jesu Christi corporis crura in passione non essent confringenda, sicut Evangelista testatur (Jaan. xix). Moraliter autem vaccam rufam, cujus cinis expiatio populi est, non sicut immolare et offerre ad altare Domini poterit, nisi qui terrena opera non fecerit, jugumque delicti non contraxerit, nec vinculis peccatorum fuerit alligatus.

29. Jam debine post exploratores, et botrum, post excidium superborum et sacerdotale thuribulum, postque virgam florentem, et vitulæ combustæ aspersionem, revertamur ad mansiones.

CAPUT XVI.

1. Sexta decima mansio est in *Ramoth*, quod Latine dicitur *mali Punici divisio*, quæ significabat Ecclesiam. Quæ quasi ioula grana uno cortice contegit, dum omnem turbam credentium in fidei unitate concludit.

447 CAPUT XVII.

1. Septima decima mansio est in *Lebna*, quæ Latine transfertur in *laterem*. Legimus Ægyptios lateres, quos populus faciens ingenuit, ex quibus discimus in itinere istius vitæ de alio in aliud transitu nunc nos crescere, nunc decrescere, et post ordinem ecclesiasticum sæpe ad lateres, id est, ad carnalia opera transmigrare.

CAPUT XVIII.

1. Octava decima mansio est in *Ressa*, quæ in *frenos* vertitur. Si enim post profectum rursus ad lutulenta opera descendimus, infrenandi sumus, et cursus vagi, atque præcipites Scripturarum retinaculis dirigendi.

CAPUT XIX.

1. Nona decima mansio est in *Caalatha*, quæ interpretatur *Ecclesia*, scilicet ut vagi currentium gressus frenis ad Ecclesiam retrahantur, ut fores quas antea reliquerant rursus festinent intrare.

CAPUT XX.

1. Vicesima mansio est in monte *Sepher*, quæ interpretatur *pulchritudo*, id est, Christus. Et vide quid prosint frena. Si a vitulis nos retrahunt, introducunt ad virtutum choros, et in Christo monte pul-

27. De cœtu sanctor. Al., de regno sanct. Al., de regno cœlorum. Vulg., De medio Ecclesiæ. LXX, ἐκ μέσου τῆς συναγωγῆς. GRIAL.

CAP. XVI. N. 1. Ex Hieronymo cum reliquis omnibus. GRIAL.

CAP. XX. N. 1. Bnon. : Et vide quod frena, quæ a vitulis nos retrahunt, introducunt. AREV.

cherrimo habitare faciunt; de quo scriptum est: *Ve-* **A** *quiete contenti et otio, sed rursus ad ulteriora pro-*
nite, ascendamus ad montem Domini (Isai. II).
operantes, obliviscamur præteritorum, et in futura
nos extendamus.

CAPUT XXI.

1. Vicesima prima mansio est in *Harada*, quæ
vertitur in *miraculum*. Et vide quam pulcher est ordo
virtutum. Post frenos **448** in Ecclesiam intromitti-
mur, post habitationem ad montem Christi ascendi-
mus; in quo positi miramur in eis quæ nec oculus
vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascen-
derunt.

CAPUT XXII.

1. Vicesima secunda mansio est in *Maceloth*, quæ
in *cælus* vertitur, id est, in *ecclesia*. In hac enim
consistit multitudo credentium, juxta quod scriptum
est: *Ecce quam bonum et quam jucundum habitare*
fratres in unum (Psalm. cxxxi)!

CAPUT XXIII.

1. Vicesima tertia mansio est in *Tahath*, quæ
interpretatur *pavor*, quia dum quisque venit ad Ec-
clesiam, atque ascendit in montem pulcherrimum
Christum, et stupore et miraculo Christi magnitudi-
nem confitetur; adjungat deinde timorem, qui cus-
tos est beatitudinis, ut altum non sapiat, quia *Deus*
superbis resistit, humilibus autem dat gratiam (I Petr.
v, 5).

CAPUT XXIV.

1. Vicesima quarta mansio est in *Thare*, quam
nonnulli vertunt in *malitiam*, sive *pasturam*.
2. Quod vel ad præpositos Ecclesiarum, vel ad
custodiam animæ refertur, ut sollicitus sit quisque,
habeatque pavorem, ne leo diabolus in caulas ovium,
id est, in Ecclesias per diversa vitiorum foramina
introire nitatur.

449 CAPUT XXV.

1. Vicesima quinta mansio est in *Methca*, quæ
vertitur in *dulcedinem*. Ascendisti enim in excelsum,
admiratus es virtutum choros, timuisti ruinam, ab-
egisti insidiatores, dulcis te fructus protinus laboris
insequitur, ut merito dicas: *Quam dulcia faucibus*
meis eloquia tua! super mel ori meo (Psalm. cxviii).

CAPUT XXVI.

1. Vicesima sexta mansio est in *Hesmona*, quæ
Latine *festinationem* sonat. Scilicet, ut postquam
dulces fructus laboris sumpserimus, non simus

D CAP. XXI. N. 1. Bonon., post ecclesiæ habitationem
ad montem. Et illico, ex Isidoro, in quo positi mira-
mur in eum. AREV.

CAP. XXIII. N. 1. Bonon., custos est beatitudinis,
vel humilitatis, ut altum, etc. AREV.

CAP. XXIV. N. 1. Mansio est in *Thare*, quam non-
nulli vertunt in *malitiam*, sive *pasturam*. Verba sunt
Hieronymi, sed hanc interpretationem rejicientis.
Cum autem allegoriæ verba, quæ sequuntur: *Quod*
vel ad præpositos Ecclesiarum, etc., ex eodem sint,
manifestum est decesse interpretationem quam ipse
probat, abactoris scilicet, vel depulsoris. Propterea
asterisco locum notavimus, quem explere sibi quisvis
facile ex Hier. possit. GRIAL.

CAP. XXVII. N. 2. *Viri sublimes ad te transibunt, et*
tui erunt servi, post te ambulabunt colligati vinculis.
Ex LXX, voce *servi*, addita. Sed miror cur interpres
Latinus Editionis LXX, pro *χειροπέδαις, vinculis,*

quiete contenti et otio, sed rursus ad ulteriora pro-
perantes, obliviscamur præteritorum, et in futura
nos extendamus.

CAPUT XXVII.

1. Vicesima septima mansio est in *Moseroth*, quod
interpretatur *vincula*, sive *disciplina*, scilicet, ut fe-
stino gradu pergamus ad magistros, eorumque tera-
mus limina, et præcepta virtutum ac mysteria Scri-
pturarum vincula putemus esse æterna.

2. Hæc sunt Christi vincula, de quibus in Isaia
legitur: *Viri sublimes ad te transibunt, et tui erunt*
servi, post te ambulabunt colligati vinculis (Isai. xlv,
14). Sunt et alia diaboli vincula, quibus disruptis, vi-
cit hostes Sanson. De quibus Propheta dicit: *Diru-*
pisti vincula mea, tibi sacrificabo hostiam laudis (Psalm.
B *cxv).*

450 CAPUT XXVIII.

1. Vicesima octava mansio est *Baneiacam*, quæ
per interpretationem transfertur in *filios necessitatis*,
seu *stridoris*. Qui sint isti filii necessitatis ipse
psalmus nos docet: *Afferte Domino, filii Dei, afferte*
Domino filios arietum (Psalm. xxviii). Quæ est
tanta necessitas, quæ nolentibus imponatur? cum
divinis Scripturis fueris eruditus; et leges earum,
ac testimonia, vincula scies veritatis, contendens
cum adversariis, ligabis eos, et victos duces in ca-
plivitatem, et de hostibus quondam atque captivis
liberos Dei efficies, ut repente dicas cum Sion:
Ego sterilis, et non pariens, transmigrata, et captiva;
et istos quis enutrivit? Ego destituta, et sola; et isti
ubi erant (Isai. xlix, 21)?

C 2. Porro quod interpretatur est *filios stridoris*, ad
illum sensum refertur, quod timore supplicii, et
ejus loci ubi est fletus et stridor dentium, deserentes
diaboli vincula, Christo Domino credentium turbæ
colla submittant.

CAPUT XXIX.

1. Vicesima nona mansio est in monte *Gadgad*,
quod interpretatur *nuntius*, sive *accinctio*, vel certe
concisio. Non enim aliter possumus magistri discipu-
lorum atque credentium eos facere filios necessitati-
tis, nisi præceptores eorum interfecerimus. Crudeles
simus in occisione eorum, non parcat manus nostra
arinum, aut extremum auriculæ de ore leonis ex-
trahere.

D Hieronymus pro *Moseroth manicis* reddiderit, ut ille
non Græcæ, sed Hebraicæ vocis rationem habuisse,
Hieronymus contra septuaginta Interpretibus præter
morem subserviisse videatur. GRIAL.

Ibid. In cod. Alborn., de quibus in *Ecclesiastè, seu*
Isaia legitur. Et mox, vinculis. Et alii diaboli intelli-
gunt vincula, quibus disruptis.... De quibus propheta.
In Vulgata verba Isaïæ sunt: *Viri sublimes ad te*
transibunt, et tui erunt, post te ambulabunt, victi
manibus pergent. AREV.

CAP. XXIX. N. 1. *Vel certe concisio. Hieronym., vel*
certe (quod nos vorius arbitramur) κατακνή, id est
concisio. GRIAL.

Ibid. Extrahere. Alii, abstrahere. Nonnulli addunt;
Extrahere; ne torpeamus Christi inimicos ante diem
extremum prece usque blanda auriculari de ore leonis
cripere. Quod ab Isidoro alienum prorsus videtur.
AREV.

2. At vero de nuntio et accinzione, hoc breviter A dici potest, quod filiis necessitatis grandes ad virtutes stimulos suggeremus, cum eis nuntiaverimus præmia futurorum, et accinctos inire bella docuerimus. Horum trium quidquid magister fecerit, in monte consistit.

451 CAPUT XXX.

1. Tricesima mansio est in *Itebatha*, quæ interpretatur *bonitas*, quæ est Christus.

CAPUT XXXI.

1. Tricesima prima mansio est in *Hebrona*, quæ interpretatur *transitus*, id est, mundus, de quo Apostolus ait: *Præterit enim figura hujus mundi* (I Cor. vii). In hunc venientes sancti Dei cupiunt ad meliora transire. De quibus Psalmista canit: *Et non dixerunt qui præteribant: Benedictio Domini super vos* B (*Psalm. cxxxviii, 8*).

CAPUT XXXII.

1. Tricesima secunda mansio est in *Asiongaber*, quæ transfertur in *ligna viri*. Possunt hæc ligna viri saltuum et arborum omnium genera multitudinem gentium figurare. Usque huc solitudo Pharan decem, et octo continet mansiones, quæ descriptæ in catalogo in superiore itinere non ponuntur.

CAPUT XXXIII.

1. Tricesima tertia mansio est in deserto Sin. Hæc est *Cades*. *Cades autem sancta* interpretatur per antiphrasin, sicut *lucus*, cum minime luceat, vel bellum, quod tamen sit horridum. In hac mansionem moritur Maria, et sepelitur.

2. Videtur in Maria prophetia mortua, in Moysse, et Aaron legi, et sacerdotio Judæorum finis impositus: quod nec ipsi adeo terram repromissionis transcendere valeant, nec credentem populum de solitudinibus hujus mundi educere, nisi solus Jesus, id est, Salvator verus Dei Filius.

3. In hac mansionem propter aquas contradictionis Moyses offendit Deum, 452 et prohibetur transire Jordanem. Turbatur enim murmure populi, dubitanter petram virga percussit, quasi illud Deus non posset facere ut aqua de petra flueret, quod ante jam fecerat. Quid ergo hic fides Moysi insinuat, quod ad aquam de petra ejiciendam titubaverit? hanc prophetiam recte intelligamus fuisse de Christo.

4. Dum enim Moyses in Scripturis sanctis aliam atque aliam pro re aliqua significanda personam gerat, nunc tamen populi Judæorum sub lege positi personam gerebat, eumque in prophetica prænuntiatione figurabat. Nam sicut Moyses, petram virga percutiens, de Dei virtute dubitavit, ita ille populus, qui sub lege per Moysen data tenebatur, Christum ligno crucis affigens, eum virtutem Dei esse non credit, sed sicut percussa petra manavit aqua si-

tentibus, sic plaga dominicæ passionis effecta est vita credentibus.

5. Habemus enim de hac re præclarissimam et fidelissimam vocem apostolicam, cum inde loquertur, dicens: *Petra autem erat Christus* (I Cor. x). Hanc ergo carnalem de Christi divinitate desperationem in ipsius Christi altitudine Deus mori jubet, cum mortem carnis Moysi in monte imperat fieri. Sicut enim petra Christus, ita et mons Christus. Petra humilis fortitudo, mons eminens magnitudo. Quia sicut Apostolus ait: *Petra erat Christus*, ita ipse Dominus: *Non potest civitas abscondi supra montem posita* (Matth. v); se scilicet montem, fideles autem suos in sui nominis gloria fundatos asserens civitatem.

6. Prudentia enim carnis vivit, cum tanquam petra percussa Christi humilitas in cruce contemnitur. Christus enim crucifixus Judæis scandalum est, gentibus autem stultitia; et prudentia carnis moritur, cum tanquam montis eminentia Christus excelsus agnoscitur. Ipsi enim vocatis Judæis et Græcis Christus Dei virtus et Dei sapientia est.

CAPUT XXXIV.

1. Tricesima quarta mansio in monte *Hor*, in extremis finibus *Edon*. 453 In quem ascendit Aaron juxta præceptum Domini, et mortuus est anno quadragesimo egressionis ex Ægypto, eo scilicet anno quo novus populus repromissionis terram intraturus erat. Et quanquam in monte sacerdotium Eleazaro filio dereliquerit, lexque eos qui eam impleverat perducit ad summum, tamen ipsa sublimitas non est trans fluentia Jordanis, sed in extremis terrenorum operum finibus. Et plangit eum populus triginta diebus. Aaron plangitur, Jesus non plangitur. In lege descensus ad inferos, in evangelio ad paradysum transmigratio.

2. Audit quoque Chanaanæus quod venisset Israel, et in locum exploratorum, ubi quondam populum offendisse noverant, ineunt prælium, et captivum ducunt Israel. Rursusque in eodem loco pugnatur ex voto, victor vincitur, victi superant, per quod intelligimus ut cum nos Dei auxilio destitutos hostes invaserint, duxerintque captivos, non desperemus salutem, sed iterum armeanur ad prælium. Potest fieri ut vincamus ubi victi sumus, et in eodem loco triumphemus in quo fuimus ante captivi.

CAPUT XXXV.

1. Tricesima quinta mansio est in *Selmona*.

CAPUT XXXVI.

1. Tricesima sexta mansio est in *Phunon*. Hæc duæ mansiones in ordine historiae non inveniuntur: in his, mortuo Aaron, murmurant Israelitici populi con-

5. Pro dicens, Alb. dicentem, Florent. 1, dicentis, scilicet Apostoli, quod intelligitur in apostolicam. Mox Alb., Deus non liberat, qui mortem, etc. AREV.

CAP. XXXVI. N. 2. Bonn., ex Origin. Isidori, imaginem Filii Dei passionemque ejus conspexerint serventur. AREV.

CAP. XXXIII. N. 1. *Cades autem sancta*. Mendose lib. o. Sin autem sanctam. Vid. Hieronym. GRIAL.

2. Alb.: *Nec credentium populum de solitudine hujus mundi educere*. AREV.

3. In hac mansionem propter aquas, usque ad sapientia est, omnia sunt Aug. verb., xvi cont. Faust., cap. 16 et 17. GRIAL.

tra Deum et Moysen, manna fastidiunt, et a serpentibus vulnerantur.

2. Sed quid illud significat quod morsus mortiferi serpentum, exaltato et respecto æneo serpente, sanabantur, nisi quod nunc in typo Salvatoris, qui ferum antiquumque serpentem in patibulo triumphavit, diaboli venena superantur? ita ut qui vere expresseque imaginem Filii Dei passionemque ejus conspexerit servetur. Hoc enim significant et verba ipsius Domini dicentis: *Sicut exaltavit Moyses serpentem in deserto, sic oportet exaltari Filium hominis*, 454 *ut omnis qui credit in eum non pereat, sed habeat vitam æternam.*

3. Quod vero æneus est serpens, ipse Christus intimitatur, qui ligno suspensus est; æs quippe metallis cæteris durabilius esse solet. Et apte æneus serpens ligno suspensus est, ut Dominus et in serpente mortalis, et in ære significaretur æternus; videlicet, ut indicaretur mortuus per humilitatem, et tamen esset quasi æneus per divinitatem. Pulchre autem prima mansio *Selmona* interpretatur *imaguncula*, quia nimirum ibi imago expressa est Salvatoris per serpentem æneum, qui ibi, ut imago, in ligno pependit.

4. Pulchre etiam et secunda *Phunon* interpretatur *os*, quia postea quam passionem filii Dei cognoscimus, quod corde credimus ore pronuntiamus, legentes illud Apostoli: *Corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem* (Rom. x).

CAPUT XXXVII.

1. Tricesima septima mansio est in *Oboth*, quæ vertitur in *Magos*, sive *Pythones*; unde demonstratur quia post imaginem Dei, quæ in cordis ratione monstratur, et confessionem fidei, quæ ore profertur, consurgunt serpentes, et artes maleficæ ad bella nos provocant. Sed nos custodia circumdantes cor nostrum, obturemus aures nostras, ne audiamus voces incantantium, et sirenarum carmina negligamus.

CAPUT XXXVIII.

1. Tricesima octava mansio est in *Jeabarm* in finibus Moab, quæ significat *acervos lapidum transeuntium*, id est, sanctos, per istum sæculum ad alias mansiones transire festinantes.

455 CAPUT XXXIX.

1. Tricesima nona mansio est in *Dibongad*. In hac geritur bellum contra *Sehon* regem Amorrhæorum, et *Og* regem *Basan*. In his regibus licet res gesta cognoscatur, tamen per conditiones virtutesque nominum spiritualis significatio est subjecta. *Sehon* namque interpretatur *tentatio oculorum*. Per quem figuratur diabolus, qui transfiguratur se velut angelum

3. Quod vero æneus, usque ad esse solet, ex Augusti., serm. 101 de tempore. GRIAL.

Ibid. De æneo serpente, quo Christus indicabatur, confer Patres apostolicos Cotelerii, tom. I, pag. 40, cum not., et recentiores interpretes. AREV.

CAP. XXXVII. N. 1. Sirenarum. Ita etiam alii. Rectum esset *sirenium*. AREV.

CAP. XXXIX. N. 1. In his regibus, usque ad omnes confundentur, verba Augusti. in psalm. cxxxiv. GRIAL.

lucis, et per hæresim vel schisma verisimilia mentitur, ut fallat incautos.

2. Hunc *Amorrhæi*, id est, *amaricantes*, habent regem. Nisi enim quædam simulatio veritatis præcedat, non sunt hæreses amaricantes, non schismata exacerbantium in Ecclesia. Iste ergo rex occiditur in unoquoque homine, quando quisque damnat simulationem, et diligit veritatem. *Og* vero rex interpretatur *conclusio*, *Basan* autem *confusio*; id enim agit diabolus semper, ut concludat viam ad Dominum, opponendo idola sua, ne credatur in Christum. Conclusio enim præcedit, ut rex; sequitur confusio, ut plebs: quia quos modo concludit, ne credant in Christum, quando apparuerit Christus, omnes confundentur.

5. Mansio autem ista *Dibongad* interpretatur *fortiter intellecta tentatio*, quia nimirum si superetur simulatio, quæ per schisma vel hæresim exercebat Ecclesiam, et conclusio, quæ per sacrilegium claudit fidei viam, nihilominus tentatio intelligitur, ac deinde intellecta fortiter superatur.

CAPUT XL.

1. Quadragesima mansio est de *Dibongad* in *Helmon Deblathaim*, quæ vertitur in *contemptum palatarum*, sive *opprobriorum*. Et per hoc dicimus omnia dulcia ac illecebras voluptatum prætereuntium 456 in sæculo commendandas, et opprobria diligenda. Quæ si falso obijciantur, beatitudinem pariunt, Salvatore plenissime docente, qui ait: *Cum expronaverint vobis homines, beati eritis* (Luc. vi).

CAPUT XLI.

1. Quadragesima prima mansio est in *montibus Abarim*, contra faciem *Nabo*, quæ vertitur in *montes transeuntium*, et est contra faciem montis *Nabo*, ubi moritur et sepelitur *Moyses*, terra promissionis ante conspecta (Deut. xxxiv). *Nabo* interpretatur *conclusio*, in qua finitur *lex*, et non invenitur ejus memoria. Porro gratia Evangelii absque ullo fine tenditur: *Et in omnem terram exivit sonus ejus, et in fines orbis terræ verba ipsius* (Psalm. xviii).

2. Simulque considerandum quod habitatio transeuntium in montibus sita sit, et adhuc profectu indigeat. Post montes enim plurimos ad campestria *Moab* et *Jordanis* fluenta descendimus, quæ interpretatur *descensio*. Nihil enim tam periculosum est quam gloriæ cupiditas, et jactantia, et animus conscientia virtutum tumescens.

CAPUT XLII.

1. Quadragesima secunda mansio est in campestribus *Moab*, super *Jordanem*, juxta *Jericho*, ubi

CAP. XL. N. 1. Quæ vertitur in *contemptum palatarum*. Recte nostri libri; mendose apud Hieronymum *plagarum*. Sunt autem *palatæ* massæ de recentibus fientibus. Vid. Ambros. hoc loco, et Hieronymi. in nominibus de Numer. GRIAL.

Ibid. Pro in *contemptum*, Alb., in *opprobrium*. Florent. 1: *Et per hoc discimus omnia dulcia ac illecebras voluptatum prætereuntes in sæculo*, etc. Quod non displicet. AREV.

fixerunt tentoria a domo solitudinis usque ad Abel-satim in planitie Moab. In quadragesima secunda, quæ extrema mansio est, quædam quæ sunt gesta narremus.

2. Sedens in ea populus a divino Balaam, quem mercede conduxerat Balac, jussu Dei benedicatur, et maledictio mutatur in laudes. Sed quid est quod iste Balaam, dum pervenire ad propositum tenderet, asina cui præsidebat, dum vidisset angelum loquitur?

3. Quæ est enim hæc asina nisi bruta gentilitas? Quam 457 quoddam Balaam, id est, seductor idololatriæ, quasi brutum animal, et nulla ratione renitens, quo voluit errore substravit. Sed ista angelum Dei vidit, quem homo videre non potuit; et vidit, et detulit, et locuta est, ut agnosceremus, posterioribus temporibus, sub adventu magni Angeli Dei gentilem illam plebem, mutata duritiæ stoliditatisque natura, solutis Deo linguis, locuturam; ita ut quæ erat subiecta perfidiæ in vocem fidei et confessionis erumperet, licet et caro nostra animalis est.

4. Plerumque enim caro per molestias tacta flagello suæ menti Deum indicat, quem mens ipsa carni præsidens non videbat; ita ut anxietatem spiritus proficere in hoc mundo cupientis, velut iter tendentis, impediatur, donec ei invisibilem, qui sibi obviat, innotescat. Unde et bene per Petrum dicitur: *Correctionem habuit suæ vesaniæ subjugale mutum, quod in hominis voce loquens, propheta insipientiam prohibuit* (II Petr. II).

5. Insanus quippe homo a subjugali muto corrigitur, quando elata mens humilitatis bonum, quod tenere debeat, ab afflictâ carne memoratur. Sed hujus correctionis donum idcirco Balaam non obtinuit, quia ad maledicendum pergens, vocem, non mentem, mutavit. Consilium quippe dedit regi Balac ut mulieres in meritorio poneret, et ante januâ earum aras, ut venientes filii Israel prius sacrificarent idolis, et sic ingrederentur ad mulieres, ut inde fornicentur filii Israel cum filiabus Madian.

6. Sed quid est quod iste Balaam populum Dei posse decipi certa ratione collegit, dans consilium ut ex illa parte, qua infirmari noverat filios Israel, perniciosi eis laquei tenderentur, non dubitans eos,

CAP. XLII. N. 2. Alb., dum perveniret, et ad propositum tenderet. AREV.

3. Quæ est enim hæc asina, usque ad substravit, verba sunt Greg., lib. I Moral., cap. 7, quæ hoc loco (adjecta voce penitentia, mutatoque renitens in retinens) sensum nullum reddebant. GRIAL.

Ibid. Sed ista angelum, usque ad erumperet, Ambros., lib. IX comment. in Luc., cap. 19: *Nec despicias asinam quoque istam; quondam angelum Dei vidit, quam homo videre non potuit. Et vidit, et detulit, et locuta est. Ut agnosceres, posterioribus temporibus, sub adventu magni Angeli gentiles illis (forte illos), ante asinos, locuturos.* GRIAL.

Ibid. Multum hic variant mss. exemplaria. Alb., breviter: *Quid est asina, nisi ratione utens, quo voluit, etc.* Alii post renitens addunt penitentia. AREV.

4. Plerumque enim caro, usque ad non mentem mutavit, verba sunt Gregorii, Pastoral. III part., adino-

oblata copia feminarum, fornicationis ruina protinus collapsuros, quia concupiscibiles animæ eorum partes sciebat esse corruptas?

7. Ita ergo unumquodque nostrum nequitia spiritualis versuta 458 malignitate in figura Balaam pertentant, illis præcipue affectibus animæ insidiosos laqueos præstruentes, quibus nos senserint ægrotare, ut, verbi gratia, cum viderint rationabiles animæ nostræ partes esse vitiatas, illo nos ordine decipere moliantur.

8. Sed Phinees sacerdos zelatus, ut Domini furorem placaret, Zambri et scortum Madianitidem pugione transfigit, significans per crucem Christi non solum idololatriam, sed etiam omnem carnis affectum vel concupiscentiam perimi sæculi, et tunc placari Deum, dum carnis exstinguitur desiderium. Post hæc numeratur rursus populus, numerantur et Levitæ, ut, interfectis primo carnalibus, novus Dei populus censeatur, qui per baptismum Jordanis transeat, et cœlestis hæreditatis repromissionem percipiat.

9. Porro quod sexcenta millia armatorum de Ægypto numerantur egressa, et ex ipsis non sunt amplius quam duo terram repromissionis ingressi, hæc figura demonstrat multos per baptismum ad fidem transire; sed ad patriam cœlestem paucissimos pervenire secundum figuram illam in Evangelio, in qua multi vocati, pauci vero inveniuntur electi (Matth. xx, 22).

10. Quod vero duo tantum ingrediuntur, aut propter eos qui ex utroque populo regni cœlestis repromissionem adipiscuntur, aut propter illos qui per duas vitas, actionis et contemplationis, ad æternam beatitudinem prædestinantur.

11. Interpellant dehinc filia Salphaad quinque, et ex iudicio Dei hæreditatem accipiunt inter fratres suos. Nec legis plebs ab Evangelii possessione excluditur.

12. Deinde Jesus in monte succedit Moysi, et discit quæ specialiter debeant offerri in Ecclesia. Legi etenim succedit Evangelium, ibique lex faciendæ præcepta admonet, et gratia complet.

13. Primum quidem quid offerri debeat per singulos dies; dehinc quid in Sabbato propter spem quietis æternæ; quid in kalendis 459 pro invocatione vitæ; quid in pascha, quando conspelimur cum Chri-

nit. 13. GRIAL.

Ibid. Alb.: *Donec ei invisibilis, qui sibi obijciat, innotescat.* AREV.

5. Alb., *debeat, afflictâ carne moratur.* AREV.

7. Grialus, *mendose, spiritualis.* AREV.

8. Sed Phinees, usque ad populus censeatur, ex Hieronym., quibusdam interjectis. GRIAL.

Ibid. Zambri, etc. Alii, Zambri, qui ad scortum ingressus est, arripiens pugionem, utrosque transfigit. AREV.

9. Alb.: *Postea quoque multa millia armatorum.* AREV.

11. Nec legis plebs. Ne femineus sexus, Hieronymus. GRIAL.

12. Alb., *admonet, et gratia completur.* AREV.

13. Alb.: *In Kalendis propter invocationem Christi vitæ, quid in pascha, quando sepelimur Christo per baptismum a mortuis.* Flor. 1: *Ad vitæ novitatem, pro ad vitæ nativitatem.* AREV.

sto per baptismum, quasi a mortuis transeuntis ad vitæ nativitatem; quid in Pentecoste propter gratiam Spiritus sancti et indulgentiam remissionis peccatorum; quid in neomenia mensis septimi; quid in jejuniis ejusdem mensis decimo die; quid in scenopogia, quando figuntur tabernacula quinto decimo die supradicti mensis.

14. Dehinc textitur bellum contra Madianitas, et mors divini Balaam, in cujus nece error perfidiæ ligno crucis interficitur, fitque deinde Amalech prædæ divisio, et oblatio ex ea animarum tabernaculo Dei.

14. Divini Balaam. Sæpe vox divini in Scriptura sumitur pro augure, ariolo, pythone. AREV.

15. Quia quos mundi implicam usque ad desiderant

A 15. Post hæc filii Ruben et Gad, et dimidia tribus Manassæ, jumenta plurima habentes, citra Jordanem possessionem accipiunt, et in repromissionis terra hæreditatem habere nolunt, figurantes quia quos mundi implicamenta occupant, habitationem cœlestis patriæ nequaquam desiderant.

16. Dehinc populus admonetur, ut in terra sancta idola destruant, et nullus de prioribus habitatoribus servetur, ad significandum, ut dum in terram sanctæ repromissionis per fidem ingredimur, simul cum idololatria omnia etiam vitia exstinguamus.

verba sunt Greg. xxvii Moral., cap. 7. GRIAL.

Ibid. Citra Jordanem. Alb., contra Jordanem. AREV.

IN DEUTERONOMIUM.

460 CAPUT I.

Cur Deuteronomium undecim diebus scriptum.

1. Liber Deuteronomii repetitio est præcedentium quatuor librorum legis. Nam dum illi in se proprias continent causas, iste tamen replicat omnium. Habet autem et ipse propria innumera sacramenta, e quibus pauca pro exercitio lectoris studii memoranda.

2. Deuteronomium autem secunda legis latio dicitur, quod significat Evangelium. In cujus principio notandum est quid indicet quod undecim diebus idem Deuteronomium a Moyse scribitur; significat vero Judaicæ plebis lapsum in Evangelio per transgressionem Decalogi mandatorum.

CAPUT II.

De quadraginta annis deserti, et vestibus non attritis.

1. Quid autem significaverunt illi quadraginta anni, quibus laboriose peractis, filii Israel ad repromissionis terram transierunt? Per hos quadraginta annos totum sæculi tempus significatur, in quo vivit Ecclesia sub laboribus et periculosis tentationibus, sperando quod non vidit per patientiam, quousque ad promissam æternæ felicitatis perveniat patriam (Matth. iv).

461 2. Ideo et Dominus quadraginta diebus jejunavit et quadraginta noctibus, et tentatus est in eremo. Corpus enim ejus, quod est Ecclesia, necesse est tentationes laboresque patiatur in hoc sæculo, quoad usque veniat illud tempus ubi post tentationes accipiat consolationes.

3. Porro quod vestis Israel per tot annos in eremo

CAP. II. N. 3. Porro quod vestis, usque ad duravit. Porro quod vestimenta, aut calceamenta filiorum Israel per tot annos in eremo indetrita et absoluta manserunt, nullaque vetustate consumpta sunt, Val. et Compl. Reliqui et Beda ut edidimus. GRIAL.

Ibid. Alb., cum Val. et Compl. Porro quod vestimenta, etc., sed obvoluta pro absoluta. AREV.

CAP. III. N. 1. Non plantabis, etc. Cod. Bonon., post finem capitis præced., in nota marginis inferioris,

B nulla vetustate corrupta est, et morticina pellis calceamentorum tandiu sine labe duravit, potest figurare futuram incorruptibilitatem corporum, ubi ea quæ corruptibilia sunt sine corruptione illa permanent.

CAPUT III.

De non plantando ligno juxta altare.

1. Non plantabis omne lignum juxta altare Dei, nec facies nemus in terra. Interdicitur quippe ne nemus complantetur in templo. Nemus frondentes arbores et infructuosæ sunt, solum ad delectationem visus plantatæ. Tales sunt et gentiles, qui rationem suam verborum decore componunt, ut non convertant a vitis, sed delectent, atque istiusmodi seductione persuadeant.

C 2. Nos autem secundum præceptum juxta altare Dei nemus non plantamus, si circa dominicam fidem nihil in verbis infructuosum, nihil audientiae sæculari illecebrosum componimus, sed sola puritate veritatis scientiam pædicationis tenemus. Hoc nemus in prædicatione sapientiæ plantare vitabat Apostolus, cum dicebat: Loquimur non in doctis humanæ sapientiæ Verbis, sed in doctrina spiritus, et virtute (I Cor. ii).

462 CAPUT IV.

De auferendo præputio ligni pomiferi.

1. Quando ingressi fueritis in terram, et plantaveritis in ea ligna pomifera, auferetis præputia eorum, pomorumque germina immunda erunt vobis, nec edetis ex eis (Levit. xix, 23). Ligna quippe pomifera sunt opera virtutibus fecunda. Præputia lignorum auferi-

ris, ex Originali Isidori, sic habet: Perhanebunt. Jubentur autem in præceptis hujus libri innumerabilia, ex quibus quæritur quid significet illud quod interdicitur: Non plantabis omne lignum juxta altare Domini, nec plantes nemus in terra. Interdicitur quippe, etc. AREV.

CAP. IV. N. 1. Quando ingressi fueritis, usque ad comedatur, omnia sunt Gregorii verba, viii Moral., cap. 29. GRIAL.

mus, cum de ipsa inchoationis infirmitate suspecti primordia operum nostrorum non approbamus.

2. Poma autem quæ germinant immunda existimamus, nostrisque cibis non aptamus, quia cum primordia boni laudantur operis, dignum est ut hoc animum non pascat operantis, ne, dum accepta laus suaviter carpitur, fructus operis intempestive comedatur.

CAPUT V.

De non operando in bovibus primogenitis.

1. *Non operaberis in primogenito bovis, et non tondebis primogenita ovium.* In primogenito quippe bovis operari est bonæ conversationis primordia in exercitio publicæ actionis ostendere. Ovium quoque primogenita tondere est ab occultationis suæ te gmine humanis oculis inchoantia bona nostra denudare.

2. In primogenito ergo bovis operari prohibemur, atque a primogenitis ovium detondendis compescimur, quia etsi quid robustum incipimus exercere, hoc in aperto citius non debemus ostendere. Sed cum vita nostra simplex quid atque innocuum inchoat, dignum est ut secreti sui velamina non relinquat, nec hoc humanis oculis, quasi subducto velere, ostendat.

3. Ad sola ergo divina sacrificia hominum primogenita, oviumque proficiant, ut si quid forte innocuum incipimus, hoc ad honorem intimi Judicis in ara cordis immolemus. Quod ab illo procul dabo **463** tanto libentius accipitur, quanto et ab hominibus occultatum nullo laudis appetitu maculatur.

4. Sæpe autem novæ conversationis primordia adhuc carnali vitæ sunt commista. Et ideo innotescere citius non debent, ne cum laudantur bona quæ placent, deceptus laude sua animus deprehendere in eis nequeat mala quæ latent.

CAPUT VI.

De non arando in bove et asino.

1. *Non arabis in bove simul et asino.* In bovis nomine populus ex circumcisione positus sub iugo legis accipitur; in asino autem populus gentium pertinet ad Evangelium: in bove quippe et asino simul arat qui sic recipit Evangelium, ut Judaicarum superstitionum, quæ in umbra et imagine præcesserant, caeremonias non relinquat.

2. Item nonnunquam in bove bene operantium vita, in asino stultorum vecordia figuratur. Quid est ergo: *Non arabis in bove simul et asino?* ac si diceret: Fatuum sapienti in prædicatione non socias, ne per eum qui rem implere non valet et illi qui prævalet obsistas.

3. Bovem quippe et asinum, si necesse sit, unus-

CAP. V. N. 1. *Non operaberis*, usque ad *latent*, totum item caput ex eodem Gregor. capite. GRIAL.

5. *Ut si quid forte*, ex Beda; *Ut quidquid forte*, Gregor. et MS. GRIAL.

CAP. VI. N. 1. *Non arabis*, usque ad *obsitas*, ex eod. lib. i Moral., cap. 7. GRIAL.

3. *Bovem quippe et asino.*, usque ad *comites facit*, verba sunt Aug., vicotr. Faust., c. 9. GRIAL.

quisque sine detrimento operis jungit. Sapientem vero et stultum (non ut unus præcipiat, et alter obtemperet, sed ut pariter æquali potestate annuntient verbum Dei) non sine scandalo quisque comites facit.

CAPUT VII.

De non alligando ore bovis triturantis.

1. *Non alligabis os bovi trituranti* (I Cor. ix, 9; I Tim. v, 18). Dicitur est quod in bovis **464** non ne vita uniuscujusque operantis exprimitur. Dicit quodam in loco Apostolus Paulus, reprehendens et dolens, quod nemo illi communicaverit in ratione dati et accepti (Philip. iv). Quid est in ratione dati et accepti, nisi quod alio in loco aperte exposuit, dicens: *Si nos vobis spiritualia seminavimus, magnum est ut carnalia vestra metamus* (I Tim. ix, 11)? Hoc significat: *Non alligabis os bovi trituranti.*

2. Unde et idem Apostolus alio loco dicit: *Dignus est operarius mercede sua* (I Tim. vi). Vult ergo Scriptura doctoribus præstare carnalia, a quibus spiritualia consequuntur, quia prædicatores occupati in doctrina necessaria sibi providere non possunt.

CAPUT VIII.

De non coquendo hædum in lacte matris.

1. *Non coques hædum in lacte matris suæ.* Hædus hic sub peccatoris figura introducitur. Proinde peccans graviter non est coquendus in lacte matris suæ, id est, non est purgandus medioeribus tenerrimisque Ecclesiæ disciplinis, sed austerioribus præceptis ejus sunt excoquenda peccata, cuius magna sunt crimina, ut qui per lasciviæ blandimentum se perdidit, fortiori disciplina se redimat.

CAPUT IX.

De non induenda veste ex lana et lino.

1. *Non indues vestem ex lana linoque contextam.* Per lanam quippe simplicitas, per lino vero subtilitas designatur. Et nimirum vestis quæ ex lino lanaque conficitur lino interius celat, in superficie lanam demonstrat. Vestem ergo ex lana linoque contextam induit, qui sub locutione innocentiae intus subtilitatem celat malitiæ. Hoc secundum moralem sensum.

2. Cæterum secundum allegoriam lineis vestibus misceri lanam, **465** vel purpuram, et linostima veste indui, est inordinate vivere, et diversi generis professiones velle miscere, ut vel sanctimonialis habeat ornamenta nuptiarum, aut ea quæ se non continens nupsit speciem virginis gerat: omnimodo hoc peccatum est, et si quid inconvenienter ex diverso genere vel religione in vita ejusque contextur. Verum illud tunc figurabatur in vestibus quod nunc declaratur in moribus.

CAP. VII. N. 1. Verba Deuteronomii in Vulgata sunt: *Non ligabis os bovis terentis in area fruges suas.* AREV.

CAP. IX. N. 1. *Non indues vestem*, usque ad *malitiæ*, Greg. verba, viii Moral., cap. 51. GRIAL.

2. *Lineis vestibus*, usque ad *moribus*, Augustini verba, vi contra Faust., cap. 9, e quo sunt nonnulla restituta. GRIAL.

CAPUT X.

A

De non accipienda loco pignoris superiore et inferiore mola.

1. Non accipies loco pignoris superiorem aut inferiorem molam; accipere namque aliquando dicimus auferre. Unde et aves illæ quæ rapiendi sunt avidæ accipitres vocantur. Unde et apostolus Paulus dicit: *Sustinetis enim, si quis devorat, si quis accipit* (II Cor. xi). Ac si diceret *si quis rapit*. Pignus vero debitoris est confessio peccatoris. A debitore enim pignus accipitur, eum a peccatore jam confessio peccati tenetur. Superior autem et inferior mola est spes et timor.

2. Spes quippe ad alta subvelit, timor autem cor inferius premit. Sed mola superior et inferior ita sibi necessario junguntur, ut una sine altera inutiliter habeatur. In peccatoris pectore itaque incessanter debet spes et formido conjungi, quia pœnitentia incassum misericordiam sperat, si non etiam justitiam pertimeseat.

3. Incassum justitiam metuit, si non etiam in misericordia confidit. Loco igitur pignoris mola superior aut inferior tolli prohibetur, quia qui prædicat peccatori, tanta dispensatione componere prædicationem debet, ut nec derelicta spe timorem subtrahat, nec subtracta spe in solo eum timore derelinquat.

4. Tollit enim superiorem, si flenti peccatori dicat: Non habebis **466** veniam de commissis. Tollit inferiorem, si peccantem deceptio palpet. Ac si dicat: Age mala in quantum vis absque metu; nam Deus pius est et ad indulgendum paratus. Sed utiliter tunc mola utraque habetur, si et spes sit enim emendante formidine, et emendans formido fuerit cum spe.

CAPUT XI.

De non abominanda Ægyptio.

1. Non abominaberis Ægyptium, eo quod fuisti incolæ in terra ejus; quamvis enim mundo renuntiantes Ægyptiam terram, id est, pristinam sæculi conversationem, vel concupiscentiam declinemus, tamen, dum præsentis sæculi necessitatibus subdimur, quasi Ægyptiam nationem nequaquam exstinguimus, licet ab ipsa quadam discretionem separemur, non de superfluis cogitantes, sed, secundum Apostolum, vietu quotidiano indumentoque contenti. Hoc enim singulariter mandabatur in lege: *Non abominaberis Ægyptium*.

CAP. X. N. 1. *Non accipies*, etc. Totum caput e Greg. xxxiii Moral., cap. 11, nonnullis verbis immutatis, retenta tamen sententia. GRIAL.

Ibid. *Accipitres vocantur*. Eadem sententia exstat in Etymologiis, lib. xii, cap. 7 num. 55, adductis etiam apostoli Pauli verbis: *Sustinetis*, etc. AREV.

4. *Sed utiliter*, etc. Alb.: *Sed inutilis est altera sine altera, utraque vero simul utilis habetur... cum spe remissionis*. AREV.

CAP. XI. N. 1. *Non abominaberis*; e Cass., collat. 5, cap. 19. GRIAL.

Ibid. Apud Grialium titulus capituli est *De non abominandis Ægyptio*. Reposui *Ægyptio* ex Deuteronomio, quamvis nonnulli mss. apud Isidorum habeant

CAPUT XII.

De non habendis diversis ponderibus.

1. Non habebis in sacco diversa pondera, majus et minus; nec erit in domo tua modius major et minor. *Pondus habebis justum, et verum, et modius æqualis crit tibi, et verus, ut multo vivas tempore super terram*. Hoc et idem legislator etiam in Levitico interdicit (Levit. xix), Salomone quoque parem super hoc sententiam proferente: *Pondus magnum, et pusillum, et mensuræ duplices, immunda sunt utraque ante Dominum, et qui facit ea, in adventionibus suis compeditur* (Prov. xx).

467 2. Proinde non solum illo corporali, sed etiam spirituali modo studendum est nobis, ut nec diversa pondera in cordibus nostris, nec in domo conscientiæ nostræ mensuras duplices habeamus, id est, ne ipsi eam quæ districtiois regulam molliunt remissione indulgentiæ præsumentes, eos quibus verbum Dei prædicamus, districtioribus præceptis et gravioribus quam ipsi perferre possumus obruamus ponderibus.

3. Quod cum facimus, quid nisi diverso pondere atque mensura præceptorum Domini mercedem frugemque vel appendimus, vel metimur? Si enim aliter ea nobis, aliter fratribus nostris dispensemus, recte increpamur a Domino, eo quod stateras diversas aut mensuras duplices habeamus, secundum illam sententiam Salomonis qua dicitur: *Abominatio est Domino pondus duplex, et statera dolosa non est bonum in conspectu ejus* (Proverb. xx).

CAPUT XIII.

De testibus.

1. Non stabit adversus alterum unus testis, sed in ore duorum aut trium testium stabit omne verbum. Licet historialiter hæc sit divina servanda sententia, tamen et cum contra quoslibet impios vel hæreticos agimus, necesse nobis est Scripturas sanctas in testimonium vocare.

2. Sensus quippe nostri et attestatio sine his testibus non habent fidem. Unde magis convenit ad probationem et firmitatem verbi intellectus mei ut adhibeam duos testes, Novum scilicet et Vetus Testamentum: adhibeam etiam tres, Evangelium, Prophetam, et Apostolum, sicque stabit omne verbum.

Non abominaberis Ægyptium. AREV.

CAP. XII. N. 1. *Non habebis in sacco*, usque ad in conspectu ejus, e Cass., collat. 21, cap. 22. GRIAL.

Ibid. *Pondus magnum*, usque ad compeditur. Adnotanda disjunctio diversa ab ea quam secuti sunt correctores Edit. LXX. GRIAL.

2. *Illo corporali*. Al., etiam ille spiritualis nobis. AREV.

CAP. XIII. N. 1. *Non stabit adversus alterum unus testis*. Vid. Aug., xvi contra Faust., cap. 15. GRIAL.

2. *Et firmitatem*. Al.: *Ut affirmem verbum intellectus mei, adhibeo duos testes*. AREV.

468 CAPUT XIV.

De uxore fratris accipienda.

1. Illud vero, quod uxorem fratris ad hoc frater jussus est ducere, ut non sibi, sed illi sobolem suscitet, ejusque vocaret nomine, quod inde eidem nasceretur, quid aliud in figura præmonstrat, nisi quia unusquisque Evangelii prædicator ita debet in Ecclesia laborare, ut defuncto fratri, hoc est, Christo suscitaret semen, qui pro nobis mortuus est, et quod suscitatum fuerit ejus nomen accipiat?

2. Denique hoc implens Apostolus, non carnaliter in præmissa significatione, sed spiritualiter in completa veritate, quos in Christo Jesu se per Evangelium commemorat genuisse, succensens eis et increpans, corrigit volentes esse Pauli. *Nunquid Paulus, inquit, pro vobis crucifixus est? aut in nomine Pauli baptizati estis (I Cor. 1)?* tanquam diceret: Defuncto fratri vos genui: Christiani vocamini, non Pauliani.

3. At vero qui electus ab Ecclesia ministerium evangelizandi renuerit, ab Ecclesia merito digneque contemnitur. Hoc est enim quod in ejus faciem jubetur expuere, non sane sine signo hujus opprobrii, ut calcamento pedis unius exuatur, ne sit in eorum sorte quibus ipse Apostolus ait: *Et calcate pedes in preparationem Evangelii pacis (Ephes. vi).* Et de quibus commemorat Propheta: *Quam speciosi pedes eorum qui annuntiant pacem, qui annuntiant bona (Isai. LI; Nah. 1; Rom. x)!*

4. Qui autem sic evangelicam adem tenet, ut et sibi prosit, et Ecclesie prodesse non renuat, bene intelligitur utroque pede calcatus. Qui autem sibi putat quia credidit satis esse consultum, curam vero lucratorum aliorum refugit, quasi noius pedis calcamentum cum dedecore amittit.

CAPUT XV.

De formidoloso et pavido.

1. Homo formidolosus et corde pavido non egrediatur ad bellum. 469 *Vadat et revertatur ad domum suam, ne pavere faciat corda fratrum suorum, sicut et ipse timore perterritus est.* Quibus verbis edocet non posse eos professionem contemplationis vel spiritualis militie arripere exercitium, qui adhuc nudari terrenis operibus pertimescunt.

2. Ne rursus infirmitate mentis revertantur, suoque exemplo alios a perfectione evangelica revocent, et infideli terrore infirmant; jubentur itaque tales, ut, discedentes a pugna, revertantur in domum suam, quia non possunt duplici corde bella Domini præliari.

CAP. XIV. N. 1. *Illud vero quod uxorem, usque ad dedecore amittit, verba sunt Augustini, xxxii contr. Faust., cap. 20. GRIAL.*

CAP. XV. N. 1. *Homo formidolosus, c. Cass., lib. vii, cap. 15. GRIAL.*

4. *Filiorum.* Grialius edidit filorum, fortasse per errorem. Alii, vineam, vel propagines filiorum. AREV.

CAP. XVI. N. 1. *Cum introduxerit te Dominus, etc. EX Cassian., collat. 5, cap. 16 et sequentibus capitulum, collectum caput hoc. GRIAL.*

Ibid. *Quam possessurus ingrederis.* Ita Cass., Vulg.

A 3. Vir enim duplex animo, inconstans est in omnibus viis suis. Tales quippe oportet ut ne initium quidem renuntiationis arripiant. Quibus melius est, ut in activa vita consistent, quam trepidi contemplationem exsequentes, majori discrimine semetipsos involvant. Melius est enim non vivere, quam vivere et non reddere.

4. Similiter et ille a tali militia prohibetur, qui uxorem duxerit, qui plantaverit vineam, vel propaginem filiorum, non enim potest servire divinae militie servus uxoris, secundum illud Apostoli: *Qui cum uxore est, sollicitus est quomodo placeat uxori, et divisus est (I Cor. vii).*

5. Nec potest inesse quis studio contemplationis, qui adhuc in delectatione desigitur carnis. Nemo, inquit Apostolus, *militans Deo, implicat se negotiis sæcularibus, ut ei placeat cui se probavit (II Tim. ii).*

CAPUT XVI.

De septem gentium interemptione.

1. *Cum introduxerit te Dominus Deus tuus in terram quam possessurus ingrederis, et deleverit gentes multas coram te, Hethæum, 470 Gergezæum, et Amorrhæum, et Chananæum, et Pherezæum, et Hivæum, et Jebusæum, septem gentes multo majoris numeri quam tu es, et robustiores te, tradideritque eos Dominus tibi, percutes eos usque ad internectionem.*

2. Septem istæ gentes septem sunt principalia vitia quæ per gratiam Dei unusquisque spiritualis miles exsuperans exterminare penitus admonetur. Quod vero majoris numeri esse dicuntur, hæc ratio est, quia plura sunt vitia quam virtutes. Sed ideo in catalogo quidem dinumerantur septem nationes, in expugnatione vero earum sine numeri ascriptione ponuntur; ita enim dicitur: *Et deleverit gentes multas coram te.*

3. Numerosior est enim quam Israel carnalium passionum populus, qui de hoc septenario fomite vitiorum ac radice procedit. De gastrimargia namque nascuntur comessationes, ebrietates. De fornicatione turpiloquia, scurrilitas, ludicra, atque stultiloquia. De philargyria mendacium, fraudatio, furta, perjuria, turpis lucri appetitus, falsa testimonia, violentiæ, inhumanitas atque rapacitas. De ira homicidia, clamor et indignatio. De tristitia rancor, pusillanimitas, amaritudo, desperatio.

4. De accidia otiositas, somnolentia, importunitas, inquietudo, pervagatio, instabilitas mentis et corporis, verbositas et curiositas. De cenodoxia contentiones, hæreses, jactantia, ac præsumptio novitatum. De superbia contemptus, invidia, inobe-

Et LXX, *εισπορεύσθαι. Ingredieris, Mss. o. GRIAL.*

Ibid. Hæc pugna virtutum cum vitiis egregie describitur a Prudentio in Psychomachia, adducto etiam exemplo septem nationum, quas Israelitæ percusserant usque ad internectionem. AREV.

3. *Ludicra.* Ita Cass. Al., *ludibria. GRIAL.*

Ibid. *Homicidium. Homicidium.* Cass. GRIAL.

4. *Aliaque complura.* Cass., paulo superius. GRIAL.

Ibid. *Septem principalibus vitiis.* — Octo, Cass., sed cur Isid. immutaverit satis apparet. GRIAL.

dientia, blasphemia, murmuratio, detractio, aliaque complura similia, quæ cum sint multo majoris numeri quam virtutes, devictis tamen illis septem principalibus vitiis, ex quorum natura ista procedunt, omnes protinus conquiescunt, ac perpetua pariter cum his internecone delentur.

5. Quod autem hæ pestes robustiores sint, manifesta natura ipsius impugnatione sentimus. Fortius enim militat in membris nostris oblectatio carnalium passionum, quam studia virtutum, quæ uonni summa contritione cordis et corporis acquiruntur. Quod vero **471** istarum perniciosarum gentium regiones salubriter possidere præcipimur, ita intelligitur.

6. Habet enim unumquodque vitium in corde nostro propriam stationem; sed si cum spiritualibus populis, id est, virtutibus contra se dimicantibus fuerint vitia superata, locum quem sibi in corde nostro concupiscentiæ vel fornicationis spiritus retinebat, deinceps castitas obtinebit. Quem furor ceperat, patientia vindicabit.

7. Quem tristitia, mortem operans, occupaverat, salutaris et plena gaudio lætitia possidebit. Quem accidia vastabat incipiet excolere fortitudo. Quem superbia conculcabat humilitas honestabit, et ita singulis vitiis expulsis, eorum loca, id est, affectus contrarios possidebunt filii Israel, id est, animæ videntes Deum.

CAPUT XVII.

Cur Abraham loquens decem gentes, non septem, dinumeraverit Deus.

1. Illud vero, quod cum ad Abraham de futuris Dominus loqueretur, non septem gentes legitur dinumerasse, sed decem, quarum terra semini ejus danda promittitur. Qui numerus, adjecta idololatria gentium, blasphemia Judæorum, errore hæreticorum, evidentissime adimpletur.

2. Quibus ante notitiam Dei et gratiam baptismi vel impia gentium, vel blasphema Judæorum multitudo subjecta est, donec in intellectuali Ægypto commorantur. Si autem abrenuntians quis, et egressus exinde per gratiam Dei ad eremum pervenerit spiritualement, de impugnatione trium gentium liberatus, contra septem tantum, quæ per Moysen dinumerantur, bella suscipiet.

472 CAPUT XVIII.

De muliere decora capta in bello.

1. Si, inquit, exieris ad bellum contra inimicos tuos, et videris mulierem decora specie, et concupieris

5. Quod autem hæ pestes robust. Cass., paulo post. GRIAL.

Ibid. Quod vero istarum perniciosarum gentium. Cass., cap. 25. GRIAL.

6. Spiritus retinebat. — Retentabat, Cass. GRIAL.

7. Humilitas honestabit, ex Cass. Incipiet excolere humilitas, mss. o., mendose. Dixerat enim ante, incipiet excolere fortitudo. GRIAL.

Ibid. Id est, affectus, ex Cass. Effectus, Ms. GRIAL.

CAP. XVII. N. 1. Illud vero, quod cum ad Abraham. Ex ead. coll., cap. 22. GRIAL.

2. Vel impia gentium. — Gentilium, Cassian. GRIAL.

A eam, rades omnes pilos capitis ejus, et ungulas ejus, et indues eam vestimentis lugubribus, et sedebit in domo, lugens patrem suum, et matrem suam, et domum paternam, et post triginta dies erit tibi uxor.

2. Dicant ergo Judæi quomodo apud eos ista serventur, quid causæ, quid rationis est decalvare mulierem, et ungulas ejus abscindi? verbi causa, ponamus quod ita invenerit eam is qui dicitur invenisse, ut neque capillos, neque ungulas habeat, quid habuit, quod secundum legem deinere videretur?

3. Nos vero, quibus militia spiritualis est, et arma non carnalia, sed potentia Deo, si decoram mulierem, id est, animam, quæ a Deo pulchra creata est, in gentili conversatione invenerimus, et sociare voluerimus eam corpori Christi, deposito idololatriæ cultu, induitur lugubribus pœnitentiæ indumentis, et deplorat patrem, et matrem, hoc est, omnem memoriam mundi, ejusque illecebras.

4. Deinde verbi Dei novacula et doctrina omne peccatum infidelitatis ejus, quod mortuum est et inane, abraditur; hoc enim sunt capilli capitis et unguæ mulieris. Atque ita demum salutaris lavacri unda purificata conjungitur sanctis Dei, scilicet, cum jam nihil in capite mortuum, nihil in manibus ex illis quæ per infidelitatem mortua dicuntur habuerit, ut neque sensibus, neque actibus immundum aliquid aut mortuum gerat.

5. Quod vero post triginta dies jubet eam duci uxorem, femina quippe sanguinis purgationem post mensem habere solent. Post purgationem ergo peccatorum, anima jam effecta munda et purgata ab immunditia sua sociatur viro Israelitæ, corpori scilicet Christi.

473 6. Ternario namque ac denario numero fides opusque significatur. Per fidem ergo Trinitatis atque opus legis recte sociatur quæcunque anima viro Israelitæ, corpori scilicet Christi, adhærens illi sine macula, sinceritate fidei et actuum puritate. Alii putaverunt hanc mulierem captivam, decoram specie, rationabilem aliquam disciplinam significare, quæ sapienter dicta invenitur apud gentiles.

7. Hæc ergo a nobis reperta, oportet primum de ea auferre et reserare omnem superstitionis ejus immunditiam, et sic eam in studio veritatis assumere. D. Nil enim mundum habent disciplinæ gentilium, quia nulla apud infideles sapientia est cui immunditia aliqua vel superstitio non sit admixta.

Ibid. Alborn. facit etiam cum Cassiano, gentilium. AREV.

CAP. XVIII. N. 5. Et deplorat patrem et matrem. Sic reposui, cum apud Grialium legeretur et deplorat patrem et matrem. Vetus Editio, deploratque patrem et matrem. AREV.

4. Grialium, abradatur. AREV.

7. Hæc ergo a nobis reperta. Ita ms. Albornoz., ut sit nominativus absolutus, quod melius est quam apud Grialium, hanc ergo a nobis repertam. Posset reponi, hac enim a nobis reperta oportet primum, etc. AREV.

CAPUT XIX.

De securi manum fugientis.

1. Illud autem quid significet quod Dominus per Moysen præcepit, dicens: *Si quis abierit cum amico suo simpliciter in silvam ad ligna cædenda, et lignum securis fugerit manum, ferrunq[ue] lapsum de manubrio amicum ejus percusserit, et occiderit, hic ad unam supradictarum urbium fugiet, et vivet, ne forte proximus ejus, cujus effusus est sanguis, doloris stimulo persequatur, et apprehendat eum, et percutiat animam ejus?* Ad silvam quippe cum amico imus, quoties ad intuenda delicta subditorum convertimur, et simpliciter ligna succidimus cum delinquentium vitia pia intentione rescamus.

2. Sed securis manum fugit, cum sese increpatio plusquam necesse est in asperitatem pertrahit; ferrumque de manubrio prosilit, cum de correptione sermo durior excedit. Et amicum percutit, et occidit, qui auditorem suum prolata contumelia a spiritu dilectionis interficit.

3. Corrupti namque mens repente ad odium proiit, si **474** hanc immoderata correptio plusquam debuit addidit. Sed is qui incaute ligna percutit, et proximum exstinguit, ad tres necesse est urbes fugiat, ut una earum defensio vivat, quasi ad pœnitentiæ lamenta conversus, in unitate sacramenti sub spe, fide et charitate absconditur, reus perpetrati homicidii non tenetur. Quem exstincti proximus cum invenerit, non occidit, quia cum districtus judex venerit, qui se nobis per naturæ consortium junxit, ab eo procul dubio culpæ reatum non expetit, quem sub ejus tutionis venia spes, fides et charitas abscondit.

CAPUT XX.

De pollutione somnii nocturni.

1. *Si fuerit inter vos homo qui nocturno pollutus somnio sit, egredietur extra castra, et non revertetur prius quam ad vesperam lavetur aqua. Et post solis occasum regredietur in castra.* Nocturnum quippe somnium est tentatio occulta, per quam tenebrosa cogitatione turpe aliquid corde concipitur, quod tamen corporis opere non expletur.

2. Sed somnio nocturno pollutus egredi extra castra præcipitur, quia videlicet dignum est ut qui immunda cogitatione polluitur indignum se cunctorum fidelium societatibus arbitretur. Culpæ suæ meritum ante oculos ponat, et ex honorum se æstimatione despiciat.

Cap. XIX. N. 1. *Illud autem quid significet.* Totum caput e Greg., x Moral., cap. 5. GRIAL.

3. *Plusquam debuit, addidit.* Ita habent et Gregoriani omnes libri et Isidoriani, tum hic, tum lib. II Sentent. e. 4: *Omnis quippe justus spe et formidine nitet, quia nunc illum ad gaudium spes erigit, nunc ad formidinem terror gehennæ addicit.* Et cap. 44: *Non est corpori adhibenda immoderata abstinencia, ne dum amplius gravatur caro pondere inedie, malum agat postea, nec benefacere incipiat; et quæ addicitur ut usu mali careat, simul et boni officium, dum plus premitur, perdat.* Et lib. III, cap. 5: *Nam ibi peccamus, ubi cupiditate vel voluntate deflectimus. Ubi vero violenter addicimur, etsi facinus aut flagitium non est, miseria tamen et pro flagitio et facinore est.* Est autem addicere (auctore Festo) *damnare*; aut (quod ad Isidorum et Gregorium attinet) quod nos vulgari lingua di-

A 475 3. *Pollutum ergo extra castra exire, est turpi impugnatione laborantem sese ex continentium comparatione despiciere. Qui ad vesperam aqua lavatur, cum defectum suum conspiciens, ad pœnitentiæ lamenta convertitur, ut sletibus diluat omne quod animum occulta inquinazione accusat.*

4. Sed post occasum solis ad castra redeat, quia, defervescente tentationis ardore, necesse est ut iterum fiduciam erga societatem honorum sumat. Post aquæ quippe lavationem, occumbente sole, ad castra revertitur, qui post lamenta pœnitentiæ frigescente flamma cogitationis illicitæ ad fidelium merita præsumenda reparatur, ut jam se a cæteris longe esse non æstimet, qui mundum se per obitum intimi ardoris gaudet.

CAPUT XXI.

De paxillo egredientis ad requisita.

1. Jubetur præterea Israelitico populo per Moysen ut cum egreditur ad requisita naturæ, mittat paxillum in balteo, et, fossa humo, abscondat quæ egesta fuerint. Naturæ enim corruptibilis pondere gravata mens nostra, quædam cogitationum superflua, quasi ventris gravamina, erumpit.

2. Sed portare sub balteo paxillum debemus, ut videlicet ad reprehendendos nosmetipsos semper accincti, acutum circa nos stimulum compunctionis habeamus, qui incessanter mentis nostræ terram pœnitentiæ dolore confodiat, et hoc, quod a nobis fetidum erumpit, abscondat.

CAPUT XXII.

De quadraginta flagellis.

1. Quid autem pro mensura peccati quadraginta flagellis delinquentes **476** argui jussit, jam prædictum est, quod per quadragenarium numerum figura significetur hujus temporis, in quo Ecclesia per quatuor mundi partes diffusa, sub Decalogo legis vivit. Quadragenario ergo numero delinquentes cædimur, si in hoc tempore pœnitentiæ verberibus flagellemur.

2. Debet ergo quisque peccator temporalibus flagellis atteri, quatenus in judicio purgatus valeat inveniri. Beatus enim homo qui corruptur a Deo. Nulla enim in æternum animaversio affligere poterit quos hic pœnitentiæ disciplina percusserit. Si enim hic pro peccatis cædimur, illic sine peccato inveniemur.

cimus appreheniar. GRIAL.

Ibid. Culpæ reatum non expetit. — *Vindictam de culpæ reatu non expetit, Gregorius.* GRIAL.

Cap. XX. N. 1. *Si fuerit inter vos hom., usque ad ardoris gaudet, omnia sunt Gregorii verba, lib. IX Moral., cap. 31.* GRIAL.

2. *Ex bonorum se æstimatione.* Ita Greg., Al., extimatione. GRIAL.

3. *Comparatione.* Al., extimatione. AREV.

4. *Erga societatem bonorum.* Ita Greg. Al.: *Erga societatis bonum.* GRIAL.

Ibid. Post aquæ quippe lavationem. Ita Greg. Al., post aquam quippe. GRIAL.

Cap. XXI. N. 1. *Jubetur præterea, etc.* Ex Greg., I. XXX Moral., cap. 15. GRIAL.

Ibid. Gravata, etc. Al.: *Gravata menti nostræ quædam cogitationum superfluitate gravamur.* AREV.

IN JOSUE.

477 CAPUT PRIMUM.

De morte Moysi et principatu Jesu Nave.

1. Post mortem Moysi loquitur Dominus ad Josue, dicens : *Moses servus meus mortuus est, surge, et transi Jordanem, tu et omnis populus, in terram quam ego dabo filiis Israel.*

2. Defunctus est ergo Moyses, defuncta est lex, legalia præcepta jam cessant, et obtinet Jesus, id est Salvator Christus Filius Dei, principatum : introducitur populum in terram de qua dicit Dominus : *Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram (Matth. v).*

CAPUT II.

De duobus exploratoribus et Raab meretrice.

1. Iste Jesus filius Nun mittit duos exploratores ad Jericho urbem, qui suscipiuntur a meretrice Raab. Jesus iste dux populi in semetipso Dominum Jesum Christum et vocabulo ostendit et facto. Jericho autem civitas mundus iste est, ad quem Dominus Jesus Christus ad perscrutandos mores hominum duo Testamenta direxit.

2. Nam in eum, ut credentium fidem, aut rebellium pervicaciam plenius comprobaret, ante adventum judicii sui, quasi exploratores duos, **478** legem et Evangelium destinavit. Raab vero typum tenet Ecclesiæ, quæ de extraneis atque alienis gentibus congregata est, quæ antea vivens in desideriis carnis, fornicabatur in idolis. De talibus ait Dominus quod præcedent vos in regno cælorum. (*Matth. xxi*).

3. Hæc igitur Testamenta Domini sola suscepit, et eadem fideliter conservat, inimicis omnino non tradidit, ipsa potius periclitari optans, dummodo illæsa ac salva servaret. Hæc casurum mundum, sicut illam civitatem, firmiter credidit. Hæc pro se ac suorum omnium salute pactum cum Testamentis Domini fecit. Hæc in domo sua cocem, id est, sanguinis signum posuit. Extra hanc si quis inventus fuerit, ruinam sæculi atque incendium mundi nulla ratione vitabit.

CAPUT III.

De transitu Arcæ et divisione Jordanis.

1. Transit deinde populus cum arcâ Testamenti trans Jordanem. Sed quid sibi vult quod Jordanem eadem arca transeunte, per sacerdotes et Levitas deducitur turba, sicque, stante aqua fluminis in cumulum, Dei populus iter incedit innoxium? Hæc omnia implentur in Ecclesiæ populis mystica operatione.

2. Dum enim quis ad baptismi venerit fontem, et consistente sacerdotali et levitico ordine initiatus

CAP. I. N. 2. *Defunctus, usque ad defuncta est lex.* Orig., homil. 4. GRIAL.

CAP. II. N. 2. *Raab vero typum tenet Ecclesiæ.* Origenes sæpe, et Ambrosius lib. de Salom., et Augustinus pluribus loc. GRIAL.

CAP. III. N. 1. *Transit deinde populus Jordan.* Origen., homil. IV. GRIAL.

5. *Pars vero, etc. Al., pars vero amara deflavit in mare.* Al., *pars vero in amaro confluit gurgite ma-*

A fuerit mysticis sacramentis, tunc sacerdotum ministeriis per baptismum, quasi per Jordanis fluentia ingreditur, et terram cælestis repromissionis adipiscitur.

3. Quod vero pars aquarum fluminis retro resiliit perseverans in dulcedine, pars vero in amarum maris gurgitem defluit, hæc figura baptizatorum varietatem designat, quia omnes qui baptizantur, partim quidem ex ipsis acceptam gratiæ cælestis dulcedinem custodiunt, partim vero in peccatorum amaritudinem convertuntur.

4. Quod vero sacerdotalis ordo et leviticus iter ostendit populo Dei, magisterium sacerdotale monstratur. Ipsi enim et docent populum exire de Ægypto, id est, de erroribus mundi, et **479** transire per eremum vastam, id est, per sæculi tentationes. Quod vero sacerdotalis et Leviticus ordo assistit arcæ Testamenti, in qua lex portatur, sine dubio, ut ipsi illuminent populum.

CAPUT IV.

De duobus semis tribubus præcedentibus.

1. Duæ semis tribus, quæ trans Jordanem a Moysæ acceperant terram, relictis mulieribus et infantibus, cum fratribus transeuntes, præbebant illis pugnandi auxilium, usquequo et ipsi consequerentur hæreditatem. Isti, qui per Moysen accipiunt hæreditatem trans Jordanem, et cum fratribus suis armati et præcincti incedunt, illi hoc loco intelliguntur, qui primum per Moysen hæreditate legis potiti sunt, unde et primogeniti omnes esse memorantur.

2. Ruben quippe primogenitus Jacob est ex Lia, Gad primogenitus ejusdem de Zelpha, Manasses primogenitus est Joseph, de Ægyptia filia sacerdotis Putipharis. In his ergo primogenitis figuraliter illi ex priori populo designantur, qui per legem placuerunt Deo, quique non requiescunt, sed expediti ad auxilium fratrum suorum consurgunt. Laborantibus enim nobis in agone hujus vitæ atque habentibus certamen adversus contrarias potestates, veniunt in auxilium nobis illi qui ante adventum Christi per legem justificati sunt.

3. Videmus enim Isaiam, Jeremiam, accinctos expeditosque ad auxilium nostrum, de voluminum suorum jaculis cordis nostri acerrimos hostes vulnerantes. Accingitur et Daniel ad auxilium nostrum, cum nos de regno Christi et de Antichristi futura fraude instruit atque præmonet.

4. Adest et Ezechiel, sacramenta nobis cælestia in quadriformibus rotarum circulis signans. Ducit et ris. AREV.

CAP. IV. N. 1. *Duæ semis tribus.* Orig. verba plerique, hom. 3. GRIAL.

Ibid. Hæreditate legis potiti sunt. Non gratiæ evangelicæ. Vid. Orig. GRIAL.

Ibid. Unde et, etc. Al. : Quod omnes primogeniti suere (vel fugere) qui trans Jordanem dimissi sunt. AREV.

4. *Bissenas. Al., bis septem.* AREV.

Osee bisenas agminis turmas, et præcedunt nos A succinctis lumbis in veritate, quam prædicant ad auxilium nostrum. Isti ergo viri fortes pugnant nobiscum, quousque cœlestis reppromissionis patriam consequamur.

480 CAPUT V.

De duodecim lapidibus.

1. Transeunt itaque filii Israel Jordanem, sus-
terunt de medio fluminis duodecim lapides, quos pro
testimonio posuerunt in loco secundæ circumcisi-
onis, ad significandum nobis ut, dum de lavacro con-
surgimus, apostolicæ vitæ exempla firmissima nobis-
rum gestare debeamus, quorum semper testimonium
ad imitamenta virtutum contueamur.

CAPUT VI.

De circumcissione secunda

1. Post Jordanis autem transitum venit Jesus in
Galgala, ibique jubetur facere sibi cultros lapideos,
et circumcidere secundo filios Israel. Percuntemur
de Judæis, quomodo potest secundo quis circumcidi
circumcissione carnali? Semel enim circumcisis ultra
non habet quod secundo possit auferri.

2. A nobis autem, quibus lex Christi spiritualis
est, convenienter ista solvuntur. Dicimus enim cir-
cumcisionem primam fuisse per legem in Ægypto.
Sed si a lege transeat quis per baptismum Jordanis ad
Evangelium, tunc accipit secundam circumcisionem
spiritualem per petram, qui est Christus. Sicque tali
circumcissione purgatus caret Ægypti opprobrio, id
est, illecebra corporalium vitiorum.

3. Nomen autem loci Galgala, quod interpretatur
revelatio, ostendit, dum in præputio infidelitatis am-
bulaverit quisque per hujus vitæ desertum, oculos ei
esse cæcatos. Videamus et consequentia. Post Evan-
gelii enim circumcisionem statim in loco revelatio-
nis pascha celebratur, immolaturque Agnus ille pro
mundi salute 481 occisus, ac deficiente manna ty-
picæ legis, primum comedit populus panem corporis
Christi, quem incorrupta reppromissionis terra, id est,
mater Domini virgo Maria protulit, cujus granum in
terra cadens fructum plurimum attulit. Et vide ordinem.

4. Postquam enim sub Jesu Christo duce positi
per lavacrum fluentis transimus, ac per fidem spiritualem
circumcissione signamur, tunc his gradibus perve-
nientes, celebramus pascha, id est, immolatum
Christum pro mundi salute credimus, ac deinde cre-
dentes, statim illo pane dominici corporis pascimur.

5. Occurrit deinde nobis princeps militiæ virtu-
tum cœlestium Christus, tenens gladium Evangelii
ad reseccandam carnis nostræ pollutionem. Percun-

ctatio autem Josue dicentis ad angelum: *Noster es,
an adversariorum?* discretionem sanctorum insinuat,
qui inter bonum et malum per discretionem judi-
cant, ne eos adversarius per speciem boni fallat,
unde et Jeremiæ dicitur: *Si separaveris pretiosum a
vili, quasi os meum eris (Jerem. xv, 19).*

CAPUT VII.

De exciatio Jericho et Raab salvatione.

1. Circumdatur post hæc Jericho, expugnaturque,
adversus quam gladius non educitur, aries non diri-
gitur, nec tela vibrantur. Tubæ solummodo sacer-
dotales septem diebus continuis adhibentur, sicque
circumacta arca, muri Jericho subruunt. Jericho
autem per interpretationem luna dicitur.

2. Luna vero mundi hujus speciem tenet, quia
sicut luna menstruis completionibus deficit, ita hic
mundus ad completionem temporum currens, quo-
tidianis defectibus cadit; in arca vero Ecclesia fi-
guratur, in tubis autem æreis prædicatores fortes ac-
cipiuntur.

3. Hanc ergo urbem Jericho diebus septem feren-
tes arcam Israelitæ æneis tubis clangentibus cir-
cumeunt, et muri ejus per arcæ præsentiam atque ad
ærearum tubarum sonitum cadunt, quia in hoc tem-
pore, quod septem dierum vicissitudine volvitur,
482 dum feritur arca, id est, dum orbem terrarum
circumiens movetur Ecclesia ad prædicantium voces,
quasi ad tubarum sonitum muri Jericho, id est,
elatio mundi, ac superba infidelitatis obstacula cor-
ruunt, donec in fine temporum mors novissima ini-
mica destruat, et ex impiorum perditione unica
domus Raab, tanquam unica Ecclesia, liberetur,
munda a turpitudine fornicationis per fenestram
confessionis, in sanguine remissionis; ista enim me-
retrix in Jericho, tanquam in hoc sæculo, moratur.

4. Quæ, ut salvari possit, per fenestram domus
suæ, tanquam per os corporis sui, coccum mittit,
quod est sanguinis Christi signum pro remissione
peccatorum confiteri ad saltuem. Qui inventi sunt
in domo illius, salvi facti sunt ab interitu urbis, et
quicumque intra Ecclesiam reperiuntur, ipsi tantum
salvantur. Extra hanc autem domum, id est, extra
Ecclesiam, nemo salvatur.

CAPUT VIII.

De furto Achan.

1. Furatur interea de anathemate urbis Jericho
Achan pallium, et linguam auream, pro quo, ira-
scente Deo, perierunt quidam manu hostili ex populo.
Jericho itaque, ut dictum est, mundi gerit figuram.
De anathemate ergo ejus fraudans in tabernaculo suo

CAP. VI. N. 1. *Post Jordanis.* Origen., hom. 5
GRIAL.

Ibid. Percuntor, an percunctor scribatur, perinde
est. Grialius *percontemur*, et paulo post *percunctatio*.
In nota Grialii erat *post Jordanem.* AREV.

CAP. VII. N. 4. *Circumdatur post hæc Jericho.*
Orig., hom. 6. GRIAL.

3. *Elatio mundi, etc.* Sic Alborn. Codex. Grialius,
elati mundi, ac superba infidelitatis, etc. Vetus Editio,
elati mundi superbia, ac infidelitatis, etc. AREV.

CAP. VIII. N. 1. *Furatur.* Orig., hom. 7. GRIAL.

Ibid. Et linguam auream. Ita omnino legendum
ex LXX, non *regulam* ex Vulg. Neque aliter procedit
allegoria, quæ tota est Origenis. Mirum, hoc non vi-
disse, quisquis hæc olim in pejus reformavit. GRIAL.

Ibid. Linguam auream. Grialius hoc tuctur, neque
immerito. Sed observandum, num. 3, occurrere *re-
gulas aureas.* Veteres modo una, modo alla versione
bibliorum utebantur. AREV.

abscondit, qui sæculares mores in secretis Ecclesiæ A inserit; qui, sub cultu Dei manens, solemnitates sæculi vel spectacula diligit; qui sortilegos, haruspices et angures inquit, vel qui ceteros ritus persuadet; qui prius in Jericho, id est, in hoc sæculo habebantur; ipse ergo, quia post fidei indumentum conversationis sæcularis cultum inducit, quasi pallium de anathemate tollit.

2. Sed et ille de anathemate Jericho fraudat, qui in Ecclesia hæreticorum infert dogmata, vel superstitiosa sæcularium litterarum studia. **483** Ille est enim lingua aurea lucento sermone aptata. Ille furati sunt Arius, Marcion et Basilides.

3. Furati sunt enim isti regulas aureas de Jericho, qui philosophorum sectam conati sunt in Ecclesiam introducere et maculare omnem Ecclesiam Domini, ita ut disperderentur multi per eos; ideoque abjecti sunt per anathema, et quasi acervo lapidum, ita multitudine peccatorum suorum oppressi atque extincti sunt. Quorum errore preëmpto, rex Hai, hoc est, diabolus, qui per illorum impietatem fidelium quosdam evicerat, rursus superatus evincitur, atque a populo Dei suspensus, ligni crucis virtute necatur.

CAPUT IX.

De constructione altaris.

1. Superatis ergo hostibus, ædificavit Jesus altare Deo excelso ex lapidibus integris, in quibus non erat injectum ferrum, sicut præceperat Moyses; et immolavit sacrificium, et scripsit in lapidibus Deuteronomium legis Moysi. Videamus itaque qui sunt isti lapides ex quibus ædificatur altare. Omnes igitur qui in Jesum Christum credunt, lapides vivi dicuntur, de quibus dicit Apostolus : *Vos estis lapides vivi, ædificati in domo spirituales* (I Petr. 1, 5).

2. His non est injectum ferrum, quia incorrupti et immaculati carne et spiritu sunt, et jacula maligni ignita non receperunt. Hi unum altare faciunt in unitate fidei concordiaque charitatis. In his quoque Deuteronomium, id est, secundam Evangelii legem Jesus Dominus noster scribit.

3. Audiamus itaque eum dicentem : *Dictum est antiquis (Exod. xx) : Non occides, ego autem dico vobis quia omnis qui irascitur fratri suo homicida est; et iterum : Non mæchaberis : Ego autem dico vobis : Si quis viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mæchatus est eam* **484** in corde suo (Math. v). Hanc igitur Jesus notat legem in cordibus credentium, hanc scribit in eorum mentibus qui altaris constructione digni sunt.

2. Hanc furati sunt. Ita Alborn., et melius quidem, quam Grialius, hanc fraudati sunt. AREV.

3. Rex Hai. Grialius signum hoc loco adjecerat pro aliqua nota, quæ intercidit. AREV.

CAP. IX. N. 1. Superatis ergo hostibus. Orig. sunt verba omnia, non tamen continenter posita homil. 9, GRIAL.

Ibid. Vulgata : Et ipsi tanquam lapides vivi superædificamini, domus spiritualis. AREV.

3. Hanc mentibus, etc. Alborn. id omittit, quod suppletur ex Originali Isidori his verbis : Hanc igitur

CAPUT X.

De benedictionibus et maledictionibus

1. Post hæc omnis populus, et majores natu, duces ac iudices præcedebant hinc et inde arcam, steteruntque, sicut præceperat Moyses in Deuteronomio, sex tritus in monte Garizim, ut benedicerent populum, et in sex tribus quæ nobiliores sunt, id est, Simeon, Levi, Juda, Issachar, Joseph et Benjamin.

2. Aliæ vero sex ignobiliores steterunt e regione in monte Hebal, ut maledicerent, inter quos et Ruben, qui maculaverat torum parentis, et Zabulon, ultimus filius Liæ, et ancillarum filii. Et hæc quidem veteris historiæ referunt gesta. Sed inspiciendum est quid in enarratione mysticæ intelligentiæ referatur.

3. Qui sunt ergo isti qui incedunt juxta montem Garizim? et qui sunt qui incedunt juxta montem Hebal? Illi namque qui in hoc loco juxta montem Garizim incedunt, electi ad benedictionem, eos figuratiter indicant qui non metu pœnæ, sed cœlestis promissionis amore succensi, veniunt ad salutem, illi vero dimidii, qui juxta montem Hebal incedunt, in quo maledictiones prolatae sunt, illos indicant qui non amore benedictionum, vel promissionum, sed futurorum suppliciorum timore complent quæ in lege scripta sunt, ut perveniant ad salutem.

4. Omnes autem circa arcam incedunt, quia de Ecclesiæ sinu non recedunt, sed nobiliores esse illos dicimus, qui desiderio boni ipsius, æternæ benedictionis amore, quod bonum est agunt, quam qui mali metu bonum sectantur. Solus ergo Jesus potest ex omnibus populis hujusmodi mentes animosque conficere.

485 5. Et alios quidem statuerunt in monte Garizim ad benedicendum; alios vero statuerunt in monte Hebal ad maledicendum, non ut maledictiones accipiant, sed ut intuentes perscriptas maledictiones, et pœnas peccatoribus constitutas, incurrere caveant, ac semetipsos timoris supplicio corrigant.

CAPUT XI.

De Gabaonitis.

1. Interea Gabaonitæ, perditionis metu perterriti, cum fraude et calliditate venerunt ad Jesum, pannis calceamentisque veteribus induti, deprecantes ut salvarentur, statimque a Jesu salutem accipiunt. Quorum tamen dolum ut cognovit, ligni cæsores, vel aquæ gestatores, eos constituit; in quorum figura illi ostenduntur qui, de mundo ad Ecclesiam venientes, habent fidem in Deo, et inclinant caput suum sacerdotibus, sanctis quoque ministrant Ecclesiæ, vel ad ministerium prompti sunt; in moribus tur Christus legem novam in cordibus credentium scribit, in eorum scilicet mentibus. AREV.

CAP. X. N. 1. Ex eadem homil. Orig. GRIAL.

4. Æternæ benedictionis amore. Ita apud Origenem recte. Beatitudinis amore, Val. et Comp. GRIAL.

Ibid. Condiscre. — Discernere dixit - sive Rufinus, sive Hieronymus. Conducere codex Valent. GRIAL.

Ibid. Præclara sententia qua docetur attritionem et dolorem peccatorum ob gehennæ metum bonum ac supernaturalem esse posse. AREV.

CAP. XI. N. 1. Ex homil. 10, GRIAL.

vero suis et conversatione pristina detinentur, in-
duentes veterem hominem cum actibus suis, involuti
vetustis vitiiis, sicut et isti pannis et calceamentis
veteribus oblecti.

2. Et præter hoc, quod in Deum credunt, et erga
servos Dei vel Ecclesiæ cultus videntur esse devoti,
nihil habent emendationis vel innovationis in mori-
bus. Tales igitur tantummodo quasi quoddam salutis
signum intra Ecclesiam temporaliter præferunt; inter
Israelitas autem, id est, inter sanctos Dei regnum
æternum vel libertatem minime consequuntur.

CAPUT XII.

De prælio in Gabaon.

1. Quod autem in Gabaon, pugnante Jesu Nave,
stetisse perhibetur sol et luna, donec Israelis inimici
delerentur, dicente **486** Scriptura: *Stetit sol super*
Gabaon, et luna super vallem Ajalon; et adjecit Scri-
ptura, et dicit: *Quia nunquam sic audivit Deus hominem.*

2. Jesus igitur noster solem stare fecit, non tunc
solum, sed multo magis modo in adventu suo, dum
nos bellum gerimus adversus vitiorum gentes, et
colluctamur adversus principes et potestates, et re-
ctores harum tenebrarum, adversus spiritualia nequi-
tæ in cœlestibus. Sol nobis justitiæ indesinenter
assistit, nec deserit unquam nos, nec festinat occum-
bere, quia ipse dixit: *Ecce ego vobiscum sum omni-
bus diebus usque ad consummationem sæculi.*

3. Quinque autem reges quinque sensus corporeos
inducunt, qui Gabaonitas, id est, carnales homines
expugnant. Hi ad speluncam confugiunt, cum se
terrenis in corpore positi actibus mergunt. Qui tamen,
pugnante Jesu, id est, prædicatione evangelica super-
antur, at, ingrediente verbo Dei in nobis, id est,
intra speluncam corporis nostri, omnes pariter in-
terficiuntur.

CAPUT XIII.

De extinctis gentibus et terræ divisione.

1. Exstinctis deinde, vel ejectis gentibus, Josue
sorte dividit populis terram repromissionis. Ejecit
ergo et Christus a facie fidelium suorum quodam-
modo gentes, gentilium errorum malignos spiritus,
et sorte divisit terram in nobis: omnia operans
unus atque idem Spiritus, ac dividens dona propria
unicuique, prout vult.

CAPUT XIV.

De divisione terræ.

1. Refertur autem in his divinis eloquiis prima et
se unda hæreditatis facta divisio (*Num. xxxiv*).
Prima quidem per Moysen; secunda vero, quæ for-
tior est, per Jesum. Sed Moyses trans Jordanem
duabus tantum et semis tribubus, Ruben, scilicet, et
Gad, et dimidiæ tribui Manasse, possessionem de-
crevit; cæteri vero omnes per Jesum suscipiunt.

2. Alb., *Vel ecclesiæ cultibus videntur esse devoti.*
AREV.

CAP. XII. N. 4. Ex homil. 11. GRIAL.

CAP. XIV. N. 1. Totum caput ex hom. 3, et hom.
17. GRIAL.

2. *Agnitionem Trinitatis.* Al., *cognitionem veritatis.*
AREV.

4. Vulgata paulo aliter hanc sententiam exprimit:

487 2. Per quod indicatur quod plures per fidem
Jesu Christi promissa cœlestia essent perecepturi
quam qui per legem adepti sunt. Nam illæ dux semis
tribus procul dubio priorem populum adumbrabant;
sed ideo dux semis dicuntur, quia hi qui in lege
agebant contigerunt agnitionem Trinitatis, sed per-
fectam ejus scientiam non habuerunt, sicut et Ec-
clesiasticus liber loquitur, dicens: *Qui non perfecit*
primo scire sapientiam, et infirmior non investigavit
illam (Eccli. xxiv).

3. Illic autem novem semis tribus quæ per Jesum
repromissionem terræ sanctæ suscipiunt, ut præ-
dictum est, figuram novi populi tenuerunt, qui a Jesu
Domino nostro per fidem et gratiam æternæ repro-
missionis hæreditatem post lavacrum, quasi post
Jordanis transitum, suscepit. Sed proinde et ipsæ
novem semis tribus dicuntur, quæ sub Jesu hæredi-
tate potiuntur, et non integræ decem, qui numerus
consummatus dicitur et perfectus, quia nec in ipso
adventu Domini, vel incarnatione ejus, cuncta nobis
per semetipsum perfecte annuntiata sunt.

4. Unde et ipse dixit discipulis: *Multa adhuc ha-
beo quæ vobis loquar, sed non potestis illa audire modo,*
Veniet autem Spiritus veritatis, qui a Patre procedit,
ille de meo accipiet, et annuntiabit vobis omnia (Joan.
xvi). Perfectio itaque ac summa cunctorum honorum
in Spiritu sancto consistit, alioquin nihil in eo perfe-
ctum putabitur cui Spiritus sanctus deest.

CAPUT XV.

Quod Levitæ non acceperint hæreditatem.

1. Cur vero Levitæ non acceperunt hæredita-
tem terræ? Utique quia Dominus noster Jesus Christus
ipse est hæreditas eorum, sicut scriptum est: *Ego*
hæreditas eorum, et possessio non dabitur eis in Israel.
Ego enim sum possessio eorum. Clericorum enim hæ-
reditas **488** et possessio ob hoc se dici voluit Deus,
quia ministri altaris ipsius effecti sunt, et sors,
propter quod et *clerus* sors interpretatur.

2. Ergo Domini hæreditatem merito possidet, qui,
ut absque impedimento deservire Deo valeat, pauper
spiritu esse contendit, ut congrue illud Psalmistæ
dicere possit: *Dominus pars hæreditatis meæ et cali-
cis mei (Psalm. xv.)*

CAPUT XVI.

Quod habitacula Levitarum per omnes tribus decer- nuntur.

1. Quod vero habitacula Levitis a Jesu per omnes
tribus decernuntur, significatur ut hi qui in Ecclesia
Dei, scientiæ operam dantes, doctrinæ gratiam ad-
ministrant, rursus ab omnibus quibus dispensant
divina terrena subsidia, quæ non habent, recipiant,
ut impleatur illud quod Apostolus præcepit, dicens:

Adhuc multa habeo, etc. AREV.

CAP. XV, N. 1. Ex hom. 21 in cap. xxvi Num., et
hom. 17 in Jesu Nav. GRIAL.

Ibid. Cod. Alborn.: Clericorum enim hæreditatem
ob hoc se dici voluit. Deinde alii: Ministri altaris
ipsius sunt et consortes, propter quod. AREV.

CAP. XVI. N. 1. Ex ead. hom. 17. GRIAL.

Si nos vobis spiritualia seminavimus, magnum est ut carnalia vestra metamus (I Cor. 9)? Et merito isti in cunctis tribubus divisi dicuntur, quia dispensatione cunctorum vivunt.

CAPUT XVII.

Quod quadraginta duas urbes accipiunt Levitæ.

1. Quod autem quadraginta duas urbes accipiunt, indubitanter ipsa predicatio sanctorum signatur; ipsi enim possident doctrinam, quæ legis Decalogo constat, et quadrifido Evangelii numero, quasi quaterdenas urbes habentes. Quibus etiam duæ adjiciuntur, quia nimirum cuncta quæ prædicant, morali ac mystico sensu annuntiant.

489 CAPUT XVIII.

De Chananæo populo non extincto.

1. Illud autem, quod cum Israelitico populo percepta repromissionis terra partiretur, Ephraim tamen tribui Chananæus gentilis populus non occisus, sed factus tributarius dicitur, sicut scriptum est in libro Judicum: *Habitavit Chananæus in medio Ephraim tributarius (Judic. 1).* Quid enim tributarius, quid

CAP. XVII. N. 1. *Quadraginta duas urbes.* Brenlius ad marginem notavit: *Imo quadraginta octo.* Ac revera Josue XXI, 39, id ita exprimitur: *Civitates universæ Levitarum in medio possessionis filiorum Israel fuerunt quadraginta octo.* Verum, ut advertunt interpretes, in hoc numero quadraginta octo urbium recensentur sex urbes refugii, quæ asyli causa cunctis filiis Israel, et advenis qui inter eos habitabant, concessæ fuerant. Mox Alborn. Codex: *Possidentes doctri-*

A Chananæus, gentilis videlicet populus, nisi vitium signat? Sæpe enim in magnis virtutibus terram repromissionis ingredimur, quia spe intima de æternitate roboramur. Sed dum post interempta vitia sublinia, quædam tamen parva retinemus, quasi Chananæum in terra nostra vivere concedimus.

2. Qui tamen tributarius efficitur, quia hoc ipsum vitium quod subjugare non possumus, ad usum nostræ utilitatis humiliter retorquemus, ut eo de se mens et in summis vitia sentiat, quod suis viribus etiam parva quæ appetit non expugnat. Unde bene rursum scriptum est: *Hæ sunt gentes quas Dominus dereliquit, ut erudiret in eis Israel (Judic. III, 1).*

3. Ad hoc namque quædam minima vitia nostra retinentur, ut se nostra intentio sollicitam in certamine semper exerceat, et eo de victoria non superbiat, quo vivere in se hostes conspiciat a quibus adhuc vinci formidat. Israel ergo reservatis gentilibus eruditur, quando in quibusdam minimis vitiis elatio virtutis nostræ comprimitur, et in parvis sibi resistentibus discit quod ex se majora non subigit

nam... et quadrifario... urbes habent. AREV.

CAP. XVIII. N. 1. *Illud autem, usque ad subigit, omnia sunt Gregorii verba lib. IV Moral., cap. 22. GRIAL.*

Ibid. Percepta. Al., præcepto Dei. AREV.

2. *Hæ sunt gentes.* Tractat etiam hunc locum elegantissime Cass., collat. 2, cap. 6, et collat. 13, cap. 10. GRIAL.

IN LIBRUM JUDICUM.

490 CAPUT PRIMUM.

De servitute populi et liberatione.

1. Historia Judicum non parva mysteriorum indicat sacramenta. Primum, quod post Josue succedant Judices, sicut et post Christum succedunt apostoli, et Ecclesiarum rectores ad gubernandos et regendos fideles, quos ipse ad spem æternæ repromissionis perducit. Per omnia autem in hoc volumine delicta Judaici populi, et servitutes, clamor quoque eorum, et miserationes Dei describuntur.

2. Nam multis annis pro suis offensis multis regibus servierunt, et iterum conversi liberati sunt. Sed quid est, quod sæpe peccantes in manu hostili traduntur, nisi quod nostra peccata, quando delinquimus, vires hostibus præbent, et quando nos facimus malum in conspectu Domini, tunc confortantur adversarii nostri, id est, dæmones, spiritualium nequitiarum virtutes?

3. Sed iterum, quando convertimur, suscitatur Dominus salvatores et judices, hoc est principes et doctores, quos ad subsidium Deus mittit eorum qui ad se toto corde clamaverunt, sicut misit Othoniel, qui expugnavit Chusan Rasathaïm regem Mesopotamiæ; sicut misit Aod, qui occidit Eglon regem

C Moab; sicut misit Jahel et Debboram, qui interfecerunt Sisaram; quorum historia pro suis mysteriis breviter memoranda est.

491 CAPUT II.

De Debbora et Jahel.

1. Debbora enim prophetis, uxor Lapidoth, iudicabat populum in illo tempore, et sedebat sub palma inter Rama et Bethel in monte Ephraim, ascendebantque ad eam filii Israel in omne iudicium. *Debbora*, quæ interpretatur *apis*, sive *loquela*, in prophetia et forma accipienda est de qua scribitur: *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua (Psalm. cxviii)!* Consideremus ubi locus prophetiæ esse describitur.

2. Sub palma, inquit, sub palma sedem habet prophetia, quia quos suis institutionibus erudit, ad palmam supernæ vocationis adducit. Inter medium autem Rama et inter medium Bethel sedere prophetia dicitur, quia Rama interpretatur *excelsa*, Bethel autem *domus Dei*, utique quia nos in domo Dei positos, non quæ in terra sunt quærere docet, sed quæ in cælis sunt.

3. Hæc misit et vocavit ad se Barac: Barac interpretatur *coruscatio*. Coruscatio est quæ habet quidem lucem, sed non permanentem; ad modicum enim

dæmones et spiritualium, etc. AREV.

CAP. II. N. 1. Ex Orig. hom. GRIAL.

CAP. I. N. 1. Ex Orig., hom. 3. GRIAL.

2. In manu hostili. Al., in manum hostilem. Et mox

temporis resplendet et desinit. Hic ergo Barac A ita sacrificium quod offerebatur absumptum est. formam gerit prioris populi, qui primo omnium per prophetiam vocatus, et invitatus ad audienda eloquia Dei, refusit quidem in legis splendore, et brevi tempore coruscavit, sed non diu permansit.

4. Cum ergo dixisset Debhora ad Barac, id est, prophetia ad priorem populum : *Tibi præcepit Dominus, et tu ascendes in montem Thabor, et accipe decem millia virorum*, respondit Barac ex persona prioris populi ad prophetissam : *Non ascendam, nisi et tu ascenderis mecum*. Dicit ad eum Debhora : *Ibo tecum, sed non erit primatus tuus in via qua incedis, sed in manu mulieris tradet Dominus Sisaram*, evidenter ostendens, quia non est apud illum populum primatus, nec permanet apud eum victoriæ palma, sed apud Jahel mulierem, id est, Ecclesiam; nam Jahel ista alicigena, in cujus manu victoria facta est, figuram tenet Ecclesiæ ex gentibus congregatæ:

492 5. Jahel enim interpretatur *ascensio*, quia per Ecclesiam ascenditur ad cælum. Ista palo Sisaram hostem interficit, id est, ligni crucis virtute diabolum interimit, quod Barac, id est, prior populus per legis præcepta facere non potuit; sola enim ista per lignum, in quo spiritualibus sacramentis credentium salus est, fidei hostem affigit; quem deinde mortuum pellibus obteggit, id est, inclusum in carnalium cordibus delectavit. Non enim latent mortifera ipsius, nisi in corruptibilitate vitæ viventibus, et peccata mortalia perpetrantibus, qui, dum, prave viventes, segregantur a corpore Christi, efficiuntur membra diaboli.

CAPUT III.

De Gedeon et ejus sacrificio.

1. Traditur deinde populus Israel in manu Madian, pro ejus liberatione loquitur angelus Domini ad Gedeon; ejus gesta quid mystice significant demonstrandum est. Gedeon namque, cum sub quercu ritici messeni virga cæderet, et paleis frumenta excuteret, angelum vidit, accipiens ab eo oraculum, et a potestate hostium populum Dei in libertatem deduceret. Iste Gedeon figuram gestabat Christi, qui sub umbra sanctæ crucis prædestinato incarnationis futuræ mysterio constitutus, rectitudine judicii, quasi per virgam, electionem sanctorum a vitiorum paleis sequestrabat.

2. Hic ergo Gedeon, cum audisset ab angelo quod, deficientibus populorum millibus, in uno viro Dominus plebem suam ab hostibus liberaret, protinus lædum coxit, cujus carnes secundum præceptum angeli simul cum azymis super petram posuit, et jus carnium desuper effudit. Quæ dum angelus virgæ cacumine tetigit, statim de petra ignis erupit, atque

4. Alii, in via hac quam incedis. AREV.

CAP. III. N. 4. Ex Orig. homil. 8, et Aug., serm. 108 de temp. GRIAL.

4. Pro redemptionis nostræ religione a populis deferendum.—Pro religione populi deferendum, Aug., a quo videntur abesse duæ voces redemptione nostra. Religiose a populis deferendum, Bed. et Val., non male. GRIAL.

CAP. IV. N. 4. Ex iisdem locis, præter ea quæ notata sunt. GRIAL.

ita sacrificium quod offerebatur absumptum est.

5. Quo indicio declaratum videtur quod petra illa typum habuerit corporis Christi, Paulo attestante : *Petra autem erat Christus (I Cor. x)*. Jam tunc igitur in mysterio declaratum est quia Dominus Jesus in carne sua totius mundi peccata crucifixus aboleret, nec solum delicta factorum, sed etiam cupiditates purgaret animorum. Caro enim 493 hædi ad culpam facti refertur, (jus ad illecebras cupiditatum, sicut scriptum est : *Quia concupivit populus cupiditatem pessimam, et dixerunt : Quis nos cibabit carne?*) Quod igitur extendit angelus virgam, et tetigit petram, de qua ignis exivit, ostendit quod caro Domini spiritu repleta divitiis, peccata omnia conditionis humanæ exureret.

4. Unde et Dominus ait : *Ignem veni mittere in terram (Luc. xii)*. Advertit igitur vir doctus et præ-sagus futurorum superna mysteria. Et ideo secundum oracula occidit vitulum a patre suo idolis deputatum, et ipse septennem alium vitulum immolavit Deo. Quo facto manifestissime revelavit post adventum Domini omnia gentilitatis abolenda esse sacrificia, solumque sacrificium Deo dominicæ passionis pro redemptionis nostræ religione a populis deferendum. Etenim vitulus ille erat in typo Christi, in quo septiformis spiritualium plenitudo virtutum, sicut Isaias dicit, inhabitat.

CAPUT IV.

De vellere et area.

1. Prævidit ergo mysterium victoriæ Gedeon, et C tamen licet fortis et fidus pleniora adhuc de Domino futuræ victoriæ documenta quærebat, ut una nocte lanæ vellus in area ponretur, et esset super illud tantummodo ros, et super omnem terram siccitas. Et rursus similiter poneretur vellus, et super totam terram ros plueret, et siccitas esset in vellere.

2. Quæret fortasse aliquis utrum quasi incredulus esse videatur, qui frequentibus jam fuerat indiciis informatus. Absit. Non enim ille ambiguus erat, sed nimirum futura mysteria prævidebat. Quæ etiam providus diligentissime explorabat, ut amplius crederet et mysterium, dum intellexisset oraculum.

3. Quid ergo vellus complutum, et area sicca, et postea compluta 494 area sicca vellere significat, nisi quod primo una gens Hebræorum habebat gratiæ mysterium, totus orbis vacuus erat, nunc autem in manifestatione Christi totus habet hoc orbis, illi vacua est? Area enim illa totum orbem terrarum significat.

4. Denique quando totus orbis infructuoso cultu gentilis superstitionis arebat, tunc erat ros ille cæ-

2. Quæret. Ita Alborno. Codex. Grialius, quærit. AREV.

5. Quid ergo vellus, usque ad vacua est, ex XII contr. Faust., cap. 32. GRIAL.

Ibid. Illa vacua est. — Vacuata est, Aug. GRIAL.

4. Infructuoso cultu. — Infruct. astu, Aug. GRIAL.

Ibid. Id est, in Judæa. Additæ sunt hæ voces ex August. quæ deerant in Mss. GRIAL.

Ibid. Imber ille. — Meatusque suos fons ille divinus in corda gentium derivavit, Aug. GRIAL.

lestis visitationis in vellere, id est, in Judæa. Postea A
vero quam oves, quæ perierunt domus Israel, quæ
sub figura velleris demonstrabantur, fontem aquæ
vivæ negaverunt, ros fidei exaruit in pectoribus
Judæorum, gratiamque suam imber ille divinus in
corda gentium derivavit; inde est, quod nunc fidei
rore totus orbis humescit, Judæi vero prophetis et
omnibus charismatibus caruerunt.

5. Nec mirum si perfidiæ subeunt siccitatem, quos
Dominus prophetici imbris ubertate privavit, dicens :
Mandabo nubibus desuper, ne pluant super eam imbrem
(*Isai. v.*) Idcirco autem illam gentem velleris nomine
significavit, vel quia spolianda esset doctrinæ aucto-
ritate, sicut ovis vellere, vel quia inobauditam eam-
dem pluviam detinebat, quam volebat præputio
predicari, id est, incircumcisis gentibus revelari.

CAPUT V.

De prælio Gedeon cum trecentis.

1. Post hanc diligentissimam mysterii explanatio-
nem, cum jam contra Madianitas Gedeon dimicare
contenderet, et exercitus multitudinem ad bella
produceret, divina illa admonitione præceptum est
ut ad fluvium veniens, omnes quos flexis genibus
aquas haurire conspiceret a bellorum conflictu re-
moveret. Actumque est, **495** ut trecenti viri tan-
tummodo, qui stantes aquas manibus hauscrant,
remanerent.

2. Cum his Gedeon ad prælium pergit, eosque non
armis, sed tubis, lampadibus et lagenis armavit.
Nam, sicut illic scriptum est, accensas lampades
miserunt intra lagunculas, et tubas in dextera,
lagenas autem in sinistra tenuerunt, et ad hostes
suos cominus venientes cecinerunt tubis, confre-
gunt lagunculas, lampades apparuerunt, et hinc
tubarum sonitu, illinc lampadarum coruscatione
territi hostes in fugam versi sunt.

3. Quid hoc est, quod tale bellum per prophetam
ad medium adducitur (*Isai. ix*)? An indicare nobis
propheta studuit quod adventum Redemptoris nostri
contra diabolum illa sub Gedeone duce pugnæ
victoria designavit? Talia illic nimirum acta sunt,
quæ quanto magis usum pugnandi transeunt, tanto
amplius a prophetandi mysterio non recedunt.

4. Quis enim unquam cum lagenis et lampadibus
ad prælium venit? Quis contra arma veniens, arma
deseruit? Ridicula nobis hæc profecto fuerant, si

Ibid. Et omnium charismatibus. — Charismate, Val-
lent. At vero Judæi prophetas suos et consiliarios per-
diderunt, Aug. GRIAL.

Ibid. Voces id est, in Judæa, aberant a textu Grialii
contra ejus mentem. AREV.

5. Vulgata : *Et nubibus mandabo ne pluant super*
eam imbrem. AREV.

CAP. V. N. 1. Totum caput e Gregor., lib. xxx
Moral., cap. 17. GRIAL.

2. *Lampadarum coruscatione. Alii, lampadum co-*
ruscatu. Post versi sunt alii addunt : De hoc enim per
prophetam dicitur : Jugum enim oneris ejus, et virgam
humeri ejus, et sceptrum exactoris ejus superasti, sicut
in d e Madian. Eripiens quippe gentilitatem Dominus,
superavit jugum oneris ejus, cum eam adventu suo ab
illa demoniacæ tyrannidis servitute liberavit. Superavit

terribilia hostibus non fuissent. Sed victoria ista
attestante, didicimus ne parva hæc quæ acta sunt
perpendamus. Gedeon itaque ad prælium venien-
Redemptoris nostri signat adventum, de quo scri-
ptum est: *Tollite portas, principes, vestras, et elevamini*
portæ æternales, et introibit rex gloriæ. Quis est iste
rex gloriæ? Dominus fortis et potens, Dominus potens
in prælio (Psalm. xxiii).

5. Hunc Redemptorem nostrum non solum opere
sed etiam nomine prophetavit. *Gedeon* namque in-
terpretatur *circuiens in utero*. Dominus enim noster
per majestatis potentiam omnia circumplectitur, et
tamen per dispensationis gratiam intra uterum Vir-
ginis venit. **496** Quid est ergo circuiens in utero
nisi quia omnipotens Deus Christus intra uterum fu-
it per infirmitatis substantiam, et extra mundum pe-
potentiam majestatis? Madian vero interpretatur
judicio.

6. Ut enim hostes ejus repellendi destruendique
essent, non de vitio repellentis, sed de iudicio jus-
judicantis fuit. Et idcirco de iudicio vocantur qui
alieni a gratia Redemptoris justæ damnationis mer-
tum etiam in vocabulum nominis trahunt. Contra
hos Gedeon cum trecentis pergit ad prælium.

7. Solet in centenario numero plenitudo perfectio-
nis intelligi. Quid ergo per ter ductum centenario
numerum designatur, nisi perfecta cognitio Trinitatis?
Cum his quippe Dominus noster adversariis
fidei destruit, cum his ad prædicationis bella descen-
dit, qui possunt divina cognoscere, bella Trinitatis,
quæ Deus est, perfecte sentire.

8. Notandum vero est quia iste trecentorum nu-
merus in *T* littera continetur, quæ crucis specie
tenet. Cui si super transversam lineam id, quod
cruce eminet, adderetur, non jam crucis species, sed
ipsa crux esset. Quia ergo iste trecentorum numerus
in *tau T* littera continetur, et per *tau* litteram, sic
diximus, species crucis ostenditur, non immerito
his trecentis Gedeonem sequentibus illi designa-
sunt quibus dictum est : *Si quis vult post me venire*
abneget semetipsum, et tollat crucem suam, et sequatur
me (Math. xvi; Marc. viii).

9. Qui sequentes Dominum tanto verius cruce
tollunt, quanto acrius sese edomant, et erga proxim-
suos charitatis compassione cruciantur. Unde per
D *Ezechielem* prophetam dicitur : *Signa tau sup*

sceptrum exactoris ejus, cum regnum ejusdem diaboli
qui pro pestifera perpetracione vitiorum consueverat
tributa debita penarum exigere, de fidelium corde d
struxit. Quid hoc est, etc. Grialius hæc prorsus omisit
voluit. AREV.

3. Quid hoc est. Quæ ante hæc leguntur in Impre-
sis, sunt quidem Greg. verba e cap. 16. Sed idcirco
recepta non sunt, quia et sententiam interrumpunt
et a manuscriptorum libris absunt, neque dubium quod
et margine ascita sint. GRIAL.

6. *Non de vitio repe l. Ita Greg., et apud Bed.; ne*
de iudicio, Ms. GRIAL.

8. In mss. reperitur aliquando in *T*, aliquando
T littera, aliquando in *tau*. Trecentorum numerum
Tau contineri, alibi etiam docuit Isidorus. Vide All-
gorias, num. 76, cum notis. AREV.

rontes vivorum gementium et dolentium (Ezech. ix). Vel certe in his trecentis qui in *tau* littera continentur hoc exprimitur, quod ferrum hostium crucis ligno operetur. Ducti itaque sunt ad fluvium, ut aquas biberent, et qui aquas flexis genibus hauserunt, a bellica intentione remoti sunt.

10. Aquis namque doctrina sapientiæ, stante autem genu, recta operatio **497** designatur. Qui ergo, dum aquas bibunt, genuflexisse perhibentur, ab illorum certamine prohibiti recesserunt. Hi sunt qui doctrinam cum operibus rectis non hauriunt. Qui vero doctrinæ fluentia ita hauriunt, ut nequam in pravis operibus carnaliter inflectantur, hi Christo duce contra hostes fidei ad prælium pergunt.

11. Vadunt ergo cum tubis, cum lampadibus, cum lagenis; atque iste fuit, ut diximus, ordo præiandi. Cecinerunt tubis, intra lagenas autem sunt missæ lampades; contractis vero lagenis, lampades ostensæ sunt; quarum coruscante luce hostes terri, in fugam vertuntur. Designatur itaque in tubis clamor, in lampadibus claritas miraculorum, in lagenis fragilitas corporum.

12. Tales quippe secum dux noster ad prædicationis prælium duxit, qui, despecta salute corporum, hostes suos moriendo prosternunt, eorumque gladios non armis, sed patientia superant. Armati enim venerunt sub duce suo ad prælium martyres nostri, sed tubis, sed lagenis, sed lampadibus. Qui sonuerunt tubis, dum prædicant; confrugerunt lagenas, dum solvenda in passione sua corpora hostium gladiis opponunt.

13. Resplenderunt lampadibus, dum post solutionem corporum miraculis coruscant. Moxque hostes in fugam versi sunt, quia dum mortuorum martyrum corpora miraculis coruscant, luce veritatis fracti, quod impugnaverunt, crediderunt. Cecinerunt ergo tubis, ut lagenæ frangerentur. Lagenæ fractæ sunt, ut lampades apparent. Apparuerunt lampades, ut hostes in fugam verterentur.

14. Id est, prædicaverunt martyres, donec eorum corpora in morte solverentur; corpora eorum in morte soluta sunt, ut miraculis coruscarent. Coruscaverunt miraculis, ut hostes suos ex divina luce **498** prosternerent. Et notandum quod steterunt hostes ante lagenas; fugerunt ante lampades, quia

10. Ad prælium pergunt. Codex Alhorno. addit: Omnes quidem tunc bibisse aquam, sed non omnes recto genu stetisse narrati sunt; reprobique sunt qui genua flexerunt, dum aquas biberent, quia, attestante Apostolo, non auditores legis iusti sunt apud Deum, sed factores legis justificabuntur. Quia enim, ut diximus, dissolutio operum in ipsa genuum incurvatione signatur, recte rursus per Paulum dicitur: Remissas manus et dissoluta genua erigite, et egressus rectos facite pedibus vestris. Sic igitur Christo duce ad bellum produnt, qui, quod ore annuntiant, opere ostendunt, qui fluentia doctrinæ spiritualiter hauriunt, nec tamen pravis operibus carnaliter inflectuntur, quia scriptum est: Non est speciosa laus in ore peccatorum. AREV.

12. Hostium gladiis. Sic Alb. Alii, hostilibus gla-

A nimiam persecutores sanctæ fidei prædicatoribus adhuc in corpore positis restiterunt.

15. Post solutionem vero corporum apparentibus miraculis in fugam versi sunt, quia pavore conteriti, a persecutione cessaverunt. Intuendum est etiam id quod illic scriptum est, quia in dextera tubas, lagenas autem in sinistra tenuerunt. Pro dextro enim habere dicimus quiquid pro magno pensamus; pro sinistro vero, quod pro nihilo ducimus.

16. Bene ergo illic scriptum est quod in dextera tubas et in sinistra lagenas tenuerunt, quia Christi martyres pro magno habent prædicationis gratiam; corporum vero utilitatem pro minimo; quisquis enim corporis utilitatem plus facit quam gratiam prædicationis, in sinistra tubam atque in dextera lagenam tenet. Si enim priori loco gratia prædicationis attenditur, et posteriori utilitas corporis, certum est quia in dextris tubæ, et in sinistris lagenæ tenentur.

CAPUT VI.

De Abimelech.

1. Moritur Gedeon, et reliquit septuaginta filios, et unum non in Abimelech, natum ex concubina, qui conduxit sibi viros vago, et abierunt post illum, et intravit in domum patris sui, et occidit fratres suos septuaginta viros super lapidem unum, et remansit Joathan minor, quoniam absensus est, etc. Hoc factum, si nihil propheticum indicaret, quid opus erat, ut magnopere præscriberetur utrum Gedeon septuaginta filios et multas uxores habuisset, sed et concubinam, de qua unum et malum suscepisset?

499 2. Quod cum turpe factum sit, tunc etiam turpius esset si hæc posteris ad exemplum in divinis libris scripta viderentur, nisi magnæ alicujus rei imaginem earum rerum gesta per typos et figuras ostenderent. Gedeon igitur, ut superius dictum est, typum Domini tenebat, plurimæ uxores ejus multæ sunt nationes, quæ per fidem Christo adhæserunt. Septuaginta vero filii ejus septuaginta linguæ sunt in hoc mundo diffusæ, in quibus sibi per fidem Dominus filios generaturus erat.

3. Concubinam hoc in loco Synagogam vocat. Quæ in novissimis temporibus Antichristo est creditura, de qua Joannes apostolus in Apocalypsi ait: Qui dicunt se Judæos esse, et non sunt, sed sunt Synagoga Satanae (Apoc. ii, 9). De qua ultimis tempo-

diis; et id fortasse voluit Grialius, apud quem est, hostibus gladiis. AREV.

15. Nonnulli Mss.: Pavore perterriti a persecutione fidelium cessaverunt. Grialius, pro dextera . . . pro sinistra. Alb., pro dextro. . . pro sinistro. AREV.

CAP. VI. N. 1. Hoc caput sumptum putamus e sermone aliquo divi Aug., qui non exstat: id indicat recapitulatio subjecta (qua solet ille plurimum uti) ab iis verbis pariter devorabit; quæ tamen recapitulatio apud Bedam non legitur, et nos eam valere iussimus, quamvis in plerisque Mss. legeretur; repugnat enim legi, quam sibi ipse in his commentariis brevitatis præscripsit Isidorus, eadem uno in capite bis referre. GRIAL.

2. Turpe factum. Forte, turpe factu. AREV.

ribus nequissimus filius, id est, Antichristus est A generandus. Eritque filius ancillæ, id est, Synagogæ illius peccatrici, quia qui peccatum, inquit, facit, servus est peccati.

4. Illic, inquam, congregatis sibi impiis, sicut Abimelech fecit, regnum improbe usurpavit; interfectisque nobilibus filiis, id est, his qui, ex diversis nationibus et linguis, in Christum credentes, a Deo sunt generati, inducturus est persecutionem, ut pene sanctos omnes interficiat. Sed super septuaginta, inquit, fuit junior filius ex nobili matrimonio, qui se absconderat. Illic, inquit, ascendit in verticem montis Garizim, et exclamavit voce magna ad populum Sichimorum, componens eis parabolam.

5. Illic ergo junior filius, qui fugit, ut gladium inimici evaderet, figura est residui populi Israel, prædicante Elia, extremis temporibus credituri, et Antichristi gladium evasuri. Ascendit, inquit, iste in verticem montis Garizim. Sed cur montem ascendit? Quia nec prophetare, nec persecutionem Antichristi quisquam evadere potest, nisi quis prius in montem benedictionis, id est, in sublimitatem fidei ac virtutum ascenderit. Hic est enim mons Garizim, qui a Moyse in benedictionem deputatur (Deut. xxix).

6. Itaque cum ascendisset, elevata voce clamavit et dixit: *Audite me, viri Sichem.* Jerunt ligna, ut ungerent super se regem, dixeruntque olivæ: *Impera nobis.* Quæ respondit: *Nunquid possum amittere pinguedinem meam, qua dii utuntur et homines, et venire, ut inter ligna promovear?* Dixeruntque ligna **500** ad arborem ficum: *Veni, et super nos accipe C regnum.* Quæ respondit eis: *Nunquid possum relinquere dulcedinem meam, fructusque suavissimos, et ire, ut inter cætera ligna promovear?* Locuta sunt quoque ligna ad vitem: *Veni et impera nobis.* Quæ respondit: *Nunquid possum deserere vinum meum, quod lætificat Deum et homines, et inter cætera ligna promoveri?*

7. Cum ergo repudiata fuissent ligna silvæ ab oliva, et ficu, et vite, venerunt ad rhamnum, ut eum sibi facerent regem. Sed prius videamus, cur oliva, ficus et vitis super ligna regnare noluerunt. Ligna quippe silvæ intelligimus homines esse vagos, et vanos, æterno incendio præparatos. His ergo merito noluit nec oliva, nec ficus regnare, nec vitis, quia non merebantur. Oliva enim gratiam Spiritus

9. *Reprobatus venit ad rhamnum.* Alborn., *reprobatur.* Et omittit *venit ad rhamnum,* et sequentia usque ad cap. 9. Sed vetus collator ad hunc locum id notavit: *Multum plus est in alio libro octavo.* Fortasse hic liber est, qui a Collatore Originalis, sive Originale Isidori aliquando dicitur. AREV.

10. Post *deborabit* in Mss. Florent. 1 et 2 nonnulla adduntur, uti etiam in Editione Matritensi Ulloæ inter appendices, pag. 54, ex Codice, ut asseritur, duodecimi vel decimi tertii sæculi, qui olim pertinuit ad ecclesiam sancti Antonini Pallentis. Fragmentum est hujusmodi: *Videtur ergo Gedeon Christi imaginem habuisse. Septuaginta vero filii septuaginta lingue sunt, vel nationes, quæ credentes, per secundam regenerationem filii Dei esse meruerunt. Abimelech vero filius ancillæ typum Antichristi portasse (vi-*

sancti, et unctionem pacis significat. Ficus autem sacræ legis imaginem tenet, sicut in Evangelio scriptum est: *Quidam paterfamilias plantavit vineam, et in vinea sua plantavit ficum.*

8. Quis paterfamilias, nisi Deus, qui familiæ suæ, id est, omnium credentium pater est? Plantavit ergo vineam, id est, populum, quia vineam ex Ægypto transtulit. Et utique populum, non vineam ex Ægypto transtulerat. In hac vinea plantavit ficum, hoc est, in populo suo posuit legem. Quæ lex primitivum populum, sicut ficus grossos aridus et inutiles dejecit in terram, et postea alios fructus generavit, id est, populum Christianum, quem ad debitam evangelicæ disciplinæ maturitatem et suavissimam pinguedinem Christi cum gloria et honore **B** perduxit.

9. Sed vitis noluit regnare eis. Vitem autem Salvatoris nostri typum habere manifestum est, sicut ipse in Evangelio ait: *Ego sum vitis vera* (Joan. xv). Igitur qui jam in reprobum sensum, sicut Apostolus dixit (Rom. 1), futurus erat populus ille, qui Antichristo est serviturus, quem ligna silvæ appellat, et necesse est ut credat mendacio, id est, Antichristo, qui veritati Christo noluit credere, ideo et a regno vitis, id est, Christi, et ab oliva, id est, Spiritus sancti gratia, et a ficu, id est, divinæ legis dulcedine reprobatus, venit ad rhamnum.

501 10. Rhamnus enim genus rubi est, quam vulgo senticem ursinum appellant, asperum nimis et spinosum, per quod merito typus Antichristi significatur, qui omni asperitate et feritate humanum genus est vastaturus. Sed exiit, inquit, ignis de rhamno, id est, iniquitas de Antichristo, et omnes qui in eo confident cum ipso pariter devorabit.

CAPUT VII.

De Jephthe et filia.

1. Adjecerunt deinde filii Israel deservire Baalim et diis alienis, tradunturque in manus filiorum Ammon. Tunc Jephthe Galaadites, fugiens a facie fratrum suorum, constituitur in principem ob pugnam filiorum Ammon; qui rediens post triumphum, immolavit filiam, quæ sibi post victoriam prima occurrerat; sic enim votum sponderat, ut quidquid sibi revertenti primum occurreret, Domino immolaret.

2. Quis ergo in Jephthe prænuntiabitur, nisi Dominus Jesus Christus, et Salvator noster, qui a facie

detur), qui, congregatis perditis nationibus, regnum sibi improbe usurpavit, omnesque sanctos vi, et persecutionibus, et omni crudelitate trucidavit. Joathan vero junior filius figura sanctorum fuit. Sicut enim Joathan per fugam recessit, et reliqui interfecti sunt fratres, sic nemo evadere poterit persecutionem Antichristi, nisi qui per fugam recesserit, et in montem benedictionis ascenderit. Illic est enim mons quem sancti circumdabunt; quem sanctus Moyses in benedictionibus, sicut jam superius dictum est, in Deuteronomio posuit. In Mss. Florent. est per secundam generationem. Supplevi videtur post portasse. Codex Pallent., regnum suum improbe... et persecutione, et mox Joathan vero minor figura; et versus finem, sicut jam supra dictum est. Judicium Grialii vide in not., num. 1. AREV.

CAP. VII. N. 1. Vid. Aug., 1 de Civ., c. 21. GRIAL.

fratrum suorum, id est, Judæorum abscedens, in gentibus principatum accepit? Qui omnia humanæ salutis sacramenta, tanquam juratus, explevit, et quasi filiam, ita carnem propriam pro salute Israelis Domino obtulit.

502 3. Jurasse enim Patrem, ac vovisse Unigenitum legimus, Psalmista dicente: *Sicut juravit Domino, votum vovit Deo Jacob (Psalm. cxxxii)*, scilicet ut sacramentum religionis in carnis suæ passione pro salute generis humani expleret. Hæc ergo secundum historiam gestorum ita per Christum acta sunt, ut videantur pro religione, quam juraverat, esse completa. Post mortem Jephthe, traditur Israel in manus Allophyllorum, nasciturque Samson, qui liberat Israel.

CAPUT VIII.

De Samson.

1. Samson autem, quondam Domini Nazaræus, habet quiddam in typo gestum Christi. Primum quod ab angelo nativitas ejus annuntiatur; deinde quoniam Nazaræus dicitur, et ipse liberat Israel de hostibus; postremo quod templum illorum subvertit, et perierunt multa millia hominum qui illum uluserant.

2. Nativitas ista Samson, quæ per angelum annuntiatur, similitudinem habet primum prophetarum, qui nativitatem Domini secundum carnem annuntiaverunt; deinceps angeli etiam qui ad Mariam loquuntur, dicens: *Maria, invenisti gratiam ante conspectum Domini, et accipies in utero, et paries filium, et vocabitur nomen ejus Jesus; hic enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum (Luc. I, 30)*.

3. Samson autem interpretatur *sol ipsorum*, eorum scilicet quibus lucet, non omnium, sicuti est oriens super bonos et malos sol, sed quorundam. Sed quia et Redemptor noster sol appellatur, audi ipsum Dominum Jesum per prophetam eo nomine vocitari: *Orietur vobis sol justitiæ, et sanitas in pedibus ejus (Malach. iv, 2)*. Vere enim hic sol justitiæ est, qui omnium credentium mentes cœlesti lumine clarificat.

4. Hic vere Nazaræus, et sanctus Dei, in cujus similitudinem ille Nazaræus est nuncupatus. Iste ergo cum tenderet ad ministerium nuptiarum, leonem occurrit ei. Sed quis primus erat **503** in Samson obvium leonem necans, cum petendæ uxoris causa ad alienigenas tenderet, nisi Christus, qui Ecclesiam vocaturus ex gentibus, vincens diabolum, dicit: *Gaudete, quia ego vici mundum?*

5. Quid sibi vult ex ore leonis occisi favius extractus, nisi quia, ut conspicimus, reges ipsi regni ter-

CAP. VIII. N. 2. In Vulgata: *Ne timeas, Maria, invenisti enim gratiam apud Deum. Ecce concipies in utero... et vocabis nomen ejus Jesum. Hic erit magnus, etc.* Adisis Sabatierium. AREV.

5. In Vulgata: *Orietur vobis timentibus nomen meum sol, etc.* AREV.

4. *Sed quis primum, usque ad munimenta præbent, August., XII contr. Faust., cap. 52. GRIAL.*

5. *Ex ore leonis occisi favius extractus. — In ore leonis occisi favius extractus, August. GRIAL.*

reni, qui adversus Christum ante tremuerunt, nunc jam, perempta feritate, dulcedini evangelicæ prædicandæ etiam munimenta præbent? Illud etiam, quod in semetipso Samson expressit, quod paucos quidem, dum viveret, interimit; destructo autem templo, hostes innumeros, cum moreretur, occidit.

6. Quia nimirum Dominus ab elatione infidelitatis paucos, cum viveret, plures vero, cum templum sui corporis solveretur, exstinxit, atque elatos ex gentibus, quos vivendo sustinuit, simul omnes moriendo prostravit. Jam vero reliqua ejus, quod ei mulier subdola caput raserit, et Allophyllis illudendum tradiderit, quod captivatus, quod cæcatus, quod ad molam deputatus est; in his non Christus, sed illi figurantur, qui solo tantummodo in Ecclesia Christi nomine gloriantur, et malis actibus jugiter implicantur.

7. Vir enim in nobis sensus rationalis intelligitur. Caro autem quasi in typo mulieris accipitur. Si enim mulieri, id est, carni nostræ, blandiente libidine, vel aliis operibus, consenserimus, gratia spiritus, quæ Nazaræi crine significatur, nudati spoliatur, atque decipimur.

8. Ita enim superbis et peccatoribus; violata Christi gratia, sicut Samson incisa coma, diabolus illudit. Sed quid est quod Samson ille ab Allophyllis captus, postquam oculos perdidit, ad molam deputatus est? Quia nimirum maligni spiritus, postquam tentationum stimulis intus aciem contemplationis offodiunt, foris hominem in circuitum laborum mittunt.

9. Quod si aliquando idem homo ægendo pœnitentiam redeat, illi velut coma reducitur, id est, gratia reforescente, reparatur ad virtutem; deinde cupiditatis ac luxuriæ subversis columnis, victores hostes **504** dejicit, et reparato certamine in finem fortissime de dæmonibus triumphabit.

CAPUT IX.

De Ruth.

1. Videamus nunc et Ruth. Habet enim ista typum Ecclesiæ. Primum, quod alienigena est ex populo gentili, quæ, relicta patria, et omnibus quæ illic erant, vadit in terram Israel. Et, cum prohiberet eam socrus sua pergere secum, perseverabat, dicens: *Quocumque perrexeris, pergam; populus tuus, populus meus, et Deus tuus, Deus meus; quæ te morientem terra susceperit, in ea moriar.*

2. Quæ vox sine dubio typum in illa fuisse Ecclesiæ manifestat. Sic enim Ecclesia ex gentibus ad Dominum convocata, relicta patria sua, quod est idololatria, et omnia universa conversatione terrena, profitetur Dominum Deum suum esse, in quem sau-

Ibid. In semetipso Samson, usque ad prostravit, Gregor., XXIX Moral., cap. 7. GRIAL.

8. *Sed quid est quod Samson, usque ad mittunt, Greg., VII Moral., cap. 15. GRIAL.*

Ibid. In nota Grialii erat amittunt pro mittunt. AREV.

CAP. IX. N. 6. *Quod vero excalceat se. Vid. supr., Exod. VII. GRIAL.*

Ibid. In nota Grialii erat, quod vero excalceatur, AREV.

eti crediderunt, et illuc se ituram, ubi caro Christi post passionem ascendit, et ob ejus nomen in hoc sæculo pati usque ad mortem, et cum sanctorum populo, patriarchis scilicet, et prophetis consociandam; de quorum societate, quod sanctis ex stirpe Abraham venientibus consociaretur, Moyses in Cantico ostendit, dicens: *Lætamini, gentes, cum plebe ejus, id est, qui ex gentibus istis credituri, cum illis qui primi electi sunt æterna lætitia exsultate.*

3. Ingressa autem Ruth cum socru sua in terram Israel, ob merita obsequiorum suorum providetur, ut homini conjungeretur ex Abraham stirpe venienti. Et primum quidem huic quem ipsa propinquum magis esse credebat, qui negat se posse illi nubere. Et, recedente illo, per testimonium decem majorum Booz illi conjungitur, et ab ipsis decem senioribus viris benedicitur.

4. Sed quod prius ille cognatus confitetur se eidem nubere non posse, hoc loco Joannis Baptistæ figuram ostendi æstinamus, qui cum ipse a populo Israel Christus putaretur et interrogaretur quis esset, non negavit, sed confessus est, dicens *Christum se non esse.* Et perseverantibus his qui missi erant, et inquirentibus quis esset, respondit: *Ego sum vox elamantis in deserto (Isai XL; Matth. 11; Luc. III; Joan. I; III), et novissime constitetur ipse de Domino, dicens: Qui habet sponsam, sponsus est. Se autem amicum sponsi manifestat, cum adjecit: Amicus autem sponsi est, qui stat, et audit eum, et lætatur propter vocem sponsi.*

5. Hunc ergo Christum existimabant, quia Christi

7. Alii, *Jesu summa perscribit; alii, Jesu exprimit.* Pro præcucurrisse alii præcucurrisse. In hoc libro desinit Codex Alburnozianus. AREV.

Astum in die visitationis suæ venisse non intelligebant esse Ecclesiæ sponsum, qui propheticis esset vocibus ante promissus. Sed sicut ille propinquus negavit, et postea Ruth jungitur Booz, ita Christus, qui vere sponsus Ecclesiæ est, quem omnium prophetarum oracula cecinerant, dignatus est Ecclesiam assumere, et ex omnibus gentibus per totum orbem terrarum Deo Patri innumeros populos offerre.

6. Quod vero excalceat se cognatus ille, veterum consuetudo erat ut si sponsa sponsum repudiare vellet, discalcearetur ille, ut hoc esset signum repudii. Proinde excalceari jubetur, ne ad Ecclesiam quasi sponsus calceatus accederet; hoc enim Christo servabatur, qui sponsus erat verus. Decem autem majorum natu benedictio hoc ostendit, in nomine Domini Jesu omnes esse gentes salvandas ac benedicendas.

7. Iota enim apud Græcos decem significat, quæ prima littera nomen Domini Jesu summam perscribit. Quæ res, ut diximus, omnes gentes per ipsum salvandas esse ac benedicendas demonstrat. Ne dubitet ergo quisquam hæc, ut dicta sunt, credere, cum videat universa et ab initio figuris antecedentibus præcucurrisse, et per adventum Domini manifeste adimpleta sic esse; et quæ supersunt, hoc modo perficienda in veritate, consonantibus omnibus et vocibus et figuris sanctarum Scripturarum, quæ adimplebit is qui pollicitus est per Filium suum Jesum Christum Dominum regem et Salvatorem nostrum, cum quo est illi honor et gloria in sæcula sæculorum.

C Amen.

IN REGUM PRIMUM.

506 CAPUT PRIMUM.

De nativitate Samuelis.

1. Post librum Judicum sequitur Regum. Et aspice tempora, primo Judicum, postea Regum, sicut erit primo iudicium, postea regnum; in his autem Regum libris multis et variis modis sacramenta Christi et Ecclesiæ revelantur.

2. Nam ab ipso exordio regum commutatum sacerdotium in Samuelem, reprobato Heli, et commutatum regnum in David, reprobato Saule, exclamat prænuntiari novum sacerdotium, novumque regnum, reprobato veteri, quod umbra erat futuri, in Domino Jesu Christo venturi.

3. Nonne ipse David, cum panes propositionis manducavit, quos non licebat manducare nisi solis sacerdotibus, in una persona utrumque futurum, id est, in uno Jesu Christo regnum et sacerdotium figu-

ravit? Itaque ipsa Samuelis sacerdotis successio novum, ut prædictum est, sempiternumque sacerdotium præfigurabat, qui est Jesus Christus, Heli sacerdote reprobato, id est, Judaico sacerdotio abjecto.

4. Mater quoque ipsa Samuelis, quæ prius fuit sterilis, et posteriori fecunditate lætata est, cujus etiam nomen, id est, Anna, 507 gratia ejus interpretatur, ipsam religionem Christianam, ipsam postremo Dei gratiam significat, quia nobis Christus oritur; ipsam quoque Ecclesiam, quæ olim sterilis, nunc secunda in Dei laude lætatur.

5. Quæ nihil aliud in cantico suo prophetare videtur, nisi mutationem Veteris Testamenti, vel sacerdotii in Novum Testamentum, vel sacerdotium, qui est Christus; nisi forte quis dicat nihil Annam prophetasse, sed Deum tantummodo propter filium impetratum exultante prædicatione laudasse.

sunt August., XII contr. Faust., cap. 55. GRIAL.

5. Grialius, panes propositiones. AREV.

4. Mater quoque, usque ad in Deo salutare meo, ex cod. lib. XVII de Civit., cap. 4. GRIAL.

CAP. I. N. I. Leguntur hæc expositiones aliquanto etiam pleniores apud Eucherium, e quo et Beda sunt aliqua correctæ, ita tamen, ut multo plura apud utrumque possint e nostris emendari. GRIAL.

2. Nam ab ipso exordio, usque ad figura it, verba

6. Quid ergo sibi vult quod ait : Arcum potentium fecit infirmum, et infirmi accincti sunt virtute, pleni panibus minorati sunt, et esurientes transierunt terram, quia sterilis peperit septem, et fetosa in filiis infirmata est? Numquid ipsa septem pepererat, quamvis sterilis fuerit? Unicum habebat, quando ista dicebat. Sed nec postea septem peperit, sive sex, quibus septimus esset ipse Samuel, sed tres mares, et duas feminas.

7. Deinde in illo populo, cum adhuc nemo regnaret, quod in extremo posuit, dat virtutem regibus nostris, et exaltavit cornu Christi sui, unde dicebat, si non prophetabat? Dicat ergo Ecclesia Christi, civitas regis magni, gratia plena, prole fecunda Dei, quod tanto ante de se prophetatum per os hujus piæ matris agnoscat : *Confirmatum est cor meum in Domino, et exultatum est cornu meum in Deo salutari meo.* Interea Samuel erat ministrans in templo Dei, accinctus ephod.

8. Porro filii Heli, divina sacrificia temerantes, peccabant coram Domino, et deridebant per eos multi sacrificium Dei. Unde et Heli sacerdos pro eorum iniquitate damnatus est, quod eos peccantes minus severa animadversione plectebat. Miserum me! et quidem coercuit, et quidem corripuit, sed lenitate et mansuetudine patris, non auctoritate et severitate pontificis.

9. Qua sententia discant sacerdotes quomodo ipsi propter peccata filiorum, id est, propter scelera populi puniantur. Et quamvis sancti sint, culpa tamen subditorum eisdem, si non coerceant, reputatur.

508 CAPUT II.

De propheta ad Heli destinato.

1. Venit autem propheta Dei quidam ad Heli sacerdotem, et dixit ei : *Hæc dicit Dominus : Numquid non aperte revelatus sum domui patris tui, cum esset in Ægypto, in domo Pharaonis, et elegi eum ex omnibus tribus Israel mihi in sacerdotem, ut ascenderet ad altare meum, et adoleret mihi incensum, et portaret ephod coram me, et dedi domui patris tui omnia de sacrificiis filiorum Israel?*

2. *Quare calce abjecisti victimam meam, et munera mea, quæ præcepi ut offerrentur in templo, et magis honorasti filios tuos quam ut comederetis primitias omnis sacrificii Israel populi mei? Propterea ait Dominus Deus Israel : Loquens locutus sum, ut domus tua et domus patris tui ministraret in conspectu meo usque in sempiternum.*

3. *Nunc autem dicit Dominus : Absit hoc a me; sed quicumque glorificaverit me, glorificabo eum; qui autem*

4. *Et fetosa in filiis. Multa in filiis, apud August. et Eucher.; et LXX, ἡ πολλὴ ἐν τέκνοις. GRIAL.*

5. *Dicat ergo, et paulo post, dicat ex August. Dicit lib. 6., mendose. GRIAL.*

6. *Miserum me, ita plerique Mss. Miserum se, Val. Miserrimos, Beda. GRIAL.*

7. *CAP. II. N. 4. Nam post Samuelem, etc., usque ad finem capitis, omnia sunt ex August., locu proxime citato. Legitur autem apud Euch. integra cantici explanatio, citato August., adhibitæque excusatione, cur LXX interpretum translatione usus fuerit. GRIAL.*

PATROL. LXXXIII.

contemnunt me, erunt ignobiles. Ecce dies veniunt, et præcidam brachium tuum, et brachium domus patris tui, ut non sit senex in domo tua, et videbis Christum æmulum tuum in templo in universis prosperis Israel. Quæ propheta de mutatione sacerdotii non est in Samuele completa, sed adumbrata.

4. *Nam post Samuelem prophetam postea sacerdotes fuerunt de genere Aaron, sicut Sadoch, et Abiathar, regnante David, et alii deinceps, antequam tempus veniret ex quo ista de sacrificio mutando per Christum effici oportebat.*

5. *Nam cum diceret : Loquens locutus sum, ut domus tua et domus patris tui ministraret in conspectu meo usque in sempiternum. Nunc autem dicit Dominus : Absit hoc a me, sed quicumque glorificaverit me, glorificabo eum; qui autem contemnunt me, erunt ignobiles; ecce isti sunt dies qui prænuntiati sunt, jam enim venerunt; nullus enim sacerdos est secundum ordinem Aaron. 509 Nam et illud quod ibi sequitur : Suscitabo mihi sacerdotem fidelem, de Christo, Novi Testamenti vero sacerdote, dicitur.*

6. *Quod vero adjungitur : Et erit qui remanserit in domo tua, veniet, ut oretur pro eo, non proprie dicitur de domo hujus Heli, sed illius Aaron, de quo usque ad adventum Jesu Christi homines remanserunt. De quo genere etiam hucusque non desunt qui veniant et convertantur. De quibus alius propheta dixit : Reliquiæ salvæ fient (Isai. x). Unde et Apostolus : Sic ergo, inquit, et in hoc tempore reliquiæ secundum electionem gratiæ salvæ sunt (Rom. ix) ; de talibus enim residuis bene intelligitur esse quod dictum est : Qui remanserit in domo tua veniet, ut oretur pro eo. Profecto qui crediderit in Christo, sicut temporibus apostolorum ex ipsa gente plurimi venerunt, et crediderunt.*

7. *Neque nunc desunt qui, licet rarissimi, tamen credant, ut impleatur in his quod hic homo Dei locutus est. Quod vero continuo secutus adjungit : Et offerat nummum argenteum, et tortam panis, quid per nummum argenteum, nisi oris confessio designatur, quæ sit credentibus ad salutem? Argentum enim pro eloquio poni solet, Psalmista testante, ubi canitur : Eloquia Domini eloquia casta, argentum igne examinatum, probatum terræ, purgatum septuplum (Psalm. xi).*

8. *Sed quod dicit iste qui venit : Dimitte me, obscura, ad unam partem sacerdotalem, ut comedam buccellam panis; sacerdotalem partem corpus Christi, id est, Ecclesiam dicit. Cujus plebis ille sacerdos est, mediator Dei et hominum, homo Christus Jesus.*

CAP. III. (col. seq.) N. 1. Ad tuitionem suam. Ad stationem suam, apud Euch. et Beil. GRIAL.

2. *Hæc pœna signum videtur. Al., hæc pœna significationem videtur. GRIAL.*

3. *Claritas hominis ut flos feni, ex veteri interpr. GRIAL.*

4. *Ibid. In nota Grialii per errorem erat et claritas humanis ut flos feni. In Vulgata, Isaias, loc. cit. : Omnis caro fenum, et omnis gloria ejus quasi flos agrum... Exsiccatum est fenum, et cecidit flos. Verbum autem Domini nostri manet in æternum. ARBY.*

Cui plebi dicit apostolus Petrus : *Plebs sancta, regale sacerdotium* (1 Petr. 11) ; in hac parte sacerdotali postulat comedere buccellam panis.

9. Quibus veris ipsum sacrificium Christianorum eleganter expressum est, de quo dicit sacerdos ipse : *Panis quem ego dabo caro mea est pro mundi vita* ; ipsum quippe sacrificium non secundum ordinem Aaron, sed secundum ordinem Melchisedech.

510 CAPUT III.

De arcæ captivitate.

1. Igitur posteaquam hæc in figura mutationis Veteris Testamenti a propheta illo pronuntiata sunt ad Heli, offendente Dominum Israel, instruxerunt aciem Philistæi contra eos. Tollunt Israelitæ arcam ad tuitionem suam. Capta est ab hostibus arca, nec solum ipsi victi sunt, et in fugam versi, imo etiam magna strages facta est occisorum.

2. Nonnihil tamen futurorum significat res gesta hæc. Prophetice enim arca illa ab alienigenis capta indicabat Testamentum Dei transiturum ad gentes. Quando enim nuntiatum est Heli sacerdoti captam fuisse arcam Domini, cecidit de sella, et mortuus est. Transeunte arca Domini ad gentes, periit, atque interiit sacerdotium Judæorum ; duoque filii Heli corruerunt, quorum unius uxor viduata, et mox in partu mortua est propter eandem perturbationem.

3. Quo evidenti signo præfiguratum est post extinctum sacerdotium Judæorum carnalem interiisse Synagogam, illi carnaliter adhærentem, prostratoque Heli de sella pontificis Judæorum, sedem habere vacuum, et gloriam sacerdotii regni que extinctam. Sed quid est quod dum possuissent Philistini arcam Domini in templo Dagonis dei sui, intraverunt templum, et invenerunt deum suum prostratum, atque contractum caput ejus, duasque manus abscisas ?

4. Statim enim ut Testamentum Domini pervenit in gentibus, confestim idola, quæ deceptum possidebant orbem, destructa sunt, omnisque error simulacrorum periit, præsentiam Dei forte non sustinens. Nam in manibus Dagou præcisus, opus idololatriæ amputatum, et in capite ejus superbia diaboli abscisa significabatur, a quo initium peccati fuit.

5. Quod vero in limine : ut certum scilicet prænitumque suæ idololatriæ finem agnosceret ; limes enim finem itineris significat. Etiam et illud ad magnam pertinet ædificationem, et significationem **511** in ipsa ruina Dagon dei sui, atque fractura, quod dorsum illius solum invenerunt, fractis ejus omnibus membris ; dorsum quippe fugam significat ; quicunque enim fugiunt, persequentibus dorsum dant.

6. Unde et scriptum est de hostibus : *Quoniam pones eos dorsum* (Psal. xx). Ubi sunt enim idola ? Perierunt ; et si aliqua remanentia ab aliquibus absconduntur, fugerunt. Quod autem percussi sunt in posteriora hi qui arcam captiverunt, hæc pœna signum videtur, quia si qui susceperant Testamentum Dei, et posteriora vitæ dilexerint, ex ipsis jus-

tissime cruciabantur, quæ, sicut Apostolus ait, extimare debent sicut stercora.

7. Qui enim sic assumunt Testamentum divinum, ut, in posteriora respicientes, veteri se vanitate non exuant, similes sunt hostibus illis qui arcam Testamenti captivam juxta idola sua posuerunt, et illa quidem vetera etiam volentibus cadunt, quia omnis caro fenum, claritas hominis ut flos feni ; aruit fenum, flos cecidit (Isai xl, 6 ; 1 Petr. 1) ; arca autem Domini manet in æternum, secretum scilicet Testamentum, regnum cœlorum, ubi est æternum Dei verbum.

8. Vaccæ autem illæ Allophylorum arcam Dei gestantes fugam sanctorum renuntiantium sæculo designaverunt, qui nullum delicti jugum traxerunt. Nam sicut illæ pignorum affectibus a recto itinere minime digressæ sunt, ita sancti mundo renuntiantes, parentelæ obtentu non debent a bono proposito præpediti.

9. Sicut enim nostra nobis non odienda est anima, sed ejus carnales affectus odio debemus habere, ita nec proximi odio a nobis habendi sunt, sed eorum impedimenta, quibus a recto itinere nos impediunt, sicut et Moyses ait : *Qui dicunt patri suo et matri : Nescia vos ; et fratribus suis : Ignoro illos, et nescierunt filios suos, hi Testamentum Dei et præcepta ejus servaverunt. Judicia tua, Jacob, et legem tuam, o Israel* (Deut. xxxiii). Ille enim scire Deum famularius appetit, qui pro amore pietatis ejus nescire desiderat quodcumque carnaliter scivit.

512 CAPUT IV.

De sacrificio Samuelis, et lapide adjutorii.

1. Samuel autem post mortem Heli regebat Israel. Congregato autem omni populo, exclamavit ad Dominum pro Israel, et exaudivit eum. Et cum offerret holocaustum, accedentibus alienigenis ad pugnam contra populum Dei, intonuit super eos Dominus, et confusi sunt, et offenderunt coram Israel, atque superati sunt.

2. Tunc assumpsit Samuel lapidem unum, et posuit eum inter Maspath et Siceleg ; et, ut interpretes Septuaginta transtulerunt, inter Maspath novam et veterem, et vocavit nomen ejus *Lapis adjutorii*, et dixit : *Usque ad hunc auxiliatus est nobis Deus. Maspath interpretatur intentio*. Lapis ille adjutorii medietas est Salvatoris, per quem transeundum est a Maspath vetere ad novam, id est, ab intentione quæ expectabatur in carnali regno, quo erat beatitudo falsa carnalis, ad intentionem quæ per Novum Testamentum expectatur in regno cœlorum, ubi est beatitudo verissima spiritualis, qua quoniam nihil est melius, hucusque auxiliatur Deus.

3. Iste Samuel, invocato nomine Domini, exauditus est, et in tempore messis pluviam impetravit. Pluvia enim in sacris Scripturis verba sunt Evangelii, sive legis, sicut et Moyses dicit : *Expectetur, sicut pluvia, eloquium meum, et descendant, sicut ros, verba mea* (Deut. xxxiii). Ille igitur pluviam dedit nunc Christus in tempore messis, id est, quando gentes

colligi oportebat, ut sicut frumentum horreis, sic **A** mini, irasciturque ei Dominus. Veniens autem Samuel sumpsit gladium, et in frusta concidit Agag. Quando legunt quidam in Scripturis quod sancti nulli hostium parcunt, efficiunturque crudeles, et humanum sanguinem sitiennes, dicunt quia et justi ita percusserunt hostes, ut non relinqueretur ab his qui salvus fieret; et non intelligunt in his verbis adumbrari mysteria, et hoc magis nobis indicari, ut pugnantes adversus vitia, nullum penitus ex his relinquare debeamus, sed omnia interimere.

CAPUT V.
De unctione Saul.

1. Judicavit autem Samuel Israel omnibus diebus vite sue, fueruntque usque ad eum iudices et principes super Israel. Porro filii Samuel declinaverunt post avaritiam, et accipiebant munera, et tam iniqui iudices exstiterunt, ut populus, nequaquam ferens, regem sibi in similitudinem cæterarum gentium posuissent.

513 2. Quibus dedit Saul regem, ungiturque, jubente Domino, prior a propheta in regnum, qui et ipse quidem in id quod unctus est, imaginem Christi portavit. Unde et beatus David et ipse Christus nuncupatus ait ad eum qui se finxerat Saul occidisse: **B** *Quomodo non timuisti manum tuam injicere in Christum Domini?*

3. Hinc est quod ab humero sursum Saul supereminet omnibus, quia caput nostrum sursum est supra nos, quod est Christus; in id autem quod reprobatum postea et rejectus est, succedente in regno David, populi, ut prædictum est, Israel personam gestavit. Qui populus regnum adeptum fuerat amissurus, Christo Domino nostro per Novum Testamentum non carnaliter, sed spiritualiter regnatura.

CAPUT VI.

De jejuniis indicto a Saule.

1. Iste autem Saul, dum pergeret dimicaturus adversus Philisthæum, indixit toto exercitui jejunium, quousque revertentur a prælio. Sed Jonatham **C** filius ejus videns super faciem agri mel, extendit summitatem virgæ, et intinxit in favum mellis, et gustavit, et illuminati sunt oculi ejus, non utique ad videndum illuminati, qui antea videbat, sed ad discernendum quia vitia tetigerat. Tunc enim casus ille, sicut et Adam, fecit illum attentum, reddiditque confusum.

2. Quo facto admonemur omnes illecebras voluptatum in sæculo debere contemnere, qui Deo nitimur militare. Non enim potest contra Allophylos spirituales, id est, adversus principes tenebrarum, viribus animi concurrere, qui adhuc hujus mundi negligit dulcedinem declinare; mel enim distillant labia metreticis, quod est delectatio voluptatis carnalis, de quo putatur juxta mysticos intellectus hunc gustasse Jonatham, et sorte deprehensum, vix precibus populi liberatum.

514 **CAPUT VII.**

De Agag rege servato.

1. Iniit iterum Saul prælium adversus Amalech, interfectisque cunctis hostibus, pepercit Agag regi, nec voluit disperdere omnia juxta præceptum Do-

3. **CAP. V.** Grialius edidit regnum adeptus, quod sustineri potest; sed magis placet cum aliis regnum adeptum passiva significatione. **AREV.**

CAP. VIII. N. 1. *In eo spiritus Domini, etc. Alii, spiritus Domini malus in eo, et exagitabat eum. Hic juste queritur, si spiritus Domini, cur malus? Si malus, cur Domini? Grialius edidit, et in diabolo potestas*

injusta, mendose, ut videtur. **AREV.**

2. Grialius, vel emendationem: alii, vel ad emendationem. **AREV.**

3. Alii, sapor Domini occupaverat, omissio qui. **AREV.**

CAP. IX. N. 2. *Chrysmate.* Grialius edidit charismate, quod mendum puto. **AREV.**

CAPUT VIII.

De abreptione Saulis a spiritu nequam.

1. Igitur recedente a Saul Domino propter inobedientiam, arreptus est maligno spiritu a Domino, irrueratque in eo spiritus Domini malignus. Si Domini, cur malus? si malus, cur Domini? Sed duobus verbis comprehensa est hæc sententia, et in Deo potestas justa, et in diabolo voluntas injusta.

2. Nam idem spiritus malus per nequissimam voluntatem, et idem spiritus Domini per acceptam justissimam potestatem; inde ergo **515** spiritus Domini appellatus est diabolus propter ministerium, quia omnibus etiam spiritibus malis bene nititur Deus, vel ad damnationem quorundam, vel ad emendationem, vel ad probationem.

3. Et quamvis malignitas a Domino non sit, potestas tamen nisi a Deo non est, sicut et alibi dictum est. Etiam sapor Domini, qui occupaverat milites ejusdem Saul, cum David hastam et scyphum abstulisset a capite dormientis; non quia sapor tunc in Domino erat, ut ipse dormiret, sed quia ille sapor qui tunc homines apprehenderat natu Dei erat infusus, ne David servi ejus in eo loco præsentia sentiretur.

4. Dicitur ergo spiritus Domini malus, hoc est, minister Dei ad faciendum in Saul, quod eum pati iudex omnipotentissimus judicabat. Quoniam spiritus ille voluntate qua malus erat non erat Dei; creatura vero qua conditus erat, et potestas quam non sua sed Domini omnium æquitate acceperat, Dei erat.

CAPUT IX.

De unctione David.

1. Itaque Saule propter inobedientiam reprobatum, mittit Dominus Samuel ad Isai, et sumpto cornu olei, unxit in regem David. Sed videamus eundem David, quomodo propheticè Christum significaverit;

injusta, mendose, ut videtur. AREV.

2. Grialius, vel emendationem: alii, vel ad emendationem. **AREV.**

3. Alii, sapor Domini occupaverat, omissio qui. **AREV.**

CAP. IX. N. 2. *Chrysmate.* Grialius edidit charismate, quod mendum puto. **AREV.**

David enim interpretatur *manu fortis*, sive *desiderabilis*. Et quid fortius leone illo de tribu Juda, qui vicit mundum? Et quid desiderabilis illo de quo dicitur: *Veniet desideratus cunctis gentibus* (Agg. ii)?

2. Ungitur iste David in regem, futurum denuntians per unctionem illam Christum: Christus enim a chrismate appellatur. [David ab officio pastoralis pecorum ad hominum regnum transfertur: nunc autem David ipse Jesus ab ovibus Judaicæ plebis ablati, in regnum gentium translatus est; in Judaica enim plebe non est modo Christus, ablati est inde; nunc gentium greges pascit.

5. Erat autem David in canticis musicis eruditus. Diversorum enim **516** sonorum rationabilis moderatusque concentus concordi varietate compactam ordinatam Ecclesiæ insinuat unitatem. Quæ variis modis quotidie resonat, et suavitate mystica modulatur.

4. Iste adhuc puer in cithara suaviter, imo fortiter canens, malignum spiritum, qui operabatur in Saule, compescuit, non quod citharæ illius tanta virtus erat, sed quod figura crucis Christi, quæ de ligno et extensione nervorum mystice gerebatur, ipsaque passio, quæ cantabatur, jam tunc spiritus dæmonis opprimebat. Leonem quoque et ursum idem David necavit, ursum videlicet diabolum, leonem Antichristum; alterum hominibus latenter insidiantem, alterum in posterum manifestissime sævientem.

CAPUT X.

De certamine David cum Goliath.

1. Iste David in prælio gigantem superavit, cum adversus populum Dei alienigenæ dimicarent. Provocavit unus unus, Goliath David; provocavit superbia humilitatem, provocavit diabolus Christum. Accepit arma bellica sanctus David, ut adversus Goliath procederet; hæc arma per ætatem et parvam staturam corporis portare non potuit, abiecit onerantia, accepit quinque lapides de flumine, et posuit in vase pastoralis.

2. Iis armatus processit, et vicit. Hoc quidem ille David. Sed si mysteria perscrutemur, in David Christus intelligitur. Qui, tempus revelationis Novi Testamenti insinuandæ et commendandæ gratiæ prævidens, arma deposuit, quinque lapides tulit. Deposuit ergo corporalia sacramenta legis, quæ non sunt imposita gentibus; deposuit quæ non observamus, sed tamen ad aliquam significationem præmissa et posita intelligimus.

3. Denique hæc arma deposuit, tanquam onera sacramentorum veteris legis, et ipsam legem accepit. Quinque enim lapides quinque libros Moysi significant. Tulit ergo quinque illos lapides de flumine, id est, de sæculo. Labitur enim mortale sæculum **517** et

3. *Diversorum enim, etc.* Alii: *Diversorum enim sonorum rationabiles moderatosque concentus dicimus concordium varietatem compactam et ordinatam, quæ Ecclesiæ insinuat unitatem.* AREV.

CAP. X. N. 2. *Quæ non observamus.* Alii addunt: *Quanta enim in veteri lege et legitima sunt, et non observamus? Alii: Quia in veteri lege et legimus, et*

A præterfluit quidquid venit in mundum. Erant enim in flumine tanquam in populo illo primo lapides, erant illic inutiles, et vacabant, nihil proderant, transibant super fluvios. Sed quid fecit David, ut lex ipsa utilis esset? Accepit gratiam. Lex enim sine gratia impleri non potest: *Plenitudo enim legis charitas* (Rom. xiii; Eph. iv).

4. Quia ergo gratia facit impleri legem, significatur gratia lacte. Hoc enim est in carne gratuitum, ubi mater non queritur accipere, sed satagit dare; hoc mater gratis dat, et contristatur si desit qui accipiat. Quomodo ergo ostendit David legem sine gratia operari non posse, nisi cum illos lapides quinque, quibus significabatur lex, in libros quoque, quos conjungere voluit gratiæ, posuit vase pastoralis, quo lac mulgere consueverat?

5. His armatus, processit adversus Goliath superbum, se jactantem, de se præsumptum. Tulit unum lapidem, et dejecit diabolum, in fronte percussit, et cecidit ex eo loco corporis ubi signum Christi non habuit. Hoc quoque licet attendas, quinque lapides posuit, unum misit.

6. Quinque libri lecti sunt, sed unitas vicit; *plenitudo enim legis charitas*, ut ait Apostolus. Sufferentes invicem in dilectione, studentes servare unitatem spiritus in vinculo pacis. Deinde illo percusso atque dejecto, gladium ejus abstulit, et deinde caput illi abscidit.

7. Et hoc facit noster David. Dejicit diabolum de suis, quando credunt maligni ejus, quos ille in manu habebat, et de quibus cæteras animas trucidabat, convertunt linguas suas contra diabolum, et sic Goliath de gladio suo caput inciditur.

CAPUT XI.

De connubio Michol filiae Saul.

1. Interea victoria David animum Saul regis offendit, indignantis quod sibi in mille, et David in decem millia conclamantium publice gratulationis ora insonarent; hinc invidia Saulis, et semen odiorum adversus David. Quem dissimulator callidus, ut sine insidiis suis posset offerre discrimini, statuit eum Michol filiae suæ **518** nuptiis alligari, si centum sibi Allophylorum præputia victor offerret.

2. Pro quibus centum, ducenta dedit, et unde creditus est regio perire voto, inde auctus est gloriosiori trophæo. Ita et Judæi, dum contra voluntatem Dei Christum interficere nituntur, per id salutem gentium egerunt per quod crediderunt extinguere. Quod vero David alienigenarum præputia attulit, et sic denuo filiae Saul nuptiis hæsit, significabat quod Christus non prius Synagoga connubio suo sponderet, nisi antea gloriosus in gentibus fieret.

3. Prius enim in nationibus resecauit carnis pol-
non observamus. Hæc fortasse a librariis ommissa sunt, ex repetitione verbi *observamus*. Mox forte legendum, *transibat super* (eos) *fluvium*. Alicubi legitur *fluvium*. AREV.

4. Alii, *non querit accipere*, quod fortasse melius. Et *inox in vase*. AREV.

lutionem, et postea copulatus est Synagogæ. Postquam enim, sicut scriptum est, introierit plenitudo gentium, tunc omnis Israel saluus fiet (*Rom. xi*). Dupla autem, id est, ducenta præpntia attulit, sive pro Judæis et gentibus acquisitis, sive quia major est numerus acquisitionis populi gentium quam credentium Judæorum.

CAPUT XII.

De David repellente cithara spiritum.

1. Auxit deinde odium Saul adversus David in tantum, ut rex ad medelam sui spiritus David de more psallentem jaculo conaretur configere. Sed quid est, quod dum Saulem spiritus adversus invaderet, apprehensa David cithara, ejus vesaniam mitigabat?

2. Per Saulem enim Judæorum elatio, per David autem humilitas Christi significatur. Cum ergo Saul ab immundo spiritu arripitur, David canente, ejus vesania temperatur, quia cum sensus Judæorum per blasphemiam in furorem vertitur, dignum est ut ad salutem mentes eorum quasi dulcedine citharæ, locutionis evangelicæ tranquillitate revocentur.

CAPUT XIII.

De insidiis Saul contra David.

1. Mittit Saul custodes ad domum David, ut custodirent eum, **519** et interficeretur. Abscessit autem David nocte, et fugit, atque salvatus est. Cumque venissent nuntii Saul, invenerunt statuum in lecto David positum, et pellem pilosam caprarum ad caput ejus. Audiamus ergo quid hoc significet, quod miserit Saul ad custodiendam domum David, ut eum interficeret. Hoc non ad crucem Domini, sed tamen ad passionem ejus pertinet.

2. Crucifixus enim Christus, et mortuus, et sepultus est. Erat ergo illa sepultura tanquam domus ad quam custodiendam misit regnum Judæorum, quando custodes adhibiti sunt sepulcro Christi. Quomodo ergo custodita est domus, si David figurabat Christum, ut Christus interficeretur, dum non in sepultura Christus, sed in cruce sit interfectus?

3. Refertur ergo hoc ad corpus Christi, quia interficere Christum erat tollere nomen Christi. Neque enim crederetur in Christum, si mendacium prævaleret custodum, qui corrupti sunt ut dicerent quia dormientibus nobis venerunt discipuli ejus, et absterunt eum (*Matth. xxviii*); hoc est itaque velle Christum interficere, nomen resurrectionis ejus extinguere, ut mendacium Evangelio præferretur.

4. Sed sicut illud non valuit Saul ut interficeret David, sic nec hoc potuit regnum Judæorum efficere, ut memoriam Christi deleteret. Isti autem qui de Saul virtute, id est, de regno Judæorum in Christum præsumere voluerunt, offenderunt in lapidem offensionis, tanquam in statuum, et hædus eis visus erat agnus, quia in quo peccatum non invenerunt, quasi peccatorem persecuti sunt.

CAP. XIII. N. 4. Sic nec hoc potuit, etc., usque ad deleteret. Alii: Ita nec istis valuit, ut memoriam Christi

5. Igitur David regis manus ietum evitans, eoque persecutionem declinans, fugit, venitque ad Samuelem. Et misit Saul nuntios, qui apprehenderent David. Samuel autem erat inter prophetas, et cæterus prophetarum qui illo tempore prophetabant.

6. Nuntii autem, qui missi sunt, accepto ejusdem spiritu, prophetarunt, missisque aliis hoc contigit, et tertiis nihilominus. Postea vero cum et ipse Saul venisset, factus est super eum spiritus Dei, et ambulabat ingrediens, et prophetabat.

520 CAPUT XIV.

De insidiatoribus prophetantibus.

1. Quæritur autem quomodo et illi, cum missi essent ad tenendum hominem, et ad necem ducendum, tales spiritu effici meruerunt; et Saul ipse, qui miserat, veniens et ipse sanguinem innocentem quærens effundere, accipere meruit spiritum illum, et prophetare.

2. Quantum enim ad litteram attinet, non est mirum hominem reprobum ad momentum transitorie prophetasse, dum etiam multi similes prophetiæ donum legantur habuisse (*II Petr. ii*), sicut Balaam ille reprobus, quem non tacet Scriptura iudicio divino esse damnatum, sed prophetiam habebat.

3. Nec illa verba parum attestantur huic sententiæ, quæ in Evangelio scripta sunt, multos dicturos in illa die: *Domine, Domine, in tuo nomine manducavimus, et bibimus, et in nomine tuo prophetavimus, et in nomine tuo virtutes multas fecimus*; quibus tamen dicturus est: *Non novi vos, discedite a me, operarii iniquitatis* (*Matth. vii*).

4. Mystice autem exemplum hujus Saul nuntiorumque ejus in hac sententia figurat nonnullos hæreticos, qui aliquid boni de muneribus sancti Spiritus habent, sicut Testamenta legis et Evangelii, sicut baptismi sacramentum. Qui cum ad Ecclesiam catholicam veniunt, non est in eis ullo modo violandum, aut, quasi non habeant, tradendum; sed tamen eos non ideo debere salutem confidere, quia non improbamus quod illos accepisse credimus.

5. Sed oportet eos cognoscere unitatem, et societatem vinculi charitatis, sine qua omnino quidquid habere potuerunt, quamvis sanctum sit atque venerandum, ipsi tamen nihil sunt, tanto indigniores effecti præmii vitæ æternæ, quanto illis donis non bene usi sunt, quæ in hac vita, quæ transitoria est, acceperunt.

6. Item exemplum, atque imago hujus Saul nuntiorumque ejus in hoc loco Judæorum non incongrue gestat personam, qui dum adversari cupiunt Christo, habent in ore sacramenta legis et prophetarum ad testimonium Christi, et cum Ecclesia, quasi cum **521** prophetis, de Scripturis disputant, sicut illi cum prophetis vaticinabantur.

deleteret. AREV.

CAPUT XV.

De David et Abimelech.

1. Surrexit itaque David iterum, et fugit in illa die a facie Saul, venitque ad sacerdotem Abimelech, a quo et gladium Goliæ sustulit, et panes propositionis accepit. Quæ res et sacerdoti mortem attulit, et animadversionem religiosæ intulit civitati. Hæc itaque gestorum lides est.

2. Sed quantum ad sacramentum prophetiæ pertinet, in Christo Domino nostro impletum est, qui positus in carne, dum insectationem declinaret Judaicam, ad apostolos transiit, cum quibus et desideratum sibi cibum sumpsit; desiderio enim desideravit manducare pascha.

3. Ex quibus Goliæ, id est diaboli, arma sustulit. Fortis enim spolia ipse diripuit. His ergo, a quibus receptus est Christus, tribulationes induxit diabolus, et mortem. Omnes enim, ut ait Apostolus, qui in Christo volunt pie vivere, persecutionem patiuntur (II Tim. III). Et Dominus ait: Si me persecuti sunt, et vos persequentur (Joan. XV).

4. In Doech autem Idumæo Judæ proditoris persona consistit, per quam ista operatus est diabolus, ut ejus prodicione, facta in Christo, postea persecutionem Ecclesia pateretur, et occiderentur quamplurimi discipuli Christi, et sacerdotes, et pro nomine ejus persecutiones gravissimas perferrent.

CAPUT XVI.

De David et rege Achis.

1. Interea David, cum fugeret Saul, latere voluit apud regem quemdam Geth, nomine Achis. Sed cum gloria ejus fuisset commemorata, 522 ne per livorem rex, ad quem confugerat, aliquid in eum machinaretur, finxit insaniam, et quasi furore correptus, mutavit os suum, defluebantque salivæ in barbam ejus, collabebaturque in manibus eorum, et præcebat ad ostia portæ.

2. Et dixit Achis rex: Quid huc mihi adduxistis istum? numquid deerant nobis furiosi? et sic eum dimisit. Achis interpretatur, quomodo est? per quod significatur ignorantia, et verbam mirantis, et non agnoscentis. Quod in gente Judæorum impletum est, qui dum viderunt Christum, non agnoverunt, coram quibus mutavit os suum, et abiit. Erant enim ibi

CAP. XV. N. 1. Surrexit itaque David. Grialius mendose, ut arbitror, surrexit atque David. AREV. D

2. Transit. Grialius, transit. AREV.

4. Pro diabolus sæpe zabalus in Mss. occurrere notum est. AREV.

CAP. XVI. N. 3. Mutavit os suum in sacerdotio. In sacrificio, Pal. GRIAL.

Ibid. Et præcebat. Quædam interjecta sunt ante hæc verba in Val. et Compl., quæ cum a reliquis omnibus, et ab Eucherio et Beda, abessent, neque cohærent cum præcedentibus et sequentibus, recipienda non fuerunt. GRIAL.

Ibid. In sacerdotio. Ita reposui, quamvis Grialius in textu ediderit in sacrificio; in nota præferre videtur in sacerdotio. Post crucifixurunt Mss. nonnulli addunt: Admoret Dominus, et dicit: Nolite tangere christos meos. Reges itaque in gente Israel christi appelluntur. Hoc enim nomen erat in regibus, quod a Saul coëvit, cui David successit in regnum, atque inde

A præcepta legis carnalia, erat sacrificium secundum ordinem Aaron, et postea Ipse de corpore et sanguine suo instituit sacrificium secundum ordinem Melchisedech.

3. Mutavit ergo os suum in sacerdotio, mutavit in præceptis, dans aliud Testamentum, evacuata carnali operatione, atque inde collapsus est in manibus eorum, quando eum comprehedentes crucifixerunt. Et præcebat ad ostium portæ, hoc est, humiliabat se, hoc est enim præcedere usque ad ostium fidei nostræ, ostium enim portæ, initium fidei; inde incipit Ecclesia, et pervenit usque ad speciem, ut cum credit ea quæ non videt, mereatur perfrui, cum eum facie ad faciem videre cœperit.

4. Quod vero in illo quasi furore salivæ decurrebant super barbam ejus, Apostolus hæc aperit dicens: Judæi signa petunt, et Græci sapientiam quærent; nos autem prædicamus Christum crucifixum, Judæis quidem scandalum, gentibus autem stultitium; ipsis vero vocatis Judæis, et Græcis, Christum Dei virtutem, et Dei sapientiam, 523 quia quod stultum est Dei sapientius est hominibus, et quod infirmum est Dei fortius est hominibus.

5. Non tantum salivæ attendantur, sed attende quia super barbam decurrunt. Quomodo enim in salivis infirmitas, sic in barba virtus ostenditur. Textus ergo virtutem suam corpore infirmitatis suæ, et quod forinsecus infirmabatur tanquam in saliva apparebat; intus autem divina virtus tanquam barba tegebatur.

CAPUT XVII.

De chlamyde Saulis præcisa a David.

1. Dehinc in eremo Engaddi, cum persequendum David Saul appeteret, ingressus est David in speluncam, et ibi latebat. Sed rex improvisis exceptus insidiis, quod innocuo moliebatur, inciderat. Scriptum est enim: Qui fodit foveam proximo suo, ipse incidit in eam (Proverb. XXVI). David autem, bona pro malis retribuens, inimicum non occidit, sed pro testimonio facti oram chlamydis regis abstulit, cum facilius esset exceptum insidiis adversarium perdere magis quam fallere.

2. Quid ergo est quod iste fugiens a facie Saul in spelunca latuit? Quare autem latuit, nisi ut occulta-

cæteri reges Israel continuatione sacratæ consuetudinis ungebantur. In qua unctione figurabatur unus verus Christus, cui dictum est: Unxit te Dominus Deus tuus oleo exultationis præ participibus tuis. Pro præcebat ad ostium nonnulli mss. Codices præcebat ad ostia. AREV.

4. Apostolus hæc aperit. Alii: Apostolus hoc aperuit. AREV.

5. Non tantum salivæ attendantur. Ex Euch. AI.: Non tanquam salivæ offendant. Non tanquam salivam attendas, Compl. GRIAL.

Ibid. Non tantum salivæ, etc. Alii: Salivæ enim significant stultitiam, salivæ significant infirmitatem. Sed quod stultum est Dei fortius est hominibus. Non tanquam salivas attendas (al., salivæ offendant), sed attende quia subter barbam decurrunt. Post tegebatur alii addunt: Quid enim deterius pessimo rege Saul, qui etiam per inobedientiam in Deum peccavit? In quem etiam spiritus Domini malus insiliebat. AREV.

retur, et non inveniretur? Quid est contegi spelunca, A nisi contegi terra? qui enim fugit in speluncam, terra tegitur, ne videatur. Portabat autem terram Jesus, carnem, quam acceperat de terra, et in ea se occultabat, ne a Judæis inveniretur Deus. Si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent (I Cor. II).

3. Quare ergo Dominum gloriæ non invenerunt? Quia spelunca se texerat, id est, carnis infirmitatem oculis objiciebat, et 524 majestatem divinitatis corporis tegmine, tanquam spelunçæ abdito occultabat. Illi ergo, non cognoscentes Deum, persecuti sunt hominem; nec mori potuit, nisi in homine, quia nec teneri potuit, nisi in homine. Opposuit ergo male quærentibus terram, servavit bene quærentibus vitam.

4. Fugit ergo secundum carnem in speluncam a facie Saul, quia passus est usque adeo se occultans Judæis, ut moreretur. Sed quare usque ad mortem voluit esse patiens, ut fugeret a facie Saul in speluncam? Etenim spelunca inferior terræ pars potest accipi. Et certe (quod manifestum est, et notum est omnibus), corpus ejus in monumento positum est, quod erat excisum in petra. Hoc ergo monumentum spelunca erat, illuc fugit noster David a facie Saul.

5. Tandiu enim persecuti sunt illum Judæi, quoad usque poneretur in spelunca. Sed quid est quod persecutor ad purgandum ventrem speluncam ingreditur, nisi quod Judæi in Christum conceptam mentis malitiam, quasi odorem fetidum emisissent, et cogitata apud se noxia, factis deterioribus, dum Christum perimunt, ostenderunt?

6. Sed tamen David Saulem occidere noluit, et cum eum in abdito occultatum antro haberet in potestate, reservare potius quam occidere maluit; ita et Christus, dum esset in spelunca carnis, persecutorem populum in potestate habuit, et non occidit. Scriptum enim erat de eis per prophetam: *Ne occideris eos*. Tantum denique David summitatem chlamydis ejus silenter abscidit, ut ostenderet prophetia Christum Judæos non occidisse, sed eis tantum regni gloriam abstulisse, sicque eos persecutione sua vacuos sede vel imperio reliquisset.

7. Chlamydis enim abscisio regni est amputatio: hoc etiam alio loco idem Saul, cum per inobedientiam peccasset, ostendit. Nam cum veniam precaretur, rogaretque Samuelem ut reverteretur cum illo ad placandum Deum, et noluisse, atque convertens faciem suam, abiisset, tenuit Saul pinnulam vestimenti ejus, et dirupit eam.

8. Et dixit ad eum Samuel: *Dirupit Dominus regnum Israel 525 de manu tua hodie, et dabit illud proximo tuo, et dividetur Israel in duo*. Populi ergo

CAP. XVII. N. 3. *Nec mori potuit, etc.* Alii: *Nec mori potuit, nisi in homine; nec crucifigi potuit, nisi in homine. Opposuit, etc.* AREV.

7. Grialius hoc loc. edidit *dirupit*, et n. seq. *dirupit*. AREV.

8. Vulgata, cap. xv, 28, lib. I Regum: *Scidit Do-*

mus Israel personam figurate gerebat rex iste, qui populus amissurus erat regnum, dum persequitur Christum.

CAPUT XVIII.

De hasta ablata Sauli a David.

1. Quod et sequenter iterum demonstratum est, quando idem David fugiens a facie Saul ingressus est in castra regis, et cum dormientem invenisset, non percussit, non occidit, sed solam lanceam, quæ erat ad caput ejus, et lenticulam sustulit, dormientibusque cunctis, egressus de castris, transivit in cacumine montis.

2. Quid est hoc? persequebantur namque Judæi Christum, sed persequendo dormiebant, quia non vigilabant corde. Duritia enim cordis obdormitio est. B Dormiunt in vitam veterem, non evigilant in novam.

3. Venit Christus, non eos occidit, sed tulit ab eis scyplum aquæ, id est, gratiam legis; tulit et sceptrum regale, regni scilicet potestatem, quam pro maximo habebant, et unde se protegabant temporaliter, et quam adversus Deum per incredulitatem gerebant. Et deinde victor David noster, de castris eorum regressus, transcendit in altitudinem montis cœlorum.

CAPUT XIX.

De pugna David cum Amalechitis.

1. Interea fugiens David, dum pergeret cum Achis rege Philistinorum in prælium adversus Israel, insurgentes Amalechitæ irruerunt in Siceleg, et succedentes eam, captivarunt omnia quæ erant David et puerorum ejus. Reversus ergo David ad persequendos Amalechitas, invenit Ægyptium puerum lassentem, quem Amalechitæ ægrotum in itinere reliquerant.

2. Hunc autem David inventum cibo refecit, ducemque sui 526 itineris fecit. Sicque Amalechitas persequitur, epulantesque reperit, et funditus extinguit. Quid est enim, quod Ægyptius Amalechitæ puer in itinere lassatur, nisi quod amator præsentis sæculi peccati sui nigredine opertus, sæpe ab eodem sæculo infirmus despectusque relinquitur, ut enim eo nequam currere valeat, sed fractus adversitate torpescat?

3. Sed hunc David invenit, quia Redemptor noster veraciter manu fortis nonnunquam quos despectos a mundi gloria reperit, suo amore convertit, cibo pascit, quia verbi scientia reficit. Duceat itineris fecit, quia suum etiam prædicatorem facit.

4. Et qui Amalechitam sequi non valuit, dux David efficitur, quia is quem indignum mundus deseruit, non solum conversus insuam mentem Deum recipit, sed prædicando hunc etiam usque ad aliena corda perducit. Quo videlicet duce, David Amalechitam convivantem invenit, et extinguit, quia Christus, ipsis prædicantibus, mundi lætitiæ destruit, quos mundus comites habere desepxit.

minus regnum Israel a te hodie, et tradidit illud proximo tuo meliori te. AREV.

CAP. XVIII. N. 1. *Ingressus est, etc.* Al.: *In castra regis, cum dormientem offendisset, non percussit, non occidit. Pro cacumine melius esset cacumen.* AREV.

CAPUT XX.

De Saule pythoissam consulente.

1 Post mortem autem Sainuelis congregati sunt Philistini contra Israel. Consuluitque Saul Dominum, et non respondit ei. Quæsit autem Saul pythoissam, quæ suseitaret illi Samuelem. Statimque suscitatus ait ad eum: *Quare inquietasti me ut suscitarer? Et quæritur secundum historiam utrum pythoissa ipsum prophetam de inferno evocaverit, an aliquam imaginariam illusionem fallacia dæmonum factam.*

2. De qua quæstione beatæ memoriæ Augustinus episcopus Simpliciano Mediolanensi episcopo ita scripsit: *Inquiris, inquam, utrum potuerit malignus spiritus excitare animam iusti, et tanquam de abditis mortuorum repagulis, vel receptaculis evocare, et ut videretur, et loqueretur cum Saul.*

527 3. *Nome majus mirandum sit quod Satanas ipsum Dominum assumpsit, et constituit super pinnam templi? Quolibet enim modo fecerit, factum est. Ita et modus quo Samueli factum est ut excitaretur, similiter latet, nisi forte quis dixerit faciliorem diabolo fuisse licentiam ad Dominum vivum unde voluit assumendum, et ubi voluit constituendum, quam ad Samuelis spiritum defuncti a suis sedibus excitandum.*

4. *Quod si illud in Evangelio nos ideo non conturbat, quia Dominus voluit, atque permisit, nulla diminutione suæ potestatis et divinitatis id fieri, sicut ab ipsis Judæis, quanquam perversis atque immundis, et facta diaboli facientibus, et teneri se et vinciri, et illudi, et crucifigi, atque interfici passus est; non est absurdum credere, ex aliqua dispensatione divinæ voluntatis, permissum fuisse ut non invitus, et dominante magica potentia, sed volens atque obtemperans occultæ dispensationi Dei, quæ pythoissam illam et Saulem latebat, spiritus prophetæ sancti se ostenderet aspectibus regis, divina eum sententia percussurus.*

5. *Quanquam in hoc facto potest esse alius faciliior intellectus, ut non vere spiritum Samuelis excitatum a reque sua credamus, sed aliquod phantasma, et imaginariam illusionem diabolicis machinationibus factam; quam propterea Scriptura nomine Samuelis appellat, quia solent imagines earum rerum nominibus appellari quarum imagines sunt. Sicut omnia quæ pinguntur atque*

A finguntur earum rerum quarum imagines sunt nominibus appellatur, sic hominis pictura, cum pingitur, proprium quodque nomine incunctanter adhibetur, et dicitur: Ille Cicero, ille Sallustius, ille Achilles, ille Hector, hoc flumen Simois, illa Roma, cum aliud nihil sint quam pictæ imagines.

6. *Unde et cherubim, cum sint cælestes virtutes, fictæ tamen 528 ex metallo, quod imperavit Deus super arcam Testamenti magnæ rei significandæ gratia, non aliud quam cherubim illa quoque figmenta vocabantur. Item dum quisque videt somnium, non dicit: Vidi imaginem Augustini, sed: Vidi Augustinum, cum eo tempore quo aliquod tale aliquis vidit ignoraret hoc Augustinus.*

7. *Usque adeo manifestum est non ipsos homines, sed imagines eorum videri. Et Pharae spicas se dixit vidisse B in somniis, et boves, non spicarum, aut boum imagines. Si igitur liquido constat nominibus earum rerum quarum imagines sunt eosdem imagines appellari, non mirum est quod Scriptura dicit Samuelem visum, etiam si forte Samuelis imago apparuit facto machinamento ejus qui transfiguratur se in angelum lucis, et ministros suos ornat velut ministros justitiæ.*

8. *Jam vero si illud, inquit, movet, quomodo a maligno spiritu Sauli vera prædicta sunt, potest et illud mirum videri, quomodo dæmones agnoverunt Christum, quem Judæi non agnoscebant. Cum enim vult Deus, etiam per infimos supremosque spiritus aliquem vera cognoscere, temporalia duntaxat ad istam mortalitatem pertinentia, facile est, et non incongruum, ut omnipotens et justus ad eorum pœnam quibus ista prædicantur (ut C malum quod eis imminet antequam veniat prænoscendo patiantur), occulta apparatu mysteriorum suorum, etiam spiritibus talibus aliquid divinationis impertiat, et quod audiunt ab angelis prænuntiant hominibus.*

9. *Tantum autem audiunt, quantum omnium Domini atque moderator vel jubet, vel sinit. Unde etiam spiritus pythonis in Actibus apostolorum attestatur Paulo apostolo, et evangelista esse conatur (Act. xvi, 16). Miscent isti tamen fallacias, et verum, quod nosse potuerunt, non docendi magis quam decipiendi sine promuntiant. Et forte hoc est quod cum illa imago Samuelis Saulem prædiceret moriturum, 529 dixit etiam secum futurum, quod utique falsum est.*

CAP. XX. N. 1. *An aliquam, etc. Al.: An aliqua imaginaria illusionem fallacia dæmonum facta. AREV.*

2. *Augustinus Simpliciano. Lib. II, q. 3, et ad Dulcillum, q. 6. GRIAL.*

Ibid. Malignus spiritus. Immundus spiritus. Augustinus et Euch., quamvis maligni ibidem postea vocentur. GRIAL.

Ibid. Repagulis vel. Hæ voces non sunt apud Augustin. aut Euch. GRIAL.

3. *Quolibet enim modo fecerit hoc ille, factum est; ita et modus quo Samueli factum est ut excitaretur similiter latet. Ita omnino legendus hic locus, etiam apud Augustinum mancus, ut rō factum est, quod semel tantum, sed non eodem in loco apud utrumque positum erat, apud utrumque repetatur, atque alter alteri subsidio sit. GRIAL.*

Ibid. Fecerit, etc. Al., fecerit. Factum est istud, ut excitaretur. Al.: Fecerit, factum est, ita ut Samuel excitaretur, minus bene. Grialius in nota videtur voluisse: Quolibet enim modo fecerit hoc ille, factum est. In textu

omisit, hoc ille, quod certe necessarium non est. AREV.

D 4. *Non conturbat. Non perturbat, apud Augustin: et Euch. GRIAL.*

6. *Illæ quoque figmenta. Itæ apud August. in quæst. ad Dulcillum. Illæ quoque effigies, apud eundem in libr. ad Simplician. GRIAL.*

7. *Transfiguratur se in angelum. Ita August. ad Simplic. Transfiguratur se velut angelum, ad Dulc. GRIAL.*

Ibid. Grialius in somniis pro in somniis; et se velut angelum, quamvis in nota præferre videatur se in angelum. AREV.

8. *Etiam per infimos infernosque spiritus aliquem ver. cogn., utrobique Augustinus. Per infirmos supremosque spiritus, apud Euch. GRIAL.*

Ibid. Alii, apud Augustinum, infirmos infernosque. Alii, infimos inferosque. AREV.

Ibid. Pro mysteriorum potiores Mss. Augustini habent ministeriorum, ut ministeria pro ministris accipiuntur. AREV.

10. Magno quippe intervallo post mortem separari a bonis a malis in Evangelio legimus, cum inter superbum illum divitem, cum jam apud inferos tormenta pateretur, et illum, qui ad ejus januam ulcerosus jacebat, jam in requie constitutum, magnum chaos interjectum esse testetur (Luc. xvi, 26).

11. Aut si propterea Samuel ei dixit: Mecum eris, ut non ad aequalitatem felicitatis, sed ad porem conditionem mortis referatur, quod uterque homo fuerit, et uterque mori potuerit, jamque mortuus vivomortem prænuntiabat, secundum utrumque igitur intellectum habere exitum hunc lectionem, qui non sit contra fidem, perspicit, opinor, prudentia tua; nisi forte profundiori inquisitione inveniatur ad liquidum, vel posse, vel non posse animam humanam, cum ex hac vita migraverit, magicis carminibus evocari, et vivorum apparere conspectibus, etiam corporis lineamenta gestantem, ut non solum videri valeat, sed et agnosci. Et si potest, utrum etiam justi anima non quidem cogatur magicis sacris, sed dignetur ostendi, occultioribus mysteriis summæ legis obtemperans, ut si fieri non posse claruerit, non uterque sensus in hujus scripturæ tractatione admittatur; sed, illo excluso, imaginaria similitudo Samuelis diabolico ritu facta intelligatur.

11. Occultioribus mysteriis. Ita August. ad Dulcit. Imperiis, ad Simpl., et apud Euch. GRIAL.

Ibid. Grialius distinguebat: prænuntiabat. Secundum utrumque igitur, etc. Quæ distinctio retineri poterit, si legatur: Aut sic propterea, etc. Apud sanctum Augustinum deest igitur post utrumque; et ita clarior est sensus. AREV.

12. Hæc sunt quæ tunc de pythonissa. Sed vide quæ addit postea ad Dulcitium scribens in fine quæstionis. GRIAL.

CAP. XXI. N. 1. Qui cum potentes. Inter hæc leguntur in Val. plurima Gregorii verba e lib. iv Moral., cap. 4, de montium maledictione, quæ recte absunt ab aliis libris, et a Beda. Nam plane non cohærent. GRIAL.

Ibid. Deflet. Cod. Flor. in-4° et alii hæc addunt, quæ omissa voluit Grialius: « Nam quid est, quod ipse David, qui retribuentibus mala non reddidit, cum Saul et Jonathas bello occumberent, Gelboe montibus maledicit, dicens: Gelboe montes, nec ros, nec pluvia veniat super vos, nec sint agri primitiarum, quia ibi abjectus est clypeus Saul, quasi non esset unctus oleo. Quid ergo montes Gelboe, Saul moriente, deliquerunt, quatenus in eis nec ros, nec pluvia caderet, et ab omni eos viriditatis germine sententiæ sermo siccaret? Sed quia Gelboe interpretatur decursus, per Saul autem unctum et mortuum mors nostri Mediatoris exprimitur, non immerito per Gelboe montes superba Judæorum corda signantur.

12. Sed, quoniam sive illud fieri possit, sive non possit, tamen fallacia Satanæ atque imaginum simulatorum callida operatio decipiendis sensibus humanis multiformis invigilat, pedetentim quidem, ne inquisitionibus diligentioribus præscribamus, sed tamen potius existimemus, tale aliquid factum maligno spiritu pythonissæ illius ministerio, quandiu nobis oliquid amplius excogitare atque explicare non datur. Hæc sunt quæ tunc de pythonissa et Samuele scripsit beatissimus Augustinus.

530 CAPUT XXI.

De morte Saulis et Jonathæ.

1. Igitur exorto prælio, percusserunt Philisthæi Israel plaga magna, corrueruntque in prælio Saul et Jonathas. Quos denique pius propheta figuraliter deflet. Qui cum potentes essent, et semper hostibus prævalerent, sauciati illico ac vulnerati, in medio prælio corruerunt.

2. Quomodo, inquit, ceciderunt potentes in medio pugna? Hoc etiam modo pium Christianorum genus deflet eos qui, non repugnantes dæmonibus, labuntur in sæculo, quod est lubricum, Gelboe enim montes interpretantur lubrici montes.

Quæ dum in lujus mundi desideriis defluunt, in Christi casu, id est, cuncti per mortem aruerunt. Et quia in eis unctus rex corporaliter moritur, ipsi ab omni gratiæ rore siccantur. De quibus et bene dicitur: Neque sint agri primitiarum. Primitiæ quippe esse non possunt, quia superbia Hebræorum... primitivos fructus non lert, quia in Redemptoris adventu ex parte maxima in perfidia remanentes, primordia fidei sequi noluerunt. Sancta namque Ecclesia primitiis suis multitudine gentium fecundata, vix in mundi fine Judæos, quos invenerit, suscipit, et extrema colligentes, quasi reliquias frugum ponit. De quibus nimirum reliquiis Isaias dicit: Si fuerit numerus filiorum Israel quasi arena maris, reliquæ salvæ fient. Dehinc iterum deflet idem propheta Saul et Jonathan dicens: Quomodo ceciderunt potentes in medio pugna? Qui cum potentes essent, et semper hostibus prævalerent, sauciati illico ac vulnerati, in medio prælio corruerunt. Hoc etiam modo pium Christianorum, etc. Pro id est, cuncti fortasse legendum, id est, victi; nam obscurum est cuncti. In Ms. inter verbum Hebræorum et primitivos videtur scriptum mente; ac fortasse legendum superba Hebræorum mens. Hæc, et similia fragmenta, quæ in nonnullis Codicibus exstant, et a Grialio aliquando exciuntur, aliquando omittuntur, non constat quidem esse Isidori; sed neque demonstrari potest ejus non esse, cum a stylo Isidori non abhorreant. AREV.

IN REGUM SECUNDUM.

531 CAPUT PRIMUM.

Ne David templum ædificet.

1. Post mortem itaque Saul ungitur David, et regnat, transfertque arcam Testamenti in civitatem snam; qui cum vellet templum Domini ædificare, admonetur per prophetam a Domino ita: Non tu ædificabis mihi domum, quia vir sanguinum es.

CAP. I. N. 1. Totum caput e Greg., vii Moral. cap. 16. GRIAL.

2. Quid est igitur, quod erga exteriora bella laboranti David interdicitur ne domus Dei ab eo ædificaretur? Templum quippe Dei nos sumus, qui ad veram vitam in ejus habitatione construimur, Paulo attestante, qui ait: Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos (I Cor. iii).

3. Sed vir sanguinum templum Deo ædificare prohibetur, quia qui adhuc actibus carnalibus incubat, necesse est, ut instruere spiritualiter Ecclesiam non præsumat, quia nequaquam pure maculam in membro considerat oculus quem pulvis gravat, et superjectas sordes tergere non valet manus quæ lutum tenet.

CAPUT II.

De peccato David in Bethsabee.

1. Nunc et peccatum David, quid in prophetia signaverit, quanta possumus brevitate, perstringamus. Nomina quippe interpretata **532** satis ostendunt quid etiam hoc factum præfiguraverit. *David*, ut diximus, interpretatur *manu fortis*, sive *desiderabilis*. *Bethsabee* interpretatur *puteus satietatis*, sive *puteus septimus*.

2. Quamlibet autem harum nominis ejus interpretationem in id quod dicere intendimus assumamus, satis congruit. Nam in Cantico canticorum sponsa, quæ illi Ecclesia est, vocatur puteus aquæ vivæ (*Cant. iv*). Et huic puteo septenarii numeri nomen in Spiritu sancti significatione conjungitur, propter rationem Pentecostes, quo die de cælo missus Spiritus sanctus venit.

3. Ad quadraginta novem autem, quod est septies septem, unum additur, quo unitas commendatur. In hac ratione vivit apostolica illa sententia: *Sufferentes invicem in dilectione, studentes servare unitatem spiritus in vinculo pacis* (*Ephes. iv*). Dono itaque spirituali, hoc est, septenario, facta est Ecclesia puteus satietatis, quia factus est in ea fons aquæ salientis in vitam æternam, quam qui biberit, non sitiet in æternum (*Joan. iv*).

4. Urias vero, qui fuerit maritus ejus, quid aliud quam diabolum nominis ejus interpretatione significat? Hujus erant pessimo conjugio deligati omnes, quos gratia Dei liberat, ut Ecclesia sine macula et ruga Salvatori proprio copuletur.

5. *Urias* namque interpretatur *lux mea Dei*, *Hethæus* autem *abscisus*, sive quod in veritate non stetit, sed a luce sua superna, quam de Deo habebat, superbix merito abscisus est; sive quod cadendo, veris viribus perditis, transfiguratur se in angelum lucis, audens adhuc dicere: *lux mea Dei est*. Ergo iste quidem David graviter scelerateque peccavit; quod scelus ejus etiam per prophetam Deus arguit increpando, et ipse abluat pœnitendo.

6. Verumtamen ille desiderabilis omnibus gentibus, quasi in solarium deambulans, quia in sole posuit tabernaculum suum, adamavit Ecclesiam super

3. *Qui adhuc actibus carnalibus incubat*. Ita lib. o. *Incumbit*, apud Gregorium. GRIAL.

CAP. II. N. 1. Totum caput ex August., lib. xxii contra Faust., cap. 87. GRIAL.

2. Forte, quæ illic Ecclesia. AREV.

3. Alii, quem qui biberit. Grialius, quem qui habuerit. AREV.

4. Alii: Jam vero qui fuerit. Quod Urias allegorice diabolum indicaverit, dictum etiam in Allegoriis, num. 90. AREV.

5. *Lux mea Dei*. Al., *lux mundi*. AREV.

TECTUM se lavantem, id est, mundantem se a sordibus sæculi, et domum luteam spirituali contemplatione transcendentem, atque calcantem.

7. Et inchoata cum illa primæ conventionis notitia, postea **533** ab eo penitus separatum diabolum occidit, eamque sibi perpetuo connubio copulavit. Oderimus ergo peccatum, sed prophetiam non extinguamus. Amemus ipsum David, quantum amandus est, qui nos a diabolo per misericordiam liberavit.

8. Amemus istum David, qui tam grave in se vulnus iniquitatis pœnitentiæ et humanitatis confessione sanavit. Sed fortasse quis dicat: Si David imaginem Christi gerebat, quomodo multas uxores et concubinas habuisse scribitur, cum has res Christus et horrescat et damnet? Hoc enim pro figura fiebat; **B** multæ enim uxores David multarum gentium et nationum imaginem indicabant, quæ per fidem Christi consortio jungentur.

9. Concubinx vero ejus significant hæreticorum ecclesias, quæ sub Christi nominis titulo manere se gloriantur. Sed quia propter carnalia luera sectantur Christum, non conjuges, sed concubinx vocantur. Denique nunc reges, si plures habeant uxores, et concubinas, erimen est, quia jam transierunt figuræ, pro quibus uxorum vel concubinarum venia concedebatur; et nunc, quia figuræ transierunt, venia nulla datur.

CAPUT III.

De Absalom.

1. Illud vero quid significet, quod parricida filius **C** Absalom patrem insequens, primo pater ejus declinans fugit ante faciem ejus securus de victoria; qui aspicebat imperium perire, quem etiam Ilevit magno luctu, et deploravit exitum parricidæ. Scribitur etiam fugisse David a facie bellantis adversus se filii.

2. Et quoniam scriptum est de populo Jerusalem: *Filiis enutrivit, et exaltavi, ipsi autem spreverunt me* (*Isai. i*); filius ergo ejus impius significatur tropice, id est, populus Judaicus, qui eum tradidit. *Absalom* autem, sicut quidam interpretatur, intelligitur *patris pax*. Quod mirum videtur in historia, quemadmodum patris pax possit intelligi, qui patrem bello persecutus est.

534 3. Sed qui diligenter ad allegoriam intendunt, inspicunt Absalom esse Jerusalem, quæ etiam et ipsa *pax* interpretatur, a cujus facie Christus fugit, quando, eam patiendo deserens, in gentibus per fidem successit. Alii Absalom Judam iraditorem intelligunt, quem tanta et tam admiranda patientia

7. *Ipsam David*. Al., *illum David*. Quod melius videtur. AREV.

CAP. III. N. 1. *Parricida filius... insequens pro parricida filio... insequente*, scilicet nominativus pro ablativo, ut alibi sæpe. AREV.

Ibid. Qui aspicebat imperium. Al., *quia sciebat impium*. AREV.

3. *Corporis et sanguinis sui figuram*, hoc est, corporis et sanguinis sui sacramentum. Puto autem verba esse Græci alicujus Patris. GRIAL.

Christus pertulit, tanquam bonum, cum ejus cogitationes non ignoraret, cum adhibuit convivio in quo corporis et sanguinis sui figuram discipulis commendavit et tradidit.

4. Quod denique et in ipsa traditione osculum accepit, bene intelligitur pacem Christum exhibuisse traditori suo, quamvis ille tam seeleratæ cogitationis interno bello vastaretur. Et ideo Absalom patris pax dicitur, quia pater habuit pacem, quam ille non habuit.

CAPUT IV.

Quod David sitiens noluit bibere de aqua cisternæ Bethlehem.

1. Item ipse David in prælio Philisthinorum, cum sitiens conversaretur in bello, et aquam quæreret: Quis mihi, inquit, potum dabit de lacu, qui est in Bethlehem? Et ad portas erat inter lacum et David interfusus hostis, et media hostilium cinxerant septa castrorum. Præciderunt tres viri multitudinem adversariorum, et hauserunt aquam de lacu, qui erat in Bethlehem, et obtulerunt regi bibendam.

2. Sed rex noluit bibere, sed profudit illam Domino, dixitque: *Non contingat mihi hoc facere, ut sanguinem virorum, qui abierunt in animis illorum bibam.* Vicit ergo naturam, ut sitiens **535** non biberet, et exemplum de se præbuit, quo omnis exercitus tolerare sitim disceret. Quod si altius velis spectare, et introspicere mysterium, sitiebat David, non aquam quæ est in Bethlehem, sed oriundum in eadem Bethlehem ex Virgine Christum in spiritu prævidebat.

3. Ergo volebat bibere non aquam fluminis, sed lavacrum ex latere Christi fluens, hoc est, non aquarum sitiebat elementum, sed sanguinem Christi.

4. Quia pater habuit pacem, quam ille non habuit. Verba sunt Augustini in Psalm. II. Gregorius vero, in prolog. VII psalm. pœnitential. : *Absalom autem patris pax interpretatur, non quod ei pax ulla cum patre fuerit; sed quia quantæ pacis et patientiæ existit, ejus perversitate pater ostendit.* Hieronymus vero et Eucherius non patris pacem, sed patrem pacis interpretantur. Idem (Isidorus), Etymolog. VII, cap. 6, patris pacem per antiphrasin dictum putat. GRIAL.

CAP. IV. N. 2. *In animis illorum bibam.* Εν ψυχαῖς αὐτῶν πίνομαι, LXX. Ex quibus sunt etiam alia hujus loci verba. *Et animarum periculum bibam?* dixit Vulg. interpr. GRIAL.

5. *Sed lavacrum, etc.* Al., *sed lavacri aquam ex latere Christi fluentem.* Et mox non naturam aquarum fluentium pro non naturæ fluentum. AREV.

A Unde non bibit oblatam aquam, sed Domino fudit, significans sitire se Christi sacrificium, non naturæ fluentum, sed illud sacrificium, in quo esset remissio peccatorum, illum sitire fontem æternum, non qui periculis quæreretur alienis, sed pericula aliena deleret.

CAPUT V.

De psalmo XVII.

1. Quæritur autem cur solus septimus decimus psalmus in libris Regum reperitur conscriptus. Nec immerito psalmus iste in Reguorum libris solus invenitur, quia regnum illud significatur ubi adversarium non habebimus. Titulus enim ejus est: *In die qua eripuit eum Dominus de manu omnium inimicorum ejus, et de manu Saul.*

2. Quis enim figuratur in David, nisi ille qui venit secundum carnem ex semine David, qui utique in corpore suo, quod est Ecclesia, adhuc patitur inimicos? Unde illi persecutori, quem voce mactavit, et, in suum corpus trajiciens, quodammodo manducavit, insonuit de cælo: *Saule, Saule, quid me persequeris?* Quando autem cruetur hoc corpus de manu omnium inimicorum ejus, nisi cum illa novissima inimica destruetur mors, ut perveniatur ad regnum Dei?

536 CAPUT VI.

De catalogo virorum fortium.

1. Dehinc textitur catalogus virorum fortium in figura sanctorum; qui licet virtutum sublimitate proficiant, tamen usque ad excellentiam divinæ Trinitatis nequaquam attingunt. Inde est quod ibi scriptum est: *Usque ad tres non pervenit. Quis enim æquabitur Domino, aut quis similis erit Deo inter filios De (Psalm. LXXXVIII)?*

CAP. V. N. 2. *Quem voce mactavit.* Ita Mss. o. *Voce prostravit*, Eucherius, non perinde eleganter; sequitur enim: *Et in suum corpus trajiciens, quodammodo manducavit.* GRIAL.

Ibid. Voce mactavit. Ita etiam vetus Editio. Grialius in textu conservavit *voce prostravit*, quantumvis in nota præferat *voce mactavit.* AREV.

CAP. VI. N. 1. *Tamen usque ad excellentiam divinæ Trinitatis nequaquam attingunt.* Diversa est apud Eucherium allegoria. GRIAL.

Ibid. In Editione Grialii mendose nota in hunc locum irrepserat, quæ indicabatur totum prope caput ex sancto Augustine sumptum; quæ nota a nobis rejecta est ad cap. 3 lib. seq., ad quod pertinet, quo in loco eadem nota aliqua ex parte repetita erat. AREV.

IN REGUM TERTIUM.

CAPUT PRIMUM.

537 De Salomone.

1. Succedit deinde Salomon, in quo quidem nonnulla imago rei futuræ facta est in eo quod templum ædificavit, et pacem habuit secundum nomen suum. Salomon quippe interpretatur *pacificus*. Ac per hoc illud vocabulum illi verissime congruit, per quem mediatorem ex inimicis, accepta remissione peccatorum, reconciliamur Deo. Etenim cum inimici

essemus, reconciliati sumus Deo per mortem ejus.

2. Idem ipse est ille pacificus qui fecit utraque unum, et medium parietem maceriæ solvens, inimicitias in carne sua, legemque mandatorum decretis evacuans, ut duos conderet in se in unum novum hominem, faciens pacem his qui longe, et pacem his qui prope. Ipse in Evangelio dicit: *Pacem meam relinquo vobis.* (Joan., XIV). Illis et multis aliis testimoniis Dominus Christus pacificus esse monstratur.

CAP. I. N. 1. *In quo quidem, usque ad pacificus,* verba sunt Aug., XVII de Civitate Dei, cap. 8. GRIAL.

CAPUT II.

De templi ædificatione.

1. Nam id, quod ædificavit templum excellentissimum Domino, et ibi Christum significat, qui ædificavit domum Deo in cœlestibus. **538** Non de lignis et lapidibus, sed de hominibus sanctis, hoc est, fidelibus, quibus dicit Apostolus: *Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos* (I Cor. III).

2. Quod vero eadem domus lapidibus dedolatis atque perfectis ædificata est, et malleus, et securis, et omne ferramentum non est auditum in templo Dei, cum ædificaretur; quid enim domus illa, ut prædictum est, nisi sanctam Ecclesiam, quam in cœlestibus Dominus inhabitat, figurabat? Ad cujus ædificationem electorum animæ, quasi quidam expoliti lapides, deferuntur.

3. Quæ cum ædificatur in cœlis, nullus illie disciplinæ malleus resonat, quia dolati atque perfecti illuc lapides ducimur, ut locis juxta meritum congruis disponamur. Hic enim foris tundimur, ut illuc sine reprehensione veniamus. Altitudo autem templi hujus dominici ad fidem refertur, longitudo ad spem, latitudo ad charitatem. His enim tribus virtutibus, quasi lineamentis, sanctæ Ecclesiæ cœlestis instructura consurgit.

4. Porro quod parietes templi interius ligno teguntur, hoc ob mysterium dominicæ crucis imaginatum est, sub cujus tutela protegentur omnes sancti, qui indisruptæ pacis perseverantia, tanquam lapides vivi in structura Ecclesiæ, unitate fidei solidantur. Et bene interius vestitur ligno templum, quia corde creditur ad justitiam. Quod vero tempore dedicationis gloria Domini implevit domum, gloria Domini intelligitur Christus, cujus fide repletus est universus mundus.

5. De qua gloria cum pro adorato vitulo Dominum precaretur Moyses, ut parceret populo peccatori, respondit Dominus: *Propitius ero illis*; verumtamen vivo ego, et vivit nomen meum, quia implebitur gloria mea omnis terra. Et septuagesimus primus Psalmus canit: *Implebitur gloria ejus omnis terra.* (Psalm. LXXI). Unde et angeli clamabant pastoribus: *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis* (Luc. II).

6. Quod autem nebula implevit domum Dei, et non poterant sacerdotes ministrare propter nebulam, hæc sententia superbos Judæorum pontifices ac doctores insinuat, qui dum nativitatis Christi sacramenta investigare despiciunt, debitum fidei suæ **539** ministerium per erroris nebulam perdiderunt. Ita enim eorum mentes infidelitatis caligo replevit, ut exigentibus propriis meritis non agnoscant cultum creditulitatis.

7. Quod vero Salomon idem in eodem templo duodecim boves æreos fecit, quos in æreo labro consti-

A tuit, qui facie quidem per diversas partes attendunt, sed in uno loco per posteriora colliguntur; quid enim aliud in duodecim bubus quam duodecim apostolos credimus designari, qui facie quidem per diversos respiciunt, sed ita in labro sunt positi, ut posterioribus adunentur? Qui in hac præsentī vita ad prædicationis officium in diversis mundi partibus sunt divisi; in illa vero vita, quæ huic vitæ posterior est quia post hanc videbitur, in æterna gloriæ unitate conveniunt.

8. Per diversum ergo mundum prædicando respiciunt, sed in unum perveniendo consistunt. Ideo autem ærei, quia clamor prædicationis eorum in toto mundo insonuit, sicut scriptum est: *In omnem terram exivit sonus eorum* (Psalm. XVIII). Labrum autem orbem terræ intelligimus, cujus ambitum lustraverunt apostoli, docentes gentes, ut baptizarentur in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti.

CAPUT III.

De sapientia Salomonis.

1. Locutus est autem Salomon tria millia parabolas, et fuerunt carmina ejus quinque millia; quid enim per tria millia parabolas, nisi plenitudo fidei in lege et in Evangeliiis a Christo tradita designatur? Quæ dum tota multipliciter per allego-
B riarum sensus sub mysterio Trinitatis disseritur, quasi tria millia parabolarum nuncupantur.

2. Carmina autem ejus quinque millia pro quinque sensibus corporis intelliguntur: quos qui in diversis virtutibus bene regit, beatus est, et per eos **C** quasi quinque millia carmina Domino canit. Disputavit autem Salomon a cedro usque ad hyssopum. Cedri nomine celsitudo gloriæ in electis accipitur, sicut et Propheta testatur, dicens: *Justus, ut palma, florebit, et sicut cedrus, quæ est in Libano, multiplicabitur* (Psalm. XCI). Hyssopus autem herba humilis est saxo hærens, qua signatur humilitas Christi.

3. Redemptor quippe noster a cedro usque ad hyssopum disputavit, **540** quia ab altera excellentia cœlestis gloriæ usque ad carnis humilitatem descendendo pervenit, siquidem et cedri nomine pravorum superba elatio designatur, sicut per David dicitur: *Vox Domini confringentis cedros* (Psalm. XXVIII).

4. A cedro itaque Christus usque ad hyssopum disputavit, quia ipse pravorum corda et humilium judicat. **D** Super ligna autem disputavit, dum in cruce pependit. Tunc enim in cedro sæculi arrogantiam inclinavit, quam etiam ad hyssopi humilitatem, id est, usque ad crucis stultitiam ac contemptibilem fidem deduxit.

CAPUT IV.

De judicio Salomonis.

1. Legitur quoque idem sapientissimum primum habuisse judicium inter duas mulieres de pietate certantes; quarum in una dilectio ardebat, in altera simulatio subripiebat. In illo ergo judicio Salomonis

verba sunt Greg., xxxiv Moral., cap. 20. GRIAL.

Ibid. Dedolatis. AL., dolatis. AREV.

CAP. IV. N. 1. Vid. Aug., serm. 200 de temp. GRIAL.

CAP. II. N. 1. Nam id, quod ædificavit, usque ad estis vos, August., ibidem. GRIAL.

Ibid. Alii, excellentissimo. AREV.

2. Quod vero eadem domus, usque ad veniamus,

Christi figura fuit, ubi mulier illa improba, plebs scilicet Synagogæ, vel hæreticorum, veræ matris, hoc est, Ecclesiæ, filium appetebat, quem non ut reservaret, sed revera, ut interimeret, cupiebat.

2. Sed sicut, gladio Salomonis dirimente, propriæ matris gemitu teste verus repertus est partus, ita et spiritu Jesu Christi docente, plerumque hi qui a matre seducti et capti sunt errore hæreticorum, nonnunquam merentur pro semetipsis gementem recognoscere Ecclesiam matrem. Unde satis convenienterque apparet hanc mulierem hæreticorum, vel Synagogæ figurasse impietatem, qui et suos nequiter nutriendo interimunt, et alienos quousque perdant, lliciendo persuadent.

CAPUT V.

De regina Austri.

1. Regina autem Austri, quæ ab intervallis ultimis excitata veniens, Salomonis audire sapientiam concupivit, jam tunc per illam **541** ventura de gentibus regina desiderans Christum figurabatur, quæ juxta Prophetam est circumamicta varietate in vestitu leaurato (*Psal. XLIV*), et populi sui et paternæ domus oblita, currebat cum barbara gente, non animo; quæ n aperto peregrina, sed in occulto sanctorum fieri vis optabat.

2. Unde non solum præmio cælesti resurrectionis beata, sed etiam potestate apostolica de Judæis adulteris judicandis ipsius ore judicis digna censetur, quia Christum in Salomone mirata, verum reginæ cælestis affectum in imagine mystica Ecclesiam prævidentis impleverat.

CAPUT VI.

De cæteris operibus Salomonis.

1. Jam porro de cæteris operibus Salomonis quid dicam, quem vehementer arguit sancta Scriptura tunc condemnat, et nihil de pœnitentia ejus vel in unum indulgentia Dei omnino commemorat? Nec rorsus occurrit quid saltem in allegoria boni significet hæc ejus flenda submersio. Nisi forte quis dicat mulieres alienigenas, quarum amore exarserat, significare Ecclesias electas de gentibus.

2. Posset hoc fortasse non absurde intelligi, si illæ propter Salomonem desererent deos suos, et olerent Deum ejus. Cum vero ipse propter illas offendit Deum suum, et coluit deos earum, non est quid inde boni conjectari possit.

3. Nec tamen nihil arbitror significare, sed manum, sicut de uxore filiabusque Lot diximus. Apparet enim in persona hujus Salomonis mira excellentia, et mira submersio. Quod igitur in illo diversis

A temporibus exstitit prius bonum, et posterius malum, hoc in Ecclesia in isto sæculo adhuc simul et uno tempore ostenditur.

4. Nam bono illius bonos Ecclesiæ, malo autem illius malos Ecclesiæ significatos puto: tanquam in unitate illius areæ, sic in uno illo homine, bonos in granis, malos in paleis, aut certe in unitate unius segetis, bonos in tritico, malos in zizaniis.

542 CAPUT VII.

De divisione decem tribuum.

1. Illud vero, quod post mortem Salomonis decem tribus a templo separatæ sunt, et duæ relictæ, satis indicat quod de tota illa gente Apostolus ait: *Reliquæ per electionem gratiæ salvæ factæ sunt.*

CAPUT VIII.

De Elia et virtutibus ejus.

1. Quid autem significaverunt magno illi ac insignes prophetæ, qui etiam mirabilia multa fecerunt, Elias, et Eliseus discipulus ejus? Pascitur enim Elias tempore famis a corvis mane afferentibus panem, et ad vesperum carnes, ut intelligas illic Christum.

2. Cui quodammodo salutem nostram esurienti contentur peccatores, fidem primitias spiritus nunc habentes; in fine autem velut ad vesperam sæculi carnis resurrectionem. Mittitur Elias pascendus ad alienigenam viduam, quæ volebat duo ligna colligere priusquam moreretur. Non hic solo ligni nomine, sed etiam numero lignorum signum crucis exprimitur.

3. Benedicitur farina ejus et oleum, fructus et hilaritas charitatis, quæ cum impenditur, non defecisse dicitur: *Hilarem enim datorem diligit Deus (II Cor. ix)*. Vidua autem ista, ut opinor, Ecclesia significatur, quam Christus non frumenti, sed verbi pane pascebat. De qua dicit David: *Vidua ejus benedicens benedicam (Psal. cxxxi)*. Illam scilicet viduam quam Apostolus ait, mortuo viro, quibus velit nuptiis liberam esse (*Rom. vii*), quia, desinente lege, cui finis est Christus, ad gratiæ libertatem transitum faciens Ecclesia, Christo, quasi vidua legis, nupsit. Illujusnunc in vasis oleum gratiæ et benedictionis farina non deficit, in omnibus foris gentibus famæ manente.

543 4. Quarum cibi vitæ esuriem et fidei Trinitatis inediam congrue præfiguravit illa quodam triennio fames. Quod vero per Eliam in tempore siccitatis nubes illa apparuit, et postea futuræ pluviiæ signum in vestigio hominis ostensum est, significabat quod, nascente Christo in vestigio hominis, ad terras imber de cælo descenderet, qui nos a peccato mundaret.

CAP. VIII. N. 3. Non defecisse dicitur. AL., non deficit. AREV.

4. Qui nos a peccato mundaret. AL., qui fide sitientes animas irrigaret. AREV.

CAP. VI. N. 1. Jam porro. Totum caput ex August., xii contr. Faust., cap. 88. GRIAL.

CAP. VII. N. 1. Ex August., xii contr. Faust., cap. cxxiii. GRIAL.

IN REGUM QUARTUM.

544 CAPUT PRIMUM.

De duobus quinquagenariis combustis.

1. Mittit rex impius duos quinquagenarios cum subditis suis militibus, ut exhibeant Eliam, qui divino igne consumpti sunt; tertius autem missus salvatur.

2. Quinquagenarius namque numerus poenitentiae confessio est, quo declaratur remissio peccatorum. Judæi ergo nolentes Christum Deum esse perfectum, nec principem poenitentiae, dicunt ad eum: *Quinquaginta annos nondum habes, et Abraham nosti (Joan. viii)?* Illi futuro divini ignis incendio extinguuntur. Tertius autem quinquagenarius, quia conversus ad fidem Trinitatis poenitentiae sacramenta cognovit, indulgentiam meruit.

3. Quæritur autem cur Elias vir sanctus super B quinquagenarios maledictionis sententiam sic intulit, ut perirent, dum scriptum sit: *Benedicite, et nolite maledicere.* Sanctus ergo Elias nequaquam illos se instigante maledixit, sed quod in divina prædestinatione cognoverat, prophetando prædixit; in Dei enim dispositione erat ita perire et quinquagenarios ad Eliæ vocem, et Simonem ad Petri sententiam. Unde non ultionis voto sancti maledicunt, sed loquuntur quod in Dei voluntate esse noverunt.

545 CAPUT II.

De Eliseo, et aquis sanatis.

1. Postulatur Eliseus a populo, ut aquas Jericho steriles, et malignas sanaret. Accepit vas rude fictile, et adjecit in eo salem, et demersit illud in flumine, et statim sanatae sunt.

2. Quo facto præhæntiabat propheta quod Verbum caro fieret, et habitaret in nobis: inde in similitudinem Verbi salem, id est, sapientiam dedit; in vas fictile, in corpus scilicet humanum, immittens in aquam demersit, quod quidem significabat quia omnes populi, qui sub figura aquarum in toto mundo steriles erant, per Christi incarnationem fecunditatem et benedictionem accepturi essent.

CAPUT III.

De parvulis maledictis.

1. Ipse quoque Eliseus figuram Christi gessit. Denique vocabulum ipsum *salus Dei* interpretatur. Salus autem Dei quis est alius, nisi Filius ejus, qui et Salvator utique vocatur? Parvuli vero illi illudentes

CAP. I. N. 2. *Nec principem poenitentiae.* Ita libr. o., et Beda. *Nec principem indulgentiae largitorem,* apud Eucherium, quæ scriptura videtur alterius interpretatio. GRIAL.

3. *Quæritur autem,* etc. In multis Mss. omittitur totus hic numerus usque ad finem capituli. AREV.

CAP. III. N. 1. Vid. August., xii contr. Faust., cap. 35, et serm. 204 de temp. GRIAL.

2. *Sicut Eliseus ascendit.* Al., *sicut Eliseus ascendebat.* AREV.

CAP. IV. N. 1. Ex eod. August. lib. contr. Faust., et serm. 206. GRIAL.

CAP. V. N. 1. Ex eod. August. capite, et sermone

A saluti Dei, id est, Eliseo, Judæorum habuere personam, quia crucem Domini Salvatoris subsannabant. Quod dicunt: *Ascende, calve, ascende, calve,* qui in Calvariae loco Christus ascensus erat in crucem.

2. Quod vero conversus maledixit eos Eliseus, et venerunt duo ursi de silva, et interfecerunt quadraginta duos pueros blasphemantes; ita et Christus post passionem suam, et resurrectionem ex mortuis postea quam ascendit in caelos, sicut Eliseus ascendit Bethel, id est, domum Dei, conversus maledixit Judæis. Et quadragesimo secundo anno ascensionis suæ immisit duos ursos de silvis gentium, Vespasianum scilicet, et Titum, eosque crudeli strage dejecerunt.

546 CAPUT IV.

De mortuo resuscitato.

1. Mittit Eliseus per servum baculum super mortuum, et non reviviscit: venit ipse, conjungit; et coapat se mortuo, et reviviscit. Misit sermo Dei legem per servum suum, et non profuit in peccati mortuo generi humano.

2. Venit ipse descendens de caelorum sublimitate quasi de montis altitudine, humiliavit se ipsum, conformavit se nobis, mortuisque membris sua membrum composuit, nostræque mortalitati de suo corpore medicinam aptavit. Denique super mortuum septies oscitat, et septiformem Spiritum humano dat generi per quod vivificatum a morte peccatum resurgat.

CAPUT V.

De ferro exsiliante e flumine.

C 1. Cum securibus ligna cæderentur, de ligno ferrum exsiliens, in profundum fluminis mersum est atque in lignum, desuper ab Eliseo projectum, reversum est. Ita cum impios Judæos per corpus operata præsentia Christi, tanquam infructuosas arbores cæderet, quia de illo Joannes dixerat: *Ecce securis a radicem arborum posita est (Luc. iii),* eis intervenient passione corpus ipsum deseruit, atque ad inferi profunda descendit, quo in sepultura deposito, tanquam ad manubrium spiritu redeunte surrexit.

CAPUT VI.

De additione xv annorum Ezechiae.

1. Decumbentem in lectulo Ezechiam, gravique ægritudine laborantem, 547 ex persona Domini Isaias propheta adorsus est, et prædicans illi quo

D 210. GRIAL.

Ibid. Alii, *ab eis pro eis.* Et postea: *In inferni profundum descendens, quod spiritu redeunte surrexit.* AREV.

CAP. VI. N. 1. *Decumbentem,* etc. Ita omnino legendum ex Cassiano, cujus sunt verba, collat. 17 c. 23, quomodo etiam lib. 1, cap. 2, de Ochozia idem dixit: *Decumbenti regi exposita vestis qualitate comperitus est.* GRIAL.

Ibid. *Decumbentem.* Al., *recumbentem.* Al., *recumbente.* Et mox *Ezechia,* et *laborante.* Postea, *ille autem exorans,* ut sit nominativus absolutus. Et, *vitali deprecantis.* AREV.

noreretur; illo autem exorante Dominum in ipso ræstituto termino mortis, confestim Dominus vocem jus audivit, et quindecim annos vitæ deprecantis Forte deprecanti] extendit. Qui numerus quindecim annorum quid sacramenti contineat mysteriique cognoscimus.

2. Nam, ut Apostolus ait: *Secundum quod quis operatus fuerit, ita recipiet* (Rom. ii). Ideoque iste rex, via Decalogum legis cum quinque libris Moysi integra conservatione compleverat, ideo quindecim annos secundum legis numerum, quam custodierat, ad vitam auctos accepit: per quod figuratiter sciremus via quicumque per numeri istius mysterium totius legis plenitudinem custodiunt, æternæ salutis præmium consequuntur, ac per legis consummationem d vitæ æternæ plenitudinem transeunt.

3. Cujus quidem regis pro signo conferendæ salutis decem gradus domus suæ, in quibus umbra descendere consueverat, sol retrorsum ad ortum, unde escenderat, regressus scribitur. Qui numerus quidysterii habeat videamus.

4. Nam gradus isti temporum ordines sunt, per uos umbra figurarum Christi descenderat, et per uos iterum sol justitiæ Christus post resurrectionem scendit.

5. Primus itaque gradus descensionis de Deo in angelo fuit, quia magni consilii angelus erat (Isai. c, 6). Denique et Jacob sic loquitur: *Et dixit, inquit, angelus Dei: Ego sum Deus, qui unxisti titulum, et trovisti votum* (Genes. xxxi), ut et angelum et Deum stenderet. Secundus gradus descensionis de angelo a patriarchis fuit, quia in omnibus, ut ait Apostolus, ipse est operatus (I Cor. xii).

6. Tertius in legis datione, quia et in lege ipse lotus est. Quartus gradus in Jesu Nave, ut populum a terram repromissionis induceret. Quintus in iudibus, quia eundem populum per eos ipse regabat. Sextus in regibus Judæorum, quia in eis ipse regnat. Septimus in prophetis, quia per eos est natus. 548 Octavus in pontificibus, quia ipse summus sacerdos est Patris. Nonus in homine. Decimus in passione.

7. Per hos enim decem gradus, quos ipse per um-

5. Locus Isaie in Vulgata: *Admirabilis, consiliarius, Deus fortis*. AREV.

CAP. VII, N. 1: *Qui dum*. Fortasse delendum qui. D AREV.

CAP. VIII, N. 1. *Jam ipsa in Babyloniam transmigr.* Totum prope caput ex XII contr. Faust., a cap. 54 usque ad 53. GRIAL.

Ibid. Qui attenderit. Al., qui attendere valeat. Pro

bram legis prisæ Christus descendit, ac rursus post resurrectionem suam sol justitiæ Christus per eosdem gradus sursum ascendit in cælum, et omnem illam umbram legis veritatis radiis illustravit, obscura revelans, clausa reserans, et omnia tecta denudans.

CAPUT VII.

De divitiis Chaldæis ostensis.

1. Quod Ezechias divitias suas Chaldæis jactantia ostentationis prodidit, et propterea perituras per prophetam audivit, significat Dei servum, qui dum virtutes vanæ gloriæ studio manifestaverit et prodiderit, mox eas perdere, et dæmones operum suorum dominos facere, sicut ille per ostentationis appetitum thesauros suos esse sub dominio Chaldæorum fecit.

CAPUT VIII.

De transmigratioe Israel in Babyloniam.

1. Jam ipsa in Babyloniam transmigratio, quo etiam spiritus Dei per Jeremiam prophetam jubet ut pergant, et orent pro eis ipsis in quorum regno peregrinantur, quod in illorum pace etiam pax esset isturum, et ædificarent domos, et novellarent vineas, et plantarent hortus, quis non agnoscat quid præfiguraverit, qui attenderit veros Israelitas, in quibus dolus non est, per apostolicam dispensationem cum evangelico sacramento ad regnum gentium transmigrasse?

2. Unde nobis Apostolus tanquam Jeremias replicans dicit: 549 *Volo ergo primo omnium fieri deprecationes, adorationes, interpellationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro regibus, et his qui in sublimitate sunt, ut quietam et tranquillam vitam agamus in omni pietate et charitate. Hoc enim bonum et acceptum est coram Salvatore nostro Deo, qui omnes homines vult salvos fieri et ad agnitionem veritatis venire* (I Tim. ii).

3. Ex hoc quippe etiam illis credentibus constructa sunt domicilia pacis, basilicæ Christianarum congregationum, et novellatæ vineæ populi fidelium, et plantati horti. Ubi etiam inter omnia olera granum illud sinapis regnat, sub cujus umbraculis longe lateque porrectis etiam altipeta superbia gentium, tanquam in cæli volatilibus, confugiendo requiescit.

evangelico Grialius edidit Evangelio. Nonnulli Mss. Evangelio, omisso sacramento. AREV.

2. Vulgata: *Obsecra igitur primo omnium fieri obsecrationes, orationes, postulaciones... regibus, et his, qui... pietate, et castitate. Hoc enim, etc.* AREV.

3. Christianarum. Grialius edidit, Christianorum; et infra altipetæ pro altipeta; aut, ut alii habent, appetita. Pro confugiendo, Al., confitendo. AREV.

IN ESDRAM.

550 CAPUT PRIMUM.

De LXX annis captivitatis.

1. Jam quod post LXX annos secundum Jeremiæ

CAP. I, N. 1. *Nam quod etiam, usque ad compun-* ar, verba sunt August., xii contra Faust., c. 56.

prophetiam reditur ex captivitate, et templum renovatur, quis fidelis Christi non intelligat post evoluta tempora quæ septenarii dierum numeri repeti-

GRIAL.

Ibid. Grialius in textu jam quod post, in not. nam

tione transcurrunt, etiam nobis, id est, Ecclesiæ Dei A ad illam cœlestem Jerusalem ex hujus sæculi peregrinatione redeundum?

2. Per quem, nisi per Jesum Christum vere sacerdotem magnum, cujus figuram gerebat ille Jesus sacerdos magnus illius temporis, a quo templum ædificatum est post captivitatem? Quem propheta Zacharias vidit in sordido habitu, devictoque diabolo, qui ad ejus accusationem stabat, ablatam ei sordidam vestem, et datum indumentum honoris et gloriæ; sicut corpus Jesu Christi, quod est Ecclesia, adversario in fine temporum per judicium superato, a luctu peregrinationis in gloriam sempiternæ salutis assumitur.

3. Quod etiam in psalmo dedicationis donus aper- tissime canitur: *Convertisti luctum meum in gaudium mihi, conscidisti saccum meum, et accinxisti me lætitia, ut cantet tibi gloria mea, et non compungar (Psal. xxix).*

CAPUT II.

De vasis Domini in Babyloniam deportatis.

1. Quod autem vasa Domini sacrificiis, vel sacramentis mysticis deputata, rex quondam Babylonius de Jerusalem abstulisse, 551 pariterque cum captivis abduxisse, et suis usibus deputasse legitur, miserante autem Deo, post solutam captivitatem vasa illa relata sunt non confracta, et divino rursum

quod etiam post. Alii, jam quod etiam post. Pro Jeremia alii habent Esdræ. AREV.

2. Alii, Christum verum sacerdotem. Et mox, stabat ablata ei sordida veste datum. AREV.

3. Alii: Cautem tibi gloriam meam. AREV.

cultui mancipata, rex Babylonius diabolus est, qui fidelium populum errorum captivitate vincitum de Jerusalem, id est, Ecclesiam, in Babyloniam, id est, confusionem hæreticæ pravitatis, abduxit.

2. Sed et partem vasorum, id est, sacramentorum simul cum captivis asportavit. Nam vasa sacramentorum ipsa sacramenta significant, per quæ divini cultus perfectio adimpletur. Detulerunt namque ex eis nonnulla secum hæretici. In primo nomen ipsum Christi, quo se Christianos utique dicunt, asportaverunt legem, Evangelium, Apustolum, psalterium, baptismum, amen, alleluia.

CAPUT III.

De reditu populi in Jerusalem.

1. Cum autem respectu Dei, ignorantia confusionem relicta, populus ad Jerusalem, id est, visionem pacis, quæ est Ecclesia Dei vivi, duce Domino, redire festinat, hæc vasa, id est, sacramenta, secum deferens, non immutat, sed reportat utique integra; nec confringit, quasi in melius renovanda; sed ea templo restituit, usibusque divinis accommodat.

2. Ita ut ea secum non perdit, sed etiam apud impios servata fuisse, plebs restituta congaudeat. Nec delemus Evangelium, nec obliteramus Apostolum, amen quoque et alleluia non commutamus, baptismum non iteramus.

Cap. II. N. 2. Alii, quo et Christiani utique dicuntur. AREV.

Cap. III. N. 1. Relicta. Al., relictus, ut intelligatur relictus populus. AREV.

DE MACHABÆIS.

552 1. De Machabæis autem quid fratribus lo- D quar, qui sub Antiocho rege pro sacris legibus dira tormenta perpessi sunt? Mater pia cum diversis suppliciis urgeretur, non solum non flevit, sed et gaudens hortabatur ad gloriam passionis.

2. Sic et mater Ecclesia gaudet, atque in martyribus suis collætatur, majoremque gloriam per martyria filiorum consequitur, dum eos per septiformem Spiritum superasse diabolum gratulatur. Quis poterit omnia quæ illis veteribus legis et prophetarum libris figurate annuntiantur, quantalibet brevitate perstringere? Nisi quis forte putat ingenio fieri, ut ea

1. Quid fratribus loquar? Al., fratribus quid eloquamur? AREV.

2. Quis poterit omnia, usque ad figuræ nostræ fuerunt, ex cod. lib., c. 37. GRIAL.

3. Qui se Christianos. Alii, qui Christiani, quod

quæ rerum ordine per sua tempora cucurrerunt ad mysticas significationes interpretando vertantur. Hoc forte Judæi possunt dicere, sive Pagani.

3. Eis autem qui se Christianos esse volunt premit cervicem apostolica auctoritas, dicens: *Omnia hæc in figura contingebant illis (I. Cor. x)*; et hæc omnia figuræ nostræ fuerunt, in quos finis sæculorum omnium venit, suntque universa mysteriis consummata per Dominum nostrum Jesum Christum, cui laus est, et honor, et gloria, regnum et potestas cum Patre et Spiritu sancto in sæcula sæculorum. Amen.

clarius est. Codex Florentinus in-folio, quo sæpe usus sum, exhibet in fine notam, qua asseritur descriptum cum fuisse ex exemplaribus satis fidei Mathiæ regis Hungariæ. Quo ejus pretium commendatur. AREV.

APPENDIX AD LIBROS REGUM.

553 *De unitate fidei, et charitate, quæ plenitudo legis est.*

1. Quid vir unus? Non solum ille unus dicitur, sed omnes competentes unus dicuntur. Unam sapientiam omnes habentes unum Christum Jesum confitentur; in uno spiritu Dei replentur; inde dicit Apostolus: *Omnes quidem currunt, sed unus accipit palmam* (I Cor. ix, 24).

2. Unusquisque insipientium non est unus, sed multi, quia per Scripturam insipiens, sicut luna mutatur. Luna cum videatur una esse per substantiam, per mutationem dierum semper a semetipsa alia est, et diversa; sic peccatores, qui mutantur semper scientia, et cupiunt diversa.

3. Unus autem dicitur Deus, non de numero, sed quia nunquam a semetipso alter efficitur. Ideo nunquam mutatur, ut est: *Tu autem idem ipse es, et anai tui non deficient* (Psal. ci, 28).

4. *De monte Ephraim.* Id est, non de vallibus, neque de campis, non de collibus. De monte Ephraim, qui interpretatur *fructificatio*; id est ergo, de monte frugifero, Dominus inquit: *Dominus montium*, non convallium.

5. Elcana interpretatur *possessio Dei est*. Vir ille habuit duas uxores: prima nobilior Anna sterilis erat, ut fuit prima uxor sterilis Abraham Sarra nobilior; secunda Ægyptia Agar ignobilior fuit. Et effectus est Abraham pater de ignobili, sic tamen post de nobili conjuge pater.

6. Ita Elcana, qui *possessio Dei*, prius de secunda uxore efficitur pater, quia clauserat Deus vulvam ejus Annæ, ut prius vulvam Sarrae. Post partum Phenennæ aperuit Deus vulvam Annæ. Phenenna interpretatur *conversio*, Anna *gratia* interpretatur.

7. Qui vult effici possessio Dei ducat has duas uxores, et jungat sibi primum eam quæ nobilior est, gratiam; hæc enim prima per fidem conjungitur, ut Apostolus ait: *Gratia enim Dei salvati estis per fidem* (Ephes. ii, 8). Secundæ conjungitur Phenennæ, id est, conversioni, quia post gratiam credulitatis morum emendatio lit.

8. Prima filios nobis generat Phenenna, quia primos nobis fructus proferimus. **554** Et nisi convertamur a malo, non poterimus effici patres de Anna. Phenenna filios habet, sed qui non assistunt; nec tamen inanes, nam de sacrificiis divinis edunt.

9. Unusquisque ergo, qui convertitur a peccato, ex conversione generat opera justitiæ. Et postea excitata Anna per zelum bonum precem fundit Domino, ut ipsa filios generet, qui assistant Deo, hoc est, filios gratiæ, qui Deo vacent. In Evangelio hujus historiæ forma ostenditur.

10. Videlicet Martha satagit circa frequens ministerium: explet opera conversationis, et per hæc velut filios conversationis generat. Et Maria sedens

1. Fragmentum hoc, ut dixi in Isidorianis, cap. 402, n. 25, in Codice Vatie. Palat. 276, commentario Isidori in lib. quantum Regum annexum est eodem contextu. Quamvis titulus sit *De unitate fidei*, etc., re tamen vera est expositio quorundam locorum librorum Regum, et a primo libro, cap. i, l. initium ducti, scilicet: *Fuit vir unus de Ramathaim Sopyim, de monte Ephraim*, etc. Pro competentes forlasse legendum *competenter*, etsi illico negatur insipientes esse unum.

2. In Ms. est *cum videtur*. Insipientes multi dicuntur, quia stultorum infinitus est numerus, et hoc sensu nonnulli intelligunt quod dicitur, *multi multa loquuntur*, quia stulti sunt loquaces.

A secus pedes verbi Domini, optimam partem dicitur elegisse, et intelligitur velut gratia gemina procreare.

11. Sic Anna generat filium Samnel, qui Deo assistit, de quo dicitur: *Moyses et Aaron in sacerdotibus ejus et Samuel inter eos qui invocant nomen ejus* (Psal. xcvi, 6); quod interpretatur: *Ubi ipse Deus*. Ubi enim spiritus gratiæ, ibi dicitur Deus, ut Paulus dicit. Et cadens in faciem adoravit Deum dicens: *Vere Deus in vobis est*.

12. Nisi præcedant opera conversionis, non possumus dona spiritus generare in Silo. *Silum* nomen loci, in quo offerebantur sacrificia, priusquam templum ædificaretur in Jerusalem, et purgatio fiebat peccatorum. Silum interpretatur *evulsio*, sive excalceatio, id est, calceamenti resolutio. Locus autem, in quo purgantur peccata, evulsio nominatur, ubi evellit cor lapideum; et excalceatio, quia omnes, donec ad locum veniamus sanctum, calceati sumus; cum autem perveniamus ad eum, discalceari jubemur.

13. Ut Moysi dicitur: *Solve corrigiam calceamenti tui, locus enim in quo stas terra sancta est* (Exod. iii, 5), ut indicia mortalitatis abjiceret, quæ in calceamenti pelliceis designantur. Unde Salvator dicit: *Neque calceamenta in pedibus vestris, quippe qui illam viam incederent. Qui dicit: Ego sum via, et veritas, et vita. Nemo enim viam vitæ cum indicio mortalitatis incedit*.

14. Silum, ubi est Heli, vir minus laudabilis; pro peccato enim retrorsum corruens expiravit. Si quis retrorsum convertitur a fide, et veritate, necesse est ut cadat, et continuo moriatur.

15. Heli interpretatur *extraneus*; extraneus quippe a Deo, qui non tenet disciplinam, et filium non cogitat, non corripit, aut emendat, qui indulget vitiiis. Filius Heli Ophni interpretatur *excelsus conversionis*, quia longe efficitur ab emundatione, hæc convertit ad Dominum.

C 16. Duos Phinees novimus in Scriptura, illum justum filium Aaron, **555** et injustum filium Heli. significator Phinees *oris obturatio* et *ori parcens*. Sunt in sacerdotibus hodie uterque: qui parit ori suo, et omnis sermo malus in sacerdote non procedit, Phinei filio Aaron comparatur. Comparantur filio Heli hi sacerdotes qui obturatum os habent, sive imperitia, vel vitio, sive conscientia peccatorum.

17. *Donec amoveret eum a lacte*. De rationali lacte Annæ Samuel depellitur, quia qui Deo offertur, offerri ante non potuit, quam depelleretur a lacte; quandiu puer est sensibus, Paulus dicit: *Lac vobis potum dedi, non escam*.

18. Omnis qui primo ab hæresi ad fidem vertitur, a lacte alitur: alienus est sermo justitiæ, et non habet sensus ad discretionem boni et mali. Parvulus non potest ascendere ad templum Dei; et ad mini-

3. Forte, *ut est scriptum: Tu autem*, etc.

8. In Ms. *Phenennæ filios habuit*.

9. In Ms. *erat vacat*.

10. Pro *conversationis* præstitit legere *conversionis*. Mendosum videtur *gratia gemina*.

15. Ms. *incederat*. Forte *incedebant*. Hæc et seqq. pertinent etiam ad cap. ii lib. I Regum. In Vulgata, loc. cit. Exod., est: *Solve calceamentum de pedibus tuis*.

15. Forte, *filium non castigat. . . longe efficitur ab emendatione*.

16. Forte, *ut omnis sermo malus in sacerdote non procedat*.

18. Forte, *alienus est a sermone justitiæ*.

steria sacerdotum interesse; sed nec mater ejus ascendit, cum posset ascendere; gratia enim est mater ejus, quæ servat eum, et enutrit.

19. Et oravit Anna, et dixit: Non invenitur orare, nisi per duo verba tantum, et dicit: *Lætata sum in salutari tuo*. Et aliud est: *Quia non est Deus præter te*. Apostolus autem dicit: *Orate sine intermissione* (I Thess. v, 17).

20. Is, qui in divino versatur officio, omnia gesta ejus, dictaque ad orationem reputantur, quia justus sine intermissione quæ justa sunt agit. Propter hoc sine intermissione justus orabit. Et in Psalmis dicit: *Elevatio manuum meorum sacrificium vesperinum* (Psalm. cXL).

21. Elevat manus actus suos. Aliter, Moyses elevante manum, vincebat Israel, demittente vero, vincebat Amalech, quia donec famulus elevat actus suos ad Dominum, vincit plebs Dei; qui autem demiserit actus suos, vincit Amalech inimicus Dei.

22. Anna inquit: *Exsultavit cor meum*. Necessario addidit, *in Domino*. Ut Paulus dixit: *Gaudete in Domino* (Philipp. iv, 4). Quia potest quis gaudere in carnalibus. Cum me homines laudant, non in Domino gaudeo; si gaudeo, pungar.

23. Propter verbum Domini cornua justorum. Id vel dicentes: *In te inimicos nostros ventilabimus cornu* (Psalm. XLIII, 6). In Græco læta testatio. Quia ergo cornu petimus, vel cornu ventilabimus. Cornua justis, quia de crucis Christi apicibus justis conferuntur.

24. In his destruens adversarias potestates de anima nostra. Dein plantatur in nobis vinea. Dilatumum est os meum, id est, per meditationem verbi Dei ad elevationem cordis venimus, etiam Apostolo dicente: *Os meum dilatatum est ad vos, o Corinthii* (II Cor. vi, 14). Ex altitudine enim cordis ori sapientia ministratur.

25. Quia dilatatus sum in salutari tuo, id est, si lætatus fuero in salutare Domini, tunc dilatatum est os meum. *Non est sanctus, sicut Deus*. Distinctione utitur: non dixit, nisi Dominus, sed nullus est, sicut Dominus. *Non est Deus, præter te*, id est, nihil eorum quæ sunt naturaliter. *Qui solus es*; cui, quod es, a nullo datum est. Nam et umbra 556 ad comparationem corporis non est, et fumus ad comparationem ignis non est.

26. *Notite multiplicare loqui excelsa*. Ut Solomon dicit: *Altiora te ne quæseris* (Eccli. iii, 22). De quibus præcipitur tibi hæc intelligere: *Notite multiplicare loqui*, nisi de Patre, et Filio, et Spiritu sancto, ut plenius manifestum fiat, quod loquimur? Post hæc tria nihil loquaris.

27. Non exeat inaniloquium de ore vestro, ut Apostolus ait: *Quis me liberabit de corpore mortis hujus* (Rom. vii, 24)? Aliter: *Angelus Satanæ, qui me colaphizat* (II Cor. xii, 7). Id est, ne magna de me ipso loquar. Non exeat magniloquium de ore vestro. *Non declines cor meum in verba maliitæ ad excusandas excusationes in peccatis* (Psalm. cXL, 4).

28. Et Salomon dicit: *Occasiones quærit piger, et dicit: Leo foris*. Idem dicit: *Diabolus subsannabit me, ut mulier me seduxit* (Proverb. xviii, 1; xxii, 15). Justus primum accusator sui est. Injustus non est sui accusator, sed aliorum. Donec quis peccat, neque justus est, nec accusator sui. Non enim qui agit accusat.

29. *Arcus potentium infirmatus*. Si indutus sis ar-

22. Forte: *Si gaudeo, et non in Domino gaudeo, pungar*.

24. Vulgata: *Os nostrum patet ad vos, o Corinthii, cor nostrum dilatatum est*.

26. In Vulgata: *Notite multiplicare loqui sublimia*.

28. Cap. xviii Proverb. : *Occasiones quærit, qui vult recedere ab amico*. Et cap. xxii: *Dicit piger: Leo est foris*. In Ms. fortasse deest aliquid.

33. Pro sustinuisse malleum substituisse, seu adhibuisse. Verum non satis hæc cohærent cum exposi-

tionibus Dei, scuto fidei, et galea salutis, et gladio spiritus, arcus potentium munimentis talibus firmabitur. *Et infirmi accincti sunt robore, ut est: Quæ stulta sunt mundi elegit Deus, ut confundat fortia* (I Cor. xii, 8).

30. Infirmitas populi est gentilis, qui alienus a Testamento Dei adeptus est fortitudinem, ut Prophetia dicit: *Fortitudo mea et laudatio mea Dominus* (Psalm. cxvii, 14); id est, fortitudo ipse Christus est. Usque sterilis mater nostra est Ecclesia. Et hæc peperit septem, id est, septenarium numerum.

31. Et caro mea habens plurimos fructus carnis, fornicationem, immunditiam, impudicitiam, idololatricam, veneficia, contentiones, æmulationes, incitationes, dissensiones. Sterilis, id est, anima; nam aliquando non afferebat fructus justitiæ; nec per fidem Christi repleta est spiritu sapientiæ, et intellectus, et consilii, et fortitudinis, et scientiæ, et pietatis, et timoris Dei.

32. *Deus mortificat, et vivificat*. Mortificat me, cum essem mortuus peccato, et tunc vivificat me, cum me facit vivere Deo. Verus David, servans oves patris sui, apprehendit leonem, et interfecit. Titulus psalmi est: *Ipsi David, quando filius persequetur eum*.

33. Hoc factum legimus in libris Regum, illum non dilectum inique, sed humilium pie, accepisse a Domino disciplinam, susinuisse medicinam, non retributionem iniquitati. Ille David laudabilis, sed alius David fortis manu Dominus Jesus Christus.

34. Præterita enim illa facta figuræ futurorum erant. Agnoscamus quemadmodum et Christum filium suum persequatur. Habebat Christus filios, 557 de quibus dicebat: Non jejunant filii sponsi, quando cum illis est sponsus. Inter hos fuit persecutor Judas.

De proximi vel defuncti fratris copula.

35. Ex lege proximo defuncti vel fratri copula deferebatur ejus uxoris, ut semen fratris vel proximi suscicaret. Inde est quod Ruth, licet ipsa alienigena, tamen quia maritum habuerat ex Judæis, qui reliquerat superstitem proximum, eam colligentem manipulos suæ messis, quibus aleret socrum, Boz vidit, et amavit.

36. Non aliter eam accepit uxorem, nisi calceamentum ejus ante solvisset, cui uxor debebatur ex lege. Historia simplex, sed alta mysteria; aliud enim gerebatur, aliud figurabatur. Designabatur enim futurus ex Judæis Christus, qui proximi sui, hoc est, populi mortui semen doctrinæ cælestis semine resuscicaret.

37. Cui calceamentum nuptiale Ecclesiæ copulandæ perscripta legis spiritualia deferebant? Non Moyses sponsus. Illi enim dicitur: *Solve calceamenta*; ne ex similitudine nominis sponsus Ecclesiæ crederetur. Non alius sponsus, sed solus Christus erat, de quo dixit Joannes: *Qui habet sponsam, sponsus est* (Joan. iii, 29).

38. Illius igitur calceamentum solvitur; hujus solvi non potest, sicut Joannes: *Non sum dignus, inquit, solvere corrigiam et reliqua*. Solus ergo sponsus Christus est: cui illa veniens ex gentibus sponsa ante inops, atque jejuna, sed jam Christi messe dives, innubaque, manipulos fecundæ segetis verbi reliquias gremio ligat mentis interno, ut exhaustam illam viduam morte filii atque inopem defuncti populi

tionem Cantici Annæ: *Deus mortificat, etc.*

35. Hæc pertinent ad librum Ruth, qui libri Judicum veluti appendix est, ac præfatio ad libros Regum. In Ms. est proximi supra proximo, et fratris pro fratri, et quia reliquerat, et eamque colligentem.

36. Hic erat mos antiquus in Israel, de quo cap. iv, 7, libri Ruth, ut qui juri suo cedebat solveret calceamentum suum, et daret proximo suo.

38. In Ms., innubaque, et nobis pascat.

matrem novis pascat alimentis, non relinquens de-
stitutam, et novos quærens.

39. Solus ergo sparsus est Christus, qui nec synagoga ipsi manipulos suæ messis invidet. Utinam se non ipsa excluderet, habuit, quos per se collegisset, quia populus ejus mortuus est, quasi filio indigena defuncto per Ecclesiam manipulos, quibus viveret, colligebat, quos venientes in exultatione portabant, sicut scriptum est, *Venientes autem venient, et reliqua.*

40. Elcana pater venerabilis Samuelis, qui erat possessio Dei; Ilcana quippe in possessionem Dei transfertur; animi virtute vir dicitur, et non solum vir, verum etiam vir unus appellatur. Non enim in diversa vagabundus, velut mobilis, atque instabilis, ferebatur, sed firmus, atque inconcussus persistens vir unus erat.

558 41. Et idcirco in monte Ephraim frugifero morabatur, in alta scilicet contemplatione virtutum, ut a nullis subjacentibus et circumlatrantibus vitiorum cogitationibus mentis ejus sublimitas dejiceretur, vel unitas scinderetur.

42. David cum sociis fugiens a facie Saul figurabat Christum, qui cum apostolis principem mundi lateret, nisi tantum sacerdotibus, ut demonstraret sacerdotalem cibum ad usum transiturum esse prophetam. Sive quia omnes vitam sacerdotalem debeamus imitari, sive quia omnes filii Ecclesie sacerdotes sunt, offerentes semetipsos Deo hostias spirituales.

43. Ergo intravit David domum sacerdotis, nec sacerdos, periculo mortis proposito, hospitem recusavit; ut sive moraliter hospitalitatis gratia libenter in nos aliena pericula transferamus, sive mystice nec praesumpto mortis exitio Christum hospitio suæ mentis excludant sacerdotes.

44. Ubi Christus spiritualis nequitiæ manubias sumens, illum Goltam suis spoliis armisque (spoliavit), ibi David panes petivit. Sed unum accepit, quia non quinque libris Moysi, sed Christi corpore eibus fidelibus paratur.

45. Doeg autem, camelorum infructuosi gregis custos, Judæ proditoris typos implet. Sed in domo Achimelech solus Abiathar princeps sacerdotum a persecutore Saul immunis est, quia nemo potest nocere Christo, principi sacerdotum.

46. Quid enim? quia David, qui retribuenti mala non reddidit, cum Saul et Jonathas bello occumberent, Gelboe montibus maledicentis dicens: *Montes Gelboe, nec ros, nec pluviam veniat super vos, neque sint ocri primitiarum, quin ibi abjectus est clypeus Saul, quasi non esset unctus oleo.* Quid ergo, Saul moriente, montes deliquerunt, quatenus in eis nec ros, nec pluvia eaderet? Sed quia Gelboe interpretatur *decursus*, per Saul unctum et mortuum mors mediatoris exprimitur; non immerito per Gelboe montes superba Judæorum corda signantur: quæ dum in hujus mundi desiderii defluunt, in Christi, id est, uncti, se morte miscuerunt.

47. Et quod in eis unctus rex corporaliter moritur, ipsi ab omni gratiæ rore siccantur, de quibus et hinc dicitur ut agri primitiarum esse non possint. Superba quippe Hebræorum mentes primitivos fructus non ferentes, quia in Redemptoris adventu ex parte maxima in perfidia remanentes, primordia fidei sequi noluerunt.

48. Sancta namque Ecclesia in primitiis multitudine

40. Hæc referenda sunt ad lib. I Regum, cap. i.

42. De fuga Davidis agitur lib. I Reg. xix. Mendosus videtur hoc loco Codex, ac fortasse legendum *prophete pro prophetam.*

44. In Mss. decrat *spoliavit*, aut simile aliquod verbum. Supra *manubias* erat *manubrias* veteri manu scriptum. Pro *libri* reposui *libris*, aut legendi *Christi corpus.*

45. Que de Doeg, sive, ut in Mss. legitur, Doech hic narratur, existant lib. I Regum, cap. xxii. In

A gentium fecundata 559 vix in mundi fine Judæos, quos invenit, suscipit, extrema colligens, eos quasi reliquias frugum ponit; de quibus Isaias: *Si fuerit numerus filiorum Israel quasi arenæ maris, reliquias salvæ fient (Isai. x, 22).*

49. Possunt demum idcirco Gelboe montes ex ore prophetæ maledici, ut dum fructus, exarscente terra, non oritur, possessores tamen sterilitatis damno feriantur, quatenus ipsi maledictionis sententiam acciperent, quia apud se mortem regis suscipere, iniquitate sua exigente, meruissent.

50. Sic plerumque res quælibet per historiam virtus est, per significationem culpa. Sicut aliquando res gesta in facto causa damnationis, in scripto autem prophetia virtutis. Quod verum citius ostendimus, si David factum ad medium deducamus, in uno testimonio ad utraque probando.

51. Quisnam audiens non solum fidelium, sed ipsorum quoque infidelium, non detestatur, quod David in solario deambulans Bethsabæe Uriæ concupiscit uxorem? quem tamen a prælio revertentem ire ad domum admonet pedes lavare. Qui protius respondit, dicens: *Arca Dei sub pellibus est, et ego in domo mea requiescam?*

52. Quem David ad mensam propriam suscepit, eique epistolas, per quas mori debeat tradidit. Cujus autem David in solario deambulans typum tenet, nisi ejus de quo scriptum est: *In sole posuit tabernaculum suum (Psal. xviii, 6)?* Et quid est Bethsabæe ducere, nisi legem literæ carnali populo conjunctam spirituali sibi intellectu sciare?

53. Bethsabæe enim puteus septimus dicitur, quia mirum per cognitionem legis infusione spiritualis gratiæ perfecta nobis sapientiæ ministratur. Quem vero Urias, nisi Judaicum populum, significat? cujus nomen interpretatum dicitur *lux mea Dei.* Judaicus autem populus, quia de accepta legis scientia tollitur, quasi de Dei gloriatur luce.

54. Sed huic Uriæ David uxorem abstulit, sibi que conjunxit, quia videlicet manu fortis, qui David dicitur, in carne Redemptor apparens, dum de se spiritualiter loqui legem innotuit, per hoc, quod juxta litteram tenebatur, hanc a Judaico populo extraneam demonstravit, sibi que conjunxit, qui se per illam prædicari declaravit.

55. Uriam tamen ad domum ire David admonet pedes lavare, quia incarnatus Dominus veniens Judaico populo præcepit ut ad conscientiam redeat, et sordes operum tergat, ut spiritualiter mandata legis intelligat, et post tantam duritiam præceptorum fontem baptismatis inveniens, ad aquam post laborem recurat.

56. Sed Urias, qui arcam Dei esse sub pellibus meminit, respondit quod domum suam intrare non possit. Ac si Judaicus populus dicat: *Ego mandata Dei in sacrificiis carnalibus video, et redire ad conscientiam per spirituales intelligentiam non requiro.* Quasi enim arcam esse sub pellibus 560 dicit, qui præcepta Dei non nisi ad exhibendum ministerii sacrificii carnalis intelligit.

57. Hunc tamen etiam redire ad domum nolentem David advocat. Quia quamvis Judaicus populus ad conscientiam reverti contemnat, tamen Redemptor veniens mandata spiritualia prædicat, dicens: *Si crederetis Moysi, crederetis forsitan et mihi; de me enim ille scripsit (Joan. v, 46).*

58. Legem itaque Judaicus populus tenet, quia

Mss. scribitur *Abimelech.*

46. Forte, cur David? cum interrogatione. Pro *occumberent* in Ms. est *accumberent.*

47. Forte, *sequi noluerunt.*

48. Vulgata: *Si enim fuerit populus tuus Israel, quasi arena maris, reliquias convertentur ex eo.*

51. Allegoria hæc de David, et Bersabæe exposita etiam est in Allegoriis, num. 90, sed ita ut Urias typus sit diaboli.

ejus divinitatem loquitur, cui idem populus credere A Sic ergo, sicut merita subditorum, tribuntur personæ regnantium, ut sæpe qui videntur boni, accepto mox regimine permittentur, Scriptura dicente: *Qui cor cum dignitate mutavit.*

59. Gaza enim, et Ascalon, et Accaron diversa supplicia sustinebant. Gaza interpretatur *fortitudo ejus*. Omnes ergo qui sibi applaudunt in fortitudine corporis, et potentia sæculari, et dicunt cum diabolo: *Fortitudinem faciam, diripientur in die iræ Domini, et ad nihilum redigentur.*

60. Ascalon quippe, quæ (interpretatur) *pondera, vel ignis homicidæ*, cum venerit dies iræ, sceleris sui mensuram sentiet, et eodem quo operatus est pondere deprimitur. Et quia arsit ad effundendum sanguinem, et multas scandalizavit animas, et impletum est in ea: *Virum sanguinum et dolosum abominabitur Dominus, non diripietur, ut Gaza, sed in solitudinem redacta gehennæ ignibus concremabitur usque ad pulverem.*

61. Necon et Azotus, quæ Hebraice dicitur *es David*, et in lingua nostra sonat *ignis generationis*, clara luce testabitur. Arsit enim libidine, et generationis incendio dissipata est; et quia omnes adulterrantes, quasi cibam, corda eorum, et sagittis ardentibus vulnerati sunt. Non in tenebris, non in occulto judicio, sed in meridie, hoc est, quando sancti plenam recipient claritatem, projicientur in tenebras, et sanctorum consortium non habebunt in die judicii.

62. Sed et Accaron, quæ interpretatur *sterilitas, vel eradicatio*, quia nullos fructus habuit, et perversitate doctrinæ suæ eradicavit plurimos, ipsaque eradicabitur. Has omnes varietates intellige in animarum vitii atque peccatis. Et quod unusquisque opus quale sit ignis probabit. Idcirco infirmi dijudicant sæpe multa, quæ a fortibus dicuntur, quia ignorant quod in bubus calcitrantibus inclinata illa Testamenti arca, jamque casuram credens Levites erigere voluit, moxque sententiam damnationis accepit.

63. Quid est namque mens justî, nisi arca Testamenti? quæ gestata bubus calcitrantibus inclinatur, quia nonnunquam etiam qui bene præest, dum subjicietur, populorum confusione concitus, ad dispensationis condensationem ex sola dilectione permovetur. Sed in hoc, quod dispensatorie 561 agitur, inclinatio ipsa fortitudinis casus putatur imperitis. Unde et nonnulli subditi contra hanc manum reprehensionis mittunt, sed protinus ipsa vitæ merita deficient.

64. Recte Oza dicitur, qui videlicet *robustus Domini* interpretatur. Quoniam præsumptores quique, nisi audent mente robustos se esse in Domino crederent, nequaquam meliorum facta vel dicta velut infirma judicarent.

65. *Dabo tibi reges in furore meo.* Si ergo, irascente Deo, secundum nostra merita rectores accipimus, in illum actione legimus, quia de sola æstimatione pensemus, quamvis plerumque electi subjacent reprobis. Inde et David Saulem pertulit, quia dignus tunc fuit qui tanta præpositi asperitate premeretur.

59. In Ms., qui sibi applaudent.

60. Supplevi interpretatur, quod verbum exstat num. præc. In Ms. erat *concrematur*, et supra *concrematur*.

65. Videtur delendum *de ante sola*. Quæ hoc et seqq. numeris de rectoribus, sive præpositis et subditis dicuntur, uberius Isidorus pertractat lib. III Sententiar., cap. 48 et seqq.

67. Videretur legendum *a culpa alienus non fuit, vel a culpa alienos.*

68. Hæc petuntur ex libro IV Regum, cap. VI.

69. Corruptum videtur *Ecce etenim Baal Bethsames*. Pro dicit crederem reponendum dicitur. Verba Malachiæ in Vulgata sunt: *Et orietur vobis timentibus nomen meum sol justitiæ.*

66. Unde scriptum est: *Ecce cum esses parvulus in oculis tuis, caput te constitui in tribus Israel.* Sic pro qualitatibus subditorum disponuntur acta regnantium. Ut sæpe pro malo gregis etiam vere boni delinquant vita pastoris. Ille enim, Deo attestante, laudatus, ille supernorum conscius David propheta, populum numerando peccavit. Et tamen vindictam populus, David peccante, suscepit.

67. Cur hoc? videlicet per meritum plebium disponitur ordo rectorum. Justus vero judex peccantis vitium ex ipsorum animadversione corripuit, ex quorum causa peccavit. Sed quia ipsa voluntate superbiens, a culpa alienus non suscipit, vindictam culpæ etiam ipse suscipit. Nam ira sæviens, quæ corporaliter populum percudit, rectorem quoque populi intimo cordis dolore prostravit.

68. *Ibant autem in directum vaccæ per viam quæ ducit Bethsames, pergentes, et mugientes, et non declinabant neque ad dexteram, neque ad sinistram.* Quid igitur vaccæ, nisi fideles quosque in Ecclesia designant? Qui dum sacri eloquii præcepta considerant, quasi superimpositam Domini arcam portant.

69. De quibus hoc etiam prænotandum, quia fuisse setæ memorantur, quia sunt plerique, qui in via Dei intrinsecus positi, foris carnalibus affectibus ligantur, sed non declinant a recto itinere, qui arcam Domini portant. Ecce etenim Baal Bethsames, quippe dicit *domus solis*. Et Propheta ait: *Vobis autem, qui timetis nomen Domini, orietur sol justitiæ (Malach. IV, 2).* Si igitur ad æterni solis habitationem tendimus, dignum profecto est ut de Dei itinere pro carnalibus affectibus non declinemus.

70. Tota enim virtute pensandum est, quod vaccæ Dei plastro suppositæ 562 pergunt, et gemunt; dant ab intimis rugitus, et tamen de itinere non declinant gressus. Sic nimirum prædicatores Dei verbi, sic doctores, sic fideles quique esse intra sanctam Ecclesiam debent, ut compatiantur proximis per charitatem, et tamen de via Dei non exorbitent per compassionem.

71. Nix itaque nunc innocentie nitor et gratiæ, nunc hiems et frigus charitatis intelligi potest. Quod autem legimus in Regnorum libris, Banaïam quemdam de fortibus Israel descendisse in cisternam, et percussisse leonem in tempore nivis, indifferenter puto in locis illis positam nivem, quia et Christi gratia, quæ in hoc mundo resplendit, et frigus charitatis Dei, quo refrixerunt homines nivis nomine potuit Scriptura sacra significari.

72. Banaïam vero figuratiter intelligimus *Salvatorum*, quia juxta vim nominis sui ipse ædificator Dominus; de quo propheta vaticinaverat, quia per eum ædificandam Ecclesiam dixit: *Ædificans Jerusalem Dominus.* Itemque: *Ædificavit Sion;* quod verbum in factura Hevæ, quæ Ecclesiæ typum habuit, Scriptura propria significatione posuit, dicens: *Et ædificavit dominus Deus costam, quam tulerat de Adam in mulierem.* Et Paulus construi eam videns, ait: *Dei ædificatio estis.*

73. Samuel eur ter vocatur? quia et propheta mes. Pro dicit crederem reponendum dicitur. Verba Malachiæ in Vulgata sunt: *Et orietur vobis timentibus nomen meum sol justitiæ.*

74. Banaïa factum enarratur lib. II Regum, cap. XXII, 20 et seqq. In Ms. videtur esse *quoniam infixerunt pro quo refrixerunt.*

72. Forte, qui per eum. In Ms., quia verbum; correxî quod verbum.

73. Ita confuso rerum et annorum ordine desinit hoc fragmentum, addita rubrica: *Incipiunt capitula de libro Esdræ. De septuaginta annis captivitatis, etc., ut apud Isidorum. Sacrodotium Samuelis Isidorus*

fuit, sacerdos, et dux. David annis XL primum ex tribu Juda regnavit. Roboam annis... Abia... Assa justus... Joram... Ochozias... Athalia... Johas... Amasias... Azarias... Joatham... Achaz... Ezechias... Manasses... Ammon... Josias... Joas... Eliachim... Joachim... Ezechias... Astraph XIV, III

alibi testatur; negant alii, ut dictum est in not. ad libr. Allegoriar., num. 86.

RUBRICA.

Incipiunt capitula de libro Esdræ.
De septuaginta annis captivitatis, etc.

VARIE LECTIONES.

AD LIBRUM DIFFERENTIARUM RERUM.

Num. 1, ut in Dei; al. in Dei, omisso ut. lb., intelligenter; al. intelligunt. N. 5, et color; al. et calor. N. 7, Spiritus sanctus... procedens; al. Spiritus ex Patre, et Filio non genitus, sed procedens. N. 9, nec genitus; alii addunt, nec genitus, nec creatura esse videtur, sed increatus. N. 11, relative tria; al. relativa tria. N. 14, gratiæ et veritatis; al. gratia et veritate. N. 50, facta, præcessit, etc.; al. facta processit, quæ tamen res ex se facta non æternitate. lb., cantum; al. cantu. N. 52, receptionem; al. resurrectionem. N. 55, genus; al. genus futuri sæculi. N. 56, De rerum, etc.; al. om. titulos, hic, et alibi. N. 41, scripserunt; al. decreverunt. N. 43, singuli animo immortales; al. singulari animo mortales. lb., impares; al. pares. lb., ad voluptates... caduci; al. ad voluntatem Dei vita caduci. lb., queruli; al. quasi soli. N. 55, confert decentiam; al. conferat dignoscantiam. N. 55, aggeribus; al. custodiarum aggeribus. lb., aer ictus; al. erectus. N. 57, defluendi; al. defluentis. N. 61, partes sunt; al. arces sunt. N. 68, in circulo, etc.; al. in circulo, etc. N. 70, admisisse; al. adivisse. N. 74, et actionem; al. et rationem, corporisque virtutem a vicesimo. N. 75, quadragesimo; al. quadragesimo nono. N. 78, inducunt; al. induunt. N. 80, potestatem; al. possibilitatem. lb., pubertatem, etc.; al. pubertatem autem egressi mox adolescentes. N. 82, mollier; al. mollior. N. 83, virilitate; al. viriditate. N. 93, caro est, quæ proprie; al. omnis caro est corpus, non omne corpus caro est, sed caro est, quia proprie. lb., non subjaceat; al. om. non. N. 95, sopiri; al. separari. N. 98, corporis; forte, corpori. N. 101, sive colore; al. sine calore. N. 103, Deus esset; al. Deus non esset. N. 104, dixerunt, etc.; al. dixerunt, rationabilem, per quam invisibilem rem concupiscit; irascibilem, per quam impetus iræ sunt, emendat et corrigi; concupiscibilem, per quam, etc. N. 107, non concipiuntur; al. om. non. lb., alteram propositionem destruit; al. alienæ propositioni deseruit. N. 109, procedens; al. descendens. N. 112, exaltat; al. exultat. N. 113, lapsam; al. lassam. lb., victores ultimo; al. victores ultimus. N. 115, effectum; al. affectum. lb., volentem; al. nolentem. N. 116, peccandum; al. prævaricandum. N. 117, obsequentem; al. subsequentem. lb., prædestinando; al. prædestinatos. N. 124, esus; al. esca. N. 127, omnes servos; al. homines servos. N. 151, transiuri; al. transitoria. N. 156, ei qui; forte, ejus qui; vel ille qui. N. 158, destruit; al. differunt. N. 140, spectationis; al. expectatione. lb., cujus; al. cujus charitatis. N. 146, ad boni; al. ad unum. N. 148, ex verbis. Sapientiam; al. ex verbis, sapientia ex sententiis; sed sapientia, lb., indiserta; apud Grialium indiscreta, quod mendum puto. N. 155, hac, etc.; al. hæc, ut quidam ait, sicut ferrum venenum, sic armat eloquium. N. 156, referre; al. deserre, quod fortasse melius. N. 158, restringit; al. restringit. N. 160, studioque; al. studioque boni. lb., tenetur; al. terretur. N. 161, octo sunt; al. septem sunt. lb., et harum, etc.; al. et earum regina ebrietas, et superbia. N. 165, dum quemlibet; al. dum quia non libet. N. 168, genus eorum; al. genus superbiæ est eorum. lb., observatione;

al. conversatione. N. 169, reprimunt; al. respuunt. N. 170, et percat. Jam superbiæ; al. et per avaritiam. Superbiæ.

AD ALLEGORIAS.

Num. 1, obteguntur; al. leguntur. lb., annotata; al. mutata. lb., brevis, etc., al. breviter stylo scribendi decrevi. N. 2, in ratione; al. in oratione. N. 5, pastor ovium; al. pastor, et rector fidelium. N. 6, ætate; al. fratre. N. 9, spe invocavit; al. primus cœpit invocare. N. 17, altitudinem; al. capita. N. 53, opera pariunt. Sic legendum. Grialius, opere pereunt; al. opere pariuntur. N. 56, stabili; al. stabiliores. N. 58, somno; al. somno quievit. N. 55, consolandi studium; al. consulendi negotium. N. 69, quem Christus, etc.; al. quem cum peccato dies judicii invenerit. N. 70, qui Israeliticum, etc.; al. a quibus Israeliticus populus colligatur, ne cum gratia confiderent. N. 80, reperti; al. præcepti. N. 81, Dalila. Grialius mendose, Dalila. N. 87, sacerdotes; al. sacerdotis, quod non displicet. N. 88, æmulationem; al. imaginem. N. 94, elevationis; al. elationis. N. 95, ita Christus... assumptus est; al. ita Christus carnem suam, in qua natus est, et passus, et resurrexit, assumpsit. N. 99, auctoritatem; al. austeritatem. N. 104, acquirendam; al. exsequendam. N. 110, in otio; al. in vita. N. 113, in gentibus; al. in cantibus. N. 116, constitutus; al. elevatus. N. 120, patet ingressus; al. fuit regressus, vel fuisse regressus comprobatur. N. 125, Judaicæ hirundines; al. Judaici passeris. lb., dum eos... obscæcant; al. dum ejus luminis sacramentum male obscærant. N. 127, devictam; al. devinctam. N. 151, comparat; al. orsus. N. 157, peragitur; al. spargitur. N. 159, parit; al. parturit. N. 142, populos... cognitos; al. populos, qui fidei luce cognita prædicaverunt. N. 151, detraxit; al. detrusit; forte, retraxit. N. 160, laborabat, figuram; al. add. laborabat, et curata est, filia quidem archisynagogi Judæorum typum tenuit, hæc autem, quæ profluvio sanguinis laborabat, et curata est, figuram. N. 170, recreatur; al. sanatur. N. 174, a diaboli laqueis abstractam; al. diaboli laqueis astrictam. N. 175, præceptorum, sed sicut; al. præceptorum sunt generati, sed tamen. N. 182, venerunt; al. convertuntur. N. 185, emundat; al. emendat. lb., exercuit; al. expressit. N. 188, perdit; al. perdet; forte, perdidit. N. 189, vocaverunt; al. provocaverunt, vel prædicaverunt. N. 191, homo autem, etc.; al. hominem autem non habentem. Quod sustineri potest, ut urbem quam statuo, vestra est. Num. 196, discedunt; al. decidunt. N. 200, eaque morali; al. atque moraliter. Grialius edidit ea quæ mortali. N. 202, corporis acceptos; al. operis accipitur. N. 209, postulabat ab amico; al. postulata amicum. N. 210, auferunt; al. repetunt. Sic Vulgata, Luc. xii. 20. N. 211, humanum... schismatis; al. humanam fidem, et religionem invicem separatam in disensionem schismatis. N. 215, humilitatis; al. per gratiam humilitatis. lb., commutabitur; al. renovabitur. N. 214, curata; al. erecta est. lb., quibus... accipimus; al. quibus curvata erat, erigitur, accipiens. N. 216, conversione; al. confessione. N. 221, ad sacerdotes; al. ad sacramentum. lb., varietate; al. vanitate. N. 229, accepta gratia; al. acceptam gratiam. Scilicet utur cum accusativo, ut